

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

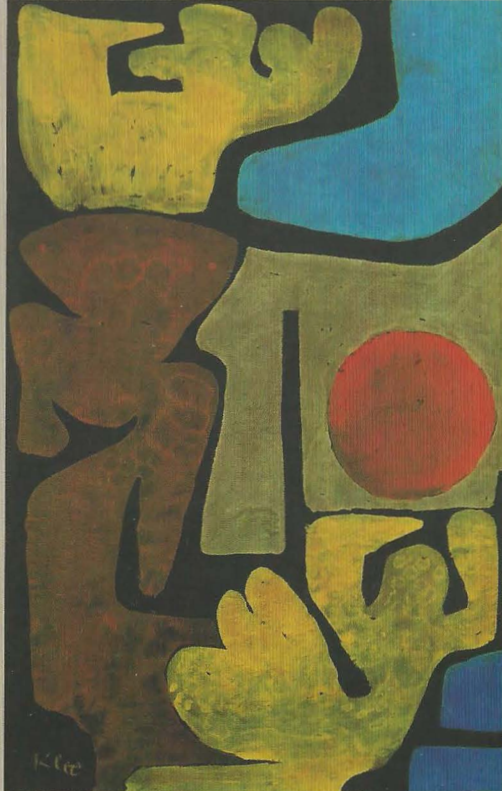
ADORNO

THEODOR W.
ADORNO

OTORİTARYEN KİŞİLİK ÜSTÜNE

Niteliksel İdeoloji İncelemeleri

OTORİTARYEN KİŞİLİK ÜSTÜNE

SAY

SAY

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Modern Düşünce - 2

Otoritaryen Kişilik Üstüne

Niteliksel İdeoloji İncelemeleri

Theodor W. Adorno

(1903, Frankfurt am Main-1969, Wallis, İsviçre)

Toplumbilim, ruhbilim ve müzikbilim alanlarında çalışmalar yapmış, Eleştirel Teori'nin oluşmasında ciddi katkılarda bulunmuş Alman düşünür. Felsefe öğrenimi gördü. 1924'te Goethe Üniversitesi'nde Edmund Husserl üzerine yazdığı teziyle felsefe doktoru derecesi aldı. 1933 yılında *Kierkegaard: Estetik Olanın Kuruluşu* adlı kitabıyla doçentlik sınavını verdi. Max Horkheimer'ın yöneticiliğini yaptığı Frankfurt Okulu olarak da bilinen Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün üyelerinden birisiydi. Hitler Almanya'sının baskılarından kaçan Enstitü'nün 1934'te Zürih'e taşınmasının ardından Adorno da İngiltere'ye yerleşti. 1938 yılında Amerika'ya gelerek merkezi artık New York'ta olan Enstitü'ye yeniden katıldı. 1953'te ABD'den ayrılarak yeniden Enstitü'yle birlikte Frankfurt'a döndü. 1953'te Horkheimer'ın ayrılmasıyla birlikte Enstitü'nün yöneticiliğini üstlendi. Yaşamının sonuna dek müzik, edebiyat eleştirisi, toplumsal kuram ve felsefe üzerine pek çok önemli kitap ve makale yazdı.

Eserlerinden Bazıları:

Dialektik der Aufklärung, 1947 (Aydınlanmanın Diyalektiği)

Philosophie der Neuen Musik, 1949 (Yeni Müziğin Felsefesi)

Minima Moralia, 1951

Negative Dialektik, 1966 (Negatif Diyalektik)

Ästhetische Theorie, 1970 (Estetik Kuram)

T. W. ADORNO

Otoriteryen Kişilik Üstüne

Niteliksel İdeoloji İncelemeleri

Çeviren:
Doğın Şahiner

Say Yayınları **Modern Düşünce - 2**

Otoritaryen Kişilik Üstüne
Niteliksel İdeoloji İncelemeleri / T. W. Adorno

Özgün Adı: *The Authoritarian Personality*

ISBN 978-975-468-989-1

Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım

Çeviren: Doğan Şahiner

Editör: Derya Önder

Sayfa Düzeni: Tülay Malkoç

Kapak Tasarımı: Özlem Sarıcı

Kapak Resmi: Paul Klee, Park of Idols, 1939

Baskı: Kurtiş Matbaası

Topkapı/İstanbul

Tel: (0212) 613 68 94

1. Baskı: Say Yayınları, 2011

Say Yayınları

Ankara Cad. 22 / 12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80

e-posta: say@sayyayincilik.com

www.sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 22 / 4 • TR-31110 Sirkeci-İstanbul

Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80

e-posta: dagitim@saykitap.com

online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM:

GÖRÜŞME MATERYALİNDE ÖNYARGI

A. Giriş	17
B. Antisemitizmin 'İşlevsel' Karakteri.....	24
'C. İmgesel Düşman	31
D. Ne İçin Antisemitizm?.....	41
E. İki Tür Yahudi	50
F. Antisemitlerin İkilemi	58
'G. Yargılayıcı Olarak Savcı.....	63
H. Yerine Oturmayan Burjuva.....	77
I. Düşük Puanlı Özneler Üstüne Gözlemler	89
J. Sonuç	106

İKİNCİ BÖLÜM:

GÖRÜŞME MATERYALİNDE POLİTİKA ve EKONOMİ

'A. Giriş	111
B. Politik Düşüncenin Biçimsel Bileşenleri	117
✓1. Bilgisizlik ve Kafa Karışıklığı	117
· 2. Politikada Çarşaf Liste Halinde Düşünme ve Kişiselleştirme	126
✓3. Yüzeydeki İdeoloji ve Gerçek Görüş	140
· 4. Sahte Tutuculuk.....	146

· 5. Gasp Etme Kompleksi	164
· 6. F.D.R.....	170
· 7. Bürokratlar ve Politikacılar	177
✓ 8. Ütopyaya Hayır	180
✓ 9. Yoksullara Acımak Yok	186
✓ 10. Toplumsal Değişme Yerine Eğitim.....	189
C. Bazı Politik ve Ekonomik Konular	193
· 1. Sendikalar	193
· 2. İş Dünyası ve Hükümet	209
· 3. Öznelere Yakın Politik Konular	214
4. Dış Politika ve Rusya	220
✓ 5. Komünizm	228

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

GÖRÜŞME MATERYALİNDE ORTAYA ÇIKTIĞI ŞEKLİYLE DİNSEL İDEOLOJİNİN BAZI YÖNLERİ

A. Giriş	237
B. Genel Gözlemler	243
C. Özgül Konular	247
✓ 1. Yüksek ve Düşük Puanlılarda Dinin İşlevi.....	247
✓ 2. Tanrıya İnanma, Ölümsüzlüğe İnanma.....	253
✓ 3. Dinsiz Düşük Puanlılar	256
✓ 4. Dindar Düşük Puanlılar	262

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

TİPLER ve SENDROMLAR

A. Yaklaşım	267
B. Yüksek Puanlılar Arasında Rastlanan Sendromlar	282
✓ 1. Yüzeyde Kızgınlık.....	283
✓ 2. 'Uzlaşımıcı' Sendrom	287
✓ 3. 'Otoritaryen' Sendrom	292
✓ 4. Başkaldıran ve Psikopat	298

✓5. Sabit Fikirli	303
✓6. 'Manipülatif' Tip	307
C. Düşük Puanlılar Arasında Rastlanan Sendromlar	314
✓1. 'Kati' Düşük Puanlı.....	315
✓2. 'Protestocu' Düşük Puanlı	319
✓3. 'Tepisel' Düşük Puanlı	324
• 4. 'Uysal' Düşük Puanlı	327
• 5. Hakiki Liberal	332

SUNUŞ

Elinizdeki kitap, Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün Nazi Almanyası'nı terk ederek ABD'ye yerleşen üyelerinin burada başka bilimcilerle birlikte gerçekleştirdikleri, "Önyargı Üstüne Çalışmalar" genel başlığıyla beş cilt halinde yayımlanan araştırmanın üçüncü cildini oluşturan *Otoritaryen Kişilik* adlı kitaba T. W. Adorno'nun katkısını içermektedir ("Qualitative Studies of Ideology", The Authoritarian Personality, Harper & Brothers, New York, 1950). Ama burada "katkı" sözcüğünü dar anlamıyla kullandığımı belirtmeliyim, çünkü yazar ve araştırmacılar çalışmanın her aşamasında tam bir koordinasyon içinde olmuşlar. Enstitü Başkanı Max Horkheimer'in belirttiğine göre, otoritaryen kişilik konusunu ele alan ekibin "kıdemli" üyelerinden Dr. R. Nevitt Sanford (Stanford Üniversitesi) asıl olarak araştırma prosedürlerini planlayıp çeşitli tekniklerin nasıl birleştirileceğini tasarlamış ve ayrıntılı durum incelemeleri yapmış; Dr. Else Frenkel-Brunswik (California Üniversitesi) araştırmanın ilk kişilik değişkenlerinden bazılarını formüle etmiş ve görüşmelerden elde edilen materyalin sistemli, dinamik yönelimli kategorizasyonunu ve dökümünü yapmış; Dr. Daniel J. Levinson (Yale Üniversitesi) antisemitizm, etnosentrizm ve politik-ekonomik tutuculuk anket ve cetvellerinin hazırlanmasından, ideolojinin psikoloji açısından çözümlenmesinden, anket sorularına verilen yanıtların yansıtma mekanizması bakımından ele alınmasından ve istatistik tasarım ve prosedürlerinden sorumlu olmuş; Dr. T. W. Adorno ise kişilik etkenle-

riyle ve otoritaryenizme eşlik eden karakter özellikleriyle ilgili sosyolojik boyutlar getirerek, görüşme materyalinin ideolojik yönlerini toplumsal kuramın kategorileriyle çözümlemiş. *Otoritaryen Kişilik* adlı kitap bu dört yazarın imzasıyla 1950'de yayımlanmış.

Enstitü antisemitizm konusunu incelemeyi 1939'da planlamış. 1942'de Amerikan Musevi Komitesi ile bağlantı kuran Horkheimer, bu kuruluştan projeye mali destek sağlamış. Komite ayrıca Horkheimer'ın başkanlığında bir 'Bilimsel Araştırma Bölümü' kurmuş. 'Önyargı Üstüne Çalışmalar' bu bölümün bir etkinliği olarak gerçekleştirilmiş.

Horkheimer kitabın toplumsal ayrımcılıkla ilgili olduğunu söylüyor: "Ama bunun amacı yalnızca, zaten yeterince geniş olan bir enformasyon kümesine birkaç ampirik bulgu daha eklemek değildir. Çalışmanın merkezi teması, görece yeni bir kavramdır: Otoritaryen insan tipi dediğimiz 'antropolojik' türün ortaya çıkması."

Yazarlar, araştırmalarına şu temel hipotezin kılavuzluk ettiğini bildiriyorlar: "Bir bireyin politik, ekonomik ve toplumsal inançları, adeta bir 'zihniyet'le ya da 'tin'le bağlanmışçasına, geniş ve kaynaşmış bir model oluşturur ve bu model, onun kişiliğinde derinde yatan eğilimlerin bir ifadesidir." Asıl ilgi, 'potansiyel faşist' bireye, yani yapısı gereği antidemokratik propagandaya özellikle açık kişiye yöneliyor. Bu propagandaya duyarlı insanların birçok ortak özelliğinin bulunduğu, araştırmanın başlıca bulgularından biri.

"Potansiyel faşist birey mevcutsa, o kesin olarak nasıl biridir? Antidemokratik düşünceyi oluşturan şey nedir? Böyle birinin içindeki düzenleyici güçler nelerdir? Bu birey mevcutsa, gelişme tarzı ve bu gelişmeyi belirleyen etkenler nelerdir?" —Araştırmanın yanıt bulmaya çalıştığı sorular bunlar.

Başta antisemitizm üstünde odaklanan araştırma, "Bu düşünceleri belli bireyler kabul ederken neden başkaları kabul etmiyor?" sorusuyla birlikte, antisemitizmin muhtemelen öz-

göl ya da yalıtık bir fenomen olmayıp daha genel bir ideolojik çerçevenin bir parçası olduğu ve bireyin bu ideolojiye açıklığının asıl olarak onun psikolojik gereksinimlerinden kaynaklandığı hipotezlerine yöneliyor. Psikoloji, sosyoloji ve tarih “son çözümlemede ancak yapay bir şekilde ayrılabilir” olmakla birlikte, kişiliğe yapılan vurgu psikolojiyi ön plana çıkarıyor. Kişiliğin yapısıyla ilgili kuram açısından öncelikle Freud’a, kişiliğin daha dolaysızca gözlemlenebilir ve ölçülebilir yönlerinin formülasyonu açısından da akademik psikolojiye başvuruluyor.

Ne var ki yazarlar, “görüş, tutum ve değerler insan gereksinimlerine bağlı olduğu ve kişilik de esas olarak gereksinimlerin bir düzenlenişi olduğu” için kişiliği ideolojik tercihlerin bir belirleyicisi olarak görmekle birlikte, onu nihai bir belirleyici olarak tözleştirmemek gerektiğini de düşünüyorlar. “Kişilik baştan beri verili ve hep öyle kalarak çevredeki dünya üzerinde etkide bulunan bir şey değildir; toplumsal çevrenin etkisiyle değişir ve içinde yer aldığı toplumsal bütünden yalıtılamaz.” Dolayısıyla kişilik, “ideoloji üzerindeki toplumsal etkilerin dolayımlandığı bir aracı” olarak ele alınıyor. Kişiliğin rolüne açıklık getirilebilirse, en önemli toplumsal etkenlerin hangileri olduğunun ve bunların etkilerini nasıl kazandığının daha iyi anlaşılacağı düşünülüyor. “İdeolojinin psikolojik belirleyicilerinin bilinmesi bize en doğru ideolojinin hangisi olduğunu söylemez; ancak bu arayışın önündeki engellerden bazılarını ortadan kaldırabilir.”

Otoritaryen Kişilik’e Adorno’nun katkısı, bin sayfaya yaklaşan kitabın “Niteliksel İdeoloji İncelemeleri” başlıklı IV. kesimini oluşturan dört bölümü (XVI’dan XIX’a kadar) içermektedir. Bu kesime kadar, ‘yüzeydeki ideoloji’den, görüşülen öznelerin ‘büyük ölçüde bilinçdışı psikolojik özelliklerine’ kadar uzanan araştırma bulguları sunulmuştur. Araştırmanın yönünü ve sunuş düzenini belirleyen ideolojik verilerin ‘yalnızca ekonomik statü, grup üyeliği ya da din gibi dış-

sal etkenlerden' türetilmeyeceği, kanıtların bu konuda 'kişiliğin içindeki harekete geçirici güçlerin oynadığı rolü şaşmaz bir şekilde işaret ettiği' ortaya konmuştur. Ama araştırma ideolojik olandan psikolojik olana doğru mekanik bir şekilde hareket etmemiş, bu ikisinin 'yapısal birliği' sürekli göz önünde tutulmuştur. Şimdi sıra, bu hareketi tersine çevirip, elde edilen psikolojik bulguların ne anlam taşıdığını sormaya gelmiştir. Böylece ideoloji ile kişilik arasındaki ilişkiler sorunu üstünde yoğunlaşan araştırmanın çeşitli yönlerinin bütünleştirilmesine daha fazla yaklaşılabileceği umulmaktadır.

Elimizdeki sözlük ve yazım kılavuzlarında 'otoriter' sözcüğü bulunmakla birlikte 'otoritaryen' sözcüğü yer almamaktadır. Otoriter yönetime açık ya da yandaş kişiyi nitelemek için 'otoriter' sıfatı uygun olmadığından, 'authoritarian' karşılığında 'otoritaryen' terimini kullanmak durumunda kaldık.

Doğan Şahiner

NİTELİKSEL İDEOLOJİ İNCELEMELERİ

BİRİNCİ BÖLÜM:
GÖRÜŞME MATERYALİNDE
ÖNYARGI

A.

GİRİŞ

İncelememiz antisemitizme ilişkin özgül sorgulamalardan yola çıktı. Bununla birlikte, çalışmamız ilerledikçe, vurgu yavaş yavaş kaydı. Antisemitizmi, ya da başka bir azınlık karşıtı önyargıyı, kendi içinde sosyopsikolojik bir fenomen gibi çözümlemeyi değil, daha çok, azınlık karşıtı önyargının daha geniş ideoloji ve karakter modelleriyle ilişkisini incelemeyi ana görevimiz olarak görmeye başladık. Böylelikle, anketimizin ana konusu olarak antisemitizm giderek bütünüyle ortadan kayboldu ve görüşme programımızın kapsaması gereken birçok ana konudan yalnızca bir tanesi durumuna geldi.

Araştırmamıza paralel olarak, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün kısmen aynı kadrosu tarafından yürütülen bir başka araştırma, yani işçi sınıfı içerisindeki antisemitizm konulu bir inceleme,¹ antisemitizm sorusu üstünde yoğunlaşmakta ama aynı zamanda bu ciltte sunulanlara yakın sosyopsikolojik konularla da ilgilenmekteydi. Bu bölümde tartışılacak materyalin büyük kısmı Berkeley görüşmelerinin önyargıyla ilgili kesiminden alınmış olmakla birlikte, işçi sınıfıyla ilgili söz konusu incelemenin kimi düşüncelerinden, en azından tamamlayıcı olarak, yeni soruşturma için hipotezler olarak yararlanma yönünde çaba harcandı. Bu, Los Angeles'da

1 Institute of Social Research: *Anti-Semitism within American Labor: A Report to the Jewish Labor Committee* (4 cilt, Mayıs 1945).

yürütülen çalışmanın bir kısmıydı. J. F. Brown ve F. Pollock'la işbirliği içinde, Yahudilerle ilgili özgül sorulara ayrılmış ek bir görüşme programı hazırladık. Bu soruların çoğu, işçi sınıfıyla ilgili incelemenin 'perdelenmiş görüşmeler'i² yoluyla elde edilen materyalden türetildi. Görüşme programının bu yeni kesiminin amacı, önyargının genel yapısı içerisinde belli farklılaşmış modeller oluşturma'nın mümkün olup olmadığını görmektir.

Bu görüşmelerde sorulan soruların listesi aşağıdadır. Bu soruların hepsi her özneye yöneltilmiş olmadığı gibi, soruların ifade ediliş biçimi de her zaman tam olarak aynı değildi. Ama soruların belirlediği zeminin büyük kısmı her durumda kapsanıyordu.

Yahudilere İlişkin Soruların Listesi:

- Bir Yahudi sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse, hangi anlamda? Bu sizi yakından ilgilendiriyor mu?
- Yahudilerle herhangi bir deneyiminiz oldu mu? Ne tür? İlgili kişilerin adlarını ve başka özgül veriler anımsıyor musunuz?
- Hayırsa, görüşleriniz neye dayanıyor?
- Yahudi bireylerle olumsuz deneyimleriniz oldu mu (ya da böyle deneyimler yaşadınız mı)?
- Olsaydı, bu görüşünüzü değiştirir miydi? Hayırsa, neden?
- Bir Yahudiyi başka insanlardan ayırt edebilir misiniz? Nasıl?
- Yahudi dini konusunda ne biliyorsunuz?
- Yahudiler kadar kötü olan Hristiyanlar var mıdır? Bunların yüzdesi kötü Yahudilerin yüzdesi kadar ya da daha yüksek midir?

2 Görüşülen öznelere görüşmenin amacını bilmedikleri araştırma yöntemi.
Çev. n.

- Yahudiler iş başında nasıldır? İddia edilen Yahudi girişkenliği konusunda ne diyorsunuz?
- Yahudilerin sinemada, radyoda, edebiyatta ve üniversitelerde hak ettiklerinden daha fazla etkiye sahip oldukları doğru mu?
- Evetse, bu özellikle niçin kötü? Bu konuda ne yapılmalı?
- Yahudilerin iş dünyasında, siyasette, işçi hareketinde vb. hak ettiklerinden daha fazla etkiye sahip oldukları doğru mu?
- Evetse, ne tür bir etkiye? Bunu dizginlemek için bir şeyler yapılmalı mı?
- Naziler Alman Yahudilerine ne yaptılar? Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Burada böyle bir sorun var mı? Bunu çözmek için ne yapardınız?
- Onları en çok neyle suçluyorsunuz? Onlar: sırnaşık, terbiyesiz, bankaları denetleyen, karaborsacı, kazıkçı, İsa'nın katilleri, kapalı, komünist, rüşvetçi, pis, asker kaçağı, sömürücü, kimliklerini gizleyen, fazla entelektüel, enternasyonalist, birçok mesleği istila eden, filmleri denetleyen, paragöz, gürültücü, özümsemeci, küstah, seks düşkünü, ayrıcalık peşinde koşan, kavgacı, ülkeyi çekip çeviren, açığöz, iyi komşuluğu zedeleyen, çok fazla mağazaya sahip, disiplinsiz, *Gentilelere*³ karşı ahlaksız, türed-i, sıkı kol emeğinden kaçınan, dünya komplosu tezgâhlayan kişiler midir?
- Toplumsal ayrımcılıktan ya da ayrımcı yasalardan yana mısınız?
- Bir Yahudiye birey olarak mı yoksa bir grubun üyesi olarak mı davranılmalıdır?
- Önerileriniz anayasal haklarla ne ölçüde bağdaşıyor?
- Yahudi bireylerle kişisel ilişkilere karşı mısınız?
- Yahudileri daha çok bir dert olarak mı yoksa daha çok bir tehdit olarak mı görüyorsunuz?

3 Yahudi olmayan kişi. Çev. n.

- Bir Yahudiyle evlenmeyi düşünebilir misiniz?
- Yahudi konusunu tartışmaktan hoşlanır mısınız?
- Eğer bir Yahudi olsaydınız, ne yapardınız?
- Bir Yahudi gerçek bir Amerikalı olabilir mi?

Ek görüşme materyali bize, antisemitizmin iç dinamiklerinden çok, onun yaygın açık modellerini öğretti. Önyargıdaki psikolojik çatışma fenomenini anlamak bakımından, bu ayrıntılı soruların çok işe yaradığını söylemek, herhalde yerinde olur. Bir başka anlamlı gözlem de görüştüğümüz kişilerin, kendilerine sunulan 'kötü Yahudi özellikleri' listesine tepkileriyle ilgilidir. Bu listeye verilen yanıtların çoğunda, 'hepsi' okunmaktadır; yani çok az bir farklılaşma söz konusudur. Önyargılı öznelere, bu itirazları kendileri üretmek zorunda kalmayıp bunları önceden saptanmış olarak görmeleri koşuluyla, sanki bunlar genel olarak kabul edilen şeylermiş gibi, Yahudilere karşı her yergiye katılma eğilimindedirler. Bu gözlem farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu ya antisemitik ideolojinin 'iç tutarlılığı'nın bir belirtisi olabilir, ya da bizim yüksek puanlılarımızın⁴ zihinsel katılığının kanıtı olabilir ki bu, çoklu tercih yönteminin kendisinin otomatik tepkilere yol açabileceği gerçeğinden ayrı bir şeydir. Anket incelemelerimiz antisemitik ideoloji içerisinde belirgin bir tutarlılığın bulunduğu kanıtlarını ortaya çıkarmakla birlikte, söz konusu tepkilerin her şeyi kapsamasını açıklamak için bu pek yeterli olmayacaktır. Bu durumun 'yüksek puanlı' zihniyetinden mi yoksa prosedürümüzün kusurlarından mı ileri geldiğini kesinlikle söylemek olanaksızsa da, otomatizasyon çerçevesinde düşünmek gerekli gibi gözüküyor. Ne olursa olsun, aşırı antisemitik bildirimlerin, sanki artık çürütülemez ama anlamlı şekilde tartışılabilir bir şey gibi sunulması, üstbenlik için bir tür panzehir işlevi görmekte ve bireyi 'kendi'

4 Anket sorularına verdikleri yanıtların değerlendirilmesinde yüksek puan alanlar önyargılı, otoritaryen kişilik özellikleri gösterenlerdir. Çev. n.

tepkilerinin daha az şiddetli olacağı durumlarda bile taklide sevk edebilmektedir. Bu irdeleme, Alman bireylerin kendilerinin bizim yüksek puanlı öznelerimizden daha antisemitik olduğu çok kuşkuyla olmakla birlikte, bütün Alman halkının en aşırı antisemitik önlemleri bile hoş görmesi fenomenine bir ölçüde ışık tutabilir. Bu hipotezden çıkarılacak pragmatik bir sonuç, antisemitizmin sözde rasyonel tartışmalarından olabildiğince kaçınmak gerektiğidir. Kişi olgusal antisemitik bildirimleri reddedebilir ya da antisemitizmi ortaya çıkaran dinamikleri açıklayabilir, ama 'Yahudi sorunu' alanına hiç girmemelidir. Şimdiki durumda, Avrupa'daki soykırımın ardından bir 'Yahudi sorunu'nun var olduğunun kabul edilmesi, ince bir şekilde de olsa, Nazilerin yaptıklarının bir ölçüde gerekçesinin olabileceğini ima eder.

İdeoloji üstüne bütün materyal, Berkeley'de toplanmış olanların ilgili kesimlerine ek olarak, 63 Los Angeles görüşmesinden alınmıştır.

Burada da öznel yönün ön planda olduğu vurgulanmalıdır. Örneğimizin seçimi, önyargının oluşumunda 'nesne'nin –sözgelimi, Yahudilerin– oynadığı rolün sorgulanmasını dışlıyordu. Nesnenin bir rol oynadığını yadsımıyoruz; ama biz dikkatimizi, Yahudiye yöneltilmiş tepkinin 'nesne' içerisindeki temelleri üstünde değil, bu tepkilerin biçimleri üstünde topladık. Bu tutum, temel aldığımız ve araştırmanın daha önceki bir bölümünde güçlü bir şekilde desteklenmiş bir hipotezden, yani, antisemitik önyargının, yöneldiği kişilerin nitelikleriyle pek ilgisinin bulunmadığı olgusundan kaynaklanmaktadır. İlgimiz, yüksek puanlı özneler üstünde yoğunlaşmıştır.

Bu bölümü düzenlerken, *engellenim*den [frustration] ve *bastırmadan* [repression] doğan ve toplumsal olarak kendi asıl nesnesinden sapan –büyük ölçüde bilinçdışı– husumetin ikame edilmiş bir nesneye gereksinim duyması ve bu nesne yoluyla gerçekçi bir özellik kazanarak, adeta, öznenin gerçek-

likle ilişkisinin tıkanmasının daha radikal tezahürlerinden –örneğin psikozdan– kaçınabilmesi gibi genel bir varsayım ile işe başlamadık. Bilinçdışı yıkıcılığın bu ‘nesne’si, yüzeysel bir ‘günah keçisi’ olmak şöyle dursun, kendi rolünü yerine getirebilmek için belli özelliklere sahip olmak zorundadır. Yeterince elle tutulur olmalı, ama kendi gerçekliğiyle yok olup gitmemesi için de fazla elle tutulur olmamalıdır. Yeterli bir tarihsel arka plana sahip olmalı ve geleneğin kuşku götürmez bir ögesi olarak ortaya çıkmalıdır. Katı ve iyi bilinen klişeler içinde tanımlanmalıdır. Son olarak, bu nesne önyargılı öznenin yıkıcı eğilimleriyle uyumlu özelliklere sahip olmalı ya da en azından bu özellikler çerçevesinde algılanıp yorumlanabilmelidir. Bu özelliklerden ‘zümrecilik’ gibi kimileri rasyonalizasyona yardım eder, zayıflık ya da mazoşizm ifadesi gibi kimileri de yıkıcılık için psikolojik bakımdan yeterli uyarıları sağlar. Yahudi fenomeninin bütün bu gerekleri yerine getirdiğinden kuşku duyulamaz. Bu, Yahudilerin zorunlu olarak nefret hedefi oldukları ya da başkalarını değil de onları toplumsal saldırganlığın ideal hedefi durumuna getiren mutlak bir tarihsel zorunluluk bulunduğu anlamına gelmez. Onların bu işlevi birçok insanın psikolojik yapısında yerine getirebileceğini söylemek yeterlidir. Yahudi fenomeninin ve dolayısıyla antisemitizmin ‘benzersizliği’ sorununa ancak, bu çalışmanın kapsamı dışında kalan bir kurama başvurarak yaklaşılabılır. Böyle bir kuram, ne çeşitli “etkenler” sıralayacak ne de ‘asıl’ neden olarak özgül bir etkeni seçip ayıracaktır; daha çok, bütün ‘öğeler’in tutarlı bir şekilde birbirine bağlandığı, birleşik bir çerçeve geliştirecektir. Dolayısıyla, bir bütün olarak modern toplumu konu alan bir kuram olacaktır.

Önce antisemitizmin ‘işlevsel’ karakterine, yani onun nesnesinden görece bağımsızlığına ilişkin bazı kanıtlar ortaya koyacağız. Sonra, *cui bono*⁵ sorununa işaret edeceğiz: soğuk,

5 Kimin yararına? Çev. n.

yabancılaşmış ve büyük ölçüde anlaşılmas bir dünyaya zahmetsizce ‘intibak’ edebilmek için bir araç olarak antisemitizm. Politik ve ekonomik ideolojilere ilişkin çözümlememize koşt olarak, bu ‘intibak’a basmakalıplık yoluyla ulaşıldığı gösterilecektir. Bu basmakalıplık ile gerçek yaşantı ve demokrasinin hâlâ benimsenen standartları arasındaki uçurum, görüşmelerimizin birçoğunda kendini açıkça gösteren bir çatışma durumuna yol açar. Daha sonra, bu çatışmanın çözümü olarak ortaya çıkan şeyi ele alacağız: önyargılı kişinin kendi bilinçdışı ya da bilinç-öncesi isteklerine uygun düşen kültürel ortamımızın altında yatan antisemitizmin, aşırı örneklerde, vicdandan da resmi demokratik değerlerden de daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Bu da, antisemitik tepkilerin yıkıcı karakterinin kanıtına götürür. Bu çatışmanın kalıntıları olarak, belli Yahudi özelliklerine karşı sempati ya da daha doğrusu ‘takdir’ izleri görülmektedir ki bunlar, daha yakından bakıldığında, olumsuz imalar da içerir.

Yahudi karşıtı önyargının yapısıyla ilgili daha özgül bazı gözlemlerde de bulunacağız. Bunların odak noktası, antisemitizmde öznenin kendi toplumsal özdeşleşmelerine göre ortaya çıkan farklılaşmadır. Antisemitik özelliklerin ve dinamiklerin bu dökümü, daha sonra, düşük puanlı öznelere tutumları üstüne birkaç değerlendirmeye tamamlanacaktır. Son olarak, antisemitizmin daha geniş toplumsal anlamının, yani onun doğası gereği Amerikan demokrasisinin ilkelerini yadsımasının bazı kanıtlarını ortaya koyacağız.

B.

ANTİSEMITİZMİN 'İŞLEVSEL' KARAKTERİ

Antisemitik çıkış noktasına 'gereksinim duyan' psikolojik dinamikler –bunların en önemlisinin, hem otoritaryen hem başkaldırıcı olan yönelimlerin bu *çiftdeğerliliği* [ambivalence] olduğuna inanıyoruz– bu çalışmanın başka kesimlerinde ayrıntılı olarak çözümlenmiştir. Burada kendimizi, antisemitizmin, nesnesinin doğasına, öznesinin kendi psikolojik istek ve gereksinimlerine bağlı olduğu ölçüde bağlı olmadığı gerçeğinin uç noktada ama somut bir kanıtlamasını ortaya koymakla sınırlayacağız.

Önyargının "işlevsel" karakterinin apaçık olduğu bazı durumlar vardır. Burada, kendiliğinde önyargılı, ama bu önyargının hangi gruba yöneleceğinin görece rastlantısal olduğu öznelere karşılaşıyoruz. Kendimizi iki örnekle sınırlayacağız. 5051, genel olarak yüksek puanlı bir erkek, araştırma için seçilmiş birkaç izci önderinden biridir. Bilinçdışı da olsa, güçlü faşist eğilimlere sahiptir. Antisemitik olmakla birlikte, yarı-rasyonel bazı kayıtlar koyarak önyargısını yumuşatmaya çalışmaktadır. Bu noktada şu açıklamayı yapar:⁶

6 Bütün görüşmelerde, öznenin söyledikleri görüşmeci tarafından stenoyla yazılmış ve bunlar görüşmenin hemen ardından diktafona okunmuş, böylece öznenin sözleri olduğu gibi kaydedilebilmiştir. Kitap boyunca, bu kayıtlardan yapılan alıntılar, metnin geri kalanından ayırt edilecek şekilde 'içeriden' dizilmiştir. Alıntılarda tırnak içindeki ifadeler öznenin kendi sözleridir. Çev. n.

"Zaman zaman, ortalama bir Yahudinin iş dünyasında ortalama bir dürüst adamdan daha açığöz olduğunu işitiriz. Buna inanmıyorum. Buna inanmaktan nefret ediyorum. Yahudilerin öğrenmesi gereken şey, kendi kötü bireylerini işbirliğine daha yatkın, daha uyumlu hale getirmek üzere eğitmektir. Aslında Ermeniler Yahudilerden daha çok el altından iş çeviriyorlar ama onlar o kadar ortalıkta dolanıp patırtı yapmıyorlar. Düşünün, kendimle her bakımdan eşit gördüğüm ve çok hoşlandığım Yahudiler tanıyorum."

Bu, bir ölçüde, Poe'nun, Morg Sokağı'ndaki çifte cinayeti anlattığı ünlü öyküsünü anımsatıyor. Öyküde, bir orangutanın vahşi çılgınlıklarını orada bulunanlar çeşitli yabancı dillerden sözcükler gibi düşünürler; yani bu çılgınlıklar, kendileri de yabancı olan dinleyicilerin her birine farklı bir dil gibi gelir. 5051'in başlıca hasmane tepkisi, 'tekinsiz' gördüğü yabancı'nın kendisine yöneliktir. Yabancı olan karşısında duyulan bu çocuksu korku ancak daha sonra basmakalıp ve bu amaç için elverişli özgül bir grup imgesiyle 'doldurulmuştur'. Yahudiler çocuğun 'kötü adam'ının gözde dublörleridir. Ne var ki bilinçdışı korkunun belli bir nesneye aktarılması, bu nesne yalnızca ikincil bir niteliğe sahip olduğu için, her zaman bir rastlantısallık yönü taşır. Bu yüzden, öteki etkenler işe karıştığı anda, bu saldırganlık en azından kısmen Yahudilerden çekilip, tercihen toplumsal bakımdan daha uzak bir başka gruba yönlitilebilir. Kendisinin Amerikan idealleri olarak düşündüğü şeyleri militan bir tutumla savunma şeklindeki dile getirilmiş istek ve sözde demokratik ideoloji, izci önderimiz 5051'de belirgindir. O kendisini tutucu değil "daha çok liberal" saymakta, dolayısıyla antisemitizmini ve zenci karşıtlığını üçüncü bir gruba gönderme yaparak yumuşatmaktadır. 'Önyargılı' olmadığını kanıtlamak için Ermenilere başvurmaktadır ama aynı zamanda da formülasyonu alışılmış

antisemitik klişeleri kolayca koruyabilecek şekildedir. Varsayılan 'açıkgözlülükleri' konusunda Yahudileri aklamaları bile, gerçekte iç grubu yüceltmek için bir buluştur: 'onlardan daha az açıkgöz olduğumuz'u düşünmekten nefret etmektedir. Antisemitizm daha yüzeysel bir düzeyde nesne seçimi bakımından işlevsel olmakla birlikte, daha derin belirleyicilerinin çok daha katı olduğu görülüyor.

'Hareketli' önyargı denilebilecek şeyin uç bir örneği, Denizcilik Okulu grubundan M1225a'dır. Bu öznenin anket puanları orta düzeyde kalmakla birlikte, kendisiyle yapılan görüşme 'manipülatif' bir antisemitin güçlü izlerini sergilemektedir. Azınlıklarla ilgili kesimin başındaki ifadeleri şöyleledir:

(Irksal azınlık sorunu konusunda ne düşünüyorsunuz?)
"Kesinlikle, bir sorunun mevcut olduğunu düşünüyorum. Burada belki önyargılıyım. Zenci durumu gibi. Daha insanca davranabilirlerdi... O zaman daha az sorun olurdu."

Onun saldırganlığını Zenciler 'özgülleştirici' bir şekilde emmiştir; bunun başka örnekleri, bütün saldırganlığını Yahudilere yönelttiği görülen aşırı antisemitler arasında gözlemlenebilir.

"Bir Zenciyle birlikte yelken açmak zorunda olsaydım, gemiye hiç binmezdim. Bana göre onların pis bir kokusu var. Koyun gibi koku aldığımızı söyleyen Çin deyişinden ders almak gerek."

Burada işçi sınıfı araştırmasının bir öznesinin, bir Zenci kadının, Yahudilerin kokusundan yakınması anımsanabilir. Şimdiki özne ise, kaçamaklı bir şekilde de olsa, Yahudileri aklayarak Zenciler üstünde durmaktadır:

(Yahudi sorunu konusunda ne düşünüyorsunuz?)

"Burada pek bir sorun olduğuna inanmıyorum. Onlar sorunu olmayacak kadar kurnaz. İş hayatında iyiler. (Etkileri çok fazla mı?) Çok etkili olduklarına inanıyorum. (Hangi alanlarda?) Eh, sinema sanayiinde. (Bunu kötüye kullanıyorlar mı?) Neredeyse işittiğiniz tek şey, Yahudilere yardım edin, Yahudilere yardım edin. Öteki ırklara ya da milliyetlere yardım konusunda hiçbir şey işitmezsiniz. (Sinema üstündeki etkilerini kötüye kullanıyorlar mı?) Kullansalar bile, bunu rahatsız edici bir şekilde yapmıyorlar."

Burada da antisemitik klişe betimsel bir şekilde korunmuştur; diğer yandan gerçek nefretin –görüşmenin akışına mal edilemeyecek şekilde– Zencilere kayması, dayatılmış değer yargılarını etkilemektedir. 'Sorun' terimiyle ilgili saptırmaya dikkat edilmelidir. Özne bir 'Yahudi sorunu' olduğunu yadsımakla, bilinçli olarak önyargısızların tarafına geçmektedir. Ne var ki 'sorun' sözcüğünü 'güçlük içinde olma' şeklinde yorumlayarak ve Yahudilerin 'sorunu olmayacak kadar kurnaz' olduğunu vurgulayarak, farkına varmadan, kendi reddedişini dile getirmektedir. Kendi 'kurnazlık' kuramına göre, Yahudi yanlısı açıklamaları, öznenin çiftdeğerliliğinin açık belirtisi olan akılcı bir bağlantı taşımaktadır: bütün ırksal nefret 'kıskançlık'tır; ama ona göre bu kıskançlığın bir nedeni olduğu (örneğin Yahudilerin Alman sanayiini denetlediği söylencesini kabullenmesi) konusunda hemen hiç kuşku bırakmamaktadır.

Bu görüşme, etnosentrizm tablomuzu değiştirebileceğimiz bir yolu işaret etmektedir. Antisemitizm ile Zenci karşıtlığı arasında kuşkusuz yüksek bir bağlantı olmakla birlikte (anket incelemelerimizin yanı sıra görüşmelerimizde de ortaya çıkan bir gerçek) bu, önyargının tek bir kaynaşmış olgu olduğu anlamına gelmez. Azınlık gruplarına karşı düşmanca ifadeleri kabule hazır olmak, az çok birleştirici bir özellik ola-

rak düşünülebilir pekâlâ; ne var ki görüşme ortamında, öznel-
lerin kendilerini spontane bir şekilde ifade etmelerine izin ve-
rildiğinde, bir azınlığın en azından bir an için öbürlerinden
daha çok bir nefret nesnesi olarak ortaya çıkması ender değil-
dir. Bu fenomen, antisemitizmle ortak birçok yapısal özellik ta-
şıdığına sık sık dikkat çekilen eziyet manisine⁷ gönderme ya-
pılarak aydınlatılabilir. Paranoid herkese karşı nefretle dolu ol-
duğu halde, gene de düşmanını 'seçme', dikkatini çeken belli
bireyleri taciz etme eğilimindedir: adeta negatif bir şekilde âşık
olur. Buna benzer bir durum, potansiyel faşist karakter için de
söz konusu olabilir. O, bir toplumsal sözde-gerçeklik uydura-
bilmesi için vazgeçilmez olan özgül ve somut bir *karşı-yükleni-*
me [counter-cathexis] ulaştığı anda, aksi halde başıboş kalacak
olan saldırganlığını 'kanalize' edip öteki potansiyel eziyet nes-
nelerini rahat bırakabilir. Bu süreçler, doğal olarak, öznenin
kendini özgürce 'ifade etmesine' pek izin vermeyen cetveller-
den çok, görüşme diyalektiği içinde öne çıkar.

Örneğimizdeki öznelere Yahudilere sayısız başka ikameler
(Meksikalılar ve Yunanlılar gibi) buldukları da bunlara eklene-
bilir. Ermeniler gibi bunlar da, aksi halde Yahudi imgesiyle
birleşecek özelliklerle serbest bir biçimde donatılmışlardır.

Antisemitizmin 'işlevsel' karakterinin bir başka yönü da-
ha belirtilmelidir. Güçlü 'uzlaşımıcı' [conformist] eğilimlere
sahip, antisemitik olduğunu açıkça ifade eden, başka azınlık
gruplarına mensup insanlarla çok sık karşılaştık. Değişik dış
gruplar⁸ arasında herhangi bir dayanışma izine rastlamaksa
çok güçtür. Karşımıza çıkan model, daha çok, kendi toplum-
sal statüsünü daha yüksek bir yere koymak için 'sorumlulu-

7 'Persecution mania': Herkesin kendi aleyhinde olduğu kuruntusu. Metinde
geçen 'eziyet fantezisi' terimi de ayrı şekilde anlaşılmalıdır. Çev. n.

8 'İç grup' ve 'dış grup' terimleri, araştırmanın daha önceki bir aşamasında, sırf
sosyolojik değil sosyopsikolojik kavramlar olarak tanımlanmıştır. Bir gruba
resmen üye olup olmamaya değil, o gruba kendini özdeşleştirmeye ya da
karşı-özdeşleştirmeye gönderme yaparlar. Çev. n.

ğu başkasına yükleme', başka grupları kötülemedir. 'Kaygı içindeki bir psikonevrotik' olan, Meksika doğumlu 5023 bunun bir örneğidir:

Meksika kökenli bir Amerikalı olarak, kendini beyaz ırkla özdeşleştiriyor ve 'biz üstün insanlarız' duygusunu taşıyor. Özellikle Zencilerden hoşlanmıyor, Yahudilerdense bütünüyle nefret ediyor. Bunların hepsinin birbirine benzediğini hissediyor ve onlarla olabildiğince az ilişki kurmak istiyor. Çelişkilerle dolu bu öznenin, eğer gerçekten severse Yahudi bir kızla evlenebileceğini duymak şaşırtıcı değil. Ayrıca o Zencileri ve Yahudileri denetleyecek ve 'onların kendi yerlerinde kalmalarını' sağlayacaktır.

5068, görüşmeci tarafından, "kendilerini İtalyan-Amerikalılar diye betimleyen ikinci kuşak Amerikalılar arasında muhtemelen sık rastlanan bir model" in temsilcisi olarak görülmektedir. Bu öznenin, paranoid fantezilerle belirgin bir biçimde renklendirilmiş politiko-faşist türden önyargıları vardır:

Katışksız İtalyan soyundan geliyor. Birinci Dünya Savaşı sırasında buraya yerleşmiş. Bu soyla çok gurur duyuyor. Mussolini'nin ilk zamanlarında, uzun bir süre İtalyan-Amerikan örgütlerinde etkinlik göstermiş. Hâlâ İtalya'ya karşı savaşmanın çok talihsizce olduğunu düşünüyor. Öteki azınlıklar konusunda bütünüyle önyargılı. Meksikalıların İtalyanlara çok benzediğini, dolayısıyla eğer yeterince eğitilmiş olsalardı her şeyin yolunda gideceğini düşünüyor. Ama şimdiki durumda Meksikalıların çok eğitime gereksinimi olduğuna inanıyor. Californialı Japonlara doğru davranılmadığını ve sorun çıkarmayanların yavaş yavaş geri dönmesine izin verilmesi gerektiğini savunuyor. Zencilerin durumunu güç bir durum olarak betimliyor. Irklar arası evlenmeler konusunda net yasalar olması ve ırkların 'yaşaya-

bileceği yerlerle ilgili' olarak da ayırım yapılması gerektiğine inanıyor. "Kim ne derse desin, Güneyli Zenciler gerçekte en mutlu Zencilerdir." "Yahudilerle ilgili sorun, hepsinin komünist olmasıdır; bu nedenle tehlikelidirler." Onlarla kendi ilişkileri her zaman vasat olmuş. İş ilişkilerinde 'dolandırıcı' olduklarını ve 'birbirlerini tuttuklarını' söylüyor. Bu soruna bir çözüm olarak, şunu öneriyor: "Aslında Yahudiler kendilerini eğitmeliler. Yahudilerin birbirlerini tutma tarzı, onların gerçekte *Gentilelere* karşı, *Gentilelerin* onlara karşı taşıdığından daha fazla önyargı taşıdığını gösteriyor." Bunu, evlenip Yahudi bir aileye giren ve onlarla aynı yemeği yemesine izin verilmeyen bir tanıdığıyla ilgili, ayrıntılarıyla aktaramayacağım uzun bir öyküyle örnekliyor.

Güçlü eşcinsel eğilimleri olan, İspanyol-Zenci kökenli bir antisemitik adamı, 5052'yi de anabiliriz. Görüşmeci, bir gece kulübünde şovmenlik yapan bu özneyle ilgili izlenimlerini, onun "Ben bir Zenci değil, bir şovmenim" demek istediği şeklinde özetlemektedir. Burada, dışlanmış bir insandaki toplumsal özdeşleşme ögesi, onun önyargısının açıkça sorumlusu durumundadır.

Son olarak, özne normalden düşük bir zekâ sergilediği için yalnızca tuhaflığı nedeniyle değerlendirmeye aldığımız, bir Türkle yapılan görüşmeye değinilmelidir. Bu adam, görüşmenin sonuna doğru kendisinin de bir Yahudi olduğu ortaya çıkana dek, şiddetli antisemitik tartışmalara girmiştir. Azınlık grupları arasındaki ve Yahudilerin kendi içindeki antisemitizm karmaşası ciddi sorunlar ortaya çıkarmakta ve ayrıca incelenmeye değer gözükmektedir.

Seçtiğimiz örneklerin sağladığı rasgele gözlemler bile, toplumsal baskıdan acı çekenlerin, diğer mazlumlarla birlik olmaktan çok, sık sık bu baskıyı başkalarına aktarma eğiliminde olabileceği kuşkusunu doğrulamaya yetmektedir.

C.

İMGESEL DÜŞMAN

Antisemitizmin 'işlevsel' karakterine ve önyargının bir nesneden bir başkasına kaydırılabilmesinin görece kolaylığına ilişkin örneklerimiz, tek bir yöne işaret ediyor: önyargının, kendi esas içeriğine göre, nesnesinin özgül doğasıyla olsa olsa yüzeysel bir biçimde ilintili olduğu hipotezine. Şimdi bu hipoteze daha dolaysız bir destek sağlayacağız. Söz konusu hipotezin klişe, 'yaşantı' edinme yeteneksizliği, yansıtma ve güç fantezileri gibi klinik kategorilerle ilişkisini görmek için uzağa gitmek gerekmiyor. Bu destek, ya açıkça kendi kendisiyle çelişen ya da olgularla bağdaşmayan ve belirgin bir imgesel karakter taşıyan bildirimlerde yatmaktadır. Ne var ki antisemitin olağan "özçelişkileri", çoğu kez, bu özçelişkilerin onun bütünsel "Weltanschauung"⁹ içinde gene de bağdaşabilir olan farklı psikolojik itkiler ve farklı gerçeklik katmanları içermesi temelinde açıklanabildiğinden, burada asıl olarak imgesel yapıları açığa çıkarmakla ilgileneceğiz. Ele alacağımız fanteziler gündelik yaşamdan öylesine iyi bilinmektedir ki bunların antisemitizmin yapısı açısından anlamı verili kabul edilebilir. Araştırmamız bunları yalnızca daha belirgin hale getirecektir. Klişelerin 'başıboş gezdiği', yani gerçeklikle ilişkilerini koparıp bütünüyle bağımsız hale geldiği her zaman bu fantezilerin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu 'serbest

9 Dünya görüşü. Çev. n.

kalmış' klişeler gerçeklikle yeniden güçlü bir ilişkiye girdiği zamansa, bariz çarpıtmalar ortaya çıkar. Derlediğimiz klişeleşmiş fantezi örneklerinin içeriği, esas olarak, seçilmiş düşmana atfedilen aşırı güç düşünceleriyle ilgilidir. Nesnenin görelî toplumsal zayıflığı ile onun her şeye yeten varsayımsal uğursuz gücü arasındaki orantısızlık, kendi başına, yansıtma mekanizmasının işbaşında olduğunun kanıtıdır.

Önce, neredeyse soyut bir biçimde bütün bir dış gruba yansıtılmış 'her şeye kadirlik' fantezilerinin birkaç örneğini vereceğiz; sonra da, böyle düşüncelerin olgusal yaşantıya uygulanmasının paranoid hezeyana ne kadar yaklaştığını göstereceğiz.

Bütün cetvellerde oldukça yüksek puanları olan, kendi kendisiyle çok ilgili ve 'mütehakkim' bir tavırla karakterize edilen orta yaşlı bir kadın, 5054, her zaman 'diğer tarafı anlamaya' ve hatta 'her tarafta önyargıyla savaşmaya' çalıştığını iddia etmektedir. Kendi hoşgörü duygularını, aşırı ölçüde Yahudi karşıtı olarak nitelediği kocasıyla karşıtlığından türetmektedir ("kocam bütün Yahudilerden nefret eder ve hiçbir istisna yapmaz") —oysa o istisna yapmaya hazırdır. Bu öznenin gerçek tutumu şöyle betimlenmiştir:

'İrkçı bir kuram'a bağlanamayacağını söylüyor ama Yahudilerin pek fazla değişmeyeceğini, tam tersine 'daha saldırgan' olmaya yöneleceklerini düşünüyor. Ayrıca, 'hoşlansak da hoşlanmasak da sonunda bu ülkeyi yöneteceklerine' inanıyor.

Burada, Yahudilerin siyaset ve ekonomide orantısız bir etkiye sahip oldukları yolundaki alışılmış klişe, genel bir tahakküm tehdidi düzeyine yükseltilmiştir. Böyle öznelere bu tehdide karşı düşündükleri önlemlerin, açıkça söylemeye cesaret edemeseler de, vehmettikleri tehdidin kendisinden daha az totalitaryen olmadığını kestirmek kolaydır.

Karma bir örnek olarak seçilmiş, Etnosentrizm (E) cetvelinde üst-orta ama Faşizm (F) ve Politik-Ekonomik Tutuculuk (PET) cetvellerinde düşük puan almış bir kadın olan 5061a'nın durumu da buna benzemektedir. Bu özne gerçekte, görüşmenin de karutladığı gibi, belirgin bir şekilde etnosentriktir. İfadelerinde, her şeye kadir Yahudi konusundaki fantezilerinin canlılığı, kindarlığının yoğunluğuna eşit gözükmektedir.

“Benim Yahudilerle ilişkilerim hep tatsız olmuştur.” Daha fazla ayrıntı istendiğinde, tek tek olayları belirtemiyor. Ama Yahudileri ‘herkesi itip kakan, sırnaşık, zümreci, paragöz...’ olarak betimliyor. “Yahudiler pratikte ülkeyi ele geçirdiler. Her şeye dalıyorlar. Daha kurnaz değiller ama denetimi ele geçirmek için çok çalışıyorlar. Hepsi de birbirine benziyor.” Başkalarının olduğu gibi Yahudilerin mizacının da değişiklik gösterdiğini düşünüp düşünmediği sorulduğunda, şöyle diyor: “Hayır, düşünmüyorum. Onları bir araya getiren ve her şeye dayanmalarını sağlayan bir şey olduğu düşüncesindeyim. Yahudi dostlarım var; onlara karşı uzlaşmaz bir tutum takınmamaya çalıştım ama er geç onların da sırnaşık ve sevimsiz oldukları ortaya çıktı... Çok kötü olan Yahudilerin yüzdesinin, kötü *Gentile*’lerin yüzdesinden çok daha fazla olduğu düşüncesindeyim... Kocam da bütün bu sorunlarda (sorunlarla ilgili) benimle ayrı şekilde düşünüyor. Aslında ben onun kadar ileri gitmiyorum. O Hitler’le ilgili pek çok şeyden hoşlanmasa da Hitler’in Yahudiler konusunda iyi bir iş yaptığını düşünüyordu. Bir gün bizim de bu konuda bir şeyler yapmak zorunda kalacağımıza inanıyor.”

Yahudi tahakkümü fantezilerinin yansıtma mekanizmasıyla ilgili yönü, kimi zaman açıkça ortaya çıkar. Yarı-bilinçli istekleri demokrasinin kaldırılıp güçlülerin yönetiminin ku-

rulması düşüncesinde doruğuna ulaşanlar, tek umutları demokratik hakların korunmasında yatanları antidemokratik diye nitelerler. 5018, bütün cetvellerde yüksek puan alan, 32 yaşında eski bir deniz topçu çavuşudur. Görüşmeci onun 'bir ölçüde paranoid' olmasından kuşkulandı. Bu özne "Yahudilerin bir ırk olarak görülemeyeceğini" bilmekte ama "hepsinin de birbirine benzediklerini" düşünmektedir. "Çok fazla güce sahipler ama sanırım bu aslında bizim hatamız." Bunun arkasından şu açıklama gelir:

Yahudiler konusunda yapmak istediği şey, iş dünyasında egemenlik kurmalarını yasaklamak. Aynı şekilde hisseden herkesin iş hayatına atılıp onlarla rekabet edebileceğini ve belki de onların üstesinden gelebileceğini düşünüyor, ama arkasından şunu ekliyor: "onları Filistin'e yolcu etmek daha iyi olacak; varsın birbirlerini kazıklasınlar. Yahudilerle birkaç deneyimim oldu. Bazıları iyi askerdi ama çoğu öyle değildi." Özne sözlerinin devamında, "onların demokrasi içinde işbirliği yapmayacakları"nı söyleyerek gevşek demokratik yöntemlerin sorunu çözemeyeceğini ima etmiştir. Bu öznenin örtük antidemokratik duyguları, gevşek demokratik yöntemlerden küçümseyici bir şekilde söz etmesiyle açıklık kazanmaktadır: Yahudileri demokratik işbirliğinden yoksun olmakla suçlaması, belirgin bir rasyonalizasyondur.

Gerçekçilikten uzak Yahudi imgesinin bir başka yönüne daha, en azından değinmek gerekir: Yahudilerin 'her yerde olduğu' iddiası. 'Her yerde olma' bazen 'her şeye kadir olma'nın yerini almaktadır. Bunun nedeni belki de, ortada gerçek bir 'Yahudi yönetimi' görülmediği için, imgesinin yönlendirdiği öznenin bu 'her yerdeki gizemli tehlike' düşüncesinde kendi güç fantezisine farklı bir çıkış kapısı aramak zorunda kalmasıdır. Bu, başka bir psikolojik öğeyle kaynaşmıştır. Yüksek-

sek derecede önyargılı özne açısından, iç grubun bütünsel hakkı ve gruba tam anlamıyla 'ait' olmayan hiçbir şeyi hoş görmeme düşüncesi, her şeyi kapsar. Bu düşünce Yahudilere yansıtılır. Yüksek puanlı kişi görünüşte hiçbir 'davetsiz konuga' -sonuç olarak, kesinlikle kendisine benzemeyen hiçbir şey- dayanamazken, bu mevcudiyet bütünlüğünü, nefret ettiği ve ortadan kaldırmakta kendisini haklı gördüğü (çünkü, başka türlü 'onlardan kurtulmak mümkün değil' dir) kişilerde görmektedir. Aşağıdaki örnek, kişisel yaşantıya uygulanmış 'her yerde olan Yahudi' düşüncesini sergilemekte ve onun hezeyana yatkınlığını ortaya koymaktadır.

6070, E cetvelinde üst-orta puanlı ve özellikle Yahudiler konusunda katı, 40 yaşında bir kadındır:

"Yahudilerden hoşlanmıyorum. Hep sızlanırlar. Ülkemizi elimizden alıyorlar. Saldırganlar. Her konuda hırslılar. Geçen yaz ünlü müzisyen X'le karşılaştım; daha onu doğru dürüst tanımadan, benden ailesini bu ülkeye getirebilmek için bir çağrıyı imzalamamı istedi. Sonunda açıkça reddetmek zorunda kaldım ve ona burada daha fazla Yahudi istemediğimi söyledim. Yahudileri hükümete Roosevelt soktu. Bugünkü güçlüklerimizin baş nedeni de bu. Seferberlikte kendilerine ayrıcalık yapılması için, bunu Yahudiler düzenledi. Hitler tarzında değilse de Amerikalılar arasında Yahudilere karşı yasal bir ayrımcılıktan yanayım. Komünistlerin arkasında Yahudilerin olduğunu herkes biliyor. Bu X denen kişi nerdeyse beni deli ediyordu. Onu deniz kulübüme davet etme hatasını işlemiştim. Davetli olmayan on Yahudiyle birlikte geldi. Yahudiler her zaman sorun yaratırlar. Birisi bir yere girse, iki kişiyi daha yanın da getirir; o ikisi de başka iki kişiyi."

Bu alıntı, 'Yahudiler her yerdedir' kompleksini örneklendirmekten başka nedenlerle de dikkat çekicidir. Burada Ya-

hudilerin zayıflığı ('Hep sızlanırlar') 'her yerde bulunma'ya dönüştürülmüştür. Ülkesini terk etmeye zorlanmış göçmen, davetsiz konuk olmayı isteyen ve bütün dünyayı istila etmeye niyetli biri gibi ortaya çıkmaktadır. Bu imgenin, en azından kısmen, eziyet olgusunun kendisinden türetilmiş olduğunu varsayınak, fazla ileri gitmek olmayacaktır. Dahası, bu alıntı, aşırı antisemitin 'negatif bir şekilde âşık olma' yönüne işaret eden, belli ölçüdeki çiftdeğerliliğinin bir kanıtı da ortaya koyuyor. Bu kadın ünlü kişiyi kulübüne davet etmiş, kuşkusuz onun ününe kapılmış, ama ilişki kurulduktan sonra bu ilişkiyi sadece kendi saldırganlığını kişiselleştirmek için kullanmıştır.

Yarı-psikotik özgülleştirmelerle vahşi Yahudi karşıtı imgenin birleşmesinin bir başka örneği, 26 yaşında bir kadın olan 5004'tür. Bu özne F cetvelinde yüksek, E ve PET cetvellerinde ise üst-orta puanlar almıştır. Kendisine Yahudi dini konusunda ne bildiği sorulduğunda, çok eski zamanlardan beri görülen 'tekinsizlik' imgesinin örneği olan bir yanıt vermiştir: "Çok az şey biliyorum, ama bir sinagoga gitmekten korkarım." Bu, öznenin Nazi vahşeti konusundaki ifadesiyle ilgili olarak da değerlendirilmelidir:

"Almanların Yahudilere yaptıkları nedeniyle özel bir üzüntü duymuyorum. Yahudiler de bana ayrı tür şeyleri yapabilirlerdi."

Burada Yahudilerin ona yapabileceği şeylere ilişkin eziyet fantezisi, otantik paranoid bir tarzda, Nazilerin uyguladığı soykırımın bir gerekçesi olarak kullanılmaktadır.

Son iki örneğimiz, yaşantıya kabuk bağlamış klişenin merclekleriyle bakıldığında ortaya çıkan çarpıtmalarla ilgilidir. Cetvellerde genellikle yüksek puan alan, Gaziler Grubu'ndan M732c hem Zenciler hem de Yahudiler açısından bu çarpıtılmış yaşantı modelini sergilemektedir. Zenciler konusunda:

“Bir Zenciye, (öznenin birkaç örneğini verdiği sıradan bir arabayı) sürerken göremezsiniz. Onlar yalnızca Cadillac ya da Packard sürer... Hep süslü şeyler giyerler. Gösteriş yapmaya eğilimlidirler... Zenci kendisinin ortalama biri düzeyinde ol madığı duygusunu taşıdığından, her zaman gösteriş yapmaya çabalar... Bütçesine uymasa bile, sırf gösteriş olsun diye pahalı bir araba satın alır...” Özne, okuduğu okulun bir sınıfındaki en parlak kızın Zenci olduğuna değiniyor ve bu durumu, onun doğasından kaynaklandığını düşündüğü aşağı konumunu telafi etme çabasıyla açıklıyor.

Zencinin Cadillacıyla ilgili iddia için fazla söze gerek yok. Öğrenciyle ilgili öyküye gelince, bu, hasmane klişede içkin çaresizlik yönünü, kişiselleştirilmiş bir şekilde ortaya sermektedir. Önyargılı kişi için, Zenci ‘uyuntu’dur; başarılı bir Zenciyle karşılaşsa bile, bunun sadece bir telafi ve kuralı doğrulayan bir istisna olduğunu varsayar. Zenci, ne olursa olsun, ne yaparsa yapsın, mahkûm edilmiştir.

‘Yahudi sorunu’na gelince:

“İyi ve akli başında işadamları oldukları sürece, onlar hakkında söyleyebileceğim bir şey yok. Bir kere beyazlar... Yahudi içgüdüsüne sahipler elbette, bu içgüdü her ne ise... İş dünyasında iyi koku aldıklarını işitmişim... Yahudilerin daha yaltakçı olduğunu düşünüyorum... Örneğin, bir Yahudi berber ne yapar eder sizi kendi koltuğuna oturtur.” Özne burada, Yahudilerin gizemli bir etkisi olduğu yolunda, belli bir fanteziyi işliyor... “Onlar güçlü ve becerikli işadamları; karşılarında fazla şansınız yok” (Yahudilerle rekabet ederken).

Berberle ilgili öykü, erken çocukluk döneminin büyüsel düşünme modellerine doğru bir gerileme gibi gözükmektedir.

Bir devlet dairesinde sayman olarak çalışan 48 yaşındaki F359, görüşmeciyeye göre, kültürlü ve eğitilmiş bir kadındır. Ne var ki bu, herkese açık bir yarışmayı andıran kritik ırksal ilişkiler alanına girer girmez, onu bir paranoid öykü anlatıcısı olmaktan alıkoymamaktadır. (Bu özne, F ve PET'te düşük olsa bile, E'de üst çeyreğin içindedir.) Çarpıtmaları hem Zencilere hem de Yahudilere gönderme yapmaktadır:

Özne bunun çok ciddi bir sorun olduğunu ve daha da kötüye gittiğini düşünüyor. Zencilerin gitgide daha da kötüleştiğine inanıyor. Washington'da bir karışıklığa tanık olmuş; ateş ediliyormuş ve arabaların camları kırılıyormuş; otobüsün Zencilere ayrılan kısmına bir beyaz girdiği zaman ateş başlıyormuş. Beyazlar otobüsün içinde yere yatmak zorunda kalmışlar. Gece dışarı çıkmaya cesaret edememiş. Bir gün yürüyüş yapan Zencilerden bazıları onu kaldırımın dışına doğru itmiş. Onlara kendisini itmemelerini söylediğinde öylesine küstahça bakmışlar ki, onların bir ayaklanma başlatacaklarını düşünmüş. Arkadaşı da "buradan gidelim, yoksa bir ayaklanmaya neden olacağız" demiş. Bir dostu ona, hizmetçisinden bir Perşembe günü çalışmasını istediğini, ama hizmetçinin "bugün itip kakma günü" diyerek çalışmayı reddettiğini söylemiş —yani o gün beyazları kaldırımdan dışarı itme günüymüş. Los Angeles'daki bir başka dostu da, hizmetçisinin elektrik süpürgesini kullanmasına izin vermemesini, çünkü onların süpürgelede halılara zarar verecek şekilde değişiklik yaptıklarını söylemiş. Bir gün hizmetçisini elektrik süpürgesinin bir yerini eğelerken yakalamış ve ona ne yaptığını sormuş. Hizmetçi, "Oh, şu şeyi sabitleştirmeye çalışıyordum sadece" diye yanıt vermiş. Onlar beyazlardan öç almak istiyorlar. Henüz onlara eşit haklar verilemez; buna hazır değiller. Önce onları eğitmek zorundayız. Özne, bir tiyatro ya da lokantada bir Zencinin yanında oturmak istemeyeceğini söylüyor. Bir eczacının Zenci bir

kapıcıya, bir temizlikçiye, 'Bey' diye hitap ettiğine tanık olmuş. Oysa onlara böyle davranmamak gerek, yoksa şöyle düşünürler: "Eh, ben de beyaz insanlar kadar iyiyim." (Sonuç?) "Sorun çıkacağına inanıyorum." Ayaklanmalar olacağını ve kan döküleceğini düşünüyor.

(Yahudiler?) "Evet, sanırım onlar da suçlu. Düzgün iş yapamıyorlar; el altından iş çevirmek durumundalar –iş dünyasında doğruluğun onlar için hiçbir anlamı yok." (Kişisel deneyimleriniz?) Fotoğrafçılıkla ilgilenen ve rehincilerden kullanılmış fotoğraf makineleri satın alan bir arkadaşının anlattıklarını aktarıyor. Bir gün bu arkadaş rehinci dükkânındayken içeriye bir diş protezi satmak isteyen bir kadın girmiş. Dükkân sahibi ona protezin değeri olmadığını söylemiş (üzerinde biraz altın da varmış). Sonunda, Yahudi dükkân sahibi protez için birkaç dolar vermiş. Kadın çıkar çıkmaz da arkadaşına dönüp, "O bunu bilmiyor ama, şunun altındaki platini görüyor musun?" demiş. Yani dişler onun verdiğiinden kat kat daha değerliymiş. Öznenin arkadaşı onları tanıdığı ve blöflerini gördüğü için dolandırılmıyormuş.

Farklı gruplar arasında olabildiğince çok kişisel ilişki kurulmasının, kültürler arası ilişkileri iyileştirmenin en iyi aracı olduğu sık sık savunulmuştur. Bazı antisemitizm örneklerinde böyle ilişkilerin değeri teslim edilmeliyse de, bu kesimde sunulan materyal, en azından daha uç bir örnek oluşturan önyargı modellerinde, bazı çekinceler ortaya çıkarmaktadır. Yaşantı ile klişe arasında yalın bir boşluk yoktur. Klişe, olaylara rahatlatıcı bir şekilde bakmanın bir aracıdır; ne var ki klişe derinde yatan bilinçdışı kaynaklardan beslendiği için, ortaya çıkan çarpıtmalar sırf gerçek bir bakışla düzeltilemez. Tam tersine, yaşantının kendisi klişe tarafından önceden belirlenmiştir. Yukarıda kendileriyle azınlık sorunları üstüne yapılmış görüşmeleri tartıştığımız kişiler, belirleyici bir özel-

liği paylaşmaktadırlar. Azınlık grubu üyeleriyle klişedekinden ne kadar farklı koşullarda karşılaşılırsa karşılaşsınlar, onları gene de klişenin mercekleriyle algılayacaklar ve, ne olurlarsa olsunlar ya da ne yaparlarsa yapsınlar, onlara karşı çıkacaklardır. Bu eğilim hiç de gerçekten 'çatlak' insanlarla sınırlı olmadığından (tam tersine, her türlü Yahudi kompleksi, meşrulaştırılmış psikotik çarpıtmaların bir tür kabullenilmiş kırmızı fener mahallesidir) bu 'yaşantıya ulaşamama' durumu burada tartışılan türden insanlarla sınırlı olmayıp pekâlâ daha ılımlı durumlarda da iş görüyor olabilir. İyi planlanmış bir savunma politikasının bunu dikkate alması gerekir. Kişisel ilişkilerin hijyenik etkileri konusundaki iyimserlik bir tarafa bırakılmalıdır. Klişeler yaşantıyla 'düzeltilemez'; en literal anlamıyla, klinik anlamıyla habis düşüncelerin büyümesini önlemek için, yaşantı edinme kapasitesinin yeniden oluşturulması gerekir.

D.

NE İÇİN ANTİSEMITİZM?

Semptomların bireyin psikolojik ekonomisi içerisinde özgül bir işlev gördüğü ölçüde ‘anamlı olduğı’ –kural olarak, semptomların bastırılmış isteklerin vekaleten doyurulması ya da bu isteklere karşı savunma olarak kabul edilmesi gerektiğı– psikanalizin temel hipotezlerinden biridir. Buraya kadarki tartışmamız, antisemitik tutum ve kanıların irrasyonel yönünü göstermiştir. Bu tutum ve kanıların içeriğı gerçeklikle bağdaşmadığından, onları semptom olarak adlandırmaya kesinlikle yetkiliyiz. Ne var ki bunlar, nevroz mekanizmalarıyla kolay kolay açıklanamayacak semptomlardır; ama aynı zamanda, bizi antisemitik birey, potansiyel faşist karakter, kesinlikle bir psikotik de değildir. Bütünüyle irrasyonel olduğı halde bu semptomu gösterenlerin “normal”liğini etkiler gibi gözükmeyen bir semptomun nihai kuramsal açıklaması, bu araştırmanın kapsa mı dışındadır. Bununla birlikte, şu soruyu sormakta haklı olduğumuzu düşünüyoruz: *cui bono*? Antisemitik düşünme tarzları, öznelerimizin yaşamları içindeki hangi amaçlara hizmet etmektedir? Bu soruya nihai bir yanıt ancak, klişelerin oluşturulup dondurulmasının birincil nedenlerine geri giderek verilebilir. Böyle bir yanıt yaklaşım tarzı, araştırmanın daha önceki bölümlerinde ortaya konmuştur. Burada kendimizi ego’nun yüzeyine daha yakın bir düzlemle sınırlayıp şunu soracağız: Antisemitizm bi-

reye, onun ergin yaşantısının somut görünüşleri içerisinde ne 'verir?'

Önyargının bazı işlevlerine, hiç kuşkusuz, rasyonel denebilir. Japon komşusunun mülkünü elde etmek isteyen çiftçinin tutumunu anlamak için, daha derin motivasyonlara başvurmaya gerek yoktur. Faşist bir diktatoryayı amaçlayan ve önyargıyı genel bir platformun bir parçası olarak benimseyenlerin tutumu da rasyonel diye nitelendirilebilir –gerçi bu durumda, ne böyle bir diktatoryanın ereği bireyin çıkarları bakımından rasyonel gözükeceği, ne de hazır bir formülün otomatik bir şekilde toptan benimsenmesine rasyonel denilebileceği için, rasyonellik sorunu çapraşık bir hal alır. Bununla birlikte, bizi şu anda ilgilendiren, bir ölçüde farklı düzende bir sorundur. Gerçeklik içinde hiçbir temeli olmayan ve normalde uyumsuzlukla birleştirdiğimiz düşüncelere bağlandıkları zaman, başka durumlarda 'makul' olabilecek kişilerin fiili uyumu nasıl bir yarar görmektedir?

Bu soruya geçici bir yanıt verebilmek için, bir sonraki bölümde ele alacağımız politik ve ekonomik irdelemelerin sonuçlarından birini şimdiden öngörebiliriz: öznelerimizin, kendi en dolaysız yaşantılarının ötesine geçen toplumsal konulardaki tam bilgisizliği ve kafa karışıklığı. Toplumsal süreçlerin nesneleşmesi, bu süreçlerin kendilerine özgü bireyüstü yasalara uyması, bireyin toplumdan entelektüel yabancılaşmasıyla sonuçlanıyor gözükmektedir. Bu yabancılaşma birey tarafından, uyumsuzluk ve ona eşlik eden korku ve belirsizlik olarak yaşanır. Görüleceği gibi, politik klişe ve kişiselleştirme, bu rahatsız edici durumun üstesinden gelmenin araçları olarak anlaşılabilir. Politikacının ve bürokratin imgeleleri, uyumun işaret direkleri ve uyumsuzluğun yarattığı korkuların yansıtılması olarak görülebilir. 'İrrasyonel' Yahudi imgesi de buna benzer işlevleri yerine getirmekte gibi görünüyor. Yahudi, yüksek derecede önyargılı özne için, aşırı ölçüde klişeleştirilmiştir; aynı zamanda da, toplumsal yaşam-

daki rolüyle ya da bir meslekle değil de bizatihi insani varoluşuyla tanımlandığı ölçüde, başka bütün umacılarından daha fazla kişiselleştirilmiştir. Tarihsel nedenlerin yanı sıra bu nedenlerle de, 'kötü adam'ın psikolojik işlevini yerine getirmek için, çoğu durumda gerçek nefret nesnesinin (Yahudinin) kullanışlı ikameleri olan bürokrat ve politikacılardan çok daha uygun niteliklere sahiptir. Yahudinin yabancılığı, toplumun yabancılaşmasıyla başa çıkmak için en kolay formülü sağlıyor gibidir. Varolan bütün kötülükleri Yahudilere yüklemek, sanki bir ışıldak gibi gerçekliğin karanlığına nüfuz ederek, çabuk ve her şeyi kapsayan bir uyuma izin vermektedir. Yahudi karşıtı imgeler, gerçek yaşantıyla ne kadar az ilintili ve gerçekliğin kirinden ne kadar çok 'arınmış' olursa, kendi katılığıyla uzakta tuttuğu yaşantı diyalektiğinin rahatsız edici kargaşasına o kadar az maruz kalıyor gibidir. Bu, aynı anda hem bir entelektüel denge, hem bir karşı-yüklenim, hem de 'değişiklik' arzularına bir kanal sağlayan, her derde deva Büyük Çare'dir.

Chamberlain'dan Rosenberg ve Hitler'e dek, antisemitik yazar ve ajitatörler hep, Yahudilerin varlığının her şeyin anahtarı olduğunu savunmuşlardır. Faşist eğilimlere sahip bireylerle konuşularak, bu 'anahtar' fikrin psikolojik içerimleri öğrenilebilir. Bu bireylerin az çok örtülü imaları çoğu kez, bir tür uğursuz gururu ortaya koyar; bunlar, işin içyüzünü biliyorlarmış ve insanlığın çözemediği bir bilmeceyi çözmüş gibi konuşurlar (kendi çözümlerinin daha önce başkaları tarafından sık sık dile getirilmiş olması hiç önemli değildir). Kimi zaman, üstünlükten ileri gelen bir hoşgörü tebessümüyle, gerçekten ya da mecazen işaret parmaklarını kaldırır; her şeyin yanıtını bilirler ve tartıştıkları kişiye, kendi formüllerini herhangi bir şekilde değişikliğe uğratabilecek bağlantıları koparmış insanların mutlak güvenlik duygusuyla davranırlar. Kendini güvende hissetmeyenleri büyüleyen, belki de bu hezeyana benzer güvenlik duygusudur. Antisemitik, tam

da bilgisizliği, kafa karışıklığı ya da yarı-bilgiçliğiyle, çoğu zaman derin bir büyücü konumuna yerleşebilir. Onun katı formülleri ne kadar ilkelse, basmakalıplıkları sayesinde, aynı zamanda o kadar çekici olur; zira çapraşık olanı yalın olana indirgerler –bu indirgemenin mantığı nasıl işlerse işlesin. Bu şekilde kazanılan üstünlük entelektüel düzeyde kalmaz. Klişe her zaman dış grubu kötü, iç grubu iyi yaptığı için, antisemitik uyum modeli, rasyonel özeleştirici engellerini ortadan kaldırmaya eğilimli duygusal, narsistik doygunluklar sunar.

Faşist ajitatörler sürekli olarak bu psikolojik gereçler üzerinde oynarlar. Dinleyicileri ve okuyucuları arasında sahte uyuma karşı bir duyarlılık olmasaydı, bunu kolay kolay yapamazlardı. Biz burada yalnızca, açıkça faşist olmayan insanlardaki bu duyarlılıkla ilgileniyoruz. Kendimizi antisemitizmin sahte bilişsel çekiciliğinin üç sinir düğümüyle sınırlıyoruz: Yahudilerin bir ‘sorun’ olduğu düşüncesi, hepsinin birbirine benzediği tezi ve istisnasız bütün Yahudilerin böyle kabul edilebileceği iddiası.

Yahudilerin ya da Zencilerin bir ‘sorun’ olduğu iddiasına, önyargılı öznelerle yapılan görüşmelerde düzenli olarak rastlanmaktadır. Dolayısıyla, rasgele bir örnek seçip ‘sorun’ düşüncesinin kuramsal içerimlerini kısaca tartışabiliriz.

Hazırlık sınıfında okuyan hukuk öğrencisi 105, “Başka gruplar hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna şu yanıtı vermiştir:

“Şey, Yahudiler nazik bir sorun –ırkın bütünü değil; iyiler de var kötüler de. Ama kötüler iyilerden çok.”

Burada bilim alanından alınan ‘sorun’ terimi araştırma, sorumlu düşünme izlenimi vermek üzere kullanılmıştır. Özne bir soruna gönderme yaparak, örtük bir biçimde, o konuyla arasına bir uzaklık koymakta, bir tür tarafsızlık ve daha yüksek bir nesnellik iddiasında bulunmaktadır. Bu, kuşku-

suz, önyargı için mükemmel bir rasyonalizasyondur. Kişinin tutumunun öznel bir motivasyondan değil, sıkı düşünme ve olgun deneyimden kaynaklandığı izlenimini vermeye hizmet etmektedir. Bu buluştan yararlanan özne görüşmede bir düşünce çizgisini koruyabilmiştir; söylemek durumunda olduğu şeyi yarı-ampirik bir şekilde yumuşatmıştır ve istisnaları kabul etmeye hazırdır. Ne var ki bu yumuşatma ve istisnalar yüzeyde kalmaktadır. Bir 'Yahudi sorunu'nun varlığı kabul edildiği anda, antisemitizm el altından ilk zaferini kazanmıştır. Bunu mümkün kılan, terimin kendisinin muğlak olmasıdır. 'Sorun' sözcüğü hem nötr bir çözümleme konusunu hem de ('sorunlu' sözcüğünün gündelik kullanımda güvenilir bir niteliği belirtmesinin gösterdiği gibi) olumsuz bir varlığı ifade edebilir. Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasındaki ilişkilerin, terimin nesnel anlamıyla bir sorun oluşturduğu kuşkusuzdur; ama 'Yahudi sorunu'ndan söz edildiği zaman, vurgu ince bir şekilde kaymaktadır. Bir yandan nesnellik cılası korunurken, öte yandan artık Yahudilerin sorun olduğu, yani toplumun geri kalanı için bir sorun oluşturduğu ima edilmektedir. Bu konumdan şu örtük anlayışa geçmek için tek bir adım yeterlidir: bu sorun kendi özel gereklerine göre, yani Yahudilerin sorunlu niteliğine uygun olarak ele alınmalıdır ve bu da, doğal olarak, demokratik prosedürün sınırları dışına çıkar. Dahası, 'sorun' bir çözüm gerektirir. Yahudilerin kendileri sorun olarak damgalanır damgalanmaz, yalnızca üstün bir içgörüye sahip 'yargıçlar' için değil, aynı zamanda harekete geçmek durumunda olanlar için de nesne haline gelirler; artık özne olarak görülmeyip, matematiksel bir denklemin terimleri gibi ele alınırlar. 'Yahudi sorununa çözüm' arayışı, onların varlığının manipölasyon 'malzeme'sine indirgenmesiyle sonuçlanır.

Nazi propagandası ve Nazi örneği sayesinde kamuoyunda derin izler bırakan 'sorun' fikrine düşük puanlı öznelerle yapılan görüşmelerde de rastlanmaktadır. Ne var ki burada

bu fikir çoğu zaman bir protesto görünümünü alır. Önyargısız özneler genellikle, sözde 'Yahudi sorunu'nun aslında Yahudi olmayanların sorunu olduğunu vurgulayarak, terime nesnel, 'sosyolojik' anlamını geri kazandırmaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, terimin kullanılmış olması, önyargısız kişiler açısından bile, E cetvelinde düşük ama F ve PET'te yüksek puan alan 5047'nin durumunda olduğu gibi, belli bir çiftdeğerliliğin, ya da en azından bir kayıtsızlığın, kısmi belirtisi olabilir.

"Evet, Yahudi sorunu ve Zenci sorunu denen şeylerin var olduğunu düşünüyorum; ama bunun esas olarak çoğunluğun sorunu olduğuna inanıyorum." Özne, cahil kitlelerin daha iyi eğitilmesi ve ekonomik koşulların iyileştirilmesine gereksinim olduğunu, böylece bir günah keçisi aramaya gerek kalmayacağını düşünüyor. Genel olarak, bu sorunlara ilişkin sağlam bir anlayışa sahip gözüküyor. Antisemitizmi ve Zencilere karşı ayrımcılık yapılmasını onaylamadığını söylüyor. Bununla birlikte, yaklaşım tanı ve konuyu katışksız akademik bir sorun gibi ele alma eğilimi, öznenin söylediği şeylere tam olarak inanmadığını, sadece sözel klişeler kullandığını düşündürüyor.

'Sorun' teriminin kendisi, kararların yalnızca davanın esasına göre alınması gereken alanlarda demokratik mutabakat modelini izleyen, fazla naif bir sağduyu adaleti fikrini ima ediyor gibi gözükmektedir. 'Sorun'dan söz eden kişi, her sorunun iki yanı olduğunu, dolayısıyla eğer öldürüldülerse Yahudilerin de elbette yanlış bir şeyler yapmış olmaları gerektiğini söylemeye kolayca ikna edilebilir. Bu uzlaşımçı 'sağduyululuk' modeli, çeşitli türden irrasyonelliklerin savunulmasında kolaylıkla kullanılabilir.

Bütün Yahudilerin birbirine benzediği iddiası, bütün rahatsız edici etkenleri bertaraf etmekle kalmaz ama ayrıca,

kapsamıyla, yargılayan kişiye, küçük ayrıntıların kendisini engellemesine izin vermeden bütünü gören birinin –entelektüel önderin– görkemli havasını da verir. Aynı zamanda, “hepsi aynı” düşüncesi bireysel duruma, daha radikal olan genel önlemlerle –zira bunlar hiçbir istisna gerektirmezler– ele alınabilecek bir genelliğin yalnızca bir numunesi olarak bakmayı da rasyonalize eder. ‘Hepsi aynı’ düşüncesinin en yabancı fantezilere yol açtığı, ama gene de öznenin ‘doğrusunu ben bilirim’ havasını taşımaktan vazgeçmediği tek bir örnek alalım. F116, E cetvelinde orta puan almakla birlikte, Yahudi sorusu yöneltildiğinde şunları söylemektedir:

(Yahudiler?) “Şimdi, bu konuda gerçekten güçlü bir duyuya sahibim. Bundan gurur duyduğum söylenemez. Böyle önyargılı olmanın iyi bir şey olduğunu sanmıyorum, ama elimden bir şey gelmiyor. (Yahudilerle ilgili nelerden hoşlanmıyorsunuz?) Hiçbir şeyden. Onlar için iyi bir şey söyleyemiyorum. (İstisnaları var mı?) Hayır, istisna olan tek kişiyle bile karşılaşmadım. Karşılaşacağımı ummak isterdim. Böyle düşünmek tatsız bir şey. Olabildiğince ince ve uygar davranmış da olsam sonuç değişmeyecekti. İnsanları kazıklıyorlar, onlardan yararlanıyorlar. (Tanıdığınız bazı Yahudileri, onların Yahudi olduğunu bilmeden sevmeniz mümkün mü?) Oh hayır, hiçbir Yahudinin bunu gizleyebileceğini sanmıyorum. Onları her zaman tanırım. (Nasıl görünüyorlar?) Çekici. Çok iyi giyimli. Ve sanki, ne istediklerini tam olarak biliyorlar. (Yahudileri ne kadar tanıyorsunuz?) Çocukluğumda hiç tanımadım. Aslında, 10 yıl önce San Francisco’ya gelene dek hiçbir Yahudiyle tanışmadım. Buradaki ev sahibimiz Yahudiydi. Korkunçtu. Denver’de sevimli bir evim vardı ve oradan ayrılmayı hiç istememiştim. Burada çirkin bir apartman dairesine tıklıp kaldım, o da durumu daha da kötüleştirmek için her şeyi yaptı. Kira günü pazara denk gelirse, erkenden damlardı. Daha sonra bir-

çoklarını tanıdım. Yahudi patronları oldu. Bankada Yahudiler vardır. Her yerde onlar vardır —hep paralı işlerde. Karpı komşum bir Yahudi. Uygar olmaya karar vermiştim. Her şey bir yana, şimdi başka bir yere taşınamayacağım için komşumla iyi geçinmek isterim. Çim biçme makinemizi ödünç alırlar. Savaş varken çim biçme makinesi satın alınmazmış. Elbette bu makineler pahalı. Geçen hafta bir parti verdik, polis çağırdılar. Çağırının onlar olduğundan kuşkulandığım için, ertesi gün kadını aradım. Polisi kendisinin çağırdığını söyledi; bunun üzerine ben de, önce bana haber vermeyi neden düşünmediğini sordum. Bir adamın avluda şarkı söylediğini, bebeğinin uyandığını, bu yüzden sinirlenip polis çağırdığını söyledi. Bebeğinin hastaneden geldiğinden beri üç aydır ağladığını neden fark etmediğini sordum. O zamandan beri yaltaklanıp duruyor, ben de bundan daha çok nefret ediyorum.”

‘Doğrusunu bilme’ tutumuna yüksek puanlılar arasında çok sık rastlanmaktadır: böyle düşünmemeleri “gerektiğinin” farkındadırlar, ama kendileri için geçerli ahlaki ve rasyonel karşı-etkenlerden daha güçlü olduğu anlaşılan bir tür dürtüyle, önyargılarına sarılırlar. Bu fenomene ek olarak, bu bölümde tartışılan antisemitik sendromun, gerçekten ‘tam’ bir totalitaryen antisemitten yapılan bu alıntıyla sergilenemeyecek hemen hemen hiçbir yönü yoktur. Bu özne hiçbir şeyi atlamamaktadır. Yatıştırılmazlığı, kendi Yahudi kompleksine yatırmış olduğu muazzam libidinal enerjinin belirtisidir. Antisemitizmini apaçık ortaya koyması, hem saldırganlık açısından hem de —bu araştırmayla ‘bilimin çıkarları’ adına işbirliği yapmasının gösterdiği üzere— entelektüel üstünlük isteği açısından, bir istek doyurumu olarak iş görmektedir. Kişisel tutumu, her türlü karanlık giz karşısında kendilerinin ‘işin iç yüzünü bildiğini’ düşünenlerin gösterdiği kötü niyetli küçümsemeyi paylaşmaktadır.

En karakteristik tutumu kötümserlik —birçok konuyu aşayıcı bir bakışla, bir omuz silkmeye ve bir iç çekişle bir tarafa atıyor.

İşçi sınıfıyla ilgili araştırmada, ortaya çıkarılan ‘Yahudilerin belli özelliklerinin olduğu’ düşüncesinin en ayırt edici nokta olduğu görülmüştür. Los Angeles’ten toplanan örnekler üzerinde çalışırken, biz bunu yalnızca tamamlayıcı bir şekilde kullandık; ama antisemitizm cetvellerinde (A-S) çok yüksek puan alanların, olağan bir biçimde, Yahudileri hemen tanıyabileceklerini iddia edeceklerinden kuşku duyulamaz. Önyargılı bakışın çok temel bir özelliği olduğunu gördüğümüz ‘uyum’ mekanizmasının en çarpıcı ifadesi budur. Aynı zamanda, Yahudilerin dikkatten kaçması pek mümkün olmayan gerçekteki çeşitliliğinin, onları tanıma kıstasları konusunda oldukça büyük bir muğlaklığa yol açtığı da sık sık gözlemlenebilir. Bununla birlikte, bu muğlaklık, Yahudileri hemen tanıyabileceğini söyleyenlerin iddiasının kesinliğini azaltmamaktadır. Bunu göstermek için bir örnek yeter. Seçtiğimiz örnek, fantezi ile gerçek gözlemin tuhaf bir karışımını sergilemesi nedeniyle ilginçtir. Güney California Üniversitesi’nde okuyan 27 yaşındaki gazi 5039, E’de yüksek puan almıştır:

“Evet, sanırım tanıyabilirim... elbette sizin her zaman tanıyamayacağınızı biliyorum. Ama genellikle farklı özelliklere sahipler: daha büyük bir burun, ve sanırım yüzleri daha dar; tavırları da farklı... Ama esas olarak, çok konuşurlar ve farklı bir tutumları vardır. Hemen her zaman, soruya bir başka soruyla karşılık verirler (okuldan örnekler veriyor); daha kolay eleştiri yaparlar; büyük laflar etmeye yatkın ve genellikle daha girişkendirler —en azından bunu hemen fark ediyorum...”

E.

İKİ TÜR YAHUDİ

Yukarıda tartıştığımız klişeler, yabancılaşmış bir dünyaya sözde uyum sağlamanın ve aynı zamanda da, olumsuz yönleri bütünüyle hasıraltı edilerek, bu dünyaya 'hâkim olma'nın araçları olarak yorumlanmıştır. 'Sorunlaştırıcı' tutum, küskün kişiyi, rasyonel ayrımlar yapan biri konumuna getirir; bütün Yahudilerin birbirine benzediği iddiası bu 'sorun'u, neredeyse hiçbir 'açık kapı' bırakmadan, sistemli ve tam bilgi alanına aktarır; Yahudileri her zaman tanıyabilme düşüncesi, ebedi yargının verilmiş olduğunun varsayıldığı bu konularda gerçek yargıcın özne olduğu iddiasını ortaya çıkarır. Bundan başka, 'topografik' işlevi çok açık bir şekilde sergilediği ve görüşme materyalinde sık sık kendiliğinden ortaya çıktığı için daha yakından incelenmeyi hak eden bir başka 'uyum' klişesi daha vardır. Bu klişe, antisemitik önyargıdaki 'sözde rasyonel' öğeyi, 'Yahudi sorunu'ndan söz etme tarzına göre daha iyi göstermektedir. Yahudilerin standart bir biçimde iyiler ve kötüler olarak iki gruba ayrılmasından, yani çoğu zaman 'dürüst Yahudi' ve 'bezirgân Yahudi' terimleriyle ifade edilen ayrımdan söz ediyoruz. Bu ayrımın öznel tutumların bir göstergesi olarak görülemeyeceği, çünkü bunun nesnenin kendisinde, yani Yahudilerin farklı derecelerde özümsemiş olmasında bir temeli bulunduğu söylenerek itiraz edilebilir. Bu itirazın doğru olmadığı

ğını ve burada uygulandığı azınlık grubunun yapısından büyük ölçüde bağımsız bir tutum modeliyle karşı karşıya olduğumuzu göstereceğiz.

Araştırmanın önceki kısımlarında, önyargılı öznenin zihniyetinin, iç grupla dış grup arasındaki katı karşıtlık çerçevesinde düşünmeyle belirlendiği saptanmıştı. Burada ele aldığımız klişede, bu ikilik dış grupların kendilerine, ya da en azından belli bir dış gruba yansıtılır. Kuşkusuz, bu kısmen, hangi konu ele alınırsa alınsın onu 'ikiye ayırmaya' eğilimli olan ak-kara düşüncesinin otomatikliğinden ileri gelmektedir. Ayrıca, insanın husumetini dile getirirken nesnellik havasını koruma isteğinden ve hatta belki de, kendisinin hâlâ 'yasak' saydığı düşünce biçimlerine kendini bütünüyle teslim etmek istemeyen önyargılı kişinin zihinsel bir çekincesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, 'iki tür' klişesi, önyargılı kişinin kendi içindeki karşıt eğilimler arasında kurulan bir uzlaşma olarak görülmelidir. Bu ise, söz konusu ayrımı yapan insanların genellikle çok yüksek puanlılar olmadığı varsayımına yol açar ki elimizdeki veriler bu varsayımı büyük ölçüde doğruluyor gibi görünmektedir. 'Uyum' kuramımız çerçevesinde, bu 'iki tür' düşüncesinin, genel klişe ile kişisel yaşantı arasındaki uçurumu kapatmak için geçici bir çare olarak işlev görmesini bekleyebiliriz. Bu durumda, 'iyi' dış grup üyeleri öznenin kişisel olarak tanıdığı insanlar, 'kötü'lerse daha büyük bir toplumsal mesafede bulunan insanlar olacaktır —açıkça dış grubun özümsemiş ve özümsememiş kesimleri arasındaki farklarla ilgili bir ayrımdır bu, ve, 'iki tür' düşüncesinin birçok bakımdan bilinen ile bilinmeyen arasındaki ayrımla bağdaşmayacak ölçüde muğlak ve soyut olduğu görülecek olsa bile, gene en azından kısmen doğrulanmıştır. Klişenin üstesinden gelmek için bir araç olarak 'iki tür' anlayışı, kendisi bütünüyle klişe olduğu için sahtedir.

Bütün cetvellerde yüksek puan alan 5007 şöyle bir yorum yapmıştır:

“Benim tanıdığım Yahudilerin çoğu dürüst Yahudiler ve çok sevimli insanlar. Yahudiler sırnaşık, kapalı, kalabalık komşulardır ve paragözdürler. En azından, ‘dürüst olmayan Yahudiler’ böyle. Benim onlarla iki tür deneyimim oldu. Bazı Yahudiler, tanıdığım en sevimli ve eğitilmiş kişiler arasında. Ama dostça olduğu söylenemeyecek deneyimlerim de oldu. Genelde, sanırım ticaret dışındaki bir işle uğraşan Yahudiler iyiler; ama ticaret alanında oldukça sakıncalı gözüküyorlar.”

Burada, ‘sakıncalı Yahudi özellikleri’ listesinin ima ettiği gibi, genel klişenin, bu durumda daha insancıl eğilimi temsil eden ikilik klişesiyle nasıl mücadeleye girdiği açık bir şekilde görülebilir. Özne tanıdığı Yahudileri diğerleriyle karşı karşıya getirerek düşünmekte, ama bu ayrım ikinci bir ayrımla, yani (daha yüksek bir eğitime ve ahlaka sahip olduğu varsayılan) ‘ticaret dışındaki bir işle uğraşan’ Yahudiler ile acımasız istifçiler ve kazıkçılar olmakla suçlanan ‘ticaret alanında-ki’ Yahudiler arasındaki ayrımla çapraşıklaşmaktadır.

Ne var ki bu, ‘iki tür’ düşüncesinin klasik biçimi değildir. Klasik biçim, daha çok, yukarıda andığımız, Ermenilerden söz eden izci önderi 5051 tarafından dile getirilen biçimdir:

“Şimdi, Yahudileri alın. Bütün ırklarda iyiler ve kötüler vardır. Bunu biliyoruz. Yahudiliğin bir ırk değil bir din olduğunu da biliyoruz. Ama sorun şu ki, iki tip Yahudi vardır. Dürüst Yahudiler ile bezirgânlar vardır. Benim gözde kuramım, dürüst Yahudilerin bezirgânlardan bizim nefret ettiğimiz kadar nefret ettikleridir. Hatta bazı bezirgânları aynen bu terimle niteleyip onların işini istemediğini söyleyerek işten çıkaran iyi bir Yahudi bile tanıyorum.”

Yahudiler arasındaki antisemitizmle ilgili bir araştırma, bu ‘gözde’ kuramı muhtemelen doğrulayacaktır. En azın-

dan Almanya'da, 'yerli' Yahudiler Doğu'dan gelen göçmenlere ve mültecilere karşı ağır bir ayrımcılık uygulamakta kullanıldılar ve bunlar kendilerini Nazi politikalarının sadece 'Ostjuden'e¹⁰ yönelik olduğu düşüncesiyle rahatlatıldılar. Bu türden ayrımlar, yalnızca bir şekilde oraya ait olmayanların dışlanması gibi katıksız bir rasyonalizasyon yardımıyla, Yahudilere grup grup, giderek daha şiddetli eziyet edilmesini teşvik etmiş gözükmetedir. Sınırlı amaçlarla işe başlayıp dur durak bilmeden devam etmesi, antisemitik eziyetin yapısal bir ögesidir. 'İki tür' klişesi, kötü niyetli özelliğini bu yapı yoluyla kazanır. 'Dürüstler' ile 'bezirgânlar' arasındaki, keyfi ve kendi içinde haksız bu ayrım, şaşmaz bir biçimde, yarın 'bezirgân' durumuna gelecek olan sözde 'dürüstler'e yönelir.

Bu ayrımın kendi nesnesinden bağımsız olduğunun bir kanıtını, Yahudileri öbür Güneylilerin Zencileri ayırdığı tarzda ayıran, Denizcilik Okulu grubundan, bütün cetvellerde yüksek puan alan M1229m sunmaktadır. Burada, genel ırksal önyargı ile, daha kişisel tutum ve deneyimlerin göreceli özgürlüğü arasında belli bir kopukluk var gibidir.

(Yahudi sorunu?) "Korkunç bir sorun değil. Onlarla geçinebiliyorum. Güney'deki Yahudiler Kuzey'dekilerden farklı. Güney'de öyle bir açgözlülük yok. (Kızkardeşinin bir Yahudiyle evlenmesine ne dersin?) Tamam; sorun yok. Galveston'da birçok Yahudi aile var. Texas'ta Yahudilere karşı bir önyargı yok."

Bu türden özel istisnalar, ılımlı antisemitik radyo yazarı 5003'te olduğu gibi, bazen şöyle bir biçim almaktadır: "Yahudileri tanımıyor. 'En iyi dostlarımdan bazıları Yahudidir.'" 'En iyi dostlarımdan bazıları' klişesiyle ilgili, hem Avrupalı-

10 Doğulu Yahudiler. Çev. n.

lar hem de Amerikalılar arasındaki sayısız şakaya karşın, bu klişe hâlâ ayaktadır. Görüldüğü kadarıyla bu, 'insani ilgi'nin erdemlerini –güya kişisel deneyimi– temelde yatan husumete ciddi bir engel oluşturmayan üstbenliğe boyun eğişle başatılı bir şekilde birleştirmektedir.

Zaman zaman, kişisel tanuıklara verilen ödünleri şuraya buraya serpiştirilen ırkçı kuramlar açıklamakta, bu da ılımlı bir paranoid hava doğurmaktadır. Genellikle yüksek puanlı bir kadın olan F109 bunun bir örneğidir:

Baba İskoç-İrlandalı, anne İngiliz-İrlandalı. Özne kendini bunlardan hiçbirisiyle özdeşleştirmiyor. "Yahudilere ve bir ölçüde Zencilere karşı çok eskiden gelen duygularım var. Yahudiler birbirlerini tutarlar, para peşinde koşarlar; insanları dolandırırılar. Büyük işler çevirirler. Öyle görünüyor ki çok geçmeden bu ülkeyi Yahudiler yönetecek. Yahudi soyundan gelen, çok iyi bazı insanlar tanıyorum; ama onlar saf kan Yahudi değil. Yahudilerin büyük burunları vardır, boy bakımından gösterişsizdirler. Kurnazdırlar. Kadınları koyu renk saçlara, koyu renk gözlere sahip ve gürültücüdür."

Bu arada, 'eğitim' fikrine büyük bir önem veren bu kız öğrenci de vicdan rahatsızlığının izlerini taşıyanlar arasındadır.

Özne önyargılı olduğunu biliyor; kendisinin de farklı ırklardan insanlarla birlikte çalışarak eğitim görmeye gereksinimi olduğunu düşünüyor.

İnsani deneyimi doğru bir şekilde dile getirmeden uyarın 'en iyi dost' düşüncesinin içkin zayıflığı, dost ile 'bezirgânlar' arasına 'dost'un bile tam olarak kabul edilmediğini gösteren bir çizgi çeken aşağıdaki alıntıda öne çıkmaktadır.

(Yahudiler?) “Yahudi var Yahudi var. Çok iyi bir Yahudi kız arkadaşım var ilişkimizde, Yahudi yurdunda kaldığını hiç unutmaz. (Sizin yurdunda kalmasını ister miydiniz?) Şey... (duraklama)... bir itirazım olacağını sanmıyorum. (Bütün Yahudi kızlara izin verir miydiniz?) Hayır. Bir Yahudi tamam, ama birsürü Yahudiyi alırsanız!.. (Ne olur?) Her şeye dalarlar ve kontrolü ele geçirirler –kendi çıkarları için gruplaşırlar– bezirgân Yahudi çok namussuzdur. Onları San Francisco’da Fillmore Caddesi’nde görürsünüz. Bezirgân Yahudilerle hiçbir deneyimim olmadı. Bunun ailemden kaynaklandığı düşüncesindeyim. Babamın onlara karşı güçlü duyguları vardır —nedenini bilmiyorum. (Naziler?) Buna gerek yok –Yahudiler varolma hakkına sahipler– başkalarının haklarını çiğnemeye kalkmadıkları sürece, onları dışlamaya neden yok. Lisede birçok Yahudi tanıdım. Kendi içlerine kapalıydılar. Başkasından duyduklarımı aktarıyorum sanmayın. Tipik Yahudi niteliklerini yansıtmadıkları sürece Yahudilerden hoşlanırım. Tipik Yahudi burnu, ağzı, sesi. Bir Yahudinin varlığı gerginlik yaratır. Tiz bir ses, uzun, sivri bir burun. Bu ülkedeki antisemitik grupların adlarını bilmiyorum, sadece böyle grupların var olduğunu sanıyorum.”

Görüşmecinin ‘genelde tedirgin’ diye betimlediği bu kızın, bir Yahudinin varlığının gerginlik yaratacağı şeklindeki açıklamasına özellikle dikkat edilmelidir. Bunun yaygın bir deneyim olduğuna inanmak akla yatkındır. Bu rahatsızlığı yalnızca bastırılmış suçluluk duygularına ya da bir ‘yabancılık’ etkisine yormak pek yeterli olmayacaktır. En azından, toplumsal temaslardaki bu yabancılığın somut yönleri daha çok aydınlatılmaya gereksinim göstermektedir. Bunun, Yahudi olmayan insanlarla birlikteyken Yahudilerin kendi hissettikleri bir rahatsızlık ve tedirginlikten ve Yahudilerin yaşanan ânın keyfini çıkarmak için kendilerini bırakıp neşeli ka-

labalığa katılmaya karşı (tarihte derin kökleri olan) katılığın-
dan kaynaklandığı hipotezini ortaya atıyoruz. Geleneksel kli-
şeden bağımsız olarak antisemitizme yol açan somut bir et-
ken olabileceğinden, bütün bu kompleksin gelecekteki bir
araştırmada en özenli bir biçimde işlenmesi gerekir.

‘İki tür’ düşüncesinin nesneye bağlı olmayıp daha çok ya-
pısal bir psikolojik model oluşturduğu yolundaki iddiamızın
kanıtına gelince, kendimizi iki örnekle sınırlayacağız. Puan-
ları genelde yüksek olan öğrenci hemşire 5013:

Japonlara, Meksikalılara ve Zencilere karşı, Yahudilere kar-
şı olduğu kadar şiddetli duygular besliyor. Her durumda,
bir tür çatallaşma kuramını, örneğin iyi Japonlar da olduğu-
nu ve bunların California’ya geri dönmesine izin verilmesi
gerektiğini, ama kötülerin de bulunduğunu ve bunlara izin
verilmemesi gerektiğini savunuyor. Meksikalılar ve Zenci-
ler de iki gruba ayrılıyor. Kendi soyundan insanların da
muhtemelen iyi ve kötü gruplarına ayrılabilceği söylendi-
ğinde bunu kabul ediyor, ama iyi ile kötü arasındaki ayrım
çizgisinin kendi durumunda o kadar büyük olmadığını ina-
nıyor. Zenci sorununun öbür azınlık sorunlarından muhte-
melen daha önemli olduğunu düşünüyor, ama çalıştığı has-
tanede Zenci hemşire ve doktorlarla konuştuğunu söylü-
yor. Bu noktada, Zencilerin beyazlarla eşit olmayı özleyerek
kendi kendilerine sorun yarattıklarını söyleyen, bakımını
üstlendiği bir Zenci hastayla ilgili uzun bir anekdot aktarı-
yor. Onun çok akıllı bir Zenci olduğunu ve kendisiyle hem-
fikir olduğunu düşünüyor.

Güneylilerin durumunda, bu ‘iki tür’ düşüncesi, Güneyli
iyi Zencilerle layık olmadıkları bir eşitlik isteminde bulun-
dukları için suçlanan Kuzeyli Zenciler şeklinde, sık sık orta-
ya çıkmaktadır. Bu tutum, Güneyli “beyaz adamın kölesi”nin
bu öznelerin gözünde daha itaatkâr ve daha iyi bir sömürü

nesnesi olması ölçüsünde, ataerkil ve feodalistik rasyonalizasyonlarıyla birlikte, yarı-gerçekçi olarak nitelenebilir. Ama 'iki tür Zenci' yapısı çoğu kez, bütünüyle farklı bir imayla sonuçlanır —F ve PET'te yüksek, E'de ise orta puanlar alan F340a'nın durumu bunun bir örneğidir.

"Zenciler artık öylesine küstahlaştılar ki, istihdam servisine gelip, falan ya da filan tür işlerden hoşlanmadıklarını söylüyorlar. Ama istihdam bürosunda çalışan çok hoş ve zeki Zenciler de var. Bizim aramızda da hoş olanlar var, kötü olanlar var. Hep Oakland'da yaşamış Zenciler iyidir; buraya Güney'den gelenlerle ne ilgileri olduğunu da bilmezler. Onların hepsi bıçak taşır; hoşlanmadıkları bir şey yaparsanız 'hesabınızı görürler, bir köşede kıştırıp doğrarlar.'"

Burada, 'iki tür' düşüncesi açık eziyet fantezileriyle sonuçlanmaktadır.

F.

ANTİSEMİTLERİN İKİLEMİ

Eğer antisemitizm öznenin psikolojisi içerisinde 'ekonomik' bir işlevi yerine getiren bir 'semptom' sa, bu semptomun özne her neyse onun basit bir ifadesi olarak 'orada' durmadığı, bir çatışmanın sonucu olduğu, bir postulat olarak konabilir. Antisemitizm kendi irrasyonelliğini, bireyi en azından belli alanlarda gerçeklik ilkesini bir tarafa bırakmaya zorlayan psikolojik dinamiklere borçludur. Çatışmadan doğan bir semptom olarak önyargı anlayışı, araştırmanın daha önceki bölümlerinde aydınlatılmıştır. Burada biz, çatışmayı belirleyen etkenlerin klinik kanıtlarından çok, çatışmanın antisemitizm fenomeninin kendi içindeki izleriyle ilgilenmekteyiz. Bununla ilgili bazı kanıtları geçtiğimiz son birkaç kesimde sunduk. Dış gruba uygulanan ikiliğin yanı sıra 'sorun' düşüncesi de temeldeki itkiler ve hasmane klişeler ile vicdanın gerekleri ve somut yaşantının ağırlığı arasındaki bir tür uzlaşmayı temsil etmektedir. Yahudileri 'tartışan' özne -rasyonel irdelemelerinin içeriği sahte olsa bile, ve varsayımsal içgörüsünün kendisi, kontrol edilmek durumunda olan aynı içgüdüsel itkiler tarafından çarpıtılmış olsa bile- en azından biçimsel olarak, bir orantı duygusunu genellikle korumak ister.

Yüksek puanlı öznelere açıklamalarında çatışmanın ortaya çıktığı standart biçim, yukarıda işaret edildiği gibi, 'Yapmamalıydım, ama...' dır. Bu formül dikkat çekici bir yer

değiştirmenin sonucudur. Antisemitin negatif klişe ile onunla çelişen kişisel yaşantı arasında yarıklığına dikkat çekilmiştir.¹¹ Bununla birlikte, özne kendi tutumu üstüne düşündüğü anda, klişe ile yaşantı arasındaki ilişki tersine döner. Özne bu durumda hoşgörüyü genel yasa, adeta klişe olarak görür ve kendi klişeleşmiş husumetini kişiselleştirir; bu husumeti ya deneyimin ya da kendisinden daha güçlü özgülleştirmelerin kaçınılmaz sonucu olarak sunar. Bu kısım, önyargıyı yanlış bir şey olarak damgalayan, resmi olarak geçerli demokratik ideolojiyle açıklanabilir. Ayrıca, toplumun birey içerisindeki psikolojik temsilcisi olarak ortaya çıkan üstbenliğin, düzenli biçimde, içgüdüsel doygunluk istekleriyle yöneltilen özneye kolayca 'katı bir yasa' olarak gözüken bir genellik görünümünü aldığı da dikkate alınmalıdır. Ne var ki bu, öykünün bütününe anlatmamaktadır. Yaşantı ile klişe arasındaki uyumsuzluk, önyargılı tutumun hizmetine sokulmuştur. Önyargılı özne, klişenin içeriğinin imgesel olduğunun, kendi yaşantısının hakikati temsil ettiğinin, belli belirsiz farkındadır. Ancak, daha derin psikolojik nedenler onu klişeye tutunmaya zorlar. Bunu da klişeyi kendi kişiliğinin bir ifadesine, klişeye karşı öğeleri ise soyut bir yükümlülüğe dönüştürerek yapar. Öznenin varsayımsal hoşgörü klişelerinin toplumsal açıdan kendisinin ileri sürdüğü kadar güçlü olmadığı yolundaki köklü inancı, bu yer değiştirmeyi pekiştirir. Demokrasi ve eşitlik sloganlarına karşı bütünüyle kişisel nedenlerle başkaldırıyor gibi görünürken, aslında arkasında güçlü toplumsal eğilimlerin bulunduğunu fark eder. Ama o gene de, başkaları ne düşünürse düşünsün, samimi ve bağımsız bir kişi olarak davrandığını iddia edecektir.

11 Yazar, R. H. Gundlach'ın ilgili makalesiyle araştırmanın tamamlanmasından sonra karşılaşmıştır: "Confusion Among Undergraduates in Political and Economic Ideas", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 32: 357-367, 1937.

Dahası, insanın kendi duygularının her zaman uzlaşım-
lardan daha güçlü olduğu, kendisinin yalnızca bunları izle-
mek durumunda bulunduğu ve önyargısının değiştirileme-
yecek türden bir yazgı olduğu fikrine yaslanır. Bu, antisemi-
tin çatışmalı durumunun önyargı açısından elverişli bir şekil-
de rasyonalize edilmesinin genel bir modeli gibi gözükmek-
tedir.

Bu model kendisini nesnel olarak, karakteristik bir çelişki
içerisinde ortaya koyar: genel tarafsızlık iddiaları ile, özgül
konular ortaya atılır atılmaz işitilmeye başlayan önyargılı bil-
dirimler arasındaki çelişki. Bütün cetvellerde yüksek puan
alan, 29 yaşındaki ev kadını 5056:

Kendisinin ve kocasının, herhangi bir grup insana karşı özel
bir hoşnutsuzluk duymadığını söylüyor. (Bu açıklama, öz-
nenin çok yüksek E puanıyla ve aşağıda anlatıklarıyla kar-
şı karşıya getirildiği zaman, ilginç olmaktadır.) “Ama Zen-
ciler kendi insanlarıyla bir arada tutulmalı. Yeğenimin bir
Zenciyle evlenmesini istemezdim, Zenci komşular da iste-
mezdim.” Özneye göre, kesinlikle bir Zenci sorunu vardır -
“bu herhalde en önemli azınlık sorunu.” ‘İşlerin Güneydeki
gibi olmasını’ yeğliyor: “Zenciler orada mutlu gözükyor.
Aslında, onların ayrı bir devleti olmalıydı. Bu, bizim onları
aşağılamamız gerektiği anlamına gelmez. Ayrı devlet çok
iyi olurdu; çünkü onları bizim yönetmemiz gerekse bile, o
devleti kendileri çekip çevirebilirlerdi.”

Temeldeki çatışma, son cümlede ortaya çıkan çelişkide ol-
duğundan daha otantik bir şekilde dile getirilemezdi. Özne,
Yahudilere karşı tarafsız bir tutum takınmaya çalışmaktadır:

Yahudilerle Zencileri aynı bağlamda tartışmaya oldukça
büyük bir güçle itiraz ettiğini ve bunlar görüşmede birbiri-
ne yakın bir şekilde sunulduğu zaman bunu protesto ettiği-

ni belirtmek ilginç. “Yakında çevremde Yahudiler olacak - aslında şimdi de Yahudi dostlarım var. Bazıları küstah ama o zaman bazı *Gentile*’ler de küstah.”

Ama sıra kendi ‘kişisel’ tutumuna gelince klişeye sarılmakta ve bu çatışmayı, bütün pratik amaçlar bakımından antisemitizmin onaylanmasına varan bir mesafelilik içinde çözmektedir:

Yahudi özellikleri sorulduğunda, öncelikle ‘Yahudi bur-nu’na değindi. Ayrıca Yahudilerin asla değişmeyecek, kendilerine özgü, belli bir dizi kişilik özelliğine sahip olduğuna da inanıyor. “Her zaman münakaşa etmek isterler; bazıları açgözlüdür (ama hepsi değil; bazıları cömerttir); el kol hareketleriyle konuşurlar ve konuşmaları dramatiktir.” Yahudilerden hoşnutsuzluğun arttığına inanıyor ve bu eğilime itiraz ediyor. “Böyle davrandığımızda, Yahudileri Yahudi olmakla suçlarmış gibi, bencilce davrandığımızı düşünüyoruz.” Yahudilere yapılan saldırıları iştikten hoşlanmıyor ama onları savunmak da istemiyor. Bu, belli bir karışınama ya da antisemitizm sorunundan uzak durma tutumunun yanı sıra, tartışmaktan hoşlanınamasının bir sonucu gibi de gözüküyor.

Varsayılmış deneyimin katılığı sonucunu veren, klişe ile yaşantı arasındaki çatışmanın öznel bir şekilde tersten yankılanması, Denizcilik Okulu grubundan bir orta puanlının, E1230a’nın söylediklerinde açık bir örneğini bulmaktadır:

(Irksal azınlıklar sorunuyla ilgili ne düşünüyorsunuz?)
 “Şey, gelen yabancılar açısından, elbette bir sorun var. Bu ülkenin bir eritme potası olduğu varsayılıyor. Ama çok fazla insanın gelmesine izin verilmemeli... Sonra, Zenci sorunu... Liberal olmaya çalışıyorum ama ben bir Jim Crow eya-

letinde yetiştim... Zencilere her bakımdan eşit haklar verilmesine katılacağımı hiç sanmıyorum... Şimdi de yabancılar; insan onlara karşı doğal bir hoşnutsuzluk hissediyor. Ama bir zamanlar hepimiz yabancıydık..."

Antisemitin ikilemi, E ve F cetvellerinde yüksek ama PET'te düşük puan alan kız öğrenci 5005'in söylediklerini sözcüğü sözcüğüne aktararak özetlenebilir:

"Bir Yahudi sorunu olduğunu sanmıyorum. İnsanlara karşı ayrımcılık yapılmamalı, onların bireysel erdemlerine göre yargı verilmeli. Bunu bir sorun diye nitelendirmekten hoşlanmıyorum. Önyargıya kesinlikle karşıyım. Yahudiler saldırgan, kötü huylu, kapalı, entelektüel, temiz, kalabalık komşulardır, gürültücü ve seks düşkünüdürler. Bununla birlikte, görüşümün fazla bir temasa dayanmadığını da kabul ediyorum; bunlar her zaman işittiğim şeyler. Okulumda çok az Yahudi öğrenci var; bunlardan biriyle kurduğum iyi ilişkilere değinmiştim."

Burada yargı ile yaşantı arasındaki çelişki öylesine çarpıcı ki, önyargının varlığı ancak güçlü psikolojik itkilerle açıklanabilir.

G.

YARGILAYICI OLARAK SAVCI

Antisemitin çatışması, ideoloji açısından, yaygın ve kültürel bakımdan 'onaylanmış' önyargı klişeleri ile, resmi olarak geçerli demokrasi ve insanı eşitlik standartları arasındadır. Psikoloji açısından bakıldığında ise çatışma belli bilinç-öncesi ya da bastırılmış id eğilimleri ile üstbenlik ya da onun az çok dışsallaştırılmış uzlaşımsal ikameleri arasındadır. Kişinin belirgin düşünme tarzlarına herhangi bir miktarda önyargı karıştığı anda göstergelerin onun önyargısının giderek büyüdüğünü ortaya koyacak şekilde güçlü bir kayma göstereceğini varsaymak mümkünse de, bu çatışmanın her bir durumda nasıl çözümleneceğini verilerimiz temelinde öngörmek, hatta doyurucu bir şekilde açıklamak güçtür. Üstelik, potansiyel faşist kişilik sendromunun ortaya çıktığı bütün durumlarda çatışmanın önyargının büyümesi yönünde gelişmesini beklemeye de hakkımız vardır. Birey içerisindeki çatışma Yahudilere karşı çözümlenmişse, bu çözümün kendisi, hemen hiç istisnasız, ahlaki bakımdan rasyonalize edilmiştir. Karşı eğilimlerin yenilgisinden sonra, önyargının içsel güçleri, yendikleri karşıt enerjileri kendi hizmetlerine sokarak zaferlerini tamamlarlar. Üstbenlik, adeta, id'in sözcüsü durumuna gelir -psikanaliz için bütünüyle yeni olmayan, dinamik bir oluşumdur bu. Kişilik içerisinde kendilerini antisemitizmde dile getiren itkileri savcı, vicdanı da yargıç olarak niteleyebilir ve

bu durumda ikisinin kaynaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Yahudiler, önyargılı kişilikte, bir yargılanma parodisiyle karşı karşıyadırlar. Bu, Yahudilerin önyargılı kişiliğe karşı başarılı bir savunma yapmaları şansının neden böylesine zayıf olduğunun psikolojik açıklamasının bir kısmını oluşturur. Nazi Almanyası'ndaki yargılama pratiğinin de bütünüyle aynı modeli izlediği, Yahudilere Üçüncü Reich'da ne özel ne de toplu duruşmalarda kendi davalarını savunma şansı verildiği anımsanabilir. Üstbenliğin faşist karakter tarafından ele geçirilmesinin, her ne pahasına olursa olsun şiddetle sürdürülmesi gereken altta yatan bilinçdışı suçluluk duygularıyla birlikte, 'kültürel ayrımcılık'ın yıkıcı itkilerle beslenen doymak bilmez bir hasmane tutuma dönüştürülmesine belirleyici bir katkı yaptığı görülecektir.

Üstbenliğin antisemitik ideoloji tarafından fethedilmesine ilişkin açık bir gösterge vardır: Yahudilerin başına gelen her şeyin, daha özel olarak da Nazilerin yaptığı soykırımın sorumluluğunun, bunları uygulayanlardan çok kurbanlarda olduğu iddiası. Antisemit bu düşünceyi her durumda kabul edilebilir kılıyor gibi gözükken bir klişeden yararlanır: Yahudiler "bunu kendi başlarına kendileri getirmişlerdir" 'bu' her ne olursa olsun. Anketlerdeki her soruya ya en yüksek ya da en düşük notu veren, ama cetvellerin üçünde de ortalaması yüksek bir genç adam, M107, 'ateş olmayan yerden duman çıkmaz' şeklindeki kuşkulu mantığı izleyerek, bu rasyonalizasyon modelinin iyi bir örneğini vermektedir:

"Hitler'in onlara karşı neden böylesine zalimce davrandığını asla anlayamıyorum. Bunun bir nedeni olmalı; bunu kıskırtacak bir şeyler olmalı. Kimileri onun otoritesini göstermek zorunda olduğunu söylüyor ama ben bundan kuşkuluyum. Ben Yahudilerin de buna büyük katkı yaptığını sanıyorum."

Yahudilerin sorumlu olduğu düşüncesinin ahlaki yapısının kurban ile katil arasında nasıl tam bir tersine dönüşe yol açtığını, Los Angeleslı bir başka izci önderi, mesleği kasaplık olan 5064, çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu özne PET’te düşük olmakla birlikte E ve F cetvellerinde yüksek puanlar almıştır. Alman vahşetini resmen kınamayı sürdürürken, şaşırtıcı bir öneride bulunur: “Nazilerin Yahudilere yaptıklarını hiçbir Amerikalı onaylayamaz. Ben gerçekten, bizim böyle bir şey yapmamız için önce Yahudilerin bir şeyler yapacaklarını umuyorum. Çözüm eğitimde, özel olarak da azınlığın eğitimindedir.”

Bu tür bir zihinsel sapıklık, geleneksel liberal hikmet deposundan alınan bir fikirden yararlanmış gibi gözüküyor: Kendi kendisine yardım edenlere Tanrı da yardım eder. Tehlikede olanlar Yahudilerdir, öyleyse iş Yahudilere kalmaktadır. Başarının her değer için başlıca ölçü durumuna geldiği bir kültürel ortamda, Yahudilerin sağlam olmayan durumu onlara karşı bir argüman olarak iş görmektedir. Siyasetle ilgili bölümde tartışacağımız ‘yoksula acımak yok’ temasıyla bu tutumun yakınlığı göz ardı edilemez. Aynı düşünce çizgisi, bir başka izci önderinin, Avusturya doğumlu, bir ölçüde fazla Amerikanlaşmış, 55 yaşındaki 5044’ün söylediklerinde de ortaya çıkmaktadır. Bu özne bütün cetvellerde yüksek puan almıştır:

“Gentileler değil, Yahudiler başı çekmeli. Her şey bir yana, başı belaya girebilecek olanlar Yahudiler. Onlar diğerlerinin izinden yürümemelidir.”

Yahudilerin ‘bunu kendi başlarına getirmiş’ olmasının yanında, Nazilerin kıyım politikası (aksini gösteren bütün kanıtlara karşın) bir Yahudi abartması sayılır ya da haklı görülür. Bir deri şirketinin bölüm yöneticisi olan yüksek puanlı bir erkek, M359, ‘birçok yakın Yahudi dostu’ olanlardan biri-

dir. Buna karşın, F’de düşük olmakla birlikte, E ve PET cetvellerinde yüksek puan almıştır. Birçok Yahudi dostunun olması onu şunları söylemekten de alıkoymamıştır:

(Nazilerin tutumu?) “Bu tutumun Yahudilerle sınırlı olduğuna kendimi inandıramıyorum. Bana öyle geliyor ki bu, kendi sıkıntılarını öne çıkararak sempati ve yardım toplamak için yapılmış bir Yahudi propagandası; gerçi Nazilerin halklara davranışına hiç sempati beslemiyorum.”

Nazileri yarı yarıya mazur gören bu tutuma eşlik eden acımasızlık, bu öznenin Filistin konusundaki sözde rasyonel bildirimlerinde görülebilmektedir: Görünüşte ‘Yahudilere bir şans verilmesini’ isterken, aynı zamanda, Yahudilerin değişmesi mümkün olmayan kötü doğasına gönderme yaparak, her türlü başarı olasılığını dışlamaktadır:

(Çözüm?) “Onları Filistin’e göndermek aptalca, çünkü orası yeterince büyük değil. Kendilerine ait, ama onların kendi günlük işlerini normal biçimde sürdürebilecekleri kadar büyük bir ülkeye sahip olmaları iyi bir fikir. Ne var ki Yahudiler bundan mutlu olmayacaklardır. Onlar ancak, başkalarını kendileri için çalıştırdıkları zaman mutlu olurlar.”

“Yahudiler bunu kendi başlarına kendileri getirdiler” şeklindeki açıklayıcı fikir, aksi halde ego’nun sansürünü aşamayacak yıkıcı istekler için bir rasyonalizasyon olarak kullanılır. Bazı durumlarda bu bir olgu bildirimi kılıfına girer. Örneğin, bütün cetvellerde yüksek puan alan, 21 yaşındaki terhis edilmiş donanma astsubayı 5012:

“Onlarla birlikte herhangi bir şey yapmak istemem. Onlar bir dert, ama bir tehdit değil. Kendi davranışları sonucunda, ne hak etmişlerse onu bulacaklar.”

Bununla birlikte, önce sosyal yardım uzmanı olmak için eğitim görmeye başlamış, sonradan dekoratif sanatlara kaymış yüksek puanlı bir kadın olan F103, sonunda eteğindeki taşları döker:

“Yahudilere yaptıklarından dolayı Nazileri hiç de suçlamıyorum. Bu korkunç gelebilir, biliyorum; ama eğer Yahudiler burada yaptıkları gibi davrandırlarsa, Nazileri suçlayamam. Yahudilerle kişisel olarak hiçbir kötü deneyimim olmadı; onların davranış tarzı böyle. Yanınızdaki insana yardım etmeyin; onların kuralı işte bu.”

Burada, ölüm isteği ile ahlaki rasyonalizasyon arasındaki karşılıklı ilişki gerçekten korkutucu bir hal almaktadır. Yahudilerin doğuştan kötülüğüyle ilgili rasyonalizasyonuna karşın, öznenin kendi irrasyonelliğine ilişkin vurgusu özellikle kayda değer. Yahudilerle herhangi bir kötü deneyiminin olmadığı konusundaki itirafı, bütün antisemitik aşırılık fenomeninin önemli bir yönüne ışık tutmaktadır. Bu, Yahudilerin ‘suç’u (antisemitin kendi düşündüğü şekliyle bile) ile verilen yargı arasındaki fantastik orantısızlıktır. Önyargılı kişinin zihniyetinde ‘karşılık’ temasının oynadığı rol, önceki kesimlerde tartışılmıştı. Yüksek puanlı öznellerimiz sık sık, tam haklarını hiç alamadıklarından, herkes tarafından sömürüldüklerinden yakınmaktadırlar. Bu mağdur edilme duygusu, temeldeki çok güçlü sahiplenme ve ele geçirme istekleriyle yan yana gitmektedir. Dolayısıyla, bu öznel Yahudilere dağıtılacak ‘adalet’ten söz ettikleri zaman, –eşdeğerlerin değişiminin yerini, dolayımınmamış ve irrasyonel güç ilişkilerine göre gerçekleşecek bir dağılımın aldığı– haksız bir duruma yönelik özlemlerini dile getirirler. Bu, Yahudilere karşı olumsuz bir tarzda dile getirilir: onlar “hak ettiklerinden” daha büyük –sonsuz ölçüde daha büyük– bir cezaya çarptırılmalıdır. Olağan durumda, terbiyesiz birinin, hatta bir dolandırıcının

nın, ölümle cezalandırılması gerektiği, çok saldırgan bir kişinin dahi aklına gelmez. Ne var ki Yahudiler söz konusu olduğu zaman, yalnızca dayanaksız olmakla kalmayıp, doğru olmaları durumunda bile önemli bir içeriğe sahip olmayan suçlamalardan, onlara karşı alınacak en sert türden tutum önerilerine geçiş, hiçbir engelle karşılaşmadan işliyor gibi görünmektedir. Bu, potansiyel faşist karakterin en tehlikeli özelliklerinden birinin belirtisidir.

Klişelerin mantıksal özelliği, yani hiçbir sapmaya izin vermeyecek şekilde her şeyi kapsamaları, önyargılı bakışın belli gereklerini karşılamaya çok iyi uyarlanmış olmakla kalmaz, kendi başına bu, (muhtemelen her zaman her şeyi içermeye ve öznenin formülüyle tanımlanamayacak hiçbir şeye izin vermemeye yatkın olan paranoid 'sistem'le ve paranoya kuramıyla tam olarak anlaşılabilir) bir psikolojik özelliğin ifadesidir. Aşırı önyargılı kişi 'psikolojik totalitaryenizm'e, yani kendi amaçladığı totalitaryen devletin aşağı yukarı mikrokozmik imgesi gibi gözüken bir şeye eğilimlidir. Sanki hiçbir şey kendi halinde bırakılamaz; her şey katı bir şekilde düşünülmüş ve tözleştirilmiş bir iç grubun benlik idealine 'eşit' kılınmalıdır. Dış grup, seçilen düşman, ebedi bir meydan okuyuşu temsil eder. Farklı bir şey varlığını koruduğu sürece, bu öbür varlık ne kadar zayıf olursa olsun, faşist karakter tehdit edildiğini duyumsar. Bütün dünyayı kendini kuşatan aynı paranoid sisteme dönüştürmedikçe, antisemit adeta rahat uyku uyuyamaz: Naziler kendi resmi antisemitik programlarının çok ötesine geçtiler. Bu mekanizma, 'suç' ile 'ceza' arasında tam bir oransızlığa yol açar. Aşırı antisemit kesinlikle duramaz. Çağrışımsal geçişlere tutarlı çıkarsamalardan çok daha yakın, arkaik bir doğaya sahip, kendine özgü bir mantık gereği, görece ılımlı suçlamalardan yola çıkıp, son çözümlemede basitçe 'dayanamadığı' kişilere ölüm cezaları vermeye varan, en vahşi sonuçlara ulaşır. Öznelere sık sık 'kendilerini antisemitizme kaptırdığı', işçi sınıfı araştırması-

nun 'perdelenmiş' görüşmelerinde, bu mekanizmayla karşılaşmıştı. Daha standart hale getirilmiş bizim görüşme programımızsa, bu son fenomeni yakalamamızı engelliyordu. Ama bizim örneklerimizin bazılarında da suç ile ceza arasındaki çarpıcı oransızlıkla karşılaştık. Antisemitin cezalandırıcı ahlakının üstbenliği 'ele geçirmesi', tam anlam ve önemini burada kazanır. Bu, psikolojik totalitaryenizmin son engelini de ortadan kaldırır. Artık yıkıcı düşüncelerin çağrışımsal kresendosunu denetim altında tutabilecek hiçbir yasak kalmamıştır. Nefret, hem nesnenin gerçekliğinden bütünüyle ayrılmış hem de ego'ya tamamen yabancı, hemen hemen otomatik, saplantılı [compulsive] bir tarzda yeniden üretilir ve pekiştirilir. Sosyoloji açısından bakıldığında, suç ile ceza arasındaki oransızlığın, aşırı antisemit için bütün rasyonel hukuk düşüncesinin –kendisi düzenlilik ve yasal incelikler üzerinde dursa bile– bir aldatmaca haline gelmiş olduğunu gösterdiği de buna eklenebilir. O, en büyük payı elde edecek güce sahip olduğu anda, kendi eşdeğerler ideolojisini feda etmeye hazırdır. Yahudilerin ezelden ebede suçlu olduğu düşüncesi, psikolojik açıdan, önyargılı kişinin kendi bastırılmış suçluluk duygularının bir yansıtılışı olarak anlaşılabilir; ideolojik açıdansa yalnızca bir epifenomendir, tam anlamıyla bir rasyonalizasyondur. Aşırı durumda, psikolojik odak noktası, nefret edilen nesneyi öldürme isteğidir. O Yahudilerin neden öldürülmesi 'gerektiği'ni ancak daha sonra araştırır ve bu nedenler, onun imha fantezilerini tam olarak gerekçelendirmeye hiçbir zaman yeterli olmaz. Ne var ki bu, vicdanını ele geçirmeyi bir kez başarmış antisemiti 'tedavi' etmez. Suç ile ceza arasındaki oransızlık onu, kendi nefretini her türlü sınırın ötesine taşımaya, böylece de kendisinin haklı olması gerektiğini kendine ve başkalarına kanıtlamaya yöneltir. 'Yahudiler bunu kendi başlarına kendileri getirdiler' ya da daha genelleştirilmiş bir formülle 'bunun bir sebebi olmalı' düşüncelerinin nihai işlevi budur. Aşırı antisemit, tutumunun aşırılığıy-

la, kendi vicdanının kalıntılarını susturur. Başkalarını terörize ederken bile, kendi kendisini terörize eder gibidir.

Önyargılı kişinin sahneye koyduğu sahte rasyonalizasyonlar mahkemesi, zaman zaman bir tür Yahudi savunmasına yol açar. Ama bu psikolojik savunma, Nazi mahkemelerinin tekniğini pek fazla anımsatmaktadır. Buna yalnızca, biçimsel ve kof yasallık arzusunu doyurmak, ele geçirilmiş vicdanın boş kabuğunu doldurmak için izin verilmiştir. Bu savunma her zaman güçsüz kalmalıdır. Yahudilerle ilgili söylenen her olumlu şey, standart suçlamaların ironik ya da ikiyüzlü bir varyasyonunu andırır. Nitekim sık sık Yahudilerin söylencesel 'iyi aile yaşamı'na gönderme yapılır ki bu, komplocu kapalılık suçlamasını zayıf da olsa örten bir yorumdur ve buna söz konusu Yahudi özelliklerine yönelik samimi olmayan bir kıskançlıktan kaynaklanan protestolar eşlik eder; bütün bunların ima ettiği şey, antisemit öznenin yaşamdan en kötü payı aldığı, çünkü soylu doğasının onu kötülöklere göz yummaktan alıkoyduğudur. Bir başka tip sahte savunma da bizim görüşmelerimizde gözlemlenebilir: Yahudilerin çok uyanık olduğu, *Gentile*lerden 'daha açıköğ' olduğu ve bu bakımdan onları takdir etmek gerektiği. Burada iş başında olan mekanizma, bütün çağdaş kültür boyunca kendisini duyumsatan ikili bir değerler dizisini içerir. Bir yanda, insanın bağlı gözökmek zorunda olduğu yüceönüllölük, özveri, adalet ve sevgi 'idealleri' vardır. Öte yanda, insanın kendi gerçek yaşamında izlemek durumunda olduğu kazanç, başarı ve statü standartları söz konusudur. Bu çifte değerler dizisi Yahudilere sanki tersinden uygulanır. Onlar, aslında antisemitin kendisinin izlediği standartlara varsayımsal olarak ya da gerçekte ulaştıkları için övölürler ve, ayrı zamanda, tam da kendisini sıyırmayı başardığı ahlak kodunun aynısını çiğnedikleri için kınarurlar. Bu vicdan lafazanlığı, kendi vicdanını yatıştırmak için, seçilmiş düşmana verilen ahlaki krediyi geri almakta

kullanılır. Yahudilere yöneltilen övgü bile, onların önceden saptanmış suçluluğunu destekleyen bir kanıt olarak kullanılır.

Burada geliştirdiğimiz nokta, önyargılı zihniyetin başka özellikleriyle birlikte, görüşmecinin 'oldukça benmerkezci bir kişi' diye betimlediği, E'de yüksek, diğer cetvellerde orta puanlar almış, 27 yaşında bir gazi-öğrenci olan 5039'un aşağıdaki ifadelerinde ortaya çıkmaktadır.

Babasının öğretilerine başkaldırarak kendini kiliseden koparmış, ama gene de kendini güçlü bir şekilde, Yahudiler karşısında bir *Gentile* olarak tanımlıyor. Bunu, bir Yahudi topluluğu içindeki tek *Gentile* olduğu ve kendisini 'dışarıdan biri' gibi duyumsadığı... bir çevrede yetişmiş olması temelinde açıklıyor. Yahudilerle Hristiyanların dinsel öğretileri ve yetiştirme tarzları arasında temel bir çatışmanın söz konusu olduğunu ve bu iki grubun birbiriyle uyuşmamasının en büyük nedeninin de bu olduğunu düşünüyor. Hristiyan dininin 'öbür yanağı çevirme' şeklindeki pasifist öğretiyi vurguladığını, böylece de gençliğin 'uyumsuz ve itaatkâr' duruma gelmesine neden olduğunu; oysa Yahudi dininin 'babalarınız çok çekti, dolayısıyla şimdi kendinizi kanıtlamak size kalıyor' yaklaşımı temelinde, gençliği başarı ve saldırganlığa yönelttiğini anlatıyor. Böylece, gerçekten din-dar bir Hristiyanın, tutkulu ve saldırgan Yahudiler tarafından mutlaka 'geçileceğini' düşünüyor... Kendi özel deneyiminden ve çevresinden yola çıkarak genelleme yaptığının farkında değil gibi.

Yahudiliğin teşvik ettiği ve gerçekçi olduğu varsayılan eğitimle ilgili bu düşüncelerin nesnelliğinin sahte olduğu ve aslında sınırsız bir husumetin gerekçesi olarak kullanıldığı, bu öznenin Hitler vahşetiyle ilgili soruya verdiği yanıtta görülebilir:

“Şey, eğer Almanya’da olsaydım, sanırım ben de aynısını yapardım... Herhalde bir Nazi olurdum... Disiplinin iyi bir şey olduğu düşüncesindeyim...”

Bu öznenin Yahudi açıkgozlüğü üstüne söyledikleri açıkça hasmane ve *Gentile*lerin Yahudilerle rekabetteki imgesel dezavantajlarıyla sınırlı olmakla birlikte, açıkgozluk düşüncesi zaman zaman sahte bir alçakgönüllülük havasıyla dile getirilir. Mühendislik öğrenimi görürken sonradan hukuk okumaya başlamış, yüksek-puanlı bir erkek olan M104 bunun bir örneğini sunmaktadır:

“Ülkemizin Yahudi kapitalistlerce çekilip çevrildiğini, Yahudi kapitalistlerin burada bütün iktidara sahip olduğunu işitiyoruz. Eğer bu doğruysa, bizim kendi insanlarımız yeterince açıkgoz değiller demektir. Eğer bizim insanlarımız Yahudilerin tanını biliyor ama aynı şeyi yapamıyorlarsa, varsın Yahudiler daha da güçlensin. Eğer Yahudilerin nasıl iş gördüğünü biliyorlarsa, kendileri de bunu yapabilmeliler.” diyor. ‘Başkalarının Yahudiler kadar açıkgoz olmadığını’ kabul etmek istemiyor. “Bu ülkenin Yahudi kapitalistlerce yönetildiğini söylemenin anlamı budur. Eğer onlar bizden daha açıkgozseler, varsın onlar yönetsin.”

Bu alıntının yücegonüllü sonu, kötü niyetli imalar içermektedir. Ufak bir vurgu kayması bunu, Yahudilerin uğursuz kurnazlıkları sayesinde ülkeyi çekip çevirdikleri, onlardan kurtulmamız gerektiği ve Yahudi açıkgozlüğü anayasal prosedürleri etkisiz kıldığı için de bunun ancak şiddet kullanılarak yapılabileceği düşüncesine dönüştürmeye yetecektir. Yahudilerin kurnazlıkları sayesinde her şeye kadir olduğu düşüncesinin sadece bir yansıtma olduğu, bütün cetvellerde yüksek puan almış bir kadın olan F105’in durumunda en açık kanıtı bulmaktadır. Bu özne, çocukluğunun erken dönem-

lerinde geçirdiği çocuk felci sonucunda sakat kalmıştır. Yahudi kurnazlığı –Yahudilerin ‘ulusun iş yaşamını ele geçirdiği’– düşüncesini, Yahudilere yönelik kendi katliam isteğinin yüzeysel bir şekilde gizlenmiş bir yansımasından başka bir şey olmayan, kanlı bir Yahudi ayaklanması beklentisiyle tamamlamaktadır:

“Beyaz insanlar bizim haklı olduğumuza karar vermişlerdir —siyah ve sarılara karşı beyazlar. Savaştan sonra bir Yahudi ayaklanması olacağını sanıyorum. Yahudilere karşı değilim. Tanıdığım Yahudiler çok iyi insanlar. Elbette hoşlanmadıklarım da var. (Onlarla ilgili nelerden hoşlanmıyorsunuz?) Gürültücüler ve dikkat çekmekten hoşlanıyor gibiler. Hep bir şeylerin başında olmaya çabalıyorlar. Onların dostlarını nasıl sırtlarından vurduklarıyla ilgili öyküler duydum; ama inanmak için görmem gerek. (Ayaklanma?) Ülkede bu yüzden kan döküleceğini sanıyorum. (Bunun haklı olacağını düşünüyor musunuz?) Onların ulusun iş yaşamını ele geçirdiğine kuşku yok. Göçmenlere kendi istedikleri gibi davranmanın doğru olacağını sanmıyorum. Onların kendi sorunlarını kendilerinin çözmesi gerektiğine inanıyorum.”

Bu öznenin, ‘kan dökme’ düşüncesi ortaya çıktığında, kimin kanının döküleceğini açıkça dile getirmemesi dikkat çekicidir. Arzuladığı ayaklanmanın suçunu varolmayan Yahudi isyancılara yıkarken, bütün söylediklerinden sonra, öldürüleceklerin Yahudiler olacağı sonucunu açık bırakmaktadır. Ne var ki bundan ötesi de söz konusu olabilir. Aşırı antisemitler için kan dökme düşüncesi bağımsızlık kazanmakta, adeta kendi içinde bir amaç durumuna gelmekte gibidir. En derin düzeyde, özne ile nesne arasında öyle pek kesin bir ayırım yapmamaktadırlar. Temeldeki yıkıcı itki, hem düşmana hem de kendine yöneliktir. Yıkıcılık gerçekten ‘totalitar-yen’dir.

Bu kesimde antisemitik aşırılığın yapısının bir özetini verdiğimizden, soykırım düşüncesini açıkça onaylayan tek öznenin Yahudiler konusundaki yorumlarını daha ayrıntılı bir şekilde sunacağız. Söz konusu özne, bütün cetvellerde yüksek puanlar almış bir dış hekimliği öğrencisi ve müteahhit olan 5006'dır. Renk körlüğünden ve, görüşmeciye göre şiddetli bir Oedipus kompleksinin belirlediği, psikojenik cinsel güçsüzlükten mustarıptır. Yahudilerin ortadan kaldırılmasına ilişkin köklü istekleri, muhtemelen, şiddetli erken çocukluk travmalarıyla koşullanmıştır: kendi iğdiş edilme korkusunun yansımaları. İç grupla abartılı bir şekilde özdeşleşmesi, altta yatan bir zayıflık duygusunun sonucu gibi gözükmektedir. Farklı olanla kesinlikle tanışmak istememektedir ve bunun görünürdeki nedeni onu tehlikeli saymasıdır.

Amerika'da doğmuş. Büyükbabası bu ülkeye dört yaşında gelmiş. Amerika dışına hiç çıkmamış, çıkmak da istememiş. Bir kez Tijuana'ya gitmiş, bu da ona 'yetmiş'. Amerikalı olmaktan büyük gurur duyuyor.

Özne azınlıkları her şeyden önce potansiyel güçleriyle karakterize etmektedir: "Yahudilerle ilgili sorun, onların fazla güçlü olması." Dış grupların gücünü, iktidar-doğurganlık ve para simgeleriyle dile getirmektedir:

"Elbette bir sorun var. Zenciler öyle hızlı ürüyorlar ki, dünyayı dolduracaklar; Yahudilerse bütün parayı ele geçiriyorlar."

Antisemitizminin neye dayandığı konusunda şunları söylemektedir:

"Onlarla hiçbir iyi deneyimim olmadı." (Özne ikinci bir görüşmede, okulun atletizm takımının bir üyesi olarak, 'çok kibar' Yahudiler tarafından Catalina'ya giden özel bir yata

davet edildiğini anımsayarak bu yargısını yumuşatmıştır). Yahudilerin her zaman onu ve ailesini dolandırmaya çalıştıklarını ve her bakımdan düşüncesiz olduklarını söylüyor. Annesine Noel armağanı olarak kürklü bir manto almasıyla ilgili, sözcüğü sözcüğüne aktaramayacağım uzun bir öykü anlatıyor. Yahudi satıcı fiyat etiketini yanlış okuyarak, mantonun gerçek fiyatından 100 dolar daha düşük bir fiyat istemiş. Satışta uyuşmuşlar, ama sonra satıcının hatası fark edilmiş. Özne mantoyu söylenen fiyattan almakta ısrar etmiş ve bunu kabul ettirmiş. Bu ona büyük bir doyum vermiş. “Bu, bir Yahudiye Yahudilikte geçtiğim bir durumdu.”

Öznenin Yahudilerle ilgili kötü deneyimlerine yaptığı göndermeler, ‘bir Yahudiye Yahudilikte geçtiği’ (‘açıkgözlük’ temasının yansıtılmalı karakterinin bir başka belirtisi) durum dışında, bütünüyle pusludur. Zengin Yahudi yat sahibi lehine yapılan yumuşatma, özellikle bu öznenin durumunda olduğu gibi yukarı doğru güçlü bir toplumsal hareketlilik söz konusu olduğunda, antisemitizmin sınıf bilinci yoluyla karmaşıklaşmasını gösterir. Nazilerin bile, kendilerini, taraftarlarını ve en zengin Yahudi gruplarını, bu sonuncuların Doğu Avrupa’dan gelen göçmenlerin ve yoksul sığır tacirlerinin yazgısını paylaşması gerektiğine inandırmaları zaman almıştır.

Bu özne, bireyseliğin ilkelerini şöyle değiştirmiştir:

“Sanırım, onlara birey gibi davranılmalı; ama her şey bir yana, hepsi de birbirine benziyor.”

Kuşkusuz, ‘herkes bir Yahudiye ayırt edebilir.’ İç ve dış gruplar arasındaki ayrım, neredeyse metafizik bir ağırlık kazanmaktadır: ikiliğin ortadan kalkması olasılığı hayal bile edilemez:

“Ben bir Yahudi olamazdım.”

Suçla ceza arasındaki ilişkiye ve bunun sonucuna gelince, aşılamayacak bir formül bulur:

“Hitler’in Yahudilere yaptıklarının doğru olduğuna inanıyorum. Rakip bir müteahhitle bir sorunum olduğunda, sık sık, keşke Hitler burada olsaydı diye düşünürüm. Hayır, yasal ayrımcılıktan yana değilim. Bu piçleri öldüreceğimiz zamanın geleceği düşüncesindeyim.”

H.

YERİNE OTURMAYAN BURJUVA

Çözümlememiz bizi antisemitizmin aşırı sonucuna, Yahudilerin ortadan kaldırılmasına ilişkin açık bir isteğe götürmüştür. Aşırı kişinin üstbenliği, dizginlenmemiş saldırganlığın şiddetle cezalandırıcı bir aracına dönüşmüştür. Bu sonucun, 'suç' ile seçilmiş kurbanın cezası arasında tam bir orantısızlık oluşturarak, antisemitizmin içkin irrasyonelliğini tamamladığını gördük. Ne var ki antisemitizm, Lessing'in Nathan der Weise'deki sözlerinin karakterize ettiği for mülten ibaret değildir: 'tut nichts, der Jude wird verbrannt' ('ne olursa olsun, ya da onun lehine ne söylenirse söylensin, Yahudinin başı yanacaktır'). Yahudilere yönelik, kendileri büyük ölçüde irrasyonel olmakla birlikte ölüm cezasına sahte bir gerekçe kazandıran, oldukça klişeleştirilmiş az sayıdaki suçlamanın korunmasıyla, bütün bu irrasyonel ve acımasız toptan mahkûmiyet canlı tutulur. Yahudinin doğası değişmez biçimde kötü, doğuştan yozlaşmış olarak kurularak, her türlü değişme ve uzlaşma olasılığı dışlanmış gözükmektedir. Yahudinin olumsuz nitelikleri, ne kadar değişmez gözükürlerse, yalnızca tek bir 'çözüm' yolunu açık tutmaya o kadar eğilimli olurlar: iyileşmesi mümkün olmayanların kökünün kazınması. Bu sözde doğal düzeltilemezlik modeli, antisemitler açısından, standart suçlamaların içeriğinden çok daha önemlidir; söz konusu suçlamalar çoğu zaman oldukça zararsızdır ve nefret eden

kişiyi götürdüğü sonuçlarla bağdaşmazdır. Bu suçlamalar sıklık ve yoğunluklarının başka bir kanıtına gerek göstermeyecek ölçüde yaygın ve tanındıktır, ama bunların görüşmelerimizde açık bir şekilde ortaya çıkan ve ilgili fenomenleri daha da fazla aydınlatacak gibi gözükken bazı yönleri izlenmeye değer.

Bu yergileri sosyolojik bakış açısından incelemek yararlı olacaktır. Bizim örneklerimiz, işçi sınıfıyla ilgili araştırmanın tersine, genellikle orta sınıftan toplanmıştı. Bunun tek çarpıcı istisnası San Quentin grubudur,¹² ama 'resmi' ahlaki değerlere ilişkin içkin vurgusuyla cezaevi ortamının yanı sıra, lümpen proleter niteliği de bu grubun, işçi sınıfı kimliği bakımından, örneklerimizin geri kalanıyla karşılaştırılmasını olanaksız kılmaktadır. Bu, kimlik, bu ülkedeki işçiler içinde bile genelde pek güçlü değildir. Örneklerimizin genel orta sınıf karakteri, Yahudilere yöneltilen belirleyici suçlamaların özgül doğasına kendi damgasını vurmaktadır. Antisemitizmin büyük ölçüde yansıtımlı karakteriyle ilgili temel hipotezimiz doğruysa, Yahudiler, değişik önyargılı grupların sınıf özdeşleşimindeki duyarlı noktalara kendi varoluşluklarıyla (bu sosyolojik bakımdan bulanık olsa bile) soktukları özellikler nedeniyle suçlanmaktadır. Gerçek proleter açısından, Yahudinin birinci özelliği burjuva olmasıdır. Emekçi, büyük bir olasılıkla, Yahudiye her şeyden önce orta sınıfın ekonomik alanının bir ajanı olarak, kapitalist eğilimlerin icracısı olarak algılamak durumundadır. Yahudi, 'faturayı gönderen' kişidir.

Orta sınıfların antisemitik üyeleri açısından ise Yahudi imgesi biraz farklı bir yapıya sahip gözükmektedir. Orta sınıfların kendileri, kendi varoluşlarının ekonomik temeli açısından, Yahudilerin başı üstünde sallanan tehditlerin bir ölçüye kadar aynısını yaşarlar. Kendileri savunmadadırlar ve

12 Araştırma için seçilen özneler arasında, San Quentin Cezaevi'nden bir grup mahkûm da bulunmaktadır. Çev. n.

statülerini korumak için umutsuzca mücadele verirler. Dolaşısıyla, emekçilerin olası yakınmasının tam tersi bir değerlendirme yaparlar; yani onlara göre Yahudiler gerçek burjuva değildir, gruba gerçekten 'ait' değildir. Bu orta sınıfın üyeleri, orta sınıfla özdeşleşmelerindeki başarısızlıkları ima eden özelliklerden bir Yahudi imgesi kurarak, kendi iç gruplarının, iç grup / dış grup ilişkileriyle hiçbir ilgisi olmayan süreçlerin oluşturduğu toplumsal statüsünü öznel olarak pekiştirebilirler. Orta sınıftan antisemit, Yahudiyi büyük bir olasılıkla, bugünkü Amerikan uygarlığının standartlarına uymayı başaramayan ve geçmişin bir tür eskimiş ve rahatsız edici kalıntısı olan, adeta yerine oturmayan bir burjuva olarak görür. 'Yerine oturmayan' terimi, bazı önyargılı öznellerimiz tarafından, Yahudiler için gerçekten kullanılmıştır. Yahudi, orta sınıfların meşru bir üyesi olduğunu gösteren niteliklere ne kadar az sahipse, tekelleşme sonucunda bir şekilde *numerus clausus*¹³ olmaya yönelen bir gruptan o kadar kolay dışlanabilir. Politika ve ekonomiyle ilgili kesimde tartışılacak olan 'soyguncu' kompleksi gerçekten genel bir modelle ilgiliyse, Yahudi, potansiyel faşist zihniyet açısından, soyguncunun mükemmel örneği işlevini görür. Utanmadan saygıdeğer bir yurttaş ve işadamı kılığına giren bir madrabazdır o.

Görüşmelerimizde ortaya çıkan en karakteristik Yahudi karşıtı değerlendirmeler, sömürücü Yahudi ya da sıkı kol emeğinden kaytaran Yahudi gibi daha 'proleter' antisemitizm motifleriyle de karşılaşılmakla birlikte, bu düşünce tarının çerçevesine girmektedir. Proleter antisemitizmi ile orta sınıf antisemitizmi arasındaki ayrım abartılmamalıdır. Emekçi erkeklerin Yahudilere atfettiği özellikler çoğu kez, 'yerine oturmayan burjuva' görünümüne de sahiptir. İşçi açısından kapitalist sömürünün semptomları gibi gözüken şeyler, orta sınıflar tarafından kolayca namussuzluk suçlamasına, ne

13 'Kapalı sınıf' ya da 'sınırlı topluluk'. Çev. n.

olursa olsun başlıca kurallarından biri de dürüst emeğin övülmesi olan burjuva ahlakının kabaca çiğnenmesine dönüştürülebilir. Burada söz konusu olan klişeler sınıf sınırlarını aşar; farklı sınıflar açısından bunların yalnızca işlevleri değişir ve vurgu farkları da buradan kaynaklanır.

‘Yerine oturmayan burjuva’ yapısı, üç ana motif grubuna göre kolayca eklemlendirilebilir: Birincisi, Yahudilerin zayıflığı ve bununla karşılıklı ilişkili psikolojik özellikler; ikincisi, esasta başarısız bir telafi mekanizması olarak Yahudilerin orta sınıf kimliği; üçüncüsü de Yahudilerin kendilerini boş yere özdeşleştirmeye çabaladıkları sınıfa karşı içkin sadakatsizliği, yani onların kısır özdeşleşiminin ve hoşla gitmeyen, yalıtılmış ve ‘kapalı’ bir iç grup olarak doğalarının ifadesi gibi gözüken bir sadakatsizlik. Bu itirazlardan ilk ikisinin gerçeklikte bir temeli olabilir. Yahudi mazoşizminin ve onun dinsel psikoloji içindeki temelinin önemli kanıtları vardır; örneğin, Anton Lourie’nin yeni incelemeleri. Üçüncü itiraz ise, belirgin biçimde yansıtılmalı ve ‘hepsinden kurtulma’ isteğinin belli başlı rasyonalizasyonlarından biri gibi gözükmektedir.

Yahudi zayıflığı düşüncesi, kısmen Yahudi kökenli bir cerrahi hemşiresi olan ve bütün cetvellerde yüksek puan alan F114 tarafından şöyle özetlenmiştir:

“Beni seven ve benimle evlenmek isteyen bir kuzenim vardı. Benden daha fazla Yahudiydi. Onu seviyordum, ama onunla evlenmeyecektim. Ona bunun nedenini de söyledim: çünkü Yahudiydi. Şimdi, iki çocuklu bir *Gentile*’yle evlendi. Benden daha antisemitiktir. Bu, pek çok Yahudi için de geçerli —sanki topal ya da kamburlar. Bundan nefret ediyorlar ya da buna içerliyorlar.”

Yahudi zayıflığı üstüne böylesine net açıklamaların sık sık, ya kendileri Yahudilerle özdeşleştirilmekte olan kişiler tarafından ya da —daha olumlu bir vurguyla— düşük puanlı

öznelere tarafından yapılması belki karakteristiktir. Nefreti zayıflık tarafından uyarılan önyargılı birey, yüzeyde, daha çok, 'haksız bir etki sahibi olan' ve 'her şeye sahip bulunan' Yahudilerin gücünü vurgulamaya eğilimlidir. Düşük puanlıların Yahudi zayıflığıyla ilgili tutumunun bir örneği de, bütün cenvellerde düşük puan alan 73 yaşındaki –başka durumlarda bütünüyle liberal– bir adamın, 5055'in açıklamasıdır:

“Yahudilerin bu himayeci felsefesi, onların başka insanlarla aralarındaki çatışmayı kendilerinin alevlendirdikleri bir ortama yol açtı.”

Çok düşük puanlılarda, Yahudi zayıflığının farkında oluş, zaman zaman onlarla özdeşleşmeye yol açmaktadır: Bu öznelere, bilinçli olarak antisemitik tanıdıklarına karşı çıkmak için, bilinçdışı olarak da, muhtemelen, Yahudilerin karşılaştığını bildikleri aşağılanmaların aynısına en azından simgesel bir biçimde katlanarak antisemitizmin kefareti için, Yahudilerin rolünü kendileri üstlenirler. Babasına karşı açık bir başkaldırı içinde, ama annesine güçlü bir biçimde bağlı olan, bir ölçüde nevrotik bir iç mimarın, 20 yaşındaki 5028'in durumu da böyledir:

Özne ve kızkardeşi, Yahudileri takdir etmeleri bakımından birbirlerine benziyorlar. Kızkardeşiyle birlikte, babalarının bazı aşırı antisemitik akrabalarını, annelerinin büyük büyükbabasının Yahudi olduğunu söyleyerek kızdırdıklarını anlatıyor. Annesinin ailesindeki birçok kişinin 'uzun burunlu oldukları için Yahudiye andırdıkları'nı anlatıyor. İlişkilerini sürdürdükleri, baba tarafından kuzenleri bu yüzden 'neredeyse intihar edecek'miş. Özne, Yahudilerden hoşlanmasının bir nedeninin belki de 'kötü bir Yahudiyle hiç karşılaşmaması' olduğunu söylüyor.

Önyargılı kişilerde, Yahudi zayıflığı imgesi, gücün rasyonalize edilmesiyle birleşerek, zaman zaman özel bir görünüm almaktadır. Bu, Amerikalı faşist ajitatörlerin standart temalarından biriyle sıkı ilişkisinden dolayı, dikkate değer bir durumdur: Aynı anda hem güçlü ('Amerikalı çocuklarımızın işlerini ellerinden alıyorlar'), hem de zayıf ('Toplumdan dışlanmış pis serseriler') bir şekilde betimlenen Yahudi mülteci imgesi. Bu güdülerden ikincisinin belirleyici olduğuna inanmak için yeterince neden vardır. Yüksek puanlı bir erkek olan M105 şunları söylemektedir:

"Ülkeye çok fazla Yahudi göçmen geliyor. Rahat bir yaşama kavuşuyorlar ve yönetimi ele geçiriyorlar. Oysa bir tekiyle bile başa çıkamazsınız. Birçoğu para sahibi olsa bile korkunç pistir."

Başka durumlarda görüşmeciye göre yalnızca ılımlı bir antisemitizm sergileyen örneklerde dahi, mültecilere karşı saldırganlık öne çıkmaktadır. 5036, şu sıralarda işsizlik sigortası alan bir caz müzisyenidir. PET'te düşük de olsa E ve F'de yüksek puanlar almıştır:

Herhangi bir dış gruba karşı olmadığını iddia etmekle birlikte, aslında karşı olduğu hemen görülebiliyor. Mültecilerin yurttaşlığa alınmaması, zaman ve koşullar izin verdiğinde de yurtlarına geri gönderilmesi gerektiği inancında çok ısrarlı.

Bu öznenin mülteci rakiplerden nefretinin psikolojik nedenleri daha güvenilir bir biçimde çıkarsanabilir, zira, "Yahudilerin müzikte yetenekli olduğuna kuşku yok," demektedir. Buna karşı çıkardığı tek şey, şu bulanık standart suçlamadır:

“ama öylesine kapalı, saldırgan ve gürültücüler ki, bazen onlara dayanamıyorum.” Çeşitli vesilelerle, kurmaya çalıştığı küçük orkestraların, Yahudilerin saldırganlıkları ve bencilce istekleri yüzünden başarısızlığa uğradığını iddia ediyor. “Bu Yahudiler, bir organizasyon içinde olmaktan gurur duymayı asla öğrenemeyecekler. Daha iyi bir teklif aldıklarında hemen sizi bırakırlar. Bu yüzden iki kez iflas ettim.” Öte yandan, bazı Yahudilerin de kuşkusuz seçkin ve kültürlü insanlar olduğunu söylüyor.

Nesnel olarak zayıf insanlar olan mülteciler, sık sık, müte-hakkim bir tutum ve bir iktidar dürtüsü taşımakla suçlanırlar. Yahudilerin ‘yalvarma’ alışkanlığı gibi kurumsallaşmış bazı Yahudi tepkilerinde sırnaşıklık suçlaması için bir temel bulunsa bile, bu klişe aynı zamanda, antisemitin demokratik sığınma ilkesini çiğneme konusundaki rahatsızlığını hafifletmeye yardım eder: Antisemit, konukseverlik kurallarına uymayanın kendisi değil kaçaklar olduğunu düşünür. Bütün cetvellerde çok yüksek puan alan, orta yaşlı bir ev kadını olan 5043 Yahudilerin

gürültücü ve çoğu kez saldırgan olduğunu ileri sürüyor. (Burada, kendisini itip kakan pazardaki kadınlardan bir örnek veriyor.) ‘Mülteciler’ ile öteki Yahudiler arasında belli bir ayırım yapıyor ve ‘bizim son zamanlarda komşuluk ettiğimiz tip’in kesinlikle kapalı, aptal ve genelde istenmeyen bir tip olduğunu düşünüyor.

Yahudi saldırganlığı klişesi, antisemitik düşünme tarzının daha yakından araştırılmaya değer bir özelliğini ortaya koyar. Kaba fiziksel saldırganlık edimlerinin, Yahudilere karşı öne sürülen iddialar içinde, daha psikolojik nitelikteki hipotezlerle bir karışımıdır bu. Tıpkı ‘Yahudi kanı’ düşüncesinin –kan teriminin yalnızca simgesel biçimde kullanıldığı– ‘ırkın

kirlenmesi' korkusundan, Yahudi kan vericilerin bulaştırdığı bedensel 'zehirlenme' histerisine dek uzanması gibi, saldırganlık imgesi de, kuyrukta beklerken dirseklerini kullanan Yahudilerden, onların iş dünyasındaki sözde acımasızlıklarına dek uzanmaktadır. Bu, bir tür antisemitizmin geriye giden, 'mitolojik' özelliğini akla getirir. Zihinsel eğilimler, hem anlaşılmasız 'yabancı zihniyeti' korkusunu yatıştırmak hem de aslında yansıtmadan ibaret bir şeye gerçeklik duygusu eklemek üzere, fiziksel gerçekliğe çevrilir. Bu geri-tercüme, antisemitin Yahudi fiziksel özellikleri konusundaki genel ısrarına bir ölçüde ışık tutabilir.

5067, "yaşadığı 48 yılın bütün ağırlığını üzerinde taşıyan, şişman, oldukça anaç görünümlü bir kadın"dır. Yüksek E ve PET puanlarına sahip karma bir durum olarak seçilmiştir. Yahudi "saldırganlığı"nın fiziksel ve psikolojik yönleri arasında hiçbir fark görmemektedir.

"Onların iş dünyasındaki zorlayıcı saldırganlığından hoşlanmıyorum. Saldırgan olmakla kalmıyorlar, ayrı tutulmaları da gerekiyor. Her zaman insanları itip kakıyorlar. Savaş sırasında beklediğimiz sayısız kuyrukta, itiş kakış olduğu hemen her seferinde, bunu başlatanın bir Yahudi olduğu dikkatimi çekerti. Yahudilere karşı gerçekten tepki duyuyorum."

Başka durumlarda, saldırganlık düşüncesi özellikle toplumsal 'sokulganlık' anlamında kullanılmaktadır. Bazen bu standart suçlamanın arkasındaki mekanizmaya da bir göz atılır. Bunun, orta sınıfların 'toplumsal etkinlik'lerinde telafi edilen yaygın toplumsal yalıtılmışlık duygusuyla bir ilgisi olabilir. Bu duygu zemini üzerinde, dolaşımın klasik faileri olarak Yahudiler, muhtemelen, yalıtılmış olmayıp her yerde 'bağlantıları' bulunan kişiler olarak düşünülür ve onlara gıpta edilir. Bu düşünce -gerçek iç grup üyelerinin dışlandığı id-

dia edilen– bir tür birliktelik imgesi anlamına da gelen kapalılık fikriyle sıkı bir biçimde birleşmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz F105 şu formülü bulur:

“Tanımadıkları kimse yok gibi; iltimas yaptırıyorlar; bütün ırklardan daha fazla birleşmiş bir klan gibiler. Her yerde, yapılması gerekeni yapacak dostları var.”

Son olarak, materyalimizde, ‘saldırganlık’ klişesinin temelini bastırılmış cinsellikte yattığının bazı kanıtlarının bulduğu da belirtilmelidir. Yahudilerin püriten ahlak standartlarıyla ilişkisi olmadığı varsayılır ve kişi bu standartlara ne kadar bağlıysa, Yahudilerin varsayılmış seks yaşamlarını ‘sefilce’ diye betimlemekte o kadar ısrarlıdır. Yahudilerin “nefsine düşkün” olduğu söylenirken çekinmeden dile getirilen şey, onların hiçbir yasak tanımadığı varsayılan ve bu yüzden tiksindirici bulunan cinsel yaşamları söz konusu olduğunda dayanılmaz bir hal alır. 42 yaşında bir kamu sağlığı hemşiresi olan F118 (dış grup nefreti azınlıklardan çok örgütlenmiş emek üzerinde odaklanan, A-S’deki puanı orta, PET ve F’deki puanları ise yüksek olan biri) bu konuya belli bir içgörüyle yaklaşmaktadır:

Bir Yahudiyle evlenmeyi düşünemeyeceğini söyledi. Bir keresinde karşısına gerçekten bir Yahudiyle evlenme fırsatı çıktığını anlattı. Bir süre New York’ta bulunduktan sonra yaz tatilinde evine döndüğünde, erkek kardeşiyle aynı büroda çalışan çok akıllı bir hukukçuyla karşılaşmış. Adam çok iyi eğitim görmüş ve birkaç dil bilen biriymiş. Onunla buluşmuş ve üç hafta boyunca birçok kez görüşmüş. Sonunda bir gün adam ona şöyle demiş: “Sana, kendimle ilgili söylemek istediğim bir şey var. Benim ailemle tanışmadın ve ben de onlarla tanışman gerektiğini hiç düşünmedim. Ama şimdi sana, bir Yahudiyle evlenmeye itiraz edip etmeyeceğini sor-

mak istiyorum.” Kadın büyük bir darbe yemiş gibi olmuş. Adam Yahudiye benzemiyormuş, adı Yahudi adı değilmiş ve kadının kilisesinde ilahi bile söylüyormuş; bu yüzden, onun bir Yahudi olabileceğinden hiç kuşkulananmamış. Adamın sözleri üstüne hiçbir şey söylemeden öylece oturmuş, tek yanıtı da bu olmuş. Daha sonra, kendi pansiyonunda kalan bütün kızlar ve adamın işyerindekiler durumu öğrendiklerinden, bunun adam için çok kötü olduğunu anlatmaya geçti. Özne on yıl sonra onu yeniden görmüş ve onun daha fazla Yahudiye benzediğini duyumsanmış; ama buna, belki de, onun Yahudi olduğunu artık bilmesinin neden olduğunu söyledi. Onun açısından, bir Yahudiyle evlenme düşüncesinin en olmayacak tarafı, Yahudi çocuklar doğurma fikri.

Bu kadının direnişinin, adamın kendi özelliklerinden değil, yalnızca adamın Yahudi kökenli olduğunu bilmesinden kaynaklanması kayda değer. Bu klişenin cinselliğe karşı eski çocukluk tabularını yeniden ortaya çıkarmış olduğunu ve bunun ancak, bunların bir birey olarak Yahudiye karşı yöneltilmesinden sonra ortaya çıktığını varsaymak, herhalde fazla ileri gitmek olmayacaktır.

Her yerde karşılaşılan kapalılık düşüncesinin saldırganlık suçlamasıyla sıkı ilişkileri, buraya kadarki örneklerde apaçıktır. Burada kapalılığın, saldırgan ‘davetsiz konuğu’ dışlamanın gerekçesi olarak ortaya çıktığını söylemek yeter: O her zaman ‘bir Yahudi olarak kalır’ ve aralarına kabul edilmek istediği kişileri de kazıklamak ister. Ayrıca kapalılık düşüncesi, bütünüyle Amerikan uygarlığının ürünü olan ve teknolojik rasyonelliğin kurallarına uyan kişilerce reddedilmesi gerekirmiş gibi gözükken, dış grubun sıcak, ailevari, arkaik ve çok fazla ‘iç grup havası taşıyan’ Yahudi dayanışması imgesini de tamamlamaktadır.

Yahudi ‘klan’ının temeldeki çekiciliği, bütün cetvellerde yüksek puan alan M102 tarafından şöyle vurgulanmıştır:

“Lisede tanıdığım Yahudi çocuklar seçkin Yahudi işadamlarının oğulları ve kızlarıydı ve çok kapalıydılar. Bu konuda ne yapmak gerektiğini söylemek zor. İnsanların ne düşündüğü onları rahatsız etmiyor gibi. Bu doğal bir özellik. Onları iş dünyasından atmaya çalışmanın hiçbir yararı olmaz, çünkü bazıları ülkenin en kurnaz işadamları. Çoğu Almanya’dan geldi ama geri döneceklerini sanıyorum. Kimileri birbirlerini tutma ve iş dünyasında öne geçme, sermaye elde etme konusunda çok becerikli. Almanya’daki insanlar Yahudi işadamlarına gereksinim duyacak, onlar da sermayelerini çekip orada yeni bir başlangıç yapacaklar. (Ya Yahudi kadınlar?) Kimileri çok çekici, kimileri de çok kapalı. Erkeklerin egemenliğindeler; bu onların inançlarından kaynaklanıyor.”

İster gerçek ister imgesel olsun, Yahudi ailesinin daha ataerkil olan yapısı bir cinsel çekicilik ögesi olarak işliyor gibidir. Yahudi kadınların ‘her şeyi erkekler için yaptığı’ varsayılır –tam da *Gentile* Amerikalı kızdan yapmaması beklenen şey. Bununla birlikte, cinsel doyuruculuk düşüncesi aynı zamanda, Amerikan kültüründe, bu doygunluğu sağlayan kadınların toplumsal değerini azaltma eğilimindedir. Burada gene, bir Yahudi özelliğinin övülmesinin tam karşısına dönüşmeye yöneldiğini görüyoruz.

Kapalılık düşüncesinin zaman zaman şiddetli kızgınlıkla yüklü bir saplantının özelliklerini nasıl kazanabileceği, E cetvelinde yüksek, F ile PET’te bir ölçüde daha düşük puanlar alan genç bir kadının, F113’ün durumunda gözlenebilir. Üniversite kurslarına devam edenler grubundan seçtiğimiz bu özne, 26 yaşında, çekici, bir ölçüde nevrotik bir kızdır. Hem Yahudi adlarına hem de bunları değiştirmeye kalkışanlara kızar. Tanıdığı Yahudiler hakkında konuşurken, onların, bir ölçüde adı kötüye çıkmış olmanın yanı sıra zengin de olan, ‘bir dizi burlesque ev’ oluşturduklarını anlatır. Yahudi aile yaşa-

mıyla ilgili söylediklerinde, bir hakikat tırusına sahip bazı gözlemlerin, söz konusu Yahudi davranışını belirleyen bencillikle ilgili biraz paranoid düşüncelerle ve bunu sert bir şekilde 'suç' olarak değerlendirmesiyle birlikte örülmüş olması dikkat çekicidir:

"Onlarla en kötü deneyimimi birkaç yıl önce Hawaii'de denizaşırı ülkeler operatörüyken yaşadım. Bütün New York aramalarını denetlemek durumundaydım, bu yüzden de binlerce görüşmeyi dinliyordum. Bunların yüzde doksanı, aileleriyle görüşen zengin Yahudilerdi. Onlar için söyleyebileceğim tek iyi şey, ailelerine bağlılıkları. Ama hepsi de katıksız bencil. Katıksız bencilce görüşmelere harcanan o kadar para ve zaman. (İş görüşmeleri?) Şey, ben çoğunlukla gece çalışıyordum. Ama öbür kızlar gündüz iş görüşmeleri yapanların da aynı olduğunu söylerlerdi. (Bunların Yahudi olduğunu nereden biliyordunuz?) Seslerinden ve söyledikleri şeylerden. Bencilliklerinden. (Tanıyamayacağınız Yahudi olabilir miydi?) Sanmıyorum. Bir Yahudinin sesini alır almaz tanırsınız."

I.

DÜŞÜK PUANLI ÖZNELER ÜSTÜNE GÖZLEMLER

Bu bölüm boyunca, antisemitizm fenomenleri ve bunların yapısal karşılıklı bağlantıları üstünde durduk. Antisemit olmayanların ve antisemitizme karşı olanların azınlıklar konusundaki tutumlarını ayrıntılı biçimde tartışmaktan kaçındık. Açık ki, oldukça özgül görüş ve tutumların yokluğunu çözümlemek, onların varlığını ele almaktan daha zor ve daha az verimlidir. Öyle görünüyor ki, araştırmanın bütününde, yüzeydeki ideolojilerden karakter belirlenimlerine dek uzanan, oldukça tam bir düşük puanlılar görüntüsü çıkarabildik. Ne var ki bu kişilerin sözde ırk sorunları karşısındaki genel ilgisizliği, gerekli bilgilerin elde edilmesi olanağını sınırlamaktadır. Dahası, incelememizin pragmatik yönü, doğal olarak, bir faşizm potansiyeli olarak düşünülebilecek alanlardan çok, tehlikeli bölgenin daha yakından incelenmesini gerektirmektedir. Aslında, yüksek puanlıların tutumları –birçok bakımdan, bizim kültürel ortamımızda yaygın olan antisemitik imgelere karşı polemik içinde oluşan– ‘düşükler’in tutumlarını tersten tanımlamaya yeter.

Ancak, düşük puanlılarla ilgili bir dizi gözleme, yalnızca tabloyu tamamlamak için değil, aynı zamanda düşük puanlıların azınlıklar konusundaki sorulara tepkilerinde önyargılı kişilerin görüş ve tutumlarının yalın bir olumsuzlanmasının ötesine geçmeleri ve faşist olmayan karaktere ek bir ışık tutmaları nedeniyle de, izin verilebilir.

Düşük puanlının Yahudilere yönelik tutumunun genel bir özelliği, empatik rasyonelliktir. Bunun ikili bir özelliği vardır. Bir yandan, düşük puanlılar için çok karakteristik olan genel iç kavrayış eğilimi, kendi üstüne dönen düşünce yoluyla, özgül olarak ırksal alanda dile gelir: Düşük puanlılar antisemitizmi Yahudinin değil antisemitin sorunu olarak görür. Öte yandan, ırksal sorunlar ve azınlık özellikleri tarihsel ve sosyolojik bir bakış açısından ele alınır ve, dolayısıyla, katı irrasyonel bir tarzda tözleştirilmek yerine, rasyonel içgörüyü ve değişime açık olarak görülür.

İrksal konularda kendi üstüne dönen düşüncenin bir örneği, bütün cetvellerde tutarlı biçimde düşük puanlar alan, güçlü entelektüel eğilimlere sahip ve çoğu düşük puanlılar gibi duraksama, kuşku ve kendi görüşlerini yumuşatma eğilimi taşıyan bir öğrenci temsilcisi olan M910' dur. Bu özne önyargıyı, biraz ilkel bir tarzda da olsa, açıkça, azınlıklardan nefret edenlerin güçlüklerine –onların nefret nesnesine değil– dayandırmaktadır:

(Önyargının nedenleri konusunda ne düşünüyorsunuz?)
“Herhalde en büyük neden, kişinin kendi hissettiği güvensizlik ya da güvencesizlik korkusudur. Benim topluluğumda, Japonlar konusunda en çok gürültü eden insanlar, (Japonların bıraktığı) mülkleri sahiplenmiş olanlar... Japonların geri geleceğinden korkuyorlar... daha sıkı çalıştıkları için, onlardan rakip olarak da korkuyorlar... (Bunun esas olarak ekonomik bir çatışma mı olduğunu düşünüyorsunuz?) Şey, bütünüyle ekonomik değil; ekonomik bir temelde çözüleceğini de sanmıyorum... Herkes bir tür güvencesizlik içinde. Bu oldukça iyi gizlenmiş olabilir ve onlar bunun ne olduğunu bilmeyebilirler, Japonlarla herhangi bir ilgisi de olmayabilir, ama gene de hınçlarını Japonlardan çıkarırlar. İnsanlar komik (gülüşmeler) ve zalimler. (Önyargıyla savaşmak için ne yapılmalı?) Yapılabilecek şeylerden

birinin —bir tür düzenleme yapmak, olguları toplamak olduğunu sanıyorum; bu sorunu çözmesene bile, çözmeye yardımcı olabilir... örneğin kan bankalarında Zenci ve beyaz kanlarını ayırmaya hiç gerek yok. Japonların güvenilir bir ırk olduğunu ve bunun kalıtımla aktarıldığını düşünen pek çok insan var... Kuşkusuz, bütün bunlar akıl dışı.”

Doğuştan geldiği varsayılan niteliklere karşı dinamik etkenlere yapılan vurguya gelince, bunun en çarpıcı betimlemesini bir kolejde İngilizce bölümü başkanı olan liberal bir öğretmen, M203 vermektedir. Bu özne de bütün cetvellerde düşüktür. Bütünüyle pozitivist bir felsefesi vardır; ‘semantikten bütünsel bir çare türetilebileceğini düşünmese’ bile, semantiğe güçlü bir ilgi duymaktadır. Azınlık sorunlarına genel bakışı, Japonlar üstüne şu açıklamasında özetlenmiştir:

“Eğer Naziler Almanları bir kuşak içinde değiştirdilerse, o zaman Japonlar da bir iki kuşak içinde demokratik yönde değiştirilebilir. Uygun koşullarda, herkes herhangi bir şey olabilir.”

Bunun sonucunda, antisemitizmi tartışırken, bir açıklama olarak tarihsel bir öğeyi, artıniyetli biçimde dayatılmış Yahudi adlarını seçer. Bu özgül etkenin seçilmesinin keyfilliğini, muhtemelen, öznenin semantik hobisi açıklayabilir:

“Antisemitizm biraz farklıdır. Semitler öyle kolayca kimliklendirilemez. Onların adının asıl sorunla ilgili olduğunu sanıyorum. Sözelimi, dış görünüşünüzden anlamasam bile, adınızdan sizin Yahudi olduğunuzu sanıyorum. Öyle mi?” (Evet.) (Özne bu gibi konularda çok açık. Ketlemenin tek belirtisi, ‘Yahudi’ sözcüğünü kullanmanın onun için zor olmasıydı; zira ilkin ‘semit’ sözcüğünü yeğliyordu; ama sonra ‘Yahudi’ sözcüğünü de kullandı.)

Bu öznenin, görüşmecinin Yahudiliğini tartışmaya hazır olması anlamlıdır. Onun için, ne Yahudi sözcüğü sihirli bir sözcüktür ne de Yahudi olmak bir zuldür. Bu yüzden, konuştuğu kişi karşısında bunun sözünü etme konusunda kendisini kısıtlanmış duyumsamaz. Bir yüksek puanlının, savunmaya çekilerek karşısındaki kişiyi incitmek istemesi dışında, “Siz de bir Yahudisiniz, değil mi?” diyerek görüşmecinin kökenlerini böyle uluorta tartışmasını düşünmek zordur.

Önyargısız öznelerin rasyonelliği kendini en başta, onların azınlıklara karşı klişeleri reddetmesinde dile getirir. Bu reddediş çoğu zaman bilinçli ve açıktır: bireysellik kavramını ciddiye alırlar. Gene, M910’u ele alalım. Bu öznenin sözleri, klişeyi reddedişinde bile, belirgin bir orantı duygusunu ortaya koymaktadır; fiziksel ırk özelliklerinin varlığını yadsılamakta, ama bunları önemli de görmemektedir:

“Şey, insanlardan bir grup gibi söz etme hatasına düşmek istemem. Tanıdığım Japonlardan hoşlanırdım. Pek iyi olmayan bazı Japonlar olduğunu da biliyorum... Kilisede Mihrabın karşısında yan yana durduğumuz bir Japon kız vardı; bir de Çinli kız... 1942’de, oldukça gergin duyguların söz konusu olduğu sıralarda. (Herhangi bir ırksal grubun belli ayırt edici özelliklere sahip olduğunu düşünüyor musunuz?) Hayır, hiç de değil. Elbette biyolojik özelliklerimiz var; burun kemiğinin yüksekliği ya da deri rengi gibi.”

Donanımında dört yıl hizmet gördükten sonra önyüzbaşıliğe terfi eden, 33 yaşındaki Stanford mezunu 5030’la Los Angeles’te yapılan görüşmede de buna benzer bir çizgi izlenmiştir. Bu öznenin de bütün cetvellerdeki puanları düşüktür. Görüşmeci tarafından çok zeki ve başarılı biri olarak değerlendirilmiştir:

“Zenciler, Yahudiler ve bütün azınlık grupları çok zor bir dönem geçiriyorlar. Birçok insanın onlardan fiziksel özellikleri nedeniyle hoşlanmadığını düşünüyorum. Gerçekten çok kötü bir durumdalar. Sosyal danışma kurumları gibi şeyler oldukça yardımcı oluyor ve ben, bu konuyla ilgili hem ulusal hem de eyaletlere ait yasaları destekliyorum, Pek çok insan Zencilerin zeki, üstün ve yetenekli bireyler olduğunu kabul etmek istemiyor. Zencileri içinde yaşadıkları çevre engelliyor. Bu grupların üyeleriyle hem iyi hem kötü deneyimlerim oldu; ama bu insanları belli bir ırka ya da dine dahil gibi görmüş değilim. Onları her zaman, birey olarak layık oldukları şekilde alıyorum. Dün, iyi bir deneyimim oldu. Sınıflarımın birinde Zenci melezi bir kız var. Çok üstün ve yetenekli bir birey, ve eminim, sınıftaki en zeki öğrenci. Ne zamandır onu ziyaret etmeyi istiyordum ama şimdiye kadar uygun bir fırsat çıkmamıştı. Dün, epey duraksamadan ve bocalamadan sonra, onu benimle bir fincan kahve içmeye davet ettim. Onun kabul etmesi benim davetimden daha kıbarcaydı. İyi bir ziyaret oldu. Sanırım, duraksamamın nedeni yalnızca başka insanların ne düşüneceği korkusuydu. Bir zamanlar Yahudi bir oda arkadaşım vardı; gördüğüm en iyi oda arkadaşıydı.”

Klişeye tamamen bilinçli bir şekilde karşı çıkma konusunda uç bir örnek de kırk yaşına yakın, etkin biçimde işçi hareketine katılan, film sanayiinde yönetici sekreterliği yapan 5046’dır. Bu özne, bütün cetvellerde düşük puan almış bir kadındır. Bazı formülasyonları ‘çarşaf liste’ ima ediyorsa da, klişeyi reddedişinin onu otomatik olarak Yahudi yanlısı bir klişeye sarılmaktan alıkoyduğu göz ardı edilmemelidir. O ‘Yahudi âşığı’ değildir; insanları gerçekten birey olarak değerlendiriyor gibi görünmektedir. Aslında, Yahudi bir erkekle ilişkisini de yeni kesmiştir:

Görüşmeci Yahudi sorunu üstüne sorular sormaya başladı-
ğında, öznenin 'bütün yanıtları bildiği' hemen ortaya çıktı.
Şöyle diyordu: "Evet, bir sorun var... ama buna bir Yahudi
sorunu diyebileceğimizi sanmıyorum; gerçekte bu bir Hıris-
tiyan sorunu... antisemitizm uygulayan *Gentile*leri eğitme
sorunu." Yahudilerde gördüğü özellikleri işaretlemesi iste-
nen liste verildiğinde, gülerek şöyle dedi: "Elbette genelleş-
tirme yapılamaz... bunlar antisemitlerin Yahudileri belli ku-
surlarla suçlamak için kullandığı klişeler... Herhangi bir
gruba böyle etiketler yapıştırmak gerektiğini sanmıyorum...
bu tehlikeli bir şey, özellikle de Yahudiler açısından. Bireyi
kendi erdemleriyle değerlendirmek gerekir." Diğer sorular
karşısında da en ufak bir antisemitizm izi ortaya çıkmadı.
Öznenin yanıtları, antisemitizme karşı tutarlı, neredeyse
militan bir tutumu ortaya koydu. Antisemitizmin bu ülke-
deki en tehlikeli eğilimlerden biri olduğunu ve biricik çözü-
mün de liberal doğrultuda kapsamlı bir eğitim ve yaygın
karşılıklı evliliklerle bulunması gerektiğini düşünüyor. Son
yıllarda antisemitizmdeki artış konusunda oldukça kaygı
duymakla birlikte, özümlenme süreci konusunda daha
iyimser. Hitler'in ırk kuramı ve Yahudilerin kovuşturulma-
sına karşı, hangi biçimde ortaya çıkarsa çıksın, her cephede
savaş verilmesi gerektiğini düşünüyor. Şöyle dedi: "Kesin-
likle hoşlanmadığım bazı Yahudiler de tanıyorum. Bunlar-
dan bazıları çok saldırgandı. Ama bundan, bütün Yahudile-
rin saldırgan olduğu genellemesi asla yapılamaz... keşke, ki-
mi insanların belli nedenlerle, genellikle de güvencesizlik
nedeniyle saldırgan olduğunu, Yahudilerin Yahudi olduk-
ları için saldırgan olmadığını insanlara gösterebilseydik."

Görüşme materyalinin kişiliğin yönleri üstüne bölümle-
rinde ayrıntılı bir şekilde işaret edildiği gibi, düşük puanlıla-
rın rasyonalitesi, onların yansıtılmalı imgeyi ve otomatikleşti-
rilmiş yargıyı reddetmesi, bir kural olarak duygusal soğuklu-

ğu ve mesafeliliği getirmez. Onlar, kendi yargılarının bastırılmış bilinçdışı etkenlerle daha az belirlenmiş gözükmesi ölçüsünde, 'yüksekler'den daha rasyonel olmakla birlikte, aynı zamanda, olumlu yüklenimler ve bunların anlatımı bakımından daha az engellenmişlerdir. Bu yalnızca, onların genel psikolojik yapısına değil, aynı zamanda onların özgül azınlık tutumlarına da gönderme yapmaktadır. Önyargılı kişi, aslında nefret ettiği Yahudileri bir 'nesne' olarak tartışır; önyargısız kişi ise, nesnel biçimde yargılamaya niyetlendiğinde bile sempati gösterir. Bu sempati ile rasyonellik arasındaki halka, belli insanlarda kendiliğinden, adeta içgüdüsel olarak iş gören adalet düşüncesidir. Düşük puanlı açısından, ırksal ayrımcılık bütün insanların eşitliği temel ilkesini zedeler. İnsan hakları adına, kendilerine karşı ayrımcılık yapılanlarla ve bu yüzden, ezilenlerle dayanışmaya ilişkin kendiliğindenci duygularına seslenen kişilerle kendisini özdeşleştirmeye yatkındır.

Bu özgül durumun birkaç örneğini ele alalım. F cetvelinde puanı yükselmeye eğilim gösteren, PET'te daha da yüksek 'dindar bir düşük puanlı', M113:

(Azınlık sorunu?) "Önceki gün halka yaptığım bir konuşmada, demokrasinin esas olarak azınlık gruplara saygı (duymak mı desek) olduğunu söyledim." (Bulanık, biraz laf kalabalığına boğulmuş düşünceler.) "Onlar, çoğu azınlıkların olduğu (başına geldiği gibi ya da çoğu azınlık gibi) gibi, kötü bir muamele gördüler."

Benzer şekilde, tutarlı biçimde düşük puanlı bir peyzaj mimarisi öğrencisi olan M320'de haksızlığa karşı protesto, -aksi durumda açığa çıkmasına izin verilmeyebilecek olana-duygusal özdeşleşme için bir 'rasyonalizasyon' olarak iş görmektedir.

“Ben kendim çok fazla Zenci yanlısıyım. Haksız biçimde ayrımcılığa uğrayan hemen her azınlığın yanında olduğumu sanıyorum... (Ya Yahudi sorunu?) Bunun bir sorun olmasının nedenini göremiyorum. Başka herkes gibi, Yahudilerin de Avrupa’da yaşamasına ve kendi işlerine sahip olmalarına izin verilmesi gerektiği düşüncesindeyim.”

Ya da, yine bütün göstergelerde düşük ve görüşmeciye göre, kendisini rahatsız eden her şeyin –ırk önyargısı dahil– kan ter içinde bıraktığı, bir ölçüde sınırlı bir kişi olan genç kadın, F129:

(Yahudiler konusunda ne düşünüyorsunuz?) “Yoo, onlara karşı gösterilen davranış tarzını altüst etmek dışında, onlarla ilgili hiçbir şey düşünmüyorum. Her ırkta iyiler ve kötüler vardır, ama ben her zaman eziyet gören ve eleştirilen insanların kusurları konusunda hep daha hoşgörülü olmaya eğilimliyim. (Bir Yahudiyle evlenebilir miydiniz?) Birisini sevmişsem, elbette, neden olmasın? (Yahudilere neden eziyet edildiğini düşünüyorsunuz?) Bazı insanların nefreti dışında bir neden bilmiyorum.”

Düşük puanlıların duygu yüklü adalet anlayışının sadece yüzeysel bir ideoloji ya da kişinin kendi insancılığında narsist doyumun bir aracı olmayıp, kişilik içerisinde gerçek bir temele sahip bulunduğunu ve sanki ancak daha sonra kuramsal bir çerçeve içinde ifade edildiğini gösteren belirtiler vardır. Ezilenlere karşı beslenen sempati, genelde haksızlık olduğu duyumsanan şeyleri somut, bireysel durumlarda düzeltme çabalarına yol açar. Bununla ilgili bir örnek, yukarıda tartışılan 5030’dur. Bir başka örnek verelim: E ve PET’te düşük, F’de biraz daha yüksek olan F126. Bu özne ‘çok seçkin ve kaprisli, çok sevimli ve esprili’, alımlı bir genç kadındır. Gazetecilik öğrenimi görmekte ve kendi ger-

çek isteğinin 'yaratıcı yazılar yazmak' olduğunu söylemektedir:

"Lisedeyken, bizim sınıfta yalnızca bir Yahudi oğlan bulunduğunu anımsıyorum. Biz hep partiler verir, ilişkiler kurardık, ama o hep dışta bırakılırdı. Önce, bunun nede-nini bile anlamadım. Çok nazik, şık ve alımlı bir oğlandı. Buna rağmen dışlanırdı, çünkü o bir Yahudiydi. Ben de onun özel dostu olmayı kendime iş edindim ve onu partilerime çağırarakla kalmayıp, kendisine özel bir ilgi de gösterdim. O dönemde herhangi bir konuda başı çekmek iyi bir şeydi. Öbürleri de ona aynı şekilde davranmaya başladılar ve ondan sonra, o da herkes gibi biri oldu. Birinin bir başkasını aşağılamasını görmeye hiç dayanamam. Zenciler ve Yahudilerle yakınlık kurmayı hep bir sorun edindim. Onlar da benimle açık konuşuyorlardı, bu yüzden onların bazı sorunlarını açık bir şekilde anladım. Elim değdiğinde bundan bir öykü çıkaracağım. Doğrudan ırksal önyargı üstüne değil ama sözgelimi Zencilerle ilgili güzel öyküler. İnsanlar öyle çok yanlış düşüncelere sahipler ki. Zaman zaman, bunun umutsuz bir çaba olduğunu düşünüyorum."

Düşük puanlıların Yahudilere yönelik genel tutumu, onların sözde Yahudi özelliklerine ilişkin değerlendirmelerini derinden etkilemektedir. Yüksek puanlılarınsa Yahudileri bütünüyle farklı bir gözle gördüğünü yukarıda ortaya koymuştuk: onların psikolojik yapısı, 'dolaysız' olduğu varsayılan gündelik deneyimleri için bile bir referans çerçevesi olarak işlev görmektedir. Buna tersten benzeyen bir durum da önyargısızlar için geçerlidir. Yeterince karmaşık olan nesnel 'Yahudi özellikleri', düşük puanlıların tutumunda, yüksek puanlıların çeşitli yansımalarında olduğundan daha az dağınık ve anlaşılmaz değildir. Önyargısız öznelerin hepsinde sempati

vardır, ama aralarında fikir birliği yoktur. Onlar bazen Yahudi özelliklerini açıklamaya çalışırlar, bazen bunların varlığını basitçe yadsırlar, bazen de bu özelliklere karşı empatik biçimde pozitif bir hayranlık beslerler.

E'de en düşük puanlı, ama PET ve F'de olağan düşük puanlı görüntüsünden belli sapmalar gösteren, 35 yaşında bir inşaat mühendisi olan M202 (görüşmeciye göre, 'tutucu ama faşist olmayan' biri) en yaygın Yahudi özelliği (kapalılık) konusunda açıklayıcılık tutumunu sergilemektedir:

Yahudileri nasıl nitelediğine ilişkin bir soruya karşılık olarak, özne onların, başka her ırksal grup gibi, doğuştan gelen belli özelliklere sahip, kenetlenmiş bir aile olduğu yanıtını verdi. Sözelimi, Almanlar 'her zaman haklı olmalıdır', İngilizler... –burada görüşmeci araya girerek, onun Yahudiler konusunda ne düşündüğünü bilmek istediğini hatırlattı. Özne, Yahudilerin belli bir toplumda kabul edilmemiş olduğu ve bunun da, onların çok kenetlenmiş bir aile durumuna gelmesine yol açtığı yanıtını verdi. Bunun nedenini, onların belli özelliklere sahip olmasıyla açıkladı. Örnek vermesi istendiğinde yanıtı, Yahudilerin sıkı pazarlık yapma eğilimi taşıdığı şeklinde oldu. Kuşkusuz onları suçlamıyordu, çünkü eğer kendisine de şans tanınsaydı ve yeterince açık göz olsaydı, muhtemelen aynı şeyi yapacağını düşünüyordu.

Bu durumda, çoğu kez bir rasyonalizasyon gereci olan 'açıklama' isteği, geniş görüşlülük ile yüzeyin altında hâlâ varolan azınlıklara karşı güçlü klişeler arasında bir dolayım işlevi görüyor gibi gözükmektedir. Aslına bakılırsa, öznenin Yahudi yanlısı gerekçelendirmelerini, büyük miktarda hurda demir için üç Yahudi pey sürücü arasındaki varsayımsal bir gizli anlaşmayla ilgili, hiç de dostane olmayan bir öykü izlemiştir. Açıklayıcı tutumun kimi zaman çiftdeğerliliği gizle-

yen bir örtü olabileceği ihtimali, bir reklam ajansında yönetici yardımcısı olup bütün cetvellerde düşük puan alan M310 tarafından doğrulanmış gözükmetedir. Düşük puanına karşın, bu öznenin kuramsallaştırması, Yahudi paragözlülüğü klişesinin benimsendiğini göstermektedir:

(Karakteristik Yahudi özellikleri?) “Şey, bir grup olarak Yahudilerin parayla daha fazla ilgilendiği, sanırım doğru... Belki de uzun zaman eziyet çektikleri için... Para ekonomisi içinde, yani para kültürü içinde, küçük bir güvence. Kendini parayla koruyabilme güvencesi. Onların para kazanma konusunda ortalama bir *Gentile*den daha iyi olduklarını da düşünüyorum, çünkü Ortaçağ boyunca tefeci olmaya zorlandılar, falan.”

Puanları en düşük uçta olan özneler sık sık, azınlığa mensup kişileri nesnel bir şekilde değerlendirmekten çok, kendi vicdanlarından kaynaklanıyor gibi gözüken bir şiddetle, her türlü Yahudi özelliğinin varlığını basitçe yadsıma eğiliminde olmaktadır. Çoğu kez aşırı ölçüde önyargısız öznelerde görülen ‘nevrotik’ özellikler burada kolayca devreye girebilmektedir. Bu öznelerin Yahudi özelliklerini bir tarafa atma çabalarında kullandıkları araç, yansıtma ve klişe mekanizmalarına (yani, antisemitizme yol açan öznel etkenlere) yönelik bir içgörüdür.

Bütün cetvellerde düşük puan alan ‘sakin, sakınlı, terbiyeli, 18 yaşında bir ikinci sınıf öğrencisi’ olan M112, yalın bir biçimde ‘kıskançlık’ kuramına bağlanmaktadır:

(Yahudiler?) “Burada bir eğitim sorunu yok. Yalnızca, insanlar önyargılı. Onları iyi konumlardan uzaklaştırmak istemeleri gibi şeyler. İnsanlar Yahudilerin çok parası olduğu, ülkeyi kontrolleri altına aldıkları falan gibi atmasyon öyküler uyduruyorlar; istedikleri sadece onları engellemek. (İliş-

kileriniz?) Okulumda hiç Zenci yok. Yahudilerse herkes gibiler. Bana söylemeselerdi onların Yahudi olduğunu asla bilemezdim.”

Profesyonel piyanist olmak için öğrenim görmüş, puanlarının hepsi düşük, 59 yaşında bir ev kadını olan 5041, Yahudi özelliklerinin yadsınmasını, geçmiş çağlara yapılan göndermelerle ve kırgınlıktan kaynaklanan genellemelerin yadsınmasıyla birleştirmektedir:

“Sanırım, bir Yahudi sorunu var —ama ben, onların farklı olduğunu; ... onlarda, ayrı tutulmalarını ya da kendilerine farklı davranılmasını gerektirecek herhangi bir şey bulunduğunu sanmıyorum... Onlara eziyet edilmesinin tarihsel sebepleri var... bu onların kusuru değil. Şey, bu özelliklerin hiçbirini bir grup olarak Yahudilere uygulayamazsınız. Yahudiler bir ırk değil... Bu terimler bazı bireylere, Yahudiler kadar Hristiyanlara da uygulanabilir... Bazı saldırgan kişilerle karşılaşsınız, ama bunlar Yahudi oldukları için saldırgan değildir... bunlar genellikle, diğer kişinin hoşlanmadığı şeyler... diyelim daha entelektüel ve bir ölçüde daha başarılı gözüktükleri için, başkalarını geçtikleri için, başkaları buna içerleyip onlara saldırgan diyor...”

Denizcilik Okulu grubundan, ‘oldukça içe dönük bir kişi olup, gerçekliğe dayanan ilkeler temelinde bile bir başka kişi ya da grubu reddetmekten çok çekinen’, ‘uysal’ bir düşük puanlı, M1206a, aşırı bir yadsınmaya ulaşmaktadır. Bütün puanları düşüktür:

(Zencilerin en karakteristik özellikleri?) “Şey, böyle bir şey olduğunu sanmıyorum. Onlar, beyazlarla aynı özelliklere sahip... Herhangi bir milliyetin herhangi bir karakteristiği olduğuna inanmıyorum...”

Yahudi özelliklerinin yadsınmasının gerisindeki yoğun duygular bazen, bir ölçüde irrasyonel bir anlatım bulur. F125 bir tiyatro öğretmeni olmak isteyen ve 'filmleri çok basmakalıp' bulan (E ve F'de düşük ama PET'te yüksek) bir öğrencidir. Yürüttüğümüz araştırma bile onun öfkesini uyandırmaktadır:

"Anketinizdeki bazı sorular, özellikle de Yahudi atmosferiyle ilgili olanlar beni çıldırttı. İrlandalılar ve başka ulusal gruplar da kendi yaşadıkları yere bir atmosfer kazandırıyorlar; ama yalnızca Yahudi atmosferi kötü bir şey olarak damgalanıyor. Yahudilerin yaşam tarzlarını hiç de farklı bulmuyorum."

Önyargılı öznelerin genele uyma amacıyla ve 'toplumsal kabul' görmek için pratikte herkesin antisemitik olduğunu sık sık vurgulamaları gibi, bazı düşük puanlılar da yalnızca Yahudi özelliklerinin varlığını değil, antisemitizmin varlığını bile yadsıyacak ölçüde ileri gitmektedirler. E'de orta çeyrekte ve PET'te üst çeyrekte olsa bile, F cetvelinde alt çeyrekte olup, tipik uzlaşmacı ve tutucu bir dernekçi olarak nitelenen, bir ölçüde kafası karışık E115 böyle bir durumdur:

(Ya Yahudi sorunu?) "Birleşik Amerika'da artık pek fazla eziyet görmüyorlar. Hiç görmemeleri lazım. Yahudilere eziyet edilmesinin tek nedeni, görebildiğim kadarıyla, onların öbür heriflerden daha kurnaz olması."

Yahudilerin ve öteki azınlıkların özgül niteliklerinin değerlendirilmesine gelince, önemli alanlara ışık tutabilecek iki örnekle yetineceğiz. F128, 17 yaşında bir kız olup, F ve PET'te düşük ama E'de biraz daha yüksektir. Sosyal yardım dalında öğrenim görmekte ve çocuk bakımıyla –ama "bir meslek olarak" değil– ilgilenmektedir:

“Sanırım, birçok insandan daha iyi bir eğitim gördüm. Anımsayabildiğim kadarıyla, Zencileri evimizde ağırlardık. Müzik ve sanat çevrelerinden her tür insan tanıdım –çoğu egzantrik insanlardı. Sahip olduğum ilk dostlar Yahudi oğlan ve kızlardı. Bazı insanların Zencilerden ve Yahudilerden neden nefret ettiğini bilmiyorum. Belki de Yahudilerden biraz korkuyorlar, çünkü Yahudilerin birçoğu öbür insanlardan daha açık göz.”

Bu açıklamanın ilginç ögesini ‘egzantrik’ sözcüğü ortaya koymaktadır. Bu, ‘farklı’ olana; genelgeçer standartlara göre bir parça anormal görülen, ama bireyselleşmeyi, adeta çağdaş uygarlığın toplumsal makinesince önceden biçimlendirilmiş olmayan insan özelliklerinin gelişimini dile getiren şeye gönderme yapmaktadır. Bu özne açısından, günümüzün oldukça örgütlenmiş kitle toplumuna ilişkin katı modeller karşısında, azınlıkların tam da ‘yabancılığı’ insani olanı temsil etmektedir. Onlar da olmasa, ‘gerçek insanlar’ arasında insani hiçbir şeyin olmadığını duyumsayabilecektir. Yahudilerin Amerikan kültür ortamınca bütünüyle özümseme konusundaki ‘başarısızlığı’, bu özne tarafından bir erdem olarak, ‘eritme potası’nın tekdüzeleştirici etkisine karşı direnişin ve özerkliğin bir zaferi olarak görülmektedir.

Cetvellerin hepsinde de düşük olup, ilerici politik bağlantıları olan bir radyo haber yorumcusu, 5050, Yahudi özelliklerinin varlığını yadsımakta, ama nadiren kabul edilen bir noktayı vurgulamaktadır: azınlıkların eziyet karşısındaki sabrı. Onun bu tutumu övmesi, gerçekte, korkaklık iması dolayısıyla gizli bir husumetin belirtisi olabilecek, eleştirel bir öğeyi de içermektedir. Azınlıkları politik nedenlerle, Amerikan gericiliğine karşı daha enerjik bir tutum benimsemedikleri için suçlamaktadır:

Bütün görüşme boyunca, 'Yahudi özellikleri' diye bir şey olmadığını ve Budd Schulberg'in 'Sammy'yi Harekete Geçiren Şey'de betimlediği türden insanların *Gentile*'ler arasında sık sık yer alabileceğini ve aldığını göstermeye çalıştı. Rankin ve Bilbo türünden insanları iğrenç '*Gentile*' örnekleri olarak andı. "Zenci ve Yahudilerin ayrımcılığa katlanmada gösterdikleri büyük sabra hayranım... ben onların yerinde olsaydım, baskıcılara karşı gerçekten militanca bir savaşa girişirdim." Birçok Yahudi ve Zencinin fazla uyuşuk olduğunu ve başka insanlar savaşırken onların seyirci kaldığını düşünüyor... Yahudiler daha uyanık olsaydı Hitler'in durdurulabileceğine, en azından uyguladığı aşırı vahşetin engellenebileceğine inanıyor. Dolaysız politik eylemle her tür ayrımcılığın kökünün kazınabileceğini ve kazınması gerektiğini tekrar tekrar dile getirdi.

Azınlık sorularına yönelik önyargısız tutumun, anılması gereken son bir özelliği daha vardır: yazgıcılıktan uzak oluşu. Önyargısız özneler, bilinçli inanç düzeyinde insanı kötülüğün kaçınılmazlığı ya da karakter özelliklerinin değişmez doğası gibi düşüncelere karşı çıkmakla kalmamakta, daha derin bir düzeyde, araştırmanın daha önceki bölümlerinde ortaya çıktığı gibi, yıkıcı itkilerden ve cezalandırma fantezilerinden de görece özgür gözükmektedirler. Bu kişiler olaylara, varolanı nihai olarak verilmiş bir şey gibi tözleştirmek yerine, tarihsel ve sosyolojik bir açıdan bakmaktadır. Bu görüş açısı, onların çoğunluk ile azınlık arasında gelecekteki ilişkilerle ilgili anlayışında da dile gelir. E'de düşük, F'de orta çeyrekte ve PET'te yüksek puan alan 5008, önce bir hayalet yazar¹⁴ sonra da bir yazın ajanı olarak çalışmış, şimdi bir radyo programında sekreter olarak görevli, orta yaşlı bir kadındır. Düşük puanlıların klişeleri reddetmesine uygun olarak, antisemitizm sorununun

14 Başkasının yerine ya da başka bir imzayla yazan yazar. Çev. n.

çözümünü, naif bir şekilde de olsa, kişisel bağlantılar kurulmasında görmektedir.

Buraya son zamanlarda gelen zeki göçmen ve mülteciler için iyi dileklerde bulunuyor, ama bunların birçoğunun da iyi insanlar olmadığına inanıyor. Zenciler konusunda, bir Cumhuriyetçi olarak, durumlarının iyileştirilmesi gerektiğini düşünüyor ama bunun güç bir sorun olduğunu söylüyor. Yahudiler konusunda şöyle diyor: “Çalışmaya başlamadan önce, azbuçuk Yahudi karşıtı duygulara sahiptim sanırım.” Ama sonra çeşitli görevlerde Yahudilerle birlikte ve Yahudiler için çalışmış, o zaman onların çok sevimli, zeki ve ilginç insanlar olduğunu görmüş. Çözüme en çok gereksinim gösteren ırk sorununun antisemitizm olduğunu söylüyor. Daha çok sayıda ‘antisemit benim gibi Yahudilerle kaynaşsaydı’, bundan kaçınılabileceğini düşünüyor. Sosyal danışma kurumlarının yararına inanıyor; sosyoekonomik ayrımcılığın yasaklanmasını savunuyor. Bunun daha çok Yeni Düzen¹⁵ tipi bir politik nosyon olduğu anımsatıldığında, basitçe şöyle diyor: “Şey, bütünüyle kötü olamaz.”

Bununla birlikte, katı, otoritaryen doğa yasalarından çok insanın kendiliğindenliğini ve eylem özgürlüğünü vurgulayan bu tutum, ‘resmi iyimserliğe’ yol açmamaktadır. Önyargısız öznelerin insanların çektiği acılar karşısındaki duyarlılığı, merhamet duyguları, onları ırksal eziyetin tehlikeleri konusunda ciddi biçimde uyarmaktadır. “Burada öyle şeyler olamaz” diyerek, görüldüğü kadarıyla kendisini –gerçekte kendisiyle özdeşleştirdiği– tarihin “nesnel” akışından ayıran kişi, yüksek puanlıdır; düşük puanlı ise bunun olabileceğini bilir ve bu konuda bir şeyler yapmak ister.

15 ‘New Deal’: Demokrat Roosevelt yönetiminin planladığı toplumsal ve ekonomik reform programı. Çev. n.

Bütün cetvellerde düşük puan alan 5058, kendini asıl olarak 'libareller' ve 'entelektüeller'le özdeşleştiren, üst orta sınıftan gelen, 29 yaşında bir gazidir.

Ülkedeki azınlıklar sorunuyla çok ilgili. "Bu konuda, önyargıyı azaltmayı ve hoşgörüyü teşvik etmeyi umarak, pek çok kişiyle konuştum. Aslında bu konu o kadar ilgimi çekiyor ki, Pershing Meydanına çıkıp konuşma yapmayı bile düşünebilirim. Donanmada mücadele etmeye çalıştım, ama pek başarılı olmadı." 'Azınlık sorunu'na bir çözüm bulma konusunda, büyük ölçüde tartıştığı insanların görüşlerini değiştirmekte başarılı olamamasından kaynaklandığı anlaşılan bir kötümserlik içinde. Son zamanlarda Yahudiler aleyhinde daha çok söz işittiği için, onlardan hoşnutsuzluğun arttığını duyumsuyor. "Bu elbette, hem Donanmada hem de şimdiki işimde, böyle sözleri son zamanlarda daha çok duymamdan ileri geliyor olabilir." Yahudilerin bu ülkede çok fazla etkiye sahip olduğunu düşünmüyor, Amerika'da politik bir güç oluşturdıklarına da inanmıyor. Onların savaşta ellerinden gelen çabayı gösterdiklerinden emin. 'Yahudilerin başlıca özellikleri' sorulduğunda, bu terim onun açısından pratikte hiçbir anlam taşımadığı için, herhangi bir cevap veremiyor. "Yahudilerin hepsi birbirinden öylesine farklı ki, 'başlıca Yahudi özelliği' diye bir şeyin var olduğundan söz edemeyiz."

J.

SONUÇ

Sık sık, antisemitizmin antidemokratik güçlerin koçbaşı gibi işlev gördüğü söylenir. Bu laf biraz beylik ve özür dileyici bir hava taşıyor: En dolaysız biçimde tehdit edilen azınlık, günümüzde aslında tehlikede olanın kendisinin değil de çoğunluğun çıkarları olduğunu ileri sürerek büyük bir gayretle destek kazanmaya çabalıyor gibi. Bununla birlikte, bu ve araştırmanın başka bölümlerinde dökümü yapılan materyale göz atıldığında, antisemitizm ile antidemokratik duygular arasında bir bağlantı bulunduğu teslim edilecektir. Gerçi Yahudileri ortadan kaldırmak isteyenler, zaman zaman ileri sürüldüğü gibi, daha sonra da İrlandalıları ya da protestanları ortadan kaldırmak istemiyorlar. Ama onların düşüncesinde, Yahudilere özel muamele yapılmasıyla tamamlanan insan haklarının sınırlandırılması, mantıksal bakımdan, demokratik hükümet biçiminin ve dolayısıyla bireyin yasalarla korunmasının nihai olarak ortadan kaldırılması anlamına gelmekle kalmıyor; yüksek puanlı özneler tarafından, çoğu durumda, bilinçli bir şekilde, açık antidemokratik düşüncelerle tam olarak birleştirilmiş de bulunuyor. Bu bölümü, Antisemitizmin kaçınılmaz antidemokratik sonuçları olarak ortaya çıkan şeyin iki örneğiyle bitirmek istiyoruz. E, F ve PET cetvellerinde yüksek puan alan M106 gene de demokratik olduğu iddiasındadır;

ancak onun zihniyetinin gerisinde neyin yattığını çıkarsamak hiç de zor değildir:

“Hitler’in planı –şey, Hitler işleri biraz fazla ileri götürdü. Bir ölçüde gerekçesi vardı– Yahudilerin bazıları kötü, ama hepsi değil. Hitler sepetteki çürük bir elmanın geri kalanları da bozacağını düşündü.” Özne Yahudilere acımasızca eziyet edilmesini onaylamıyor. “Eğer Hitler Yahudilere bir azınlık grubu olarak davranmış, onları ayırmış ve onlar için belli yaşama standartları getirmiş olsaydı, başı daha az ağrırdı. (Şimdi bu ülkede yaşanan da aynı sorun mu?) Aynı sorun; ama biz demokratik bir ülke olduğumuz için, bu çok daha iyi bir şekilde ele alınıyor.”

Bir azınlığın ayrı tutulması önerisi, öznenin gururlandığı aynı temel ‘demokratik ülke’ anlayışıyla bağdaşmaz olmakla birlikte, sepetteki çürük elma mecazı, ürkütücü bir şekilde, ‘kötü tohumları ayıklama’ imgesini arımsatmaktadır.

Sözde demokratın sapkınlığı, bütün cetvellerde yüksek puan alan bir başka adamda, 5019’ da da ortaya çıkmaktadır. Bu özne her şeyden önce, yaşamdaki kendi mütevazı konumunu körcesine, otoritaryen bir şekilde kabullenmesiyle karakterize edilen, 20 yaşında bir emekçidir. Ayrıca ‘ürkek insanlardan hoşlanmamakta’ ve ‘gerçek önderlere büyük hayranlık’ beslemektedir:

‘Demokrasi yasalarının beyaz, *Gentile* insanlar lehine olması gerektiği’ne inanıyor, ama ‘Yahudilere Hitler programında olduğu gibi açıkça eziyet etmeyi’ savunmuyor.

İkinci cümlede dile getirilen çekince, birincisinde ifade edilen inancın ivmesiyle geçersiz kılınmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM:
GÖRÜŞME MATERYALİNDE
POLİTİKA ve EKONOMİ

A.

GİRİŞ

Politik ve ekonomik ideoloji üstüne anket bulguları, araştırmanın daha önceki bir bölümünde çözümlenmişti. Şimdiki görevimiz de aynı konularla ilgili görüşme materyalini incelemek. Buradaki amacımız, her şeyden önce, bu ideolojiler konusundaki anlayışımızı somutlaştırmak. Daha önce öznelerimizin her gün karşılaştıkları, saptanmış, standartlaşmış bir dizi politik ve ekonomik düşünceye tepkilerini sorguladıysak, şimdi de 'onların gerçekte ne düşündükleri'nin bir tablosunu oluşturmaya çalışacağız –şu koşulla ki, onların çoğundan kendiliğindenci ve özerk görüşler bekleyip bekleyemeyeceğimizi de ortaya çıkarmamız gerekecek. Açık ki böyle sorunlara bulunan çözümler, bunlar tam da araştırmanın merkezi olmadıkça, anketlere verilen yanıtların niceliksel çözümlemesi kadar sağlam ve sonuçları da onun kadar kalıcı olmaz. Bunların inandırıcılık gücü, incelenen ideolojik mekanizmalardan birinin ya da diğerinin öznelerin çoğunluğu ya da belli gruplar içerisinde baskın olduğunun tartışma götürmez 'kanıtını' ortaya koymasından çok, özgül yorumların daha önce saptanmış olgularla tutarlı olmasında yatar.

Ayrıca, ideoloji üstüne yorumlarımız yüzeydeki görüş alanının altına inecek ve incelememizin psikolojik sonuçlarıyla ilintilendirilecektir. Buradaki amacımız, rakamlarımızın içini doldurmaktan ibaret değildir. Daha çok, ideolojik görüş-

ler ile psikolojik belirleyiciler arasındaki bağlantılara ilişkin bir içgörü kazanmış olacağız. Psikolojinin neden, ideolojinin sonuç olduğunu ileri sürmüyoruz. Ancak, açık insan davranışının öteki irrasyonallikleri gibi, ideolojik irrasyonalliklerin de bilinçdışı psikolojik çatışmalarla birlikte gittiği varsayımını rehber edinerek, bunları olabildiğince yakın bir şekilde birbirleriyle ilintilendirmeye çalışıyoruz. Böyle irrasyonalliklere ve öznelere kişilik dinamikleri konusunda bir şeyler ortaya çıkaran bildirimlerine özel bir dikkat vererek, görüşme materyalini taradık. Hem dinamik motivasyon hem de ideolojik rasyonalizasyon içeren akla yatkın oluşumların saptanması bize, aşağıdaki görüşlerin kanıtlanmasının büyük ölçüde bağlı olduğu bir tutarlılığa ulaşmanın başta gelen bir aracı gibi gözüküyor. Şimdiye kadar tartışılan veriler en azından, kişiliğin, ideolojinin bir belirleyicisi olarak görülebileceği varsayımına olanak tanımaktadır.

Ancak, şimdi ilgilendiğimiz alan, kişilik çerçevesine her türlü yalın indirgemeyi en şiddetli biçimde yasaklamaktadır. Bizim 'potansiyel faşist karakter' yapımız, büyük ölçüde, yüksek ve düşük puanlılar arasındaki ayrıma dayanıyordu. Bu ayrım politik ve ekonomik ideolojiyle ilgili birçok konu açısından değerini koruduğu ve daha derin bir düzeyde muhtemelen bütün ideolojik sorunlar açısından doğrulanabileceği halde, yüksek ve düşük puanlılar arasındaki söz konusu ayrımı sayısız sorunda bulandıran ve kişilik çerçevesi içinde açık bir biçimde dile getirilmeye gelmeyen bir başka belirleyicinin daha iş başında olduğu ortaya çıkıyor. Bu belirleyiciye, genel kültür ortamımız ve özel olarak da çoğu yayın organının insanlar üstünde kamuoyu oluşturmaya yönelik ideolojik etkisi denebilir. Eğer kültür ortamımız daha önce görülmemiş bir ölçüde toplumsal denetimin ve teknolojik yoğunlaşmanın etkisi altında standartlaştırılmışsa, bireylerin düşünme alışkanlıklarının, onların kendi kişilik dinamiklerinin yanı sıra, bu standardizasyonu da yansıtmasını bekleye-

biliriz. Bu kişilikler de gerçekte, naif bir gözlemcinin inanmaya yatkın olacağından çok daha yüksek bir ölçüde, bu aynı standardizasyonun ürünü olabilir. Başka bir deyişle, görüştüğümüz kişilerde, yüksek ve düşük puanlılar ikiliğiyle hiç de ilişkisiz olmasa bile bunun sınırlarını aşan bir tür ideolojik 'genel model' beklemek durumundayız. Verilerimiz, böyle bir ideolojik genel modelin gerçekten de varolduğunun kanıtlarını bol bol sunmaktadır.

Bu bölümün başta gelen bir sorusu, bu genel ideolojik modelin, bizim yüksek puanlılarımızın faşist propagandaya karşı özgül duyarlılığından belki daha da fazla olarak, antidemokratik hareketlerin, bunlar güçlü bir destekle devreye sokulacak olurlarsa, büyük ölçekte taraftar bulma tehlikesini getirip getirmediğidir.

Verilerimiz tarafından yeterince doğrulanması durumunda, bu tanının önemi ortadadır; bunun en dolaysız içerimi de, böylesi bir genel potansiyele karşı savaşın katışıksız psikolojik bir düzeyde, yalnızca eğitsel yoldan yürütülemeyeceği, aynı zamanda bu genel modeli ortaya çıkaran kültürel ortamda belirleyici değişiklikler de gerektirdiğidir. İncelememizin bu yönünün yöntem bakımından önemi, düşük ve yüksek puanlılar arasındaki ayrımı bir ölçüde görelileştirmesinde yatar; mutlak olarak alındığında bu ayrım kolayca, toplumumuzda işlev gören nesnel, birey üstü toplumsal güçleri gözardı edecek bir 'psikolojikleştirme' eğilimine yol açabilir.

Bu ideolojik alana bir 'genel model' anlayışının sokulması ilk bakışta paradoksal gözükebilir. Politik ve ekonomik sorunların çoğu, ilerencilik ile gericilik arasındaki kör ayrıma bakışla görece basit ve göz önünde olduğundan, bu farklılığın burada özellikle belirgin olması beklenebilir. Ne var ki, olgular bunu doğrulamamıştır. Yüksek ve düşük puanlılar arasında, görüşmelerin politik ve ekonomik kesiminde, daha uzak ve çapraşık kesimlerde olduğundan çok daha gerçek bir benzerlik bulunduğu izleniminden kurtulmak zordur. Elbette,

önceki bölümde tartışılan aşırı antisemitik fikirlerin bazıları kadar açık bir şekilde ayrımcı olan bazı sorunlar vardır. Yüksek puanlıların Roosevelt'e karşıyken düşük puanlıların Roosevelt'ten yana olmaya yatkın olduğunu; yüksek puanlıların 'güçlü' bir dış politikayı daha çok isterken düşük puanlıların uzlaşmadan yana olduğunu; yüksek puanlıların komünizmi öfkeyle reddederken düşük puanlıların bunu daha mantıklı bir düzlemde tartışmaya eğilimli olduğunu saptamak için, uzun uzadıya araştırma yapmak gerekmiyor. Bununla birlikte, kendi devinimleri gereği gerici ve potansiyel faşist kanaatlere yol açmalarının yanı sıra bütün bu modele nüfuz etmiş gözükken, politik ideolojinin daha biçimsel bileşenleri denebilecek çok sayıda şey de vardır. Politik konulardaki genel bilgisizlik ve kafa karışıklığı; 'çarşaf liste halinde düşünme' ve 'kişiselleştirme' alışkanlıkları; sendikalardan, hükümetin iş dünyasına karışmasından ve gelir sınırlandırmalarından duyulan rahatsızlık ve bir dizi başka eğilim, ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, buraya aittir.

Araştırmamızın bütün bağlamı dikkate alındığında, politikada böyle bir genel modelin varolması şaşırtıcı değildir. Aslında, sorunun kendisi bizim nicel bulgularımızdan türemiştir. PET cetvelini inceledikten sonra, politikayla antisemitizm arasında yakın bir ilişki olması beklenemez. Araştırmamızın daha önceki bir bölümünde, PET'in antisemitizmle ya da etnosentrizmle ilişkisinin pek sıkı olmadığına kanıtları ortaya konmuştur. PET'te yüksek olduğu halde E'de düşük öznel olduğu gibi, E'de yüksek olduğu halde PET'te orta ya da düşük öznel de vardır. Bunun anlamı, özellikle bu alanda, kategorik yüksek/düşük çerçevesi içinde konuşamayacağımızdır. Görüşmelerin incelenmesi bize temel ayrımımızın zayıflatılmasının niteliksel bakımdan ne anlama geldiğini, bu alanda hâlâ başarılı biçimde farklılaştırma yapıp yapamayacağımızı ve (eğer yapabiliyorsak) nasıl yapacağımızı gösterecektir.

E'de yüksek ve düşük puanlılar arasında istatistik bakımdan farklılık oluşturan bir eğilim 'yüksekler' burada daha yüksek olmaktadır- bütün öznelere görüşmelerinde çok yaygın bir biçimde ortaya çıkıyorsa, o zaman, bunun kültürün kendisindeki bir eğilim olduğu sonucuna varmamız gerekir. Bu bölümde, özel olarak, bu öne çıkan özelliklerle ilgileneceğiz. Bunların potansiyel faşist özellikte olduğunun kanıtı, istatistik bakımdan, psikolojik bakımdan ve başka her bakımdan, yüksek puanlarla birlikte 'gitmeleri'dir; eğer bunlar düşük puanlıların görüşmelerinde de önemli bir sıklıkta yer alıyorsa bu, bizlerin potansiyel olarak faşist zamanlarda yaşadığımızdan dolayı olmalıdır,

Eğer bir özne bütün cetvellerde düşükse, ama gene de potansiyel faşist gözüken eğilimler gösteriyorsa, o zaman, bu cetvellerin ve başka tekniklerin her şeyi kapsamadığı; istatistiksel kanıtların geçerli olduğu ölçüde, eğilimin potansiyel faşizminin hipotetik olduğu ve, özneye ilişkin bildiklerimizle bunun gerçekten uyuşup uyuşmadığını görmek için, ampirik bir inceleme yapılabileceği söylenebilir.

Yüksek ve düşük puanlılar arasındaki farklılaşma sürdüğü ölçüde, genel bir modelin, daha önce kullanılanlardan daha farklılaştırılmış karakterizasyonları gerektireceği ortadadır. Bu, bu bölümde ancak yeri geldiğinde önerilebilir. Zaman zaman, yüksek ve düşük puanlılar politik ekonomik çerçevede söyledikleri bakımından benzer, ama daha ince bir bakımdan farklı olurlar; tıpkı, zaman zaman yüzeysel biçimde farklı, ama temeldeki eğilimler bakımından benzer olmaları gibi...

Politik ve ekonomik olgular hızlı bir değişime tabidir. Bu, özel olarak son birkaç yıl için geçerlidir. Materyalimizin toplandığı sıralarda, esas olarak da 1945 boyunca, Rusya bir müttefikti; bugünse, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik başka her sorunu gölgede bırakmaktadır. Böylesi değişiklikler politik ideolojinin geçerli bir yorumunu güç ve ka-

rarsız hale getirmektedir. Bu yüzden, 1945'te –büyük ölçüde öznel biçimde koşullandırılmış– genel bir gericilik modelinin ayrılmaz parçası olan Rus karşıtı duyguların bugün çok daha 'gerçekçi' bir nitelikte olacağı, ya da en azından, bunların yüksek ve düşük puanlılar arasında *per se* daha az farklılaştırıcı olup, daha büyük ölçüde 'genel model' içine girecekleri pekâlâ söylenebilir. Dahası, her olasılıkta, tipik yüksek puanlı Rusya konusunda daha açık bir konuma gelmiştir. Mack'ın¹ hâlâ 'Joe' Stalin'in çok haklı olduğunu söyleyeceğini düşünmek zordur. Kuşkusuz, yorumumuz ideoloji ile kişilik etkenleri arasındaki ilişkinin yeterli bir görüntüsünü vermek için 1945'teki duruma bağlı kalmak zorundaydı. Bununla birlikte, PET cetvelinin –onun görüşmelerdeki izleri gibidışsal olaylara, başka cetvellerin bağlı olduğundan çok daha yüksek bir ölçüde bağlı olduğu vurgulanmalıydı. Bu nedenle, PET'in E ve F ile ilişkilerinin çok sıkı olmasını hiç beklemedik; yeni politik koşullarda, daha yüzeysel ilişkilerden bazılarının yönünün değişmiş olması da bütünüyle mümkündür. İdeoloji politik dinamiklere öylesine duyarlıdır ki, görece son zamanlarda, yani bu bölümün büyük bir kısmının tamamlandığı bir sırada formüle edilmiş olan bazı yorumların yayınlanırken yumuşatılması bile gerekecektir. Ancak, olayların genel eğiliminin, aşağıdaki tartışmada varılan genel formülasyonlarla bütünüyle uyumlu olduğunu ileri sürebiliriz.

Bölümün düzenlenmesi bakımından, önce politik ve ekonomik ideolojinin daha biçimsel bileşenleriyle, sonra da bir dizi özgül politik sorunla ilgileneceğiz. Genel modelin varsayımları esas olarak birincisine dahil olmakla birlikte, psikolojik farklılaşmaya karşı kültürel genel model sorunu her iki kesimde de yer almaktadır.

1 Bütün araştırma boyunca, yüksek puanlıların prototipi olarak görülen bir özne. Çev. n.

B.

POLİTİK DÜŞÜNCENİN BİÇİMSEL BİLEŞENLERİ

1. Bilgisizlik ve Kafa Karışıklığı

Görüşme materyalimizde içerilen politik açıklamaların değerlendirilmesi, öznelimizin politik konulardaki yaygın bilgisizliği ve kafa karışıklığı –kuşkucu bir gözlemcinin öngöreceği düzeyi bile pekâlâ aşabilecek bir fenomen– göz önüne alınarak yapılmak durumundaydı. Eğer insanlar neden söz ettiklerini bilmiyorlarsa, ideolojiye her yaklaşım için temel olan ‘görüŧ’ kavramı anlamından çok ŧey yitirir. Bu, materyalin anlamsızlaşması değil, onun olgusal kategoriler içinde yorumlanamayıp, araştırılan öznenin sosyopsikolojik yapısıyla ilintilendirilmesi gerektiği anlamına gelir. Başka deyiŧle, materyalin kendisi, bizim araŧtırmamızın genel stratejisini belirleyen kişilik çözümlemesini gerektirir. Şimdi, öznelimizin ideolojisi bu çözümleme ışığında yeniden değerlendirilmek durumundadır.

Bilgisizlik ve kafa karışıklığı hem yüksek, hem de düşük puanlıların politik açıklamalarına damgasını vurmakla birlikte, yine de, faşist propagandaya açık olma sorunu bakımından bu hiç de ‘nötr’ değildir. Genel izlenimimiz odur ki, bilgisizlik ve kafa karışıklığı yüksekler arasında, düşük puanlılar arasında olduğundan daha yaygındır. Bu, yüksek puanlıların genel ‘antientelektüel’ tutumu üstüne önceki göz-

lemlerimizle tutarlı olmalıdır. Ayrıca, yüksek puanlının resmi iyimserliği varolan koşulların, rasyonel politik yargının bağımlı olduğu türden eleştirel çözümlenmesini dışlamaya yatkındır. Kendini bizatihi dünyayla a priori özdeşleştirmeye eğilimli olan birinin elinde, onu dünyaya entelektüel biçimde nüfuz etmesi ve özsel olanla yüzeysel olan arasında bir ayırım yapması için teşvik eden pek az etken vardır. Yüksek puanlıların 'pratikçi' eğilimi ve onların kendi iyi tanımlanmış eylem alanları ötesindeki her şeyden duygusal ayrılıkları, onların politik bilgiye karşı ilgisizliğine ve bundan yoksunluğuna katkı yapan bir başka etkindir. Böyle bile olsa, bu bilgisizliğin kendisinin genel gerici eğilimler lehinde iş gördüğüne inanmak için nedenler vardır. Özel olarak, her yerde geri kırsal alanlardaki tutarlı gözlemlere dayanan bu inanç, antisemitizmin 'ahmakların sosyalizmi' olduğu şeklindeki eski Alman sosyal demokrat değişinde özetlenmiştir. Çağdaş Amerikan demagoglarının uygulamaları da dahil olmak üzere, bütün modern faşist hareketler bilgisizleri hedeflemiştir; olguları bilinçli bir şekilde öylesine manipüle etmişlerdir ki, ancak bu olguları bilmeyenler karşısında başarıya ulaşabilirlerdi. Çağdaş toplumun karmaşalarıyla ilgili bilgisizlik, modern tipten gerici kitle hareketi için ideal bir yeşerme zemini olan genel bir belirsizlik ve kaygı durumuna yol açar. Böylesi hareketler hep 'popülist' ve artniyetli biçimde antientelektüeldir. Faşizmin hiçbir zaman tutarlı bir toplumsal kuram geliştirmeyip, kuramsal düşünme ve bilgiyi ısrarla 'halktan yabancılaşma' diye itham etmesi bir rastlantı değildir. Öznelerle yapılan görüşmelerde, özellikle de bir grup olarak onların temsil ettiği görece yüksek eğitsel düzeyi ele aldığımızda karşılaştığımız şekliyle bu bilgisizlik ve kafa karışıklığının varlığı –söz konusu özneler bizim cetvellerimizde ister yüksek ister düşük puan almış olsunlar– olumsuz bir etken olarak görülmelidir. Bir yanda teknik beceri ve 'kendini kollama' 'gerçekçiliği' ile öte yanda gerçekliğe entelektüel olarak nüfuz et-

meyi inatla reddedişin oluşturduğu ortam, faşist hareketlerin yeşerebileceği ortamın ta kendisidir. Bu bakışın egemen olduğu yerde, eleştirel bir durum bugün hâlâ 'aşırı taraftar'ın ayrıcalığı gibi görülen formüllerin genel kabulüne kolayca yol açabilir.

Görüşmecilerimiz zaman zaman bilgisizliği belirttik biçimde yorumlamışlardır. Ama, biz onların izlenimini yeterli bir kanıt saymasak bile, ister çarpıcı bir enformasyon yoksunluğunu ele veren açıklamalar olsun, isterse görüşülen kişinin siyasete ilgisizliğini ya da bilgisizliğini teslim etmesi olsun, materyal içerisinde yeterince kanıt mevcuttur. Sırası gelmişken söyleyelim, bu son tutum kadınlarda özellikle yaygındır ve çoğu kez öznenin kendi kendini suçladığı açıklamalarla birlikte gitmektedir.

Yalın bilgisizlik ile kafa karışıklığı arasında, yani basitçe olguları bilmeme durumu ile yeterli entelektüel eğitimden yoksun olan insanların her türden medya ve propagandanın aralıksız saldırısı karşısında kafalarının karıştığı ve ellerindeki olguları ne yapacaklarını bilmedikleri zaman ortaya çıkan durum arasında, bir ayrım yapmak zordur. Kafa karışıklığı bilgisizliğin sonucuymuş gibi gözükür: sanki, politik görüşleri bilmeyen, ama demokrasinin gerekleri üstüne bazı bulanık düşünceler nedeniyle bunlara her nasılsa sahip olmak zorunda olduğunu duyumsayan kişiler, kaba düşünme tarzlarıyla ve zaman zaman da düpedüz blöf yoluyla, kendilerini kurtaracaklardır.

Aşağıdaki birkaç alıntı, hemen hemen bütünsel –ama, siyasete bilinçli ve belirgin bir ilgi duyan insanların istisnai durumunu açısından bütünsel– bir fenomenin betimlemeleri olarak, rasgele derlenmiştir.

Cafcaflı lafazanlığın altındaki bilgisizliğin bir örneği, üniversitede kurs görenler grubundan düşük puanlı bir erkek olan M117'nin aşağıdaki sözleridir. Bu özne lise mezunu, yarı eğitilmiş ve çok kitap okuyan bir denizcidir. Genelde kafası karışıktır.

(Amerikan politik sahnesi?) “Politik sistemimiz açısından iyi bir temele sahibiz. Halkın çoğunluğu siyasete ilgi duymuyor ya da siyasi konuları anlamaya yetecek ölçüde donanımlı değil. Bu yüzden de ABD siyasetinin büyük kısmı kapitalist sistemce yönetiliyor.”

Bu adam için, ülkede kapitalizmin varlığı ya da yokluğu yalnızca bir ‘eğitim’ sorunudur.

Bir ‘blöfçü’ de lise mezunu, her zaman güncel gözüken cümlelerle konuşmaya başlayan ama bunları nadiren sonuçlandıran yüksek puanlı bir erkek, gaziler grubundan M732c’dir:

(Bugünkü politik eğilimler konusunda ne düşünüyorsunuz?) “Şimdi çok acıklı bir durumda olduğumuzu söyleyebilirim. İki yıl öncesinden daha kötü –şey, İran’daki Rusya’yla ilgili durum— ve devam eden bu grevler– dünyaya çekidüzen vermek için çok miktarda iyi devlet adamlığı...”

Öznenin açıklamaları çekincelerle ve kaçamaklarla doludur:

“Bir bakıma onların (yani sendikaların) ileri gittiğini, ama başka bakımlardan gitmediğini düşünüyorum. Her şeyin yoluna gireceğini düşünüyorum. Ama gerçekte, onların siyasete girmemesi gerektiği düşüncesindeyim... Çok da iyi bilmiyorum...”

Varolan yönetim biçimine yönelik en tehlikeli tehditler konusundaki bir soruya karşılık olarak:

“Şey, bakalım... ABD’de bir savaş daha olabilir. ABD’nin kendisi dev bir eritme potası olduğundan... ABD’de Hitler’in ölmesini görmekten nefret eden ve Alman yanlısı olan

pek çok insan bulunduğunu sanıyorum —belki bu ufak gruplardan birisi ... tutunacaktır.”

E ve PET cetvellerinde düşük, F’de ise orta olan bir San Quentin mahkûmu, M621A, en tehlikeli tehdit olarak Rusya’yı görmektedir. Ne yapılması gerektiği sorulduğunda, şu yanıtı verir:

“İnsanlar politik partileri en azından iki grupla sınırlamalı ve bütün bu sosyalistleri, komünistleri falan da barındırmamalı. (Sosyalist ve komünistler hakkındaki düşünceleriniz ne?) Şey, onlar kendi ideallerine hâlâ inanabilirler ... varsın, seçimlerde seslerini duyursunlar. Ama güç sahibi olmalarına izin verilmemeli. (Yani onların aday çıkarmasına izin verilmemeli mi diyorsunuz?) Çoğunluğu elde etmelerine kadar, hayır.”

En aşırı örneklerden biri, “okul çalışmasında asla iyi olmayan” ve görüldüğü kadarıyla da eğitime pek az ilgi gösteren yüksek puanlı bir kadın, F121’dir.

Bilgisi yok ve ilgilenmüyor. Roosevelt’in iyi olduğunu düşünüyor ve bizleri savaşta görmek istiyor. Politik partilerle ilgili anketin kenarına şunu yazmış: “Bu partileri tanımıyorum.”

Gene lise mezunu, F ve E’de yüksek, ama PET’te orta olup, görüşmeci tarafından ‘ılımlı ölçüde yüksek zekâlı biri’ olarak tanımlanan bir ev kadını, 5016, şunu söyler:

“Komünistlerin de sosyalistlerin de kötü olduklarını işittim.”

Tersine, F ve PET’te yüksek, E’de orta puanlar alan bir İspanyol-Zenci şovmen, komünizm konusunda kendine özgü

bir görüşe sahiptir ve görüldüğü kadarıyla komünistlere sempati beslemektedir. Görüşü oldukça şaşırtıcıdır:

“Eğlence dünyasında komünist olan insanların hepsi de iyi heriflerdir.”

Daha sonraki sorularda şu ortaya çıkar:

Komünizm, toplantılar yapan ve degecek davalara para koyan bir tür sosyal kulüp gibi gözüküyor.

Fahişeliği seçmezden önce California Üniversitesi'nde bir lisans öğrencisi olan, oldukça düşük puanlı bir fahişenin, 5035'in açıklaması bir ölçüde istisnaidir. Sendikal etkinliklere güçlü bir ilgi duymaktadır. Eskiden çalıştığı dans öğretmenliği işini de bu etkinliklerden dolayı yitirmiştir. Ne var ki ankette politik gruplarla ilgili seçenekleri işaretlemeyi reddetmekte, bunun için de şu açıklamayı yapmaktadır:

“Siyaset konusunda çok kafam karışık. Çünkü bu konuda müşterilerimizle burada çok konuşuyorum ve hepsi de farklı görüşlere sahip. Üniversitede ekonomi dersleri benim için bir ıstıraptı.”

Bununla birlikte, pratik konulardaki görüşleri çok liberal, hatta radikaldir.

Kadınların politik sorunlarla ilgili kendi kendilerini suçlayıcı tutumu, en çok orta ve düşük puanlılar arasında yaygın gözükmemektedir. Bu, orta ve düşük puanlıların genel içebakışsal ve özeleştirel tutumuyla uyumludur.

Bunun bir örneği, E ve F'de orta, PET'te yüksek olan, 17 yaşındaki bir sosyal yardım öğrencisi, F128'dir.

“Ben bu konuda biraz utangacım. Herhangi bir konuda bilgisiz olmaktan nefret ederim; ama açık söyleyeyim, siyaset konusunda bir şey bilmiyorum. Kuşkusuz Roosevelt’ten yanayım ama kendime özgü düşünceler geliştirmiş olduğumu sanmıyorum. Annem ve Jim bu şeyleri konuşurlar ama çoğunlukla sosyal etkinlikler hakkında. Olaylar konusunda çok şey okumak ve çok düşünmek niyetindeyim, çünkü bütün zeki insanların fikirleri olması gerektiğine inanıyorum.”

Kendi genel tutumu, özel olarak da azınlık sorunlarına ilişkin tutumu, oldukça açık ve net olduğunu ve ebeveynlerinden farklı düşündüğünü göstermekle birlikte, kendini bilgisizlik ve bağımlılıkla suçlayan, 20 yaşında, müzik öğrencisi, düşük puanlı F517’nin söyledikleri de ilginçtir:

“Bu konuda pek bir şey bilmiyorum. Çok bağımlıyım –görüşlerimi babamdan aldım. O katı bir Cumhuriyetçidir. Roosevelt’ten hoşlanmazdı ama ben onun bazı iyi şeyler yaptığını düşünüyorum (yoksul insanların durumunu iyileştirmesi gibi).”

Birçok başka konudaki enformasyon düzeyine ve öznelimizin çoğunun, kendi yaşamlarının araç ve amaçları konusunda karar verirken benimsedikleri oldukça rasyonel tarza böylesine çarpıcı biçimde zıt olan politik bilgisizliğin tam bir açıklamasını vermeye kalkışmak, bu incelemenin alanının ötesine geçecektir. Bu bilgisizliğin nihai nedeni pekâlâ, birikmiş bilgi ve kuramsal düşüncenin bütün kaynaklarına tamamen egemen olamayan herkes açısından toplumsal, ekonomik ve politik durumun muğlaklığı olabilir. Şimdiki evresinde, bizim toplumsal sistemimiz nesnel ve otomatik bir biçimde, naif kişi için neler olup bittiğini gerçekten görmeyi olanaksızlaştıran “perdeler” üretme eğilimindedir. Bu nesnel koşulları, insanları amaçlı ya da otomatik olarak bilgisiz tu-

tan, güçlü ekonomik ve politik güçler daha da pekiştirmiştir. Toplumsal sistemimizin adeta savunmada olması, kapitalizmin eski tarzı genişletmek ve insanlara sayısız fırsatlar açmak yerine, kendisini bir ölçüde kararsız bir şekilde ayakta tutma ve yüz yıl önce 'ilerici' görülen ama bugün potansiyel bakımından tehlikeli kabul edilen eleştirel içgörülerini engelleme durumunda olması, olguların tek yanlı sunulmasına, manipüle edilmiş enformasyona ve belli vurgu kaymalarına neden olmakta, bu da iletişimin teknolojik gelişiminin ileri götürebileceği evrensel aydınlanmayı engelleme eğilimi taşımaktadır. Feodalizmden orta sınıf toplumuna geçiş evresinde olduğu gibi, bir kez daha, çok şey bilme adeta bir yıkıcılık tınısı kazanmıştır. Bu eğilim, yarı yolda, nüfusun geniş kesimlerinin 'otoritaryen' zihniyetiyle karşılaşmıştır. Toplumsal sistemimizin dinamik bir şeyden ayakta kalmak için mücadele veren tutucu bir şeye, bir statükoya dönüşmesi, elde edilmiş çıkarlar ya da psikolojik koşullar nedeniyle, kendilerini varolan yapıyla özdeşleştiren herkesin tutum ve görüşlerinde yankısını bulmuştur. Onlar kendi özdeşleşme modellerini çöktürmemek için, bilinçsiz bir şekilde, pek fazla şey bilmek istemiyorlar ve içinde yaşamayı sürdürmek istedikleri dünyayı akladığı sürece de yüzeysel ya da çarpıtılmış enformasyonu kabul etmeye hazırlar. Politik konulardaki genel bilgisizlik ve kafa karışıklığını doğal aptallığa ya da insanların mitolojik 'olgunlaşmamışlığı'na yormak hatalı olacaktır. Aptallık, düşünme yetisinden temelli yoksunluktan çok, psikolojik bastırmalardan ileri geliyor olabilir. Öyle gözüküyor ki üniversite öğrencisi öznelere bile düşük olan politik zekâ düzeyi ancak bu şekilde anlaşılabilir. Onlar yanlış şeyler düşünebileceklerinden ya da yanlış şeyler öğrenebileceklerinden korktukları için, düşünme hatta öğrenme konusunda zorluk çekiyorlar. Buna şu da eklenebilir ki çoğu kez muhtemelen babanın kendi anlayamayacağını sandığı şeyleri çocuğa anlatmayı reddetmesinden ileri gelen bu korku, 'kurgusal'

olduğu varsayılan ya da yüzeydeki bulgularla doğrulanamayan ve 'olgular ve rakamlar' çerçevesinde dile getirilemeyen her şeyi engellemeye eğilimli bir eğitim sistemi tarafından sürekli olarak pekiştirilmiştir.

Politik eğitim yokluğu ile, nüfusa sel gibi akıtılan ve gerçekte ya da kurgusal olarak böyle bir eğitimi varsayan politik haber bolluğu arasındaki uyumsuzluk, bu genel koşulun birçok yönünden yalnızca biridir. Araştırmamızın özgül odaklarına gönderme yapılarak, politik bilgisizliğin iki yönü vurgulanabilir. Bunlardan birincisi, günümüzde 'akıllı' olmak büyük ölçüde kendine bakma, kendi avantajlarını gözetme anlamına gelirken, Veblen'in sözleriyle 'boş merak'a engel olunmasıdır. Bununla birlikte, ekonomik ve politik konuların özel varoluşla ilgisi şimdi bile nüfus için büyük ölçüde gizli kaldığından, insanlar görünüşte kendi yazgılarıyla pek ilgisi olmayan ve belli belirsiz farkında oldukları gibi, üstünde pek fazla etkiye de sahip bulunmadıkları şeylerle canlarını sıkımsıyorlar.

Bilgisizliğin burada vurgulamamız gereken ikinci yönü, daha psikolojik bir niteliktedir. Radyo, basın ve filmlerin yaydığı bütün diğer enformasyon gibi, politik haber ve yorumlar da genelde boş zaman sırasında özümser ve belli bir şekilde 'eğlence' çerçevesine girer. Siyaset daha çok, kişinin üretim sürecine katılımıyla doğrudan ilgili bir şey olarak değil de, spor ya da filmler gibi görülür. Ne var ki, bu gönderme çerçevesi içinde bakıldığında, siyaset kaçınılmaz olarak 'düşkuncü'dür. Sanayi kültürüyle ve onun özgül 'eğlence değerleri'yle koşullanmış insanlara soluk, soğuk, kuru, tek sözcükle sıkıcı gözükür. Bu, Amerikan geleneğinin, siyaseti saygıdeğer bir kişinin ancak birazcık ilgilenmesi gereken pis bir iş olarak gören, altta yatan bir eğilimiyle pekişmiş olabilir. Hızlı bir getiri sağlamayan bir boş zaman etkinliği olarak siyasetin neden olduğu düşkünlüğü muhtemelen ilgisizliğe yol açar ve ağırlıkta olan bilgisizliğin, yalnızca olgulara yabancılıktan ileri gelmeyip, ayrıca

bir meşgale olarak işe yaradığı varsayılan ve çoğunlukla kabullenilemez olma eğilimi gösteren şeylere karşı bir tür direnç olması da çok olasıdır. Belki kadınlar arasında daha fazla gözlemlenebilecek bir model, yani gazetelerin –enformasyonun elde edildiği– politik kesimlerinin atlanarak hemen dedikodu sütunlarına, cinayet öykülerine, kadın sayfasına vb. bakılması, daha genel bir şeyin uç bir ifadesi olabilir.

Özetlersek, politik bilgi çoğu zaman gerçeklikteki bireysel amaçlara doğru ilerlemeye birinci derecede hizmet etmemekte ama gerçeklikten kaçma konusunda da bireyin işine yaramamakta ve politik bilgisizliği, özellikle bu olgu belirliyor gibi gözükmektedir.

2. Politikada Çarşaf Liste Halinde Düşünme ve Kişiselleştirme

Bilgisizlik ve kafa karışıklığıyla birlikte giden zihin durumu, bütün politika ve ekonomi alanının öznenen ‘uzak’ olması, onun bu alana somut metanet, içgörü ve tepkilerle ulaşmayı, onunla dolaylı, yabancılaşmış bir şekilde uğraşmak durumunda olması anlamında, politik deneyimden yoksunluk durumu denebilir. Ancak, politika ve ekonomi, bireysel yaşama yabancı ve büyük ölçüde bireysel karar ve eylemin erimi ötesinde olduğu kadar, bireyin yazgısını da belirleyici biçimde etkilemektedir. Mevcut toplumumuzda, her şeyi kapsayan bir toplumsal örgütlenme ve topyekûn savaş döneminde, en naif kişiler bile politik-ekonomik alanın etkisinin farkındadır. Her şeyden önce, bireyin gerçek anlamıyla yaşam ve ölümü, görünüşte uzaktaki politik dinamiklere bağlıdır. Ama, Amerikan ekonomisinde sendikalizmin rolü, grevler, serbest girişimin tekelciliğe doğru gelişmesi ve ardından devlet denetimi sorunu gibi konular da bireyin en özel ve kişisel alanlarına varana dek, kendilerini açıkça duyumsatmaktadır.

Bilgisizlik ve kafa karışıklığı zemininde bu, ego düzeyinde, çocukluk kaygılarıyla ilgili olduğu kuşku götürmeyen bir kaygıya yol açar. Birey gerçekte anlamadığı sorunları göğüsleyebilmek ve, kaba ve aldatıcı olsalar bile, adeta karanlıkta kendisine yol bulmakta yardımcı olacak belli uyum teknikleri geliştirmek durumundadır. Bu araçlar ikili bir işlev görürler: Bir yandan, bireyden bir tutum alması beklendiğinde, gerçekte donanımlı olmadığı halde böyle bir tutumu benimsemesine olanak veren bir tür bilgi ya da bilgi ikameleri sağlarlar. Öte yandansa, kaygı ve belirsizlik duygusunu psikolojik olarak kendiliğinden hafifletirler ve bireye kendi görüşlerinin yetersizliğini alttan alta duyumsaması durumunda bile sarılabileceği bir şey, bir tür entelektüel güvence yanılsaması sağlarlar.

Kendisi paradoksal olan 'anlaşılamaz'ı anlama görevi, gene paradoksal bir çözüme götürür, yani öznel birbiriyle çelişen –birçok insanın kendini içinde bulduğu açmazı ifade eden bir çelişki– iki buluşu kullanma eğilimi taşır. Bu iki buluş, '*klişeleştirme* ve *kişiselleştirme*' dir. Bu 'buluş'ların, çocuksu modellerin yinelenmeleri olduğunu görmek kolaydır. Klişenin ve önyargının özgül etkileşimi, önceki bölümde ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Şimdi, ideolojik klişeyi ve bunun karşılığı olan kişiselleştirmeyi daha geniş bir bağlamda gözden geçirmek ve bunu, psikoloji tarafından uzun zamandır saptanmış daha temel ilkelerle ilintilendirmek, uygun olabilir. 'İyi ve kötü', 'biz ve başkaları', 'ben ve dünya' gibi katı ikilikler bizim en erken gelişme evrelerimize dek uzanır. Aksi halde kaotik olacak bir gerçekliği zihinsel öngörü ve kabaca düzenleme yoluyla göğüslememize olanak vermek bakımından gerekli yapılar olarak hizmet etmekle birlikte, çocukluk klişeleri bile köretilmiş deneyimin ve kaygının damgasını taşırlar. Bunlar gerçekliğin 'kaotik' niteliğine ve onun, en erken çocukluğun her şeye kadir fantezileriyle çatışmasına işaret ederler. Klişelerimiz hem gereç hem de aşılmaz uçurumlar-

dır: 'Kötü adam' kendi başına mükemmel bir klişedir. Aynı zamanda hem gerekli hem de boğucu güçler olan klişelerin kullanımındaki içkin psikolojik bulanıklık, düzenli olarak, bir karşı eğilimi de uyarır. Yabancılığı nedeniyle tehdit edici gözüken şeyi, aksi halde katı olacak şeyi bir tür ayınle yumuşatmaya, insani kılmaya, yakınlaştırmaya, kendimizin (ya da ailenin) bir parçası yapmaya çabalarız. Kötü adamla korkutulan çocuk, aynı zamanda, her yabancıyı 'amca' diye çağırma ya da teşvik edilir. Bu tutumların her ikisindeki travmatik öge –ikisi de uyum aracı olarak işlev görmekle birlikte– sürekli olarak gerçeklik ilkesinin önünde bir engel işlevi görür. Karakter özelliklerine dönüştürüldüğünde, bu mekanizmalar giderek daha fazla irrasyonalliteye yol açar. Ortalama kişi açısından, mevcut politik ve ekonomik durumun saydamsızlığı, klişeleştirme ve kişiselleştirmenin çocuksu düzeyine gerilemek için ideal fırsatı sağlar. Enforme edilmemiş ve kafası karışmış olanların kullandığı politik rasyonalizasyonlar, bireyin büyümesi sırasında üstesinden gelinebilmiş irrasyonel mekanizmaların dürtüsel dirilişleridir. Öyle gözüküyor ki, görüşlerle psikolojik belirleyiciler arasındaki ana halkalardan birisi budur.

Bir kez daha, bilgisiz için kaotik gibi gözüken şeye düzen getirmeye klişe yardımcı olmaktadır: O, gerçekten bilişsel bir sürece ne kadar az girebiliyorsa, o kadar inatçı bir biçimde belli modellere, yani kendisini konuya gerçekten girme zahmetinden kurtaran inanca yapışır.

Klişenin katı dürtüsel niteliğinin sınama-yanılma diyalektliğini kestiği yerde, aptallaştırma devreye girer. Klişe [stereotypy], –J. F. Brown'ın terimini kullanırsak– stereopati² haline gelir. Bilgisizlik yükünün ve nesnel materyalle ilişki yoksunluğunun her türlü gerçek deneyimi yasakladığı politik alanda durum böyledir. Bundan başka, modern yaşamın

2 'Stereopathy': Terimde 'klişe' ve 'hastalık' anlamları bir araya getirilmiş. Çev. n.

sayısız fenomeninin endüstriyel standardizasyonu da basmakalıp düşünmeyi güçlendirir. Yaşamın kendisi ne kadar basmakalıp hale gelirse, "stereopat" da kendini o kadar haklı görür, kendi düşünce çerçevesinin gerçeklik tarafından doğrulandığını düşünür. Endüstriyel üretimden sonra şekillenen modern kitle iletişimi, birey için hâlâ temelde 'anlaşılamaz' kalmakla birlikte, onun herhangi bir anda çağdaş ve 'bu konuda her şeyi biliyormuş' gibi gözükmesine izin veren, koskoca bir klişeler sistemi yaymaktadır. Bu yüzden, politik konularda klişelerle düşünmekten kaçınmak neredeyse olanaksızdır.

Bununla birlikte, tıpkı çocuk gibi yetişkin birey de, klişeden edindiği rahatlık karşılığında ağır bir bedel ödemek durumundadır. Klişe, gerçekliği her sorunun kapsandığı ve bir artı ya da eksi işaretiyle karara bağlandığı bir tür 'çoklu tercih' anketine çevirmenin bir aracı olmakla birlikte, dünyayı önceden olduğu kadar uzak, soyut, 'yaşanmamış' tutar. Dahası, her şeyden önce politik gerçekliğin yabancılığı ve soğukluğu bireyin kaygılarına neden olduğundan, bu kaygılar, kendisi gerçek toplumsal dünyanın tehdit edici, modernleştirici sürecini yansıtan bir buluşla tam olarak tedavi edilmiş de olmaz. Bu yüzden, klişeleştirme bir kez daha kendi karşıtını getirir: kişiselleştirme. Burada, bu terim çok belirgin bir anlam kazanır: nesnel toplumsal ve ekonomik süreçleri, politik programları, içsel ve dışsal gerginlikleri, toplumsal süreçlerin kendi soyutluğunun gerektirdiği kişisel olmayan entelektüel işlemlere girişme sıkıntısına katlanmaktan çok, söz konusu durumla özdeşleşmiş bir kişi çerçevesinde betimleme eğilimi.

Klişeleştirme de kişiselleştirme de gerçekliğe uymaz. Bu yüzden, onların yorumlanması, faşist karakteri niteleyen önemli bir özellik gibi gözüken 'psikotik' düşünme karmaşasını anlama yönünde atılmış bir ilk adım olarak alınabilir. Ne var ki gerçekliği kavrama konusundaki öznel başarısızlığın, birincil

olarak ve özellikle, söz konusu bireylerin psikolojik dinamiklerinin bir sorunu olmayıp, kısmen gerçekliğin kendisinden, bu gerçeklikle birey arasındaki ilişkiden ya da ilişki yoksunluğundan ileri geldiği apaçıktır. Bireyin bir tür sihirli 'her şeye kadirlik' atfettiği, peşin hükümlü, katı ve aşırı genelleştirilmiş düşüncelerle somuttan ve içerikten kaçınması ölçüsünde, klişeleştirme gerçekliği atlar. Kişiselleştirme ise, bunun tersine, gerçek soyutluktan kaçınır; yani, mülkiyet ilişkileriyle belirlenmiş ve insanların kendilerinin adeta sırf eklenti haline geldiği bir toplumsal gerçekliğin 'şeyleştirilmesi'nden kaçınır. Klişeleştirme ve kişiselleştirme, gerçekte yaşanmayan bir dünyanın birbirinden uzaklaşan iki parçasıdır; birbiriyle yalnızca bağdaşmaz olmakla kalmayıp, gerçeğin görüntüsünü yeniden kuracak herhangi bir eklemeye de izin vermeyen parçalardır.

a) Politik Konularda Çarşaf Liste Halinde Düşünme Örnekleri

Kendimizi politik klişeleştirmenin birkaç örneğini betimlemekle sınırlayacağız.

Üniversitede kurs gören M359, aynı zamanda bir deri şirketinde bölüm yöneticisidir. E ve PET'te yüksek, F'de ortadır. Otoritaryen düşüncelerle dolu olmakla birlikte, belli bir imge gücü ve tipik yüksek puanlının zihniyetinden bir ölçüde farklı, mantıklı akıl yürütmeye genel bir eğilim göstermektedir. Bu yüzden, politika konusunda söylediklerinin bütünüyle soyut ve klişevari olduğunu görmek daha da çarpıcıdır. Bu özne hiç de bir fanatik olmadığı için, açıklamaları bilgisizliğin lafazanlıkla nasıl örtüldüğünü ve gazete başmakalelerinin üslubundan ödünç alınmış klişelerin gerici eğilimlerin kabullenilmesini nasıl sağladığını betimlemeye pekâlâ hizmet edebilir. Bu mekanizmanın nasıl çalıştığının somut bir görüntüsünü vermek üzere, politika konusunda söyledikleri-

ni bütünüyle aktarıyoruz. Bu bize, daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız çeşitli konuların, kişi politik yarı bilgilenmenin etkisi altına girdiğinde nasıl bir tür ideolojik birim oluşturduğunun bir örneğini de sunabilir:

(Politik eğilimler?) “Olayların görünüşünden, bütün insanlara eşitlik ve adalet için temel sağlamak yerine çok fazla siyaset yapılmasından pek memnun değilim. Bütün ülkenin yönetimini iktidardaki parti belirliyor. Bu pek iyimser bir bakış değil. Roosevelt döneminde insanlar bütün yaşam programlarını hükümete devretmeyi, kendileri için her şeyi başkalarının yapmasını istiyordu. (Asıl sorun?) Elbette, askerlik hizmetindeki insanlarımızı bir işe yerleştirmek, onlara bir ölçüde mutluluk getirmek önemli bir sorun. Hemen ele alınmazsa ciddi bir tehlike doğurabilir. Hizmettekilerin daha sağlam örgütlenmesi.” (Ne yapılabilir?) “Politikacıları boykot etmek ve hepimiz için iyi olan eski yönetimi getirmek. (Ne o?) Halkın halk için ve halk tarafından yönetimi.” Özne ılımlı, sıradan adamın hizmetteki adam olduğunu vurguluyor. (Sendikalar?) “Onlardan hoşnut değilim. Özellikle bir noktada yetersizler. Teori harika; onların ortadan kaldırılmasını istemem. Ama ücretleri eşitleyerek, bütün insanları, bütün işçilik ve çalışma standartlarını aynı düzeye getirme yönünde çok fazla eğilim var. Bir başka itirazım da genellikle azınlık bir grup tarafından denetlenen üyelere karşı yeterli bir demokratik tutum olmayışı.” Özne, insanlara dayatılan sendikaya girme ama yönetime katılmama zorlamasını vurguluyor; bunun sonucunun bilgisiz sendika önderleri olduğunu söylüyor. Üyelerin oy verme standartlarını yükseltmek gerektiğini, yetkililerin yüksek niteliklere sahip ve yönetimin dönüşümlü olması gereksinimini vurguluyor. Onları iş dünyasının önderleriyle karşılaştırıyor. (Hükümet denetimi?) “Her şeyi aynı düzeye getirme yönünde çok fazla eğilim var ve bu, insana öne geçme fırsatı

vermiyor.” Özne devlet sektöründeki işçilerin vasatlığını vurguluyor; ücretlerin daha nitelikli insanları çekmeye yetmediğini ve hiçbir esinlendirici planın olmadığını söylüyor vb. (Mevcut hükümete karşı tehditler?) “Muhtemelen, bugünkü yönetimimize karşı en tehlikeli tehdit –bu sendikal örgütlenme ve genel olarak yaşam için de geçerli– ilgisizliktir; çok sayıda insan adına iş yapmak üzere bir başkasına izin verme eğilimidir. Böylece işler birkaç bencil adamın belirlediği şekilde sürüp gidiyor.”

Buradaki belirleyici dönüş, çok soyut olan ‘bütün insanlar için eşitlik ve adalet’ düşüncesinden, aynı ölçüde formalist ‘ülkenin iktidardaki parti tarafından yönetilmesi’ –bu, Yeni Düzen’i getiren parti olmaktadır– eleştirisine sıçranmasıdır. Her şeyi kucaklayan bir demokrasiye ilişkin bu bulanık klişe, özgül her demokratik içeriğe karşı bir gereç olarak hizmet etmektedir. Bununla birlikte, onun –deneyime sahip bulunduğu– sendikalar üstüne bazı açıklamalarının anlamlı olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Denizde 18 ay kalmış ve mühendisliğe güçlü bir ilgi duyan bir orta puanlı, M1225a, siyasetteki –başka bakımlardan ılımlı insanlarca kullanılacak– klişelerin ve bunların bilgisizlikle sıkı ilişkisinin iyi bir örneğidir. Bu adam açısından, günün en büyük politik sorunları ‘sendikal’dır. Bunları betimlerken, hiç ayırım yapmaksızın ve konuya hiç girmeksizin, yalnızca belli formülleri yineleyip, bunların karşılıklı bağlantılarına ya da tutarlılıklarına pek özen göstermeden, mevcut üç klişeye –toplumsal tehlike, hükümet müdahalesi ve sendika önderlerinin lüks yaşamı– başvurmaktadır:

“Bir bakıma, çok fazla güce sahipler. Sendikarın sosyalist kısmı ile hükümet arasındaki kesişme ... öteki uca kaymışa benziyor. Hükümet soruşturması... (özne buradaki düşüncelerinde oldukça karışık bir kafaya sahip gözüküyor). Sendikalar ...

onlardaki sosyalist biçim. Biliyorum, ben birkaç sendikaya girdim. Bir yerde boy gösteriyor, size kardeş diyor ve sonra Cadillac'la dolaşıyorlar... Sendikaların başları, onda dokuz, meslek konusunda hiçbir şey bilmez. İyi iş doğrusu..."

Öznenin sonraki yanıtlarının çoğu, konunun kendisini tartışmaksızın, 'buna inanmıyorum' şeklinde formüle edilen genel bir tepkicilik modeline sıkı sıkıya uygundur. Aşağıdaki pasajlar bunu görmek için yeterli olabilir:

(Ücretlere 25.000 dolarlık sınır?) "Buna inanmıyorum."

(Mevcut hükümet biçimine en tehlikeli tehditler?) "Bunun, hükümetin kendi içinde olduğuna inanıyorum. Hükümet gereğinden fazla güçlü."

(Neler yapılabilir?) "Önce, başka birçok sorunu çözmeye girişmeli. Pazardaki mallan geri çekmeli."

(Rusya ile İngiltere ve bu ülke arasındaki çatışmaya ne diyorsunuz?) "Rusya için özel bir ilgi duymuyorum. İngiltere için de özel bir ilgi duymuyorum."

Bu durumda, bilgilenme yoksunluğunu örtmek için, klişeler belirgin bir şekilde kullanılmıştır. Özgül yanıtını bilmediği her soruya karşı tepkisi, öznenin konuşmaktan ve düşünmekten hoşlanmayan biri olduğunu ortaya koymak üzere yinelediği, sayısız basın sloganının izlerini anımsatmaktadır. Temelde ise, yalnızca katı bir evet-hayır modeli yatmaktadır. Kendi genel politik bakışına sahip bir adamın her politik konuya nasıl tepki göstermesi gerektiğinin farkındadır ama konuların kendilerinin farkında değildir. Bu yüzden de, kendi artı ve eksi işaretlerini, çoğu kez patavatsızlıktan başka bir şey olmayan laflarla tamamlamaktadır.

F139, Dördüncü Bölüm'de 'katı düşük' olarak karakterize edilecek tipe girmektedir. Bu öznenin en belirgin özelliği, alkolden şiddetli nefretidir—ki bu, daha derinlerde yatan "yük-

sek" eğilimleri ima eder. İçkiler adeta onun Yahudileridir. Kendisini bir Hristiyan-Sosyalist olarak görmekte ve çoğu sorunu, tartışarak değil, dindar sosyalistin ne düşünmesi gerektiğine gönderme yaparak çözmektedir.

Aşağıdaki sözleri, onun görüşleri ile her tür önemli deneyim arasındaki kopuşu kanıtlamaktadır:

"Benim dünya çapındaki gözde devlet adamım, Litvinov. Modern zamanların en etkili konuşmasının, onun Cenevre Konferansı'nda, kolektif güvenliği ileri sürerken yaptığı konuşma olduğu düşüncesindeyim. Sovyetler Birliği çevresindeki bilgisizlik ve güvensizlik sisinin bu savaş sırasında dağılmış olduğunu görmekten çok mutlu olduk. Gerçi işler henüz yoluna girmiş değil. Elllerinden gelse Roosevelt'le savaşacak birçok faşist var bu ülkede."

Uluslararası olaylarda şiddete başvurmama sorunu için hazır bir formülü vardır:

"Kuşkusuz, ben bir enternasyonalistim. Böyle olmasaydım, hakiki bir Hristiyan olur muydum? Ben her zaman bir pasifist oldum. Savaşlar bütünüyle gereksiz. Bu savaş da öyle. Yani, eğer demokratik insanlar kendi çıkarlarını yeterince erken fark etmiş ve uygun adımları atmış olsalardı, bundan kaçınılabilirdi. Ama öyle yapmadılar. Şimdi de kendi kendimize soruyoruz: Dünyadaki insanların çıkarlarını faşistlerin zaferi mi ileri götürecektir? Açık ki öyle değil. Demek ki bu savaş bütünüyle desteklemeliyiz, çünkü açık bir tercihle karşı karşıyayız ve bundan kaçınamayız."

Özne, klişeleştirme ve kişiselleştirme birliktelikliğinin açık bir örneğini sunmaktadır. Politik görüşlerinin kendisini nesnel sosyoekonomik bir çerçevede düşünmeye itmesi gerektiği halde, gerçekte gözde insanlar, tercihan ünlü olanlar, ade-

ta kamuya mal olmuş insanlar –‘insan klişeleri’– çerçevesinde düşünmektedir:

“Benim dünya çapındaki ikinci gözde devlet adamım kendi Başkanımız; ama belki de Bayan Roosevelt demeliydim. Başkanın onsuz herhangi bir şey yapabileceğini düşünemiyorum. Gerçekte Başkan şimdiki durumuna o getirmiştir. Onlarla –özellikle Bayan Roosevelt’le– ilgili olarak carımı sıkı bir şey var, o da içki. O buna karşı değil ve bana öyle geliyor ki, içki olmadan insanların ne kadar iyi olacağını bilmesi gerekirdi.”

Özne, düşük puanlıların politik klişelerinin anlamlı bir özelliğini sergilemektedir: ilerlemenin zaferine bir tür mekanik inanç. Bu, M359’un yukarıdaki politik açıklamalarının da ana fikirlerinden biri olan, ‘yaklaşan akıbet’e yüksek puanlıların sık sık yaptığı göndermelerin karşılığıdır:

“İnsanın iyimser olmak için yapması gereken tek şey, geriye bakmaktır. Eğer insanın ilerlemesinin yukarıya doğru olduğuna inanmasaydım, hakiki bir Hristiyan olmazdım. Yüz yıl öncekinden çok daha ilerideyiz. O zamanlar yalnızca bir düş olan toplumsal yasalar bugün kazanılmış bir olgu.”

b) Kişiselleştirme Örnekleri

Kişiselleştirme eğilimi, en çarpıcı biçimde, anayasamızın hükümetin yürütme koluna verdiği yetkiyle dile getirildiği şekliyle Amerikan kişisel demokrasi geleneğiyle ve ayrıca geleneksel Amerikan liberalizminin rekabeti insanlar arasındaki -daha iyi olanın muhtemelen galip çıkacağı– bir yarışma olarak gören yönüyle beslenmektedir. Nedenle sonuç bir ölçüde tersine dönmüş gözükmektedir: Pazar ekonomisinde, ‘daha

iyi olan' kişi rakebettteki başarıyla tanımlandığı halde, insanlar başarının daha iyi olana geldiğini düşünmeye koyulmuşlardır. Bununla tutarlı bir durum da özellikle seçim propagandalarında, gündemdeki nesnel konuların çoğu kez söz konusu bireylerin yerine getirecekleri varsayılan işlevlerle pek ilgisi olmayan kategoriler içinde yüceltilmesinin gerisinde gizli kalmasıdır. İnsanların dolaysız söz hakkına sahip olduğu bir demokrasi ideali, bugünün kitle toplumu koşullarında, nesnel toplumsal eğilimlerin her şeye kadirliğini ve daha özgül olarak da parti mekanizmalarının uyguladığı denetimi örten bir ideoloji olarak, sık sık yanlış kullanılmaktadır.

Kişiselleştirme üstüne materyal hem bol hem de monoton olduğundan, birkaç örnekle yetineceğiz.

Düşük puanlı M116, Wallace'ı Dewey'e tercih etmektedir çünkü,

"Wallace daha iyi adam; ben genellikle daha iyi adama oy veririm."

Buradaki kişiselleştirme daha çarpıcıdır, zira bu iki kişi gerçekte nesnel olarak uzlaşmaz platformlarla tanımlanırlar; oysa görüşülen kişinin, ya da bu bakımdan Amerikan halkının büyük çoğunluğunun, bu kişilerin "insan olarak" neye benzediklerini söyleyecek durumda olmadığına kuşku yoktur.

Yüksek puanlı erkek M102 de M116'yla neredeyse sözcüğü sözcüğüne aynı ifadeyi kullanmaktadır:

"... Demokratlardan yanayım ama parti konusunda pek düşünmüş değilim. Partiye değil, en iyi adama oy veririm."

Politik kuramlarda dile getirilen inanç, kişiselleştirme için bir panzehir değildir. Bir başka düşük puanlı adam, M117, kendisini bir 'bilimsel sosyalist' olarak görmektedir. Ayrıca

sosyolojik psikolojiye güveni tamdır. Ne var ki Amerikan partileri konusundaki soruya şu yanıtı verir:

“Bu konuyu bilmiyorum. Yalnızca insanla ve onun yetenekleriyle ilgileniyorum. Hangi partiden olduğuna bakmıyorum. (Kimi tutuyorsunuz?) F.D.R.³ en büyüklerden biri. Seçildiği zaman ondan hoşlanmıyordum ama şimdi hatalı olduğumu kabul ediyorum. Harika bir iş yaptı. Ülkenin çıkarlarıyla ilgileniyordu. Truman da şimdiye dek iyi işler yaptı. Senatörler ve kongre üyeleri ise, çarkı çevirenler. Dewey seçkin biri, sanıyorum; potansiyelleri var. Görüldüğü kadarıyla, içten ve dürüst; ve de bütün ülkeyle ilgileniyor. Bölge Savcısı olarak iyi iş yapmıştı.”

Görüştüğümüz kişilerin Roosevelt’e karşı tutumlarını ele aldığımızda, kişiselleştirmenin başka yönlerini de betimleyeceğiz. Burada, kişiselleştirme karmaşasında büyük bir rol oynuyor gibi gözüken ve yüksek puanlılarımızın Dewey’e ilişkin açıklamalarında düzenli biçimde ortaya çıkan iki nitelikle yetiniyoruz: dürüstlük ve içtenlik.

Yüksek puanlı bir kadın olan F114 Dewey’in ‘güçlü, genç, yürekli, dürüst olduğu’nu bilmektedir. “Dewey hata yapmış olabilir, ama bunlar yararlı hatalardır. Onun güçlü, genç biri olduğunu hissediyorum.” Bu açıklama, yüksek puanlılarımızın psikolojisinde büyük rol oynayan güç övgüsüyle açıkça bağlantılıdır. Eski Bölge Savcısının dürüstlüğü de onun politik şantaj ve çürümeye karşı çok reklam edilen mücadelesinden türetilmiştir. Propagandacısının namussuz dediği insanları kırıp geçirdiği için, onun dürüst olduğu varsayılıyordu. Dürüstlük büyük ölçüde, kinciliğin bir rasyonalizasyonu gibi gözüküyor. Psikolojik açıdan bakıldığında, Dewey imgesi cezalandırıcı üstbenliğin bir yansıtılışı, ya da daha doğrusu,

3 Franklin Delano Roosevelt. Çev. n.

dışsallaştırılmış, katı biçimde üstbenliğin yerini alan kolektif imgelerin bir yansıtlıdır. Onun dürüstlüğünün övülmesi, gücü ve gençliği konusundaki yinelenen vurguyla birlikte, “güçlü adam” modeline girmektedir.

Meslek Sahibi Kadınlar grubundan bir başka yüksek puanlı, F117, A-S’de çok yüksek bir puana sahiptir ve genelde aşırı tutucudur. Onun benzer şekilde kişiselleştirilmiş Dewey değerlendirmesi biraz farklı bir noktayı vurgulamakta, ama aynı modele uymaktadır:

Dewey zengin olmayan bir aileden geldiği için, paranın değerini Roosevelt’ten daha iyi bildiğini düşünüyor.

Dürüst insan övgüsünün ardındaki cezalandırıcılık, bu örnekte kendisini, rahat yaşamaya karşı, kişinin kendi kendisine yasaklamak durumunda olduğu şeylerden yararlandığı varsayılan ‘züppe üst sınıfa’ karşı nefret olarak göstermektedir. Dewey ise per contra⁴ onun engellenimlerinin simgesidir ve bilinçdışı olarak, yani sadomazoşistik bir şekilde, engellenmeyi sürdürmesi beklenmektedir. Dewey, yüksek puanlı öznelerin zihinlerinde, herkesin ‘bir doların değerini öğrenmiş’ olduğu bir duruma karşılık gelir. Onunla özdeşleşmek kolaydır, çünkü tutumluluğu orta sınıftan öznenin kendi tutumluluğuyken, Başkan olması beklendiği için bir güç halesine de sahiptir.

Dürüstlüğe vurgunluğun kadınlar arasında özellikle sık görülmesi, belki de rastlantı değildir. Kadınlar yaşamı tüketiminin açısından görmektedir; kazıklanmak istemezler ve bu yüzden, gürültülü dürüstlük vaadinin onlar için bir çekiciliği vardır.

Kişiselleştirmeye ilgili olarak yüksek ve düşük puanlılar arasındaki farka gelince, temellendirilmesi zor ama bizim klinik bulgularımızla tutarlı bir izlenimi geçici olarak formüle

4 Telafi olarak. Çev. n.

edebiliriz. Düşük puanlılarda en çok hesaba katılan kişiselleştirme ögesinin güven olduğu görülmektedir: kendine ya da 'ezilenlere' ilgi gösteren kamu kişiliklerinin iyi, dostane babalar olduğu düşüncesi. Bu, kişinin ebeveynleriyle gerçek bir yaşam ilişkisinden, engellenmemiş olumlu aktarından türetilmiş gibidir. Öznelerimizin Roosevelt'e ilişkin tutumu tartışılırken, bu gözleme netlik kazandırılacaktır. Bunun tersine, yüksek puanlıların en fazla değer verdikleri kişisel özellik güç gibi gözükmemektedir. Onların özdeşleşiminin nihai odakları olan toplumsal güç ve denetim, kişiselleştirme mekanizması tarafından, belli bireylerde içkin bir niteliğe çevrilir. Bu güçlerin simgeleri, kişinin 'aradığı' sert baba imgesinden çıkarılmıştır.

Kişiselleştirmenin son bir yönü daha anılabilir. Biriyle ilgili bir şeyler bilmek, gerçekte konunun içine girmeksizin 'bilgili' gibi gözükmeğe yardımcı olur: İsimlerden söz etmek, sorunlardan söz etmekten daha kolaydır. Ayrıca isimler, gündemdeki bütün konular için özdeşleşme işaretleri olarak kabul edilir. Bu yüzden, yapmacık kişiselleştirme, yarı bilgili kişi için ideal bir davranış modelidir; tam bilgisizlik ile kitle iletişimi ve endüstriyalize edilmiş kültür tarafından teşvik edilen 'bilgi' türü arasında orta yerde duran bir buluştur.

Özetlersek, daha anonim ve daha muğlak toplumsal süreçler, insanın kişisel yaşam deneyiminin sınırlı alanını nesnel toplumsal dinamiklerle bütünleştirmesini giderek zorlaştırmaktadır. Toplumsal yabancılaşma, tam zıddının vurgulandığı bir yüzey fenomeniyle gizlenmiştir: Politik tutum ve alışkanlıkların kişiselleştirilmesi, bugünkü dertlerin çoğunun temelinde yatan toplumsal alanının insanlıktan çıkarılmasını telafi eder. Politik ve toplumsal örgütlenmemiz içinde bireysel kendiliğindenciliğe gerçekte giderek daha az şey bağlı olduğundan, giderek daha fazla kişinin insanın her şey olduğu düşüncesine sarılması ve büyük kişilerin varsayımsal her şeye kadirliğinde kendi toplumsal güçsüzlüğü için bir ikame araması olasıdır.

3. Yüzeydeki İdeoloji ve Gerçek Görüş

Politik alan ile bireyin —çoğu kez, klişeleştirme ve kişiselleştirme gibi, psikolojik bakımdan belirlenmiş entelektüel geçiş-tirmelerle hâkim olmaya çabaladığı— yaşam deneyimi arasındaki yabancılaşma, zaman zaman, öznenin siyaset ve ekonomi konusunda düşünür gibi gözüktüğü şey ile onun gerçekten düşündüğü şey arasında bir uçurum doğurur. Kendi 'res-mi' ideolojisi, düşünmek zorunda olduğunu varsaydığı şeyi doğrular; gerçek düşünceleri ise, psikolojik etkilerinin yanı sıra, daha dolaysız kişisel gereksinimlerinin de bir ifadesidir. 'Resmi' ideoloji politik olanın nesneleştirilmiş, yabancılaştırılmış alanına, 'gerçek görüş' ise öznenin kendi alanına iliş-kindir ve bu ikisi arasındaki çelişki bunların bağdaşmazlığını ifade eder.

Politik düşünmenin bu biçimsel yapısı faşizme açık oluşun anahtar fenomenlerinden birisi üstünde, yani sahte tutuculuk üstünde, dolaysız bir etkiye sahip bulunduğu için, burada birkaç örnek sunmak yerinde olabilir.

Üniversitede kurs görenler grubundan önyargılı bir kadın olan F116, cetvel puanları modelinden bir ölçüde saparak, yüzeydeki ideoloji ile gerçek tutum arasındaki çatışmanın bir örneğini sunmaktadır: E ve F'de orta, ama PET'te düşüktür. Onun durumunda, özellikle hem Zencilere hem de Yahudilere karşı güçlü ırksal önyargıların kanıtladığı gibi, daha derindeki belirleyiciler kuşkusuz potansiyel olarak faşisttir. Başka politik konularda, görüntü oldukça çiftdeğerlidir. Karakteristik bir biçimde, kendisini bir Demokrat diye sınıflandırır, ama Willkie ve Dewey'e oy vermiştir. 'Roosevelt'e karşı değildir', ne var ki 'hiç kimse vazgeçilmez değildir' şeklindeki açıklaması, temeldeki husumetini pek örtememektedir.

"Hoover'ın neyi temsil ettiğini biliyordum; ona oy vermedim. Ama bu, Roosevelt'e taptığım anlamına gelmez. İyi bir

adamdı ama öldüğü zaman insanların ağlayıp sızladığını duyduğumda, yalnızca tiksindim. Sanki vazgeçilmez biriyymiş gibi.”

Bu öznenin Rus yanlısı sözleri ve uluslararası siyaset alanındaki açık antifaşist tutumu, şaşırtıcı bir düzensizliğe işaret etmektedir:

“Şimdi, Rusya’nın büyük bir hayranıyım. Belki bunu fazla yüksek sesle söylememem gerekir, ama öyleyim. Onların bütün insanlar için bir şeyler yapmaya gerçekten çaba gösterdiklerini düşünüyorum. Kuşkusuz, çok fazla acı çekildi, çok fazla kan döküldü, ama onların neye karşı savaş vermek durumunda olduklarını bir düşünün. Kocam bu konudan gerçekten rahatsız oluyor. Komünizmi bu kadar seviyorsam, Rusya’ya gitmem gerektiğini söylüyor. Komünizme hayran olmanın bir değişiklik istemek anlamına geldiğini söylüyor ve yeterince şeye sahip, rahat ve iyi bir şekilde geçindiğimiz halde, bir değişiklik istermişim gibi görünmenin benim için çok yanlış olduğunu düşünüyor. Ona, bunun çok bencilce olduğunu ve Çarlık döneminde bazı insanların bu şekilde düşünebileceğini, ama durum böylesine kötüyken, onların da ortadan kaldırıldığı bir devrimin gerçekleştiğini anlatıyorum. (Ya Amerikan komünistleri?) Şey, bir şey söyleyemem, çünkü onlarla ilgili gerçekten hiçbir şey bilmiyorum.

“Birleşik Amerika’nın suçsuz olduğunu savunmuyorum. Bizim de pek çok hatamız olduğu düşüncesindeyim. Şimdi kalkıp, sanki savaştan hep nefret etmiş ve onu durdurmaya çalışmışız gibi konuşuyoruz. Bu doğru değil. Eğer isteselerdi, bu savaşı durdurmanın yolları vardı. Mussolini’nin Etiyopya’ya girdiği zamanı anımsıyorum. Bunu, hep bu savaşın gerçek başlangıcı olarak düşünüyorum. Ve biz onu durdurmakla hiç ilgilenmedik. Kocam benim Birleşik Amerika’yı eleştirirsemden hiç hoşlanmıyor.”

Bu öznenin 'politik bakımdan çok farklı' düşündüğü ve 'amansız tartışmalar' yaptığı kocasını sık sık anması, görün-
düğü kadarıyla pek fazla duygu yüklü olmayan alanlardaki
'ilerici' politik görüşlerinin, "yalnızca kendimiz için yaşaya-
bileceğimizi sanmıyorum" dediği adama karşı şiddetli kız-
gınlığının rasyonalizasyonları olduğunu düşündürüyor.
Rusya lehinde konuştuğu zaman, insan onun bu adamı çı-
dirtmak istediğini düşünmeden edemiyor. Onun durumun-
da, yüzeydeki kanurun geniş görüşlülüğü ve rasyonalitesi, te-
meldeki bastırılmış güçlü irrasyonalliklerle koşullanmış gibi
gözüküyor:

Görüşmeci, kişisel veriler konusunda pek başarılı değildi.
Özne, derindeki duygularına yaklaşan sorulardan kaçıyor-
du. Kocasıyla ilgili söylediklerinde bir derinlik yoktu.

Ne var ki, görüşmede ortaya çıkarılamayan bir nedenle,
bu özneye gerçekten bir şeyler anlatan politik konulara sıra
geldiğinde, kendi rasyonalitesiyle ilgili her şeyi unutmakta
ve, önceki bölümde aktardığımız "kendi antisemitik eğili-
minden pek gurur duymadığı"na ilişkin açıklamasının da
gösterdiği gibi, vicdanen rahatsız da olsa kinciliğini saklaya-
mamaktadır.

Üniversitede kurs gören M320, düşük puanlı, çekimser,
savunmada, utangaç ve pasif bir erkektir. Peyzaj mimarı ol-
mak istemektedir. Politik görüşleri bilinçli biçimde liberal ve
kesinlikle önyargısızdır. Sürekli olarak liberalizmini koruma-
ya çabalar, ama bu bazı politik konularda onun için kolay de-
ğildir. Birçok durumda, kendi içtepileriyle uyuşmayan şeyler
söyler. Tipik düşük puanlı açıklamasıyla başlar:

"Siyaset ve hükümet konusunda, gerektiği kadar çok dü-
şünceye sahip olmamaktan korkuyorum; ama sanırım pek
çok insan artık yakın zamanlarda olduğundan daha liberal.

Belki de İngiltere’de meydana gelen değişiklik bazılarının hoşuna gidiyordur —bilmiyorum.”

İlkin, grevlere ılımlı şekilde karşı çıkar:

“Bilemiyorum, şirketi, onun bağlarını ve her şeyi dikkate almaksızın, bunu doğru bir istem olarak göremiyorum. Bu konuda çok şey okumadım ama ... büyük bir şirkette belki de bunlar olabilir, tamam, ama küçük dükkânlarda ... ve eğer sürüp gitse, hatta işin kapanması konusunda feci sonuçlar vermese bile... bir şekilde fiyat artışları ortaya çıkacaktır. Sanırım, gerçekte grevlerin lehinde değilim, ama tam bir şey söyleyemiyorum...”

Sonra grevlere karşı daha belirgin bir tutum alır; bu, hâlâ demokratik gözüken “birlik olma” formülüyle devreye sokulur.

“Onlar birlik olmalıdırlar ve belki yüzde 20 ya da 30’luk bir artış verilebilir; sonra, belki bir yolla bölünürler ... ve bu grevler... yanlış amaçlarla ise başlamışlardır... çünkü, eğer grev halledilirse... onlar bir tür anlaşmaya varmak durumundadır ve bu zorlama olacak, insanlar zorlanacaktır... İnsan doğasının böyle olduğunu sanmıyorum, ama...”

Oldukça karışık olan bu son açıklama aslında, yüksek puanlılara ait, insan doğasının içkin kötülüğüne ilişkin modele girmektedir.

Bu dönüşü yaptıktan sonra, yüksek puanlının PEK,⁵ hükümet denetimi vb. gibi konularla ilgili olağan yergisine geçer ve sözlerini asgari ücret-saat yasası konusunda çiftdeğerli bir açıklamayla bitirir:

5 CIO sendikasının Politik Eylem Komitesi. Çev. n.

“Şey, sanırım böyle şeyler eğer –sanırım bunlar gerekli– sanırım, belki ben bir idealistim –bir asgari ücret yasasına sahip olmak gerektiğini düşünmüyorum, çünkü işverenin işçisine yaşamasına yetecek bir ücret ödemesi gerektiğini düşünüyorum; eğer bunu ödeyemiyorsa, o zaman işçi orada çalışmak durumunda olmayacaktır, ama işveren bunu ödeyemezse, işini de götüremez zaten..”

Bu öznenin politik bakımdan ilerici olma isteğine ve somut sorunlar ortaya atılır atılmaz ortaya çıkan çok belirgin zihinsel değişimlerine tanıklık eden şey, herhangi bir özgül açıklamasından çok, sözlerinin genel eğilimidir. Bu adamın ‘politik içgüdüleri’ –eğer bu terime izin verilirse– onun resmi ilericiliğine karşıttır. Bu gözlemden, benimsenen ideolojiden çok daha derindeki psikolojik itkilere bakarak politik potansiyeller arasında daha iyi ayırım yapılabileceği çıkarsanabilir.

Üniversitede Psikoloji kursu gören, Demokrat Parti’ye kayıtlı, orta puanlı erkek M118’de de buna benzer bir şey gözlemlenebilir. Bu özne A-S’de orta, F’de düşük, E’de alt-orta puanlar almıştır. Görüşmecinin izlenimi, öznenin potansiyel bakımından ‘düşük’ olduğu, ama belli kişilik etkenlerinin onu bu yolda gitmekten alıkoyduğudur. Öznenin bu olağandışı özelliği, farklı görüş katmanları arasındaki çatışmayla pekâlâ açıklanabilir. ‘Büyük’ ve nispeten soyut politik konularda, ‘ilerici’ açıklamalar yapar:

“Sosyalizme doğru bir yönelim var, nasıl değiştiğini bilmiyorum. İşçiyle işveren arasındaki çatışmaya herhalde hükümet aracılık edecektir. Hükümet muhtemelen, işçi-işveren çatışmalarındaki güç dengesini koruyacaktır. Şimdi vurgu özgür girişim üzerinde; ama bu, çoğu kez tekelleşmeyle, küçük insanları ölümüne çalıştıran büyük şirketlerle sonuçlanıyor. Zenginlerle yoksullar arasında çok fazla mesafe var. İnsanlar başkalarını aşağı iterek tırmanıyorlar. Hiçbir düzen-

leme yok. Bu nedenle, ister sosyalizme varsın, isterse varmasın, hükümet ekonomik konularda daha etkili olmalıdır.”

Berkeley’den San Fransisco’ya birlikte yolculuk eden özne ile görüşmeci bu söyleşiyi daha samimi, daha resmiyetten uzak bir havada sürdürdüler ve bu arada sendikacılık konusuna da değindiler. Özne bu bağlamda, insanın kendi dolaysız çıkarları çerçevesinde, resmi ideoloji ile politik düşünme arasındaki mesafenin klasik bir örneğini sergiledi:

CIO’nun AFL’den daha iyi olduğunu düşünüyor. Sendikaların işlevlerini politik-eğitsel bakımdan ve yüksek yönetim gruplarına doğru daha da genişletmeleri gerektiğine inanıyor. Ama kendisi, girebileceği halde Federal İşçiler Birliği’ne girmeyi istemiyor, çünkü onların nispeten yüksek düzeydeki gelir sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğini, daha çok yoksul grupların ücretlerini belli bir asgarinin üstünde tutmakla ilgilendiğini düşünüyor. Sendikaların terfilerle ve iyi terfi kriterleri geliştirip bunları yükseltmekle ilgilenmelerini diliyor.

Kamu Hitabet Sınıfından bir ‘orta’ olan Kanadalı M934, papaz olmak için öğrenim görmektedir. Kendisini ‘sol kanatta çok ileride’ diye nitelemekte, ama şu açıklamasıyla bunu hemen yumuşatmaktadır:

“... Benim pratik bir doğam var, o yüzden sosyalistlere oy vermem... özellikle işbaşına geleceklerini düşünürsem.”

Onun açısından, pratik olmak sosyalizmle bağdaşmaz. Sosyalizm bir düşünce olarak, sanki bir uyarıcı olarak doğrudur, ama gerçekleştirilmesini Tanrı yasaklamaktadır.

“Onlara yalnızca sosyalist muhalefeti korumak için, ... varolan hükümetin sağa çok fazla kaymasını önlemek için ... oy

verirdim; ... ama kendi sosyalist programlarını uygulamaya sokacak... deneyime sahip olduklarını sanmıyorum ... ve programlarının düzeltilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

İngiltere’deki İşçi Partisi hükümetini över ama gerçekte bunun tek sebebi hükümetin sosyalist bir program uygulamamasıdır. Bu sakınımi bir ‘politik deneyim’ belirtisi olarak yorumlar.

“Şey... onların bu işe hazır olduğunu ... toplumsal düzeni bir hamlede değiştirmeye kalkışmadıklarını düşünüyorum ... Bence bu onların olgunluğunun bir kanıtı.”

Bu özne bir solcu entelektüel saygınlığı kazanmak istemekte, ama aynı zamanda da, ampirik bir varlık olarak, soyutta bağlandığı düşüncelerin somut gerçekleşmesinden belirgin bir şekilde korkmaktadır.

Bu gibi durumlarda, ortaya konan ideolojinin ilerici, gerçek görüşünse tam tersi bir karakterde olması, çoğu zaman rastlantı değildir. Bu, demokratik fikirlerin ifade edilmesini zorunlu hale getiren –bunun tersi belli bir anlamda Ortodoksluktan uzaklaşmak olacaktır– yerleşik demokrasiyle ilgili gözükmektedir. Faşist potansiyelin bugün kendisini, (büyük ölçüde kişiliğin bilinçdışı güçleriyle beslenen, temeldeki ‘politik içgüdü’ bütünüyle farklı olduğu halde) büyük ölçüde, ya liberal ya da tutucu diye nitelenebilecek geleneksel düşüncelerin sürdürülmesinde gösterdiğine inanmak için nedenler vardır. Bunu aşağıda işleyeceğiz.

4. Sahte Tutuculuk

PET konusundaki anket bulgularımızın çözümlenmesi, PET’te yüksek ama E’de düşük olanlarla her ikisinde de yük-

sek olanlar arasında bir fark gözetmemize yol açtı. Bu fark, 'gerçek tutucular' ve 'sahte tutucular' terimleriyle yorumlandı. Bunlardan birincisi, yalnızca liberal, bireyselci biçimiyle kapitalizmi değil, aynı zamanda –azınlıklara karşı önyargıların açıkça reddedilişinin de gösterdiği gibi– belirgin biçimde baskılara karşı ve içtenlikle demokratik olan geleneksel Amerikancılık kurallarını da desteklemektedir. Görüşme materyalimiz bu yapıyı daha belirgin bir şekilde ortaya koymamıza ve ayrıca bunu belli bakımlardan nitelememize izin vermektedir. Sahte tutucunun ideolojisinin bazı ayrıntılarına girmeden önce, sahte tutucu bir ideoloji modelinin bizim psikolojik bulgularımızın bütünsel eğilimiyle uyumlu olduğu varsayımımızı vurgulamalıyız. Buradaki fikir, araştırmamızda verdiğimiz özgül anlamıyla 'potansiyel faşist' karakterin, yalnızca görünür düzeyde değil, aynı zamanda kişilik yapısıyla da gerçek bir tutucudan çok sahte bir tutucu olduğudur. Sahte tutuculuğa denk düşen psikolojik yapı, bilinçdışı alanındaki şiddet, anarşik itkiler ve kaotik yıkıcılıkla birlikte, ego düzeyindeki uzlaşmacılık ve otoritaryen itaatkârlıktır. Bu çelişkili eğilimler, araştırmamızın, bilinçdışı ile bilincin iki kutbu arasındaki mesafenin en fazla olduğu, en başta da görüşmelerimizin klinik kısımlarına ilişkin olarak TTT'nin⁶ ele alındığı kesimlerinde, özel olarak doğrulanmıştır. Otoritaryen saldırganlık ve kincilik gibi özellikler, önyargılı kişiliğin bu uzlaşmaz eğilimleri arasındaki ara noktalar olarak görülebilir. Burada tartışılan psikolojik belirleyiciler bağlamına giren ideolojiye, bu rasyonalizasyon alanına döndüğümüzde, yıkıcılık dürtüsü gibi 'yasaklanmış' tepilerin rasyonalizasyonlarının asla bütünüyle başaramadığı anımsanmalıdır. Rasyonalizasyon tabulara tabi olan itkileri iğdiş etmekle birlikte, bunları bütünüyle ortadan kaldırmamakta, ama onları egonun kabullenmeye hazır olduğu toplumsal gereklere uy-

durarak, kendilerini 'hoşgörülebilir', değiştirilmiş, dolaylı bir tarzda dile getirmelerine izin vermektedir. Dolayısıyla, sahte tutucu kişilerin göz önündeki ideolojisi bile, onların bizi inandıracakları gibi, salt temeldeki başkaldırcılığa karşı bir tepki oluşumu olmayıp net bir şekilde tutucu değildir; daha çok, bireyin dışsallaştırılmış üstbenlikle katı özdeşleşimi yoluyla bir kenarda tutulan bu aynı yıkıcı eğilimleri dolaylı şekilde teslim etmektedir. Tutucu olmayan ögenin bu taşması, her insanın vazgeçilmez hakları gibi geleneksel değerlerin, kaba baskı ve zayıf görülen her şeyin açıkça yerilmesi yönünde çaba gösteren hâkim güçlerin az rastlanan bir açıklıktaki, ama yine de çok şiddetli olan saldırısına konu edildiği günümüz ideolojisindeki belli birey ötesi değişikliklerle daha da pekiştirilmektedir. Az çok faşist, devletçi kapitalist örgütlenme yönüne işaret eden toplumumuzdaki bu gelişme eğilimlerinin, ideolojide eskiden gizlenmiş olan şiddet ve ayrımcılık eğilimlerini ön plana çıkardığına inanmak için nedenler vardır. Bütün faşist hareketler resmen geleneksel düşünce ve değerleri kullanırlar; ama gerçekte, bunlara bütünüyle farklı, antihümanist bir anlam kazandırır.

Sahte tutucunun böylesine karakteristik biçimde modern bir fenomen gibi gözükmesinin nedeni, muhtemelen son dört yüz yıl boyunca saptanmış olan bu özel sendroma yeni herhangi bir psikolojik ögenin eklenmiş olması değil, nesnel toplumsal koşulların, söz konusu karakter yapısının kendini kabul edilmiş görüşleriyle dile getirmesini kolaylaştırmış olmasıdır. Bu sürecin, yani sahte tutuculuğun toplumsal kabulleniliş sürecinin uzun bir yol kat etmiş olması –tartışma götürmez bir kitle tabanı sağlamış olması araştırmamızın karşımıza çıkardığı tatsız sonuçlardan biridir. Yüksek puanlıları temsil eden bir dizi öznenin görüşlerinde, hem politik bakımdan tutucu hem de geleneksel liberal fikirler, sık sık nötralize edilmekte ve baskıcı, sonuna kadar yıkıcı istekler için yalnızca bir kılıf olarak kullanılmaktadır. Sahte tutucu, geleneksel

Amerikan değer ve kurumlarını kollama ve az çok kurgusal tehlikelere karşı koruma adına, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bunların ortadan kaldırılmasını amaçlayan kişidir.

Sahte tutuculuk modeli, görüşmecinin bir başka yüksek puanlı erkeği, yarı-faşist bir koşullu tahliye görevlisi olan M109'u betimlemesinde de ortaya çıkmaktadır:

Anketinde tercih ettiği politik parti olarak 'Cumhuriyetçi' yazmış, sonra da bunu karalamış. Yeni Düzen'e karşı Demokratlarla ve Willkie tipi Cumhuriyetçilerle uyuşuyor, Yeni Düzen'den yana Demokratlarla ve geleneksel Cumhuriyetçilerle ise uyuşmuyor. Bu, görüşme sırasında, partinin hiçbir şey ifade etmediğini, asıl sorunun adayın kendisi olduğunu söylerken açığa çıktı.⁷

Willkie tipi Cumhuriyetçi anlayışıyla ilgili soru sorulduğunda, Willkie taraftarlarını Dewey taraftarlarıyla aynı görüşüğünü söyledi. Büyük iş dünyası hem Willkie'den, hem de Dewey'den yanaydı.

PET'te aldığı 67 puan, üst-orta dilime giriyor. Tek tek maddelerin incelenmesi, öznenin dizginlenmemiş bir birey olma anlamında gerçek bir tutucu olmadığını gösteriyor gibi. Gerçi, 'Çocuklar doların değerini öğrenmeli' maddesinde ve Morgan ile Ford maddelerinde artı 3'e uzanarak (öbürlerinin çoğunda artı 1 ya da 2 puan alsa bile), PET maddelerinin çoğuyla uyuşuyor. Ama şu da belirtilmeli ki, depresyonların baş ağrısı gibi olduğunu ve işadamlarının sanatçı ve profesörlerden daha önemli olduğunu kabul etmiyor ve hükümetin herkese gelir güvencesi sağlaması, şirketlerin ve zengin bireylerin üzerindeki vergilerin artırılma-

7 Bu cümlelerin de gösterdiği gibi, kişiselleştirme açıkça faşist bir potansiyel taşır. Her türlü nesnel anonim denetim ve denge sistemine karşı, demokratik denetime karşı olan bireye cephane sağlar. Şimdiki durumda, 'büyük adam' yaltaklanmacılığının ardında, 'önderi izleme'ye hazır oluşun gölgesi görülmektedir.

sı gerektiğine ve toplumsallaştırılmış tıbbın iyi bir şey olacağına inanıyor. Bu son maddede artı 3'e çıkıyor. Böylece, onun bazı tür toplumsal işlevlerin hükümet tarafından gerçekleştirilmesinden yana olduğu, ama denetimin doğru elerde bulunması gerektiğine inandığı anlaşılıyor. Görüşme bunu netleştirdi. 6.5 yıl önce polis olmadan evvel hastane sigortası işindeymiş. Hiçbir tür tıbbi sigortanın lehinde olmayan AMA⁸ ile önceleri mücadele etmek durumunda kaldığını, sonra da bu işi bırakmanın akıllıca olacağını düşündüğünü, çünkü devlet tıbbının eli kulağında olduğunu söyledi.

Sağlık sigortasıyla ilgili görüşleri özetle şöyle:

“Kolektif olması hoşuma gidiyor, ama özel girişimin bunu hükümetten daha iyi yapabileceğine inanıyorum. Doktorlar bu işin içine ettiler, politikacılar da daha kötüsünü yapacaklardır. İnsanların bu tür bir şeye gereksinimi var ve ben de, eğer doğru giderse, teorik olarak bunu destekliyorum.”

Böylece, görüşmeciye göre, öznenin bir tür kolektivist değer sistemine sahip bulunduğu, ama denetimin onun kendini özdeşleştirebileceği grubun elinde olması gerektiğine inandığı, açıklık kazanıyor. Elbette bu, karşı çıktığı sendikalar değil, Ford ve Morgan türü bir grup.

Bu adamla ilgili belirleyici şey, onun genel gericiliğine ve her şeye nüfuz eden iktidar düşüncelerine –görüşmenin başka kesimleri bunları karutlamaktadır– karşın, sosyalist eğilimlere sahip olmasıdır. Ne var ki bu, üretim araçlarının ulu-sallaştırılması anlamındaki sosyalizm değildir; öznenin, serbest girişim ve rekabet sisteminin yerini bir devlet kapitalist bütünleşmesinin alması gerektiği yolundaki müphem görüşüne gönderme yapmaktadır— ekonomik bakımdan en güç-

lû grubun, yani ağır sanayinin, toplumun bütün yaşam sürecini kontrol ettiği ve örgütlediği, öznenin arkalarındaki gerçek ‘meşru’ ekonomik güce değil de yalnızca biçimsel demokrasi sürecine dayanarak kontrolü ellerinde tuttuklarını düşündüğü grupların ya da demokratik muhalefetin bu gruba artık müdahale etmediği bir sosyalizm.

Sahte tutuculuğun gerçekte yalnızca liberalizme karşı olmakla tanımlanmış olan bu ‘sosyalist’ ya da daha doğrusu sahte sosyalist ögesi, antidemokratik istekler için demokratik bir kılıf olarak hizmet etmektedir. Biçimsel demokrasi, bu tür bir düşünceye ‘halk’tan kopukluk gibi gözükür; halk ancak, iyi tanımlanmamış bir güçlü el sistemi ‘etkisiz’ demokratik süreçlerin yerini aldığı takdirde kendi haklarına sahip olacaktır.

Bir başka yüksek puanlı erkek, birinci derece cinayetten hüküm giymiş bir San Quentin mahkûmu olan M651A, sahte tutuculuğun özel bir yönü olarak sahte demokratizmin iyi bir örneğidir.

(Bugünkü politik yönelimler konusunda ne düşünüyorsunuz?) “California’ya vali olarak bir zalimi getirdik... ona (oy) vermedim. Buna demokrasi diyorlar... demokrasi en iyi yönetim tipi, ama (etkisiz)...”

Özne Başkan Roosevelt’i, özellikle onun UİY’sini⁹ şiddetle eleştiriyor. Babasının kısmen UİY nedeniyle işten uzaklaştırıldığını söylüyor, ama bu göndermede kafasının biraz karışık olduğu ortada:

“Demokrasi doğru kullanıldığında iyi. Ülkedeki parayı az sayıda insanın denetlediğine inanıyorum. Komünizme inanmam... ama hiçbir şeye sahip olmayan o kadar çok kü-

çok insan var ki..." Özne büyükannesinin ayda yalnızca 30 dolar emekli aylığı aldığını ve bununla geçinemediğini söylüyor... bu bakımdan yasa değiştirilmeliymiş... yaşlılık sigortasını, yeni yasanın kapsamına girmeyen çok yaşlı insanları da kapsayacak şekilde genişletmek gerektiğini vurguluyor...

Burada çok ciddi bir dinamik söz konusudur. Mevcut ekonomik sistemde biçimsel demokrasinin, halkın çoğunluğu açısından, en temel istek ve gereksinimlerin karşılanmasını kalıcı biçimde güvence altına alamadığı tartışma götürmez; ama aynı zamanda, demokratik yönetim biçimi adeta –öznelerimizin gözde bir lafını kullanarak-ideal bir topluma olabildiğince yakın gibi sunulmaktadır. Bu çelişkinin neden olduğu kızgınlık, onun ekonomik temellerini göremeyenler tarafından, demokrasi biçiminin kendisine karşı yöneltilmektedir. Vaat ettiği şeyi yerine getirmediği için özneler onu bir ‘madrabazlık’ olarak görmektedirler ve bunu, bütün insanlık onurunu ve adalet iddialarını gözden çıkaran, ama daha iyi planlama ve örgütlenme yoluyla onların yaşamları için bir tür güvence oluşturacağını bulanık bir şekilde umdukları bir sistemle değiştirmeye hazırdırlar. Bu sahte tutucu politik düşünme tarzı, Amerikan demokrasi geleneğinin en aşırı kavramına, yani devrim kavramına bile başvurmaktadır. Ne var ki bu kavram iğdiş edilmiştir. Halkın amaçlarına herhangi bir somut gönderme yapılmaksızın, yalnızca bulanık bir şiddetli değişimden –üstelik, yalnızca ani ve şiddete dayalı bir kopuş olması itibariyle devrime benzeyen, bunun dışında daha çok yönetsel bir önlemi andıran bir değişimden– söz edilmektedir. Eski Galler Prensi’nin Kuzey İngiltere’nin sorunlu alanlarını ziyaretinden sonra ün kazanan, kindar, başkaldırıcı, ancak içgüdüsel biçimde edilgin bir düşüncedir bu: “bu konuda bir şeyler yapılmalı.” Bu düşünce, güçlü paranoid özelliklerle engellenmiş, 37 yaşında sakat bir ev kadını olan, yüksek

puanlı F105'in sözlerinde sözcüğü sözcüğüne yer almaktadır. Her zaman Roosevelt'e oy vermiştir, çünkü "bir Demokrat olmaya karar vermiştir". Bunun nedeni sorulduğunda, şöyle der:

"Bilmiyorum. Ancak asıl olarak kapitalizme karşıyım ve Cumhuriyetçiler de kapitalist zihniyetli. Demokratlar işçi sınıfına bir şans vermeye çalıştılar. Babam yıllarca Thomas'a oy verdi. Dünyanın sonunda bu noktaya geleceğini düşünüyor. Ama bunu asla bir sorun yapmamıştır. (İdealleriniz onun tutumunun bir yansıması mı?) Eh, olabilir. Bunun bilincinde değilim. Oy verebilir duruma geldiğim anda oy kullandım. (Savaşın sonra neler olacağını düşünüyorsunuz?) Muhtemelen, yeniden Cumhuriyetçiler gelecek. Amerikan kamuoyunun çok değişik bir tip olduğunu düşünüyorum. Ben de değişeceğim. Dünya öylesine kaotik bir karışıklık içinde ki, bir şeyler yapılmalı. Birlikte yaşamayı öğrenmeye doğru idiyoruz, bütün dünya olarak."

Bu öznenin varsayımsal ilericiliğinin sahteliği, onun bağnaz bir antisemit olduğunu kanıtladığı azınlıklar kesiminde ortaya çıkmaktadır.

Bu kadının radikal bir değişiklik yönündeki sönük isteğinin anlamını kestirmek için, bunun bir başka sahte tutucu olan, şiddetli biçimde antisemitik, soygunculuktan hüküm giymiş bir San Quentin mahkûmunun, M661A'nın, tutumuyla karşılaştırılması gerekiyor. Görüşmeciye göre bu özne, 'çok şey yaşamış' bıkkın dekadan rolünü oynamakta ve bu tutumdan, zayıf saydıklarının şiddetle ezilmesi için gerekçe işlevi gören uydurma bir aristokratik ideoloji türetmektedir. "Siyasetle pek ilgilenmiyorum ama komünizme gittiğimizi düşünüyorum ve bundan hoşlanmıyorum." Nedeni sorulduğunda, aşağıdaki itiraflar ortaya çıkar:

“Bir nederi, Rusları devrimden dolayı hiç bağışlamadım... Onları suikastçiler olarak değil, katiller olarak görüyorum. Devrimden dolayı Fransa’yı ya da Meksika’yı nasıl bağışlamadıysam, Rusya’yı da bağışlamadım... başka deyişle, ben hâlâ Eski Düzen’e inanıyorum ve bizlerin, en çok Hoover yönetiminde mutlu olduğumuza ve onu tutmamız gerektiğine inanıyorum. Hem onun döneminde daha çok paraya sahip olacağımı sanıyorum ve veraset vergisine inanmıyorum. Eğer alırsam teriyle 100.000 dolar kazanırsam, bunu istediğim kişiye bırakabilmeliyim. Sanırım, bütün insanların özgür ve eşit yaratıldığına da aslında inanmıyorum.”

Geleneksel hükümet müdahalesi eleştirisini, dizginlenmemiş bireycilik adına hâlâ kabullenmekle birlikte, eğer güçlüler uygularsa, böyle bir hükümet denetiminden yanadır. Özne bu konuda, daha önce değindiğimiz koşullu tahliye görevlisi M109’la tam bir uyuşum içindedir:

(İş dünyası üstündeki hükümet denetimine ne diyorsunuz?) “Yarı yarıya onaylıyorum. Birisinin denetim yapması gerektiğine kesinlikle inanıyorum...”

Hükümet denetimine inanıyorum, çünkü bu onu azaltıyor –gerçekte demokrasiye inanmam; eğer dümende birinin olduğunu bilirse, devrimler de olaylar da olmaz. Ama, siyaset üstüne çok şey okumadığımdan, çok şey söylemeye hakkım olduğunu sanmıyorum.”

M661A’nın politik felsefesinin ardında gerçekte ‘doğru insanlar’ düşüncesinin bulunduğunu, onun bütün devrimlere neden itiraz ettiğine ilişkin açıklaması göstermektedir:

“Devrimler kurulu düzeni devirirler ... ve her zaman, hiçbir şeyi olmayan insanlar tarafından yapılırlar... Toplumun doğru katmanlarından gelen bir komünist hiç görme-

dim... George Bernard Shaw'ın sosyalizm üstüne kitabını okudum."

İki tür sahte tutucu arasında ayrım yapılabilir: demokrasiye inandığını söyleyen ama gerçekte antidemokratik olanlarla, kendilerine tutucu demekle birlikte gizlice yıkıcı isteklere kapılanlar. Ne var ki bu ayrım bir ölçüde rasyonalisttir. Ne psikolojik motivasyonlar ne de güncel politik karar bakımından büyük bir önemi vardır. Sadece zayıf rasyonalizasyonlara ilişkin gözüktür: fenomenin özü her iki durumda da aynıdır. Biraz önce andığımız M661A, daha dar anlamdaki sahte tutucu gruba dahildir. Açık faşist eğilimlerini teslim etmekle birlikte, kendi tutucu arka planını vurgulayan, bütün cetvellerde yüksek bir hukuk öğrencisi olan M105 de öyledir:

"Doğal olarak, Cumhuriyetçi duygularımı ebeveynlerimden aldım. Ama yakın zamanlarda, kendim de çok şey okudum ve bunlarla uyuşuyorum... Biz tutucu bir aileyiz. Sosyalizmle ilgili her şeyden nefret ederiz. Babam 1932'de F.D.R.'ye oy verdiği için üzülürdü.

Babam Güney Carolina Senatörü Reynolds'a Milliyetçi Parti konusunda yazdı. Bu 'Her şeyden önce Amerika' tutumu değil, gerçekte yalıtıma bir tutum değil, ama inanıyoruz ki, ülkemiz satılmaktadır."

Klinik bölümlerde tartışıldığı şekliyle baba saplantısı ile, siyasetteki otoritaryen kanaatler arasındaki açık bağ vurgulanmalıdır. Özne, Almanya'nın ve Alman sisteminin yenilgiyle karşı karşıya geldikleri ve her nasılsa kendi negatif ütopyalarına sarılmak istedikleri zaman, faşistlere aşına bir laf eder:

"Amerika savaş veriyor; ama biz bu savaşı kazanırsak, barışı yitireceğiz. Bundan ne kazanabileceğimi anlayamıyorum."

Bunun tersine, daha dar anlamda sahte demokratizmin çarpıcı bir örneği, tipolojiyle ilgili bölümde aşırı 'manipülatif' sendromun temsilcisi olarak tartışılan, güçlü faşist eğilimleri olan bir böcek toksikolojisi öğrencisinin, yüksek puanlı erkek M108'in politikayla ilgili söylediklerinin başlarında yer almaktadır. Bu özne Roosevelt'e karşıdır, Yeni Düzen'e karşıdır ve pratik olarak her toplumsal insancıl düşünceye karşıdır. Ne var ki, hemen bir adım sonra, kendisinin 'bir ölçüde sosyalist' olduğunu düşündüğünü söyler.

Alman Nazilerinin, demokratik denetimle sınırlanmayan otorite adına Weimar Cumhuriyeti'ni itham etme, özel mülkiyetin kutsallığını yüceltme ve aynı zamanda da kendi partilerinin adında sosyalist sözcüğünü kullanma modeli tam olarak budur. Apaçık ki, kötü tanımlanmış kolektivite adına bireysel özgürlüklerin budanmasından başka bir şey olmayan bu tür bir 'sosyalizm', kendilerini tutucu olarak adlandıranların dile getirdiği şekliyle otoritaryen denetim isteğiyle çok iyi kaynaşmaktadır.

Burada, özel çıkarlar ('kazanabileceği' şey) ve nesnel politik mantık (Müttefiklerin zaferinin kesinliği) arasındaki açık bağdaşmazlık, şu ya da bu şekilde, faşizan savaş sonrası bozgunculuğunun hizmetine sokulmuştur. Ne olursa olsun, demokrasi kaybetmelidir. Psikolojik bakımdan, yıkıcı 'yaklaşan akıbet' modeli söz konusudur.

Bu bozgunculuk, sahte tutucu politik felsefenin bir başka özelliğidir: faşist düşmana, Hitler Almanyası'na sempati... Bu, insani yüce gönüllülük olarak, hatta herkese adil bir pay verme demokratik isteği olarak, kolayca rasyonalize edilir. Hitlerci propagandanın demokratik ülkelerde savaştan önce yerleştirdiği, hiç de kökü kazınmış olmayan, beşinci kol zihniyetidir bu.

Bütün cetvellerde yüksek, birçok bakımdan oldukça rasyonel bir üniversite öğrencisi olan M106 ilk bakışta Almanya'yı eleştiriyor gibi gözükmemektedir. Ne var ki daha sonra, Alman

faşizminin kaynaklarını, büyük ölçüde faşist propagandanın uydurduğu varsayımsal derin tarihsel temellere dek cafcıflı bir biçimde uzatarak, savunmacı bir tutuma kayar:

“Alman halkı her zaman saldırgan olmuş, merasimlere bayılmış, hep büyük bir orduya sahip olmuştur. Son savaştan sonra adil olmayan bir barış yaptılar. Versailles antlaşması onlar için açıkça adil değildi ve çok zor durumda oldukları için, Hitler gibi genç bir adamı ortaya çıktığı anda dinlemeye istekliydiler. Eğer daha iyi bir barış yapılmış olsaydı, şimdi bir sıkıntı olmazdı. Hitler vaatlerle ortaya çıktı ve insanlar onun için harekete geçmeye istekliydiler. Muazzam işsizlik, enflasyon vardı vb.”

‘Adil olmayan’ Versailles antlaşması efsanesi, Alman olmayan ülkelerdeki muazzam psikolojik kaynaklarla –yerleşik kahramanlık simgesine karşı, bilinçdışı suçluluk duygularıyla– beslenmeliydi: aksi halde, Hitlerci savaş sürdürülemezdi. Öznenin Hitler’e ilişkin açıklamalarının gerçekte sempati dile getirdiğini, Hitler’in Yahudilere yönelik kıyım politikası üstüne, önceki bölümde aktardığımız şu açıklaması kanıtlamaktadır:

“Hitler işleri biraz fazla ileri götürdü. Bir ölçüde gerekçesi vardı— Yahudilerin bazıları kötü, ama hepsi değil. Hitler sepetteki çürük bir elmanın geri kalanları da bozacağını düşündü.”

Ancak, bu özne bile demokrasi kılıfına sarılmakta ve açık faşizmden sakınmaktadır. Bu ülkedeki Yahudilerle ilgili bir soru sorulduğunda, şu yanıtı verir:

“Aynı sorun; ama biz demokratik bir ülke olduğumuz için, bu çok daha iyi bir şekilde ele alınıyor.”

Sahte tutuculuk, kuşkusuz yüksek puanlıların baskın bir özelliği olmakla birlikte, düşük puanlılar arasında da yok değildir. Bu, özellikle Nazilere yönelik savunmacı tutuma ilişkindir. Nitekim, F'de yüksek olsa bile önyargı konusunda düşük, genç bir matematik öğrencisi olan F133 kendisini 'oldukça tutucu' diye niteler. Bu öznenin 'resmi' ideolojisi bağınazlığa karşı oluşturulmuştur. Ama kendi İrlandalı soyuna gönderme yaparak, İngilizlere kızar ve bu da onu, kendi F puanıyla uyumlu biçimde, temeldeki faşist eğilimlere yalnızca bir ima olmaktan öte Alman yanlısı açıklamalara götürür:

"Ben İngiltere'ye karşı önyargılıyım. İngiltere İrlanda halkına kötü davranıyor. İngiltere Naziler kara, Rusya ak diyor, ama ben İngiltere'nin kara olduğu düşüncesindeyim. Halkı istila etmeye kalkışıyor ve bu hiç de adil değil; ben Rusya'ya da karşıyım. Gerçi, onlar halkın davasıyla ilgileniyorlar, ama genelde haklı değiller ve onların yönetim türü de bizimkisinden kötü. (Naziler konusunda ne düşünüyorsunuz?) Almanlar her şeyi yitirdi; umutsuzluğa kapıldılar. Rusya ile İngiltere'yi daha zenginleştirmek uğruna Almanya'yı bölmeye inanmıyorum. Savaşı Almanya'nın başlattığı doğru değil — savaş için, iki halk gerekir. Bütün yükü bir ulusa yıkmak adil değil. Almanlar yalnızca daha çok ezilmişlik duyacaklar ve daha çok savaşacaklar. Almanları kendi hallerine bırakmak gerekir. Nazilerin ne kadar zalim oldukları çok fazla vurgulanıyor. Almanlarla adil bir barış yapılmamıştı. Almanları yönetmek üzere, kendi Nazi rejimimizi öne süremeyiz. Bir sonraki savaşa Ruslar neden olacak. Almanya'daki yıkım çok fazla oldu. İnsanlar altta kalan herkesin kötü, güçlü olanların ise iyi olduğuna, güçlülerin altta kalanları parçaladığına ve bunların adil değil, yalnızca pratik olduğuna inandıkları için, ben kötümserim."

Savaş suçu sorunuyla ilgili olarak 'adillik' isteminde bulunan bu özne Nazi vahşetine 'çok fazla vurgu' yapılmasını protesto ettiği zaman, bireyci bir kayma gerçekleşmektedir.

Sahte Tutuculuğun Anlamı Üstüne Notlar

Sahte liberal hatta sahte ilerici terimlerinin çoğu zaman yerini alabildiği sahte tutucu teriminin devreye sokulması, özne konusunda neyin 'sahte' olduğu, hakiki politik ideolojiler nosyonunun ileri sürülüp sürülemeyeceği ve (eğer sürülebiliyorsa) ne ölçüde sürülebileceği üstüne kısa bir kuramsal tartışmayı gerektiriyor. Bütün bu terimler azami dikkatle ele alınmalı ve asla tözleştirilmemelidir. 'Sahte' ile 'hakiki' politik ideolojiler arasındaki ayrım, esas olarak, önyargılı kişiyi ve genelde geleceğin muhtemel faşistini 'gericilik'le özdeşleştirme şeklindeki aşırı yalınlaştırma tuzağından kaçınmak için yapılmıştır. Etkili örgütlenme ve teknolojik başarı bakımından faşizmin birçok 'ileri' özelliğe sahip olduğu, her tür kuşkunun ötesinde saptanmış bulunuyor. Dahası, konuculuğun [vigilantism] özelliklerini aldığı anda 'Amerikan yaşam tarzını koruma' genel düşüncesinin hem açık politik tezahürlere hem de karakter özelliklerine ilişkin, şiddetli biçimde saldırgan ve yıkıcı eğilimleri gizlediği, bizim incelememizden çok daha önce kabul edilmiştir. Bununla birlikte, bir tutumun ya da onun aşırı vurgulanmasının sonucu olan davranışın 'hakikiliği' düşüncesinin, bir bakıma, sözgelimi normallik kadar sorunlu olduğu söylenmelidir. Bir kişinin görünür politik çerçevede hakiki tutucu mu yoksa sahte tutucu mu olduğuna ancak, onun kendi eylemlerini seçmek durumunda kaldığı kritik ortamlarda karar verilebilir. Bu ayrımın, psikolojik belirleyicilere ilişkin olması ölçüsünde, göreceleştirilmesi gerekir. Bütün psikolojik itkilerimize her düzeyden ve tipten özdeşleşmeler nüfuz etmiş olduğundan, 'hakiki'yi 'taklit

olan'dan bütünüyle ayırmak olanaksızdır. Bir kişinin kendi babasıyla özdeşleşmesine dayanan özelliklerini 'hakiki değil' diye nitelemenin anlamsız olacağı açıktır. Kendi kendisiyle bütünüyle özdeşleşen ve başka hiçkimseyle özdeşleşmeyen mutlak birey düşüncesi, *per se* boş bir soyutlamadır. Hakiki ile 'devralınmış' arasında hiçbir psikolojik sınır çizgisi yoktur ve bu ikisi arasındaki ilişki hiçbir zaman statik bir ilişki olarak görülemez. Bugünün sahte tutucusu, yarının hakiki tutucusu olabilir.

Bu irdelemeler ışığında, 'hakiki' ile 'sahte' arasındaki ayrımı özenle formüle etmek yöntembilimsel bir önem taşır. Kuşkusuz, en yalın usul, her iki kavramı da anketin ve görüşmelerin küme ilişkileri çerçevesinde işlemsel bir tarzda tanımlamak olacaktır. Her tür –yalnız politik alandaki değil– uzlaşım sal ve geleneksel değerin kabullenilmesi ile, aynı zamanda sinizm, cezalandırıcılık ve şiddetli antisemitizm gibi F cetvelinin daha yıkıcı kümelerinin kabullenilmesi arasında aşikâr çelişkiler sergileyenlere, kabaca 'sahte tutucu' demek gerekecektir. Ne var ki bir ölçüde keyfi ve mekanik olan bu ayırım olsa olsa terimleri tanımlayacak, ama bu terimlerin örtük sebeplerini anlamaya hiç de yardımcı olmayacaktır. Söz konusu ayrımı anlamlı bir psikolojik hipotez üzerine oturtmak daha doyurucu olur. İşe yarayabilecek bir hipotez, başarılı ve başarısız özdeşleşme arasındaki farkı hareket noktası alan bir hipotezdir. Bu, 'hakiki' tutucu karakterin, önemli duygusal çatışma birikimleri –güçlü çiftdeğerlilik ve yıkıcı karşı eğilimler– taşımaksızın, otoritaryen modellerle özdeşleşimlerinde esasen ya da en azından geçici olarak başarılı kişilik olduğu anlamına gelir. 'Sahte' özelliklerse, tersine, otoritaryen özdeşleşimlerinde ancak yüzeysel düzeyde başarılı olanların karakteristiğidir. Bunlar, devrimden nefret eden San Quentinlinin sözleriyle, toplumun doğru katmanlarına dahil olduklarına kendilerini ve başkalarını inandırmak için, bunu sürekli abartmak zorunda kalırlar. Uzlaşmacı değerleri kabullenmek

için harcadıkları inatçı enerji, sürekli olarak, bu değerlerin kendilerini parçalama, onları tam karşıtlarına dönüştürme tehdidi taşır –tıpkı, Tanrı'yı ve Ülke'yi savunma konusundaki 'fanatik' heveslerinin onları madrabazların aşırı bir taraftarı olmaya ve kendi ülkelerinin düşmanlarına sempati beslemeye yöneltmesi gibi.

Ne var ki bu ayırım bile ancak sınırlı bir geçerliliğe sahiptir ve psikolojik dinamiğe tabidir. Babayla özdeşleşmenin hep kararsız bir nitelik taşıdığını ve bunun iyice oturmuş gibi gözüktüğü 'hakiki' durumlarda bile, faşist cinsten kolektifleştirilmiş otoritenin ataerkil üstbenliği ikame ettiği bir ortamın etkisi altında parçalanabileceğim Freud'dan biliyoruz.

Ancak, bütün bu çekincelerle birlikte, söz konusu ayırımın mevcut koşullarda hâlâ bir gerekçesi olabilir. Şimdiye dek tartışılan sahte tutucuları, araştırmanın daha önceki bir bölümünde işaret edildiği gibi –Berkeley örneklerine zıt olarak– gerçek ya da kendinden menkul birkaç üst sınıf üyesini içeren Los Angeles örneklerinden alınmış bir 'hakiki' tutucuyla karşılaştırmaya izin verilebilir.

F5008 E'de düşük, F'de orta, PET'te ise yüksektir. Eski Amerikan soyundan gelen bu kadın, Jefferson'ın doğrudan torunudur. Görüldüğü kadarıyla, toplumsal statüsüne ilişkin herhangi bir kinci duygusu yoktur ve kendi iyi ailesi ya da 'toplumun doğru katmanları'nın gerçek bir üyesi olması konusunda hiçbir vurgu yapmaz. Belirgin şekilde önyargısızdır. TTT'si, tepki oluşumunun ürünü olabilecek ya da olmayabilecek, bir ölçüde nevrotik bir aşırı iyimserliğin izlerini taşır. Sayıları muhtemelen azalmakla birlikte hâlâ varolan 'hakiki' tutucuların, Amerikan toplumunun önemli tutucu katmanlarının emeğe karşı saldırı ve ırk nefreti yönünde hızla geliştiğinin farkına vardıkları için, giderek daha kötü bir vicdan geliştirebileceği ileri sürülebilir. Bu eğilim arttığı ölçüde, 'hakiki' tutucuların, kendi yetişme ve psikoloji modelleriyle bir bakıma bağdaşmaz olsa bile, kendilerini demokratik ide-

alleri ileri sürmek zorunda hissettikleri görülmektedir. Bu gözlem genelleştirilebilirse, bunun anlamı, 'hakiki' tutucuların bugünün toplumsal dinamiklerince giderek daha çok liberal kampa doğru sürüklenmesi olacaktır. Bu da, yüksek puanlılar arasında hakiki tutuculuğun çarpıcı örneklerini bulmanın neden böylesine zor olduğunu açıklamaya yardım edebilir.

Eğer varsayımımız doğruysa, yani sahte tutuculuk –psikolojik yönünün söz konusu olması ölçüsünde– eksik özdeşleşmeye dayanıyorsa, bunun uzlaşmacılık modeli içerisinde önemli bir rol oynayan 'daha yüksek toplumsal gruplarla özdeşleşme' özelliğiyle neden bağlı olduğu da anlaşılabilir. Başarılamayan özdeşleşme, çoğu durumda muhtemelen, babayla özdeşleşmedir. Bu başarısızlığın otoriteyle herhangi bir gerçek uzlaşmazlık doğurmadığı ve (içselleştirmeden de olsa) otoritaryen modeli kabul eden insanlar, kendilerini sosyolojik bakımdan daha yüksek toplumsal gruplarla özdeşleştirenlerdir. Bu, Almanya'daki faşist hareketin orta sınıftan her tür engellenmiş insanı çekmesiyle uyum içindedir: déclass¹⁰ duruma geldiklerini teslim etmeye hazır olmaksızın, kendi ekonomik temellerini yitirenleri; kendilerine iş ve nihai olarak da başarılı bir savaş vaat eden güçlü bir harekete kestirmeden katılmak dışında, kendileri için hiçbir şans göremeyenleri... Sahte tutuculuğun bu sosyoekonomik yönünü psikolojik yönünden ayırt etmek, çoğu durumda zordur. Geleceğin muhtemel faşisti açısından, kendi toplumsal özdeşleşimi babasıyla olan özdeşleşimi kadar kararsızdır. Bu fenomenin toplumsal tabanı, herhalde, 'normal' ekonomik rekabet yoluyla yükselmenin giderek güçleşmesi, bu yüzden de 'köşeyi dönmek' isteyen –ki bu da psikolojik duruma geri götürür– insanların yönetici gruba katılmanın başka yollarını aramak zorunda kalmalarıdır.

10 Sınıf-dışı, serseri. Çev. n.

Onlar, sık bir kulübe kabul edilmek ister gibi, üyelerin bir tür 'onay'ını aramak durumundadırlar. Muhtemelen yansıma mekanizmasından kaynaklanan nedenlerle, faşistin böylesine şiddetli biçimde itham ettiği züppelik, demokratize edilmiş ve onların zihinsel yapılarının bir parçası olmuştur: Bir 'kariyer' yapmak isteyen kişi, gerçekte, iş dünyasındaki ya da meslekteki bireysel bir başarıdan çok, 'nüfuzlu biri'ne belbağlamalıdır. Daha yüksek gruplarla özdeşleşme yükselmenin ön gereğidir, ya da en azından, dışarıdakilere öyle gözükür; oysa 'hakiki' tutucu grup buna bütünüyle alerjiktir. Bununla birlikte, eski Horatio Alger ideolojisine göre, sık sık kendi 'toplumsal yükseliş'ini ileri süren kimse bundan en azından narsistik doygunluk sağlar ve mutlu bir biçimde, içten içe, gerçeklikte ulaşmayı umduğu bir statünün hayalini görür.

Burada, gene Los Angeles grubundan alınmış iki yüksek puanlı örneği anılabilir.

Bütün cetvellerde aşırı yüksek puan alan, Yahudileri öldürmek istediğini açıkça söyleyen az sayıdaki öznemizden biri, 5006, bir diş hekiminin torunudur. Babası diş hekimi olmayı başaramamıştır ve özne büyükbabasının toplumsal statüsünü yeniden elde etme konusunda ateşli umutlar beslemektedir. Özdeşleşme başarısızlığı sorununa gelince, bu durumda, baba imgesinin yerini büyükbaba imgesinin almış olması anlamlıdır —tıpkı, 'daha iyi günler görmüş olma' ve yeni ekonomik gelişmelerin kararttığı iyi bir aile arka planına sahip olma düşüncesinin Almanya'da ön-faşist, enflasyon sonrası kuşakta büyük rol oynaması gibi.

Gene bütün cetvellerde aşırı yüksek puanlar alan 5013 babasının bir doktor olduğunu söylemektedir, oysa gerçekte babası hastaları masaj yoluyla tedavi eden biridir —bu pratisyenlerin kendilerince de büyük ölçüde paylaşıldığı gözlenen bir özellik. Alman örneği herhangi bir şey öğretmekteyse ve bizim yarı-bilgiçlik kavramımızın doğru olduğu kanıtlanırsa,

akademik olmayan 'bilimci' ve 'doktor'ların güçlü biçimde faşist platforma çekilmesi beklenebilir.¹¹

5. Gasp Etme Kompleksi

Sahte tutucu zihniyetin –yaygın ve yarı bilinçli bir şekilde– uğrunda çabaladığı erek, ekonomik bakımdan en güçlü olan grubun diktatoryasını kurmaktır. Buna bir kitle hareketi aracılığıyla, 'küçük adam' denilenlere (yani, hâlâ kendi statülerine ve varsayımsal bağımsızlıklarına sarılan, orta ve alt-orta sınıfların endişeli üyelerine) eğer doğru insanlarla zamanında birleşirlerse güvence ve ayrıcalıklar vaat eden bir kitle hareketi aracılığıyla ulaşılabacaktır. Bu istek bütün sahte tutucu ideolojide yankılanır. Temsili hükümet demokrasiyi saptırmakla suçlanır. Özellikle Roosevelt ve Yeni Düzen'in iktidarı gasp ettiği, diktatörce bir konum elde ettiği söylenir. Böylece, sahte tutucular ilericileri, bizzat kendi olmak istedikleri şeylerle suçlarlar ve kendi iddialarını 'alçakları kapı dışarı etmek' için bir gerekçe olarak kullanırlar. Demokrasinin 'kötüye kullanılışı'na karşı, onun savunulmasına başvururlar; 'kötüye kullanmalara' saldırma yoluyla, sonunda demokrasiyi bütünüyle ortadan kaldıracaklar-

11 Sahte tıbbın Nazi Almanyası'nda oynadığı rol, sosyolojik bakımdan nasyonal sosyalizm koşullarında déclassé entelektüellerin ortaya çıkmasıyla, psikolojik bakımdansa birçok önderin kişiliklerinin yanı sıra Nazi ideolojisinin de paranoid çarpıklığıyla bağlantılıdır. 'Kanın saflığı' doktrini ile bedeni arındıran çeşitli şeylerin yüceltilmesi arasında, dolaysız bir karşılıklı bağlantı vardır. Hitler'in kurduğu ilk akademik kürsü, 'doğal sağlık' kürsüsüydü. Onun kendi hekimi bir şarlatan, Himmler'in ki bir masaj pratisyeniydi ve Rudolf Hess tıbbı her tür batıl yaklaşımı teşvik ederdi. Amerikalı 'tarafhtarlar' arasında da buna benzer eğilimlerin kendini duyurduğu belirtilmelidir. Yerli kaçık ajitatörlerimizden biri, Yahudi avcılığını yalnızca Yahudi olmakla değil sağlıklı olmakla da itham edilen bir beslenmeye karşı yöneltilmiş bir 'sağlıklı gıda' kampanyasıyla birleştirmektedir. Bütün faşist ideolojideki Yahudi besini imgesi, özenli bir incelemeye değer. Çev. n.

dır. Sahte tutucu ideoloji, psikolojik yansıma mekanizmasıyla tamamen uyumludur.

Eğer gerçekten Roosevelt politikasını bir 'güçlü el diktatoryası' gibi görüyorlarsa, onu onaylamıyorlar ve ondan memnuniyet duymuyorlarsa, bu insanların iktidarla neden böylesine ilgilendiği sorulabilir. Öyle gözüküyor ki, bu nedenler çeşitlidir. Birincisi, sahte tutuculuğun temsilcisi olan toplumsal tipler Yeni Düzen'den yararlananlardan değildir ya da kendilerini öyle görmezler. Bu onlara, işsizlerin ve işçilerin yararına bir yönetim gibi gözükür ve hatta, kendileri WPA'dan¹² ya da zorunlu sendika üyeliğinden birtakım yararlar elde etseler bile, bunda hiç kabul etmek istemeyecekleri bir şey göreceklerinden kızgınlık duyarlar: orta sınıflara ait oluşlarının ekonomik temellerini yitirdiği. İkincisi, onlar açısından Roosevelt yönetimi asla yeterince güçlü olmamıştır. Onlar, Yeni Düzen'in Yüksek Mahkeme ve Kongre tarafından ne ölçüde engellendiğini çok iyi anlarlar; Roosevelt'in vermek durumunda kaldığı ödünleri—kendi politik çizgisine karşıt çeşitli adamlara, örneğin Jesse Jones'e, aşikâr ödünler vermek durumunda kalmıştı—bilirler ya da sezerler; 'diktatör' diye bağırırlar, çünkü Yeni Düzen'in hiç de diktatorya olmadığını ve bunun kendi genel ideolojilerinin otoritaryen modeline uymadığını anlarlar. Üçüncüsü, hangi parlak terimlerle dile getirilirse getirilsin, onların güçlü adam düşünceleri gerçek güç imgesiyle renklendirilmiştir: en güçlü sanayi gruplarının desteğiyle. Onlar açısından, yönetimdeki ilericiler gerçek gaspçılardır; bunlar kurnazca ve yasadışı manipülasyonlar sayesinde Amerikan demokrasisiyle bağdaşmayan haklar elde etmiş olmaları nedeniyle değil, 'doğru insanlar' için ayrılması gereken bir iktidar konumuna sahip olmaları nedeniyle gaspçıdırlar.

12 Roosevelt yönetiminin uyguladığı işsizlik yardımı. Çev. n.

Sahte tutucular köklü bir 'meşruiyet' duygusuna sahiptir: meşru yöneticiler, gerçekte üretim makinesinin komutasında bulunanlardır —kendi kısa ömürlü iktidarlarını biçimsel politik süreçlere borçlu olanlar değil. Alman faşizminin tarih öncesinde de büyük bir rol oynamış bulunan bu son motif daha ciddi biçimde ele alınmalıdır, çünkü toplumsal gerçeklikle bütünüyle çelişmemektedir. Gerçekten, demokrasi Rosevelt yönetiminde ekonomik alanlara belli müdahalelerin yapılmasını sağlayan, ama ekonomik temellere asla dokun-durtmayan biçimsel bir politik yönetim sistemi olduğu süreç, insanların yaşamının ülkenin ekonomik örgütlenmesine ve son çözümlemede de, halkın seçilmiş temsilcilerinden çok Amerikan sanayiini denetleyenlere bağlı olduğu doğrudur. Sahte tutucular 'kendi' demokratik yönetim düşüncelerinde doğru olmayan bir öge bulunduğunu hissetmekte ve oy kullanmakla toplumsal varlıklar olarak kendi yazgılarını gerçekte belirlemediklerini anlamaktadırlar. Ne var ki bu durumdan duyulan kızgınlık ekonomik eşitsizlik ile biçimsel demokrasi arasındaki tehlikeli çelişkiye karşı değil, demokratik biçimin kendisine karşı yöneltilmiştir. Bu biçime uygun bir içerik vermeye çalışmak yerine, demokratik biçimi ortadan kaldırmak ve her nasılsa güçlü olmaya en çok layık gördükleri kişilerin dolaysız denetimini getirmek istemektedirler.

Diktatorya düşüncesinin bu zemini, yani mevcut koşullarda demokrasinin gerçeklik olmadığı fikri, orta puanlı erkeklerden iki alıntıyla sergilenebilir. M1223b, Demokratların komünistleştirildiğine ve sendikaların engellenmesi gerektiğine ilişkin açıklamasını, 'ülkeyi halkın yönetmediği' açıklamasıyla sürdürür.

M1225a demokrasi konusunda dikkatli konuşur: "Bunun, temsil yoluyla, halkın bir hükümeti olduğu varsayılıyor."

Buna sahip olup olmadığı sorulduğunda açıkça "Hayır" diye yanıt verir, ama bunu, derhal şu —oldukça standart— açıklamayla yumuşatır: "Buna olabildiğince yakınız."

Benzer şekilde, M1223b de kendi eleştirisini "Amerika'nın hâlâ oldukça demokratik olduğu, ama demokrasiden çok hızlı biçimde uzaklaştığı" iddiasıyla yumuşatmaktadır.

Bu iki adamın çelişkili lafları, kendi arzularını ortaya koymanın yanında, onların biçimsel politik demokrasi ile gerçek toplumsal denetim arasındaki uzlaşmazlıktan rahatsız olduklarını göstermektedir. Onlar bu uzlaşmazlığı görecekt noktaya kadar ilerlemekte, ama ona bir açıklama getirmeye cesaret edemeyip, gerçekçilikten uzaklaşmış olmak için görüşlerini geriye çekmektedirler. Uzlaşmacılık, onların politik düşünceleri üstünde bir fren işlevi görmektedir.

Şimdi asıl gasp etme fantezisinin birkaç örneğini görelim.

E ve F'de orta, PET'te ise yüksek puan alan M208, görüşmeciyeye göre şunda ısrarlıdır:

Başkan Roosevelt, öznenin babasıyla birlikte radyodaki haber bültenini izleyerek yaptıkları sayıma göre halk oylamasını birkaç bin oyla yitirmiş, bu da resmi sayımın yanlış olduğu anlamına geliyormuş.

Bu adam 'hükümetin işleri karıştırmasına ve etkisizliğine karşı, girişkenlik ve rekabetten yana' olmakla birlikte, uygun örgütlenmenin yapacağı toplumsal denetime sınırsız bir güven besler:

"Bir yurttaşın, kendi topluluğundaki koşulları etkilemek için dahil olacağı en iyi örgütler ticaret odalarıdır. Kentinizi iyileştirerek, onu çekici kılar ve zenginlik yaratırsınız." San Francisco Ticaret Odası'na üye olduğunu ve örgütünün çok geçmeden devasa bir üyelik kampanyasıyla kentteki her bireye kartpostallar göndermeye başlayacağını söyledi.

Yüksek puanlı bir hapis hane sakini (önemli bir hırsızlık ve kalpazanlık mahkûnu) olan M656'yla Başkan Roosevelt'in ölümünden hemen sonra görüşülmüştür. Ona göre ülkenin

karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlikenin ne olduğu sorulduğunda, şu yanıtı verir:

“Sahip olduğumuz hükümet, savaşa yol açan bir hükümet, Nazi diktatoryası.”

Daha önce değindiğimiz yüksek puanlı erkek böcek toksikoloğu, M108, Roosevelt’in yalnızca Hoover’ın düşüncelerini uyguladığına inanmaktadır ve bu, düşüncelerini karşıtlarından “aşırılmış” olması ölçüsünde, Yeni Düzen’i gasp etme olarak gören önyargılı özneler arasında seyrek olmayan bir açıklamadır. Roosevelt konusunda başka şeyler sorulduğunda, şöyle devam eder:

“O iktidarı gasp etti ama bu, bir şeyler yapmak için zorunluydu —fazladan iktidar elde etti... Çok ileri gitti. Churchill ve Stalin’le savaş konusunda bilmediğimiz pazarlıklar yapıldı.”

Sonuçta, bu gasp etme düşüncesi, kendi ülkesi zararına ‘gizli pazarlıklar’ yapan ‘komplocu’ düşüncesiyle çakışır.

Bizim materyalizmimizdeki ilgili iddialardan birçoğunun fan-tezi doğasıyla birlikte, gasp etme düşüncesinin sıklık ve yoğunluğu, buna ‘kompleks’ dememizi, yani bu düşüncenin beslendiği yaygın ve istikrarlı psikolojik oluşumu araştırmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla –bütün Batı dramlarındaki gasp çatışmalarının sıklığı, içgüdüsel dinamiklerde bu açıdan derin köklere sahip bir temelin bulunması gerektiği varsayımına haklılık kazandırır da– psikolojik yazında bu komplekse hiç dikkat edilmemiştir. Shakespeare’in en ünlü trajedilerini anımsamak yeter: Hamlet, Kral Lear, Macbeth, Julius Caesar ve III. Richard, şu ya da bu biçimde gasp etmeyle ilgilidir ve bu gaspçı teması Schiller’in bütün dramatik yapıtında, ‘Soyguncular’daki Franz Mo-

or'dan Demetrius'a dek, kıvılcık bir şerit gibi uzanır gider. Sosyopsikolojik bir düzeyde, yani nispeten soyut ve yüzeysel olarak, elimizde bir açıklama vardır. Kendi avantajlarını paylaşmayan herkesten özveri bekleyen iktidar ve ayrıcalığın varlığı, kızgınlığı kıskırtır ve bütün kültür tarihimiz boyunca gelişmiş olan eşitlik ve adalet özlemini derinden yaralar. Herkes, kendi yüreğinin derinlerinde, ayrıcalığı gayrimeşru öngörür. Ancak, bu dünyada işlerini yürütmek için, insan kendini de gerçekte bu dünyayı tanımlayan iktidar ilişkileri sistemine sürekli uyarlamak zorundadır. Yüzyıllar boyunca devam eden bu sürecin sonuçları, günümüzde kişiliklerin bir parçası durumuna gelmiştir. Bunun anlamı, insanların ayrıcalığa ilişkin kızgınlıklarını bastırmayı ve gayrimeşru olduğundan kuşku duydukları şeyi hemen meşru olarak kabullenmeyi öğrenmiş olmalarıdır. Ne var ki ayrıcalıkların varlığından doğan insani sıkıntılar asla bitmediğinden, buna uyarlanma da asla tam olmaz. Dolayısıyla, ayrıcalıklara yönelik baskın tutum da esasen çiftdeğerlidir. Bu bilinçli bir şekilde kabullenilmekle birlikte, temeldeki kızgınlık bilinçsizce yön değiştirir. Bu öyle bir şekilde gerçekleşir ki, iktidarın varlığını zorunlu kabullenişimiz ile ona karşı direnişimiz arasında bir tür duygusal uzlaşmaya varılır. Kızgınlık, erken 'meşru' temsilcilerinden, bunu onlardan almak isteyenlere; amaçları bakımından kendilerini iktidarla özdeşleştiren, ama aynı zamanda da varolan iktidar ilişkileri kodunu çiğneyenlere kaydırılmıştır. Bu kaymanın ideal nesnesi, 'iktidar açgözlülüğü' ile itham edilebilen, ama aynı zamanda da yerleşik iktidar açısından pozitif bir tutum benimseyen politik gaspçıdır. Temelde, bu gaspçıya sempati hâlâ canlıdır. Dramatik çatışma, onu niteleyen bu sempati ile bizim yön değiştirmiş saldırganlığımız arasındaki çatışmadır.

Ne var ki, bu düşünce çizgisinin gasp etme kompleksini tam olarak açıklamadığına inanmak için nedenler de vardır. Öyle gözüküyor ki burada daha derin, daha arkaik mekaniz-

malar söz konusudur. Kural olarak, gasp kompleksi aile sorunuyla bağlantılıdır. Gaspçı, dahil olmadığı bir ailenin üyesi olma iddiasında bulunan, ya da en azından, bir başka aileye atfedilen haklar ileri süren kişidir. Oedipus efsanesinde bile, Oedipus'un kendini yetiştiren ebeveynlerinin gerçek çocuğu olduğuna inanması ölçüsünde, bir gasp kompleksi söz konusudur ve onun trajik açmazını da bu hata açıklar. Gerekli bütün çekincelerle birlikte, bunun hiç de seyrek olmayan şu gözlemle ilgili olduğu hipotezini ortaya atıyoruz: insanlar, gerçekte, kendi ebeveynlerinin çocuğu olmamaktan korkarlar. Bu korku, bildiğimiz biçimiyle uygarlığı simgeleyen aile düzeninin 'doğa'yla özdeş olmadığına ilişkin –bizim biyolojik kökenimizin evlilik ve tekeşliliğin kuramsal çerçevesiyle uyuşmadığına, 'bizi leyleğin bacadan getirdiği'ne ilişkin — belli belirsiz bir bilince dayanıyor olabilir. Uygarlık sığınağının güvenli olmadığını, aile ocağının sallantılı bir zemin üzerine kurulmuş olduğunu kavrarız. Tedirginliğimizi, gaspçıya yansıtırız; kendi ebeveynlerinin çocuğu olmayan, psikolojik bakımdan bir tür töreselleştirilmiş kurumsal 'kurban'a— onun yok edilmesinin bizlere huzur ve güven getireceğini bilinçsizce varsaydığımız gaspçı imgesine yansıtırız. Bizim 'gaspçı arama' eğilimimizin kökeninin, burada önerilenler ölçüsünde derin psikolojik kaynaklara sahip olması pekâlâ mümkündür.

6. F.D.R.

Gasp etme kompleksi, adı yüksek ve düşük puanlılar arasında politik ve ekonomik konulardaki görüşme materyalinde rastlanan en şiddetli farklılıkları ortaya çıkaran Roosevelt üstünde odaklanmıştır.

Roosevelt'e değinen bütün açıklamaların kişiselleştirilmiş olduğunu söylemek pek gerekmiyor. Sözü edilen politik ko-

nular esas olarak bu adamın kendi nitelikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Roosevelt şundan ya da bundan yana olduğu için değil, şöyle ya da böyle olduğu için eleştirilir ya da övülür. En dramatik suçlama, savaş tacirliği suçlamasıdır. Bu suçlama sık sık, gasp etme kompleksinin karakteristiği olan komplo fantezileri biçimini alır.

Sahtekârlık suçundan San Quentin’de bir yıl hapse mahkûm olan, yüksek puanlı erkek M664c, önceleri Roosevelt’ten yana olduğunu kabul eder:

“Lanet olsun, bu seçimde Roosevelt’i tuttum. Korkunç bir depresyon içindeyiz. Onun bu devlet için yaptığı tek şey, şu barajı oraya kurmasıydı... Ama savaşa hiç ihtiyacımız yoktu. (Neden girdik?) Japonya’ya demir gönderdik, sonra da İngiltere’ye yardım ettik, böyle başladı...”

‘Kızıl Roosevelt’ düşüncesi de aynı itirazlar ve politik antipatilerin paranoid abartıları sınıfına dahildir. E ve PET’te yüksek puan alan öznelere arasında çok yaygındır ama zaman zaman düşük puanlılarda da rastlanmaktadır. Anket puanına göre E’de düşük ama A-S ve PET’te yüksek olarak sınıflandırılan, genç bir hemşirelik okulu müdür yardımcısının, F140’ın değerlendirmelerine dikkat edilmelidir. Bu özne önce babasına değinir:

(Babanız Roosevelt’e karşı mıdır?) “Eh, öyle olduğu kesin. Roosevelt’e yarayacak hiçbir şey yapmamıştır. Onun söylediği her şey komünizmdir. (Peki, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?) Bilmiyorum. Sanırım, haklı. Bilmeden edemez. Düşündüğü tek şey, hep siyaset, hep siyaset.”

Zaman zaman, Roosevelt’in Rusları seven bir savaş taciri olduğu kuşkusu, onun ülkeyi savaş sırasında yasadışı biçimde terk ettiği açıklaması gibi, yasa yanlısı savlarla örtülür.

Bütün cetvellerde yüksek puan almış bir kadın, bir ölçüde engellenmiş genç üniversite öğrencisi F101, babasının 'aşırı ölçüde Roosevelt'e karşı' olduğunu anlatır ve nedeni sorulduğunda şu yanıtı verir:

"Kongre'nin oluru olmaksızın, hiçbir başkanın ülkeyi terk etmesi düşünülemez; o ise, canı istediğinde çekip gidiyor. Bu biraz fazla diktatörce oluyor."

Daha önce değindiğimiz bir hükümet dairesi saymanı olan F359, iç siyasetle ilgili olarak, Roosevelt'e karşı duygunun merkezinde gözüken çelişkiyi açık ve oldukça nesnel terimlerle dile getirir:

Özne WPA nedeniyle Roosevelt'ten hoşlanmıyor. Bu, çalışmadan haftada 20 dolar kazanacak bir aylaklar sınıfı yaratıyormuş. Roosevelt'in girdiği işi –daha yoksul sınıfların standardını yükseltmek– başaramadığını düşünüyor.

Komünist, enternasyonalist ve savaş taciri nitelermeleri, daha önce değinilen bir başka nitelermeye (züppe) yakındır. Tıpkı faşist ajitatörün radikalleri ve bankerleri ısrarlı biçimde birbirine karıştırıp bu sonuncuların devrimi finanse ettiğini ve birincilerin de mali kazançlar peşinde koştuğunu iddia etmesi gibi, Roosevelt karşıtı duygular da aşırı solcu ile halktan yabancılaşmış seçkin kişi gibi çelişkili fikirleri bir araya getirir. Her iki itirazın da nihai içeriğinin aynı olduğu hipotezi öne sürülebilir: orta sınıftan engellenmiş kişinin, –ister başka insanların, hatta 'aylaklar'ın mutlu olmasını isteyerek, ister onların yaşamdan zevk almalarını sağlayarak– mutluluk düşüncesini temsil edenlere karşı kızgınlığı. Bu irrasyonelite kişilik düzeyinde, ideoloji düzeyinde olduğundan daha iyi kavranabilir.

F ve PET'te orta, ama F'de yüksek puanlar alan, Denizcilik Okulu'ndan M1223b Roosevelt'ten hoşlanmaz — "bir seç-

kin; çok fazla iktidara sahip." Benzer şekilde, Kamu Sağlığı Dairesi'nde çalışan, 37 yaşında, yüksek puanlı bir evli kadın olan F117 de,

Roosevelt'in parayı nasıl kullanacağını bilmediğini duyumsuyor. Onun zengin bir ailenin çocuğu olduğunu, şimdi, parayı sağa sola saçtığını söylüyor —"birkaç milyon şuraya, birkaç milyon buraya."

Bu, Dewey övgüsünün tam zıttıdır; onun daha mütevazı olan kökeninin, tutumluluğu güvence altına aldığı varsayılmaktaydı. Bu gibi durumlarda, sahte tutucunun 'demokratik kılıfı', halkın iyiliği için alınan önlemlerin, bunları uygulayan kişinin halktan biri olmaması ve dolayısıyla hiçbir şekilde onlar adına iş görme hakkına sahip bulunmaması (o bir gaspçıdır) nedeniyle, onaylanamayacağı iddiasından ibarettir. Kendilerine yakın buldukları insanların onları aç bırakmasına ses çıkarmayacakları varsayılabilirdi.

Roosevelt'in fazla yaşlı ve çok hasta olduğu, bu yüzden Yeni Düzen'in zayıf kaldığı düşüncesi, Roosevelt'e karşı savlar arasında özel bir rol oynar. Roosevelt'in yakında öleceği yolundaki karanlık seziler doğru çıkmıştır. Ancak, burada psikolojik bir öğeden de kuşku duyulabilir: Onun ölümüne ilişkin korku, sık sık bu yöndeki isteği rasyonalize etmektedir. Dahası, onun varsayımsal yaşlılığı düşüncesi de gayrimişruiyet kompleksiyle ilgilidir: onun başkalarına, 'genç kuşağa', taze kana yol vermesi gerekiyordu. Bu, Alman Nazizminin, Weimar Cumhuriyeti temsilcilerinin yaşlılığına sık sık suçlaması ve İtalyan faşizminin de bizatihi gençlik düşüncesini sık sık vurgulamasıyla bağdaşmaktadır. Nihai olarak, yüksek puanlılarımızın fiziksel sağlığı ve çabayı kendi ebeveynlerinin, özel olarak da annenin seçkin niteliği olarak övme eğilimiyle ilgili klinik bulgularımız, Başkan'ın yaşı ve hastalığı konusundaki bütün bu karmaşaya bir ölçüde ışık

tutmaktadır. Bu, sürekli hastalıklardan korkar gözüken önyargılı kişiliklerin benimseme güçlüğünden, değerleri genel olarak 'dışsallaştırmalarından' ileri gelmektedir. Yüksek puanlıların en azından bazı sendromları ile psikotik özellikler arasında bir karşılıklı bağlantı varsa, birçok şizofrende kendi bedenine ilginin oynadığı orantısız rol de –yüksek puanlı öznenin id karakteristiğinin 'ego yabancılığı'nın aşırılığını temsil eden 'kişiliksizleştirme'¹³ mekanizmalarıyla bağlantılı bir fenomen– düşünülebilir. Faşist ideolojide fiziksel sağlık, kanın arılığı ve frengi korkusu gibi düşüncelerin ne kadar büyük bir rol oynadığı, bir kez daha anımsanmalıdır.

Mühendislik öğreniminden hukuka kayan, Kamu Hitabet Sınıfı'ndan yüksek puanlı bir genç adam, M104, bunun bir örneğidir:

Özne Dewey'den yana oy kullanacak. Bütün Yeni Düzen çok durgun, eski ve zayıf bir duruma gelmiş. Roosevelt'in bazı iyi şeyler yaptığını; onun deneylerinden bazılarının depresyon için iyi bir tedavi olduğunu; ama artık partide bir değişikliğin, yeni bir Başkan'ın, daha taze bir kanın zamanının geldiğini düşünüyor.

Çoğu durumlarda olduğu gibi, bu sav kuşkusuz 'rasyonel' bir yöne de sahiptir —Roosevelt yönetimi Amerikan tarihindeki başka her yönetimden daha uzun süre görevde kalmıştır. Ne var ki, 'fazla uzun' olmakla ilgili yakınımlar, daha genç insanlar tarafından ileri sürülebilecek somut ilerici düşünceler adına değil, yalnızca, 'muhafızı değiştirme' adına dile getirilmiştir.

Yaşlı insanlara karşı kızgınlığın, antisemitizmle bağlantılı gibi gözüken, psikolojik bir yönü de vardır. Bazı öznelerin babaya karşı husumetlerinin yaşlı kişilere ve bizzat yaşlılık

13 Krş. Otto Fenichel, *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, New York, W. W. Norton & Company, 1945. Çev. n.

nosyonuna doğru yön değiştirdiğine inanmak için nedenler vardır. Yaşlı insanlar, adeta, ölüm için ayrılmışlardır. Bu modele uygun olarak, Yahudi imgesi de çoğu kez yaşlı adamın özelliklerini taşır ve böylece, babaya karşı bastırılmış husumetin boşalmasına izin verilmiş olur. Yahudiliğin baba dini, Hristiyanlığın da oğul dini olarak kabul edilmesi rastlantı değildir. Doğu gettosu sakini şeklindeki en empatik Yahudi klişesi, sakal ya da eski ve modası geçmiş giysiler gibi, yaşlı özelliklerini içerir.

Yaşlılığa karşı husumet, elbette, psikolojik olduğu kadar sosyolojik bir yön de barındırır: Pek fazla çalışamayan yaşlı insanlar yararsız görülür ve bu yüzden reddedilirler. Ama bu düşüncenin Roosevelt'in kişiliğiyle dolaysız ilgisi, biraz önce tartışılanlar gibi, pek azdır; bu düşünceler daha çok, ona karşı saldırı yöneltildikten sonra, ona aktarılmışlardır. Başkan'ın bir baba kişiliği olarak çiftdeğerli rolü böylece kendisini duyumsatmış olur.

Roosevelt'in lehinde olanlara gelince, Roosevelt'ten nefret edenlerde rastlananların aşağı yukarı tersi olan, açık seçik iki ana motif vardır. 'Kendini çok fazla düşünen ve diktatoryal yetkiler alan' adam, şimdi büyük bir kişi olarak övülmektedir; Yeni Düzen'i getiren bu solcu adam, ezilenlerin dostu olarak sevilmektedir.

Yumuşaklık, naziklik ve kararsızlık gibi birçok tipik 'düşük puanlı' karakteristiğine sahip olan bu 'büyük kişi' motifi, devlet işinde çalışan bir öznenin, düşük puanlı erkek M711'in açıklamasında ortaya çıkar:

(Roosevelt) "savaş döneminin gerektirdiği niteliklere sahip gözüken, ülkenin çıkardığı biricik adam gibi görünüyordu... Onun başka insanlarla geçinme yeteneğinin ... ülkemizin birleştirilmesinde büyük sorumluluk taşıdığını söylüyorum."

Bir genç kadın, F126, A-S' ve E'de düşük, F'de orta ve PET'te yüksek bir puan almıştır. Gazetecilik öğrenimi görmek-
te ama gerçekte 'yaratıcı yazılar yazmak'la ilgilenmektedir.

Eniştesinin Başkanda eleştirilecek birçok şey bulduğunu ve
kuşkusuz bunların doğru olduğunu söylüyor. "Ama sanı-
yorum, Başkan ezilenlerden yana ve ben de hep ezilenler-
den yana oldum."

'Yalnızca sıradan bir elektrikçi' olmak istemediği için üni-
versiteye giden bir sismoloji öğrencisi, yüksek puanlı erkek
M102, Roosevelt'in 'beceri'sini över:

"Eğer başka bir aday Roosevelt'e yaklaşmış olsaydı, ona oy
verirdim. Ama başka hiçbir aday onun becerisine yaklaşmış
değil."

Gene toplumda yükselmeye karakterize edilen bir başka
yüksek puanlı erkek, M106, 'yaşlılık kompleksinden' çok çek-
tiği halde bir grup eleştirmenin Roosevelt'ten hoşlanmama
nedeni olarak aktardıklarının tam tersi nedenlerle, Roosevelt
yanlısıdır.

"Roosevelt harika bir iş yaptı, ama genç bir başkanımız ol-
malı. Roosevelt ulusun parasını istikrara kavuşturdu, işsiz-
lere yardım etti, dış ilişkileri harika biçimde çözüme kavuş-
turdu. O sıradan bir adam; balığa gidiyor, dinlenmeye za-
man ayırıyor —bundan hoşlanıyorum. Bayan Roosevelt de
politik ve toplumsal işlerde etkili oldu."

Varsayımsal olarak iktidar yönünde çaba gösterdikleri
için Yahudilere itiraz eden, iktidar düşünceleriyle dolu bu ol-
dukça önyargılı adamdaki sapmanın açıklaması, şu sözlerin-
de bulunabilir:

“Ben de çocuk felci geçirdim, o yüzden Roosevelt’in yaptıklarını takdir ediyorum.”

Eğer aynı adam kimilerince ‘sıradan bir adam’ olarak övülüyor, başkaları tarafından ‘seçkin’ olarak suçlanıyorsa, bu yargıların nesnel olgulardan çok öznel değerleri dile getirdiği çıkarsaması yapılabilir.

Bir Birleşik Amerika Başkanı’nın yerleşik statüsü, Roosevelt’in yadsınamaz başarısı ve –şu da eklenebilir– simgesel bir baba kişiliği olarak onun bilinçdışı üstündeki muazzam etkisi, bu özel durumdan başka durumlarda da, sahte tutucunun gasp kompleksini denetlemekte ve gönülsüz bir şeyler yapıldığına ilişkin (sanki bunlar kötü bir vicdanla yapılmışçasına) ancak bulanık saldırılara izin vermekte gibi gözüküyor.

7. Bürokratlar ve Politikacılar

Bununla birlikte, Roosevelt’in yetki verdiği varsayılanlara karşı hiçbir acıma söz konusu değildir. Bunlar gaspçı, asalak kişilerdir, halkı hiç tanımazlar ve –pekâlâ varsayılabilceği gibi– bunların yerini ‘doğru adamlar’ın alınması gerekmektedir. Görüşme materyallerimizde, bürokrat ve politikacılara karşı açıklamalar muazzam bir yer tutmaktadır. Bunların çoğu yüksek puanlılardan gelmekle birlikte, hiç de onlarla sıvrılı değildir ve yine, iyi tanımlanmış sağ-sol sınır çizgilerine yayılan politik ideoloji modellerinden biri olarak kabul edilebilirler.

Profesyonel siyasete ilişkin Amerikan ticsintisindeki doğruluk payını çözümlemek, bu incelemenin erimi ötesindedir. Savaş koşullarının zorunlu kıldığı ve belli bir ölçüde kamuoyu eleştirisinden bağışık olan, muazzam ölçülerde kabarmış bir bürokratik aygıtın tatsız özellikler geliştirdiği ve bu makinanin, genişleme ve kendini kendi uğruna sürdürme gibi sı-

nursız bir eğilime sahip olduğu da yadsınamaz. Bununla birlikte, bürokrat ve politikacılara yönelik standart eleştiriler özenle çözümlendiğinde, böylesi gözlemlerin çok az kanıtının olduğu, bürokratik kurumlara ilişkin, onların yetersizliğini kanıtlayan çok az özgül suçlamanın bulunduğu görülmektedir. Basının bazı kesimlerinin ve bazı radyo yorumcularının yardımıyla, 'bürokrat'ın sihirli bir sözcük durumuna gelmiş olduğu; onun, bir şekilde antisemitik Yahudi imgesini –ki, bürokrat imgesi de çoğu kez bununla yeterince birleştirilmiştir– arımsatırcasına, her tür doyurucu olmayan koşuldan ötürü, ayırım gözetmeksizin suçlanacak bir günah keçisi işlevi gördüğü izleniminden kurtulmak olanaksızdır. Her durumda, anti-bürokrat ve antipolitikacı sövgülerin sıklığı ve yoğunluğu, olası her deneyimle, kesin olarak orantısızdır. Bu bölümün başında tartışıldığı gibi, bir bütün olarak politik alanın 'yabancılaşması' konusundaki kızgınlık, politik alanı temsil edenlere karşı yöneltilmiştir. Bürokrat, anlaşılamayan siyasetin, kişilik-sizleştirilmiş bir dünyanın kişiselleştirilmesidir.

Mack'ın ve bir deri fabrikasında yöneticilik yapan, belirgin biçimde antisemitik M359'un yukarıda aktarılan politik açıklamaları, yüksek puanlıların bu genel tutumunun çarpıcı örneklerini sunmaktadır.

Siyasete karşı sövgüler zaman zaman totolojilerle sonuçlanır: siyaset, fazla siyasi olmakla suçlanır.

M1230a, mühendislik öğrenimi görmek isteyen genç bir kaynakçıdır. E'de yüksek, ama F ve PET'te düşük puanlar almıştır.

(Günümüzdeki politik eğilimlerle ilgili ne düşünüyorsunuz?) "Şey, bunlar çok parçalanmıştır. Bunları çok tartıştık ve birçok şeyden hoşlanmıyoruz. Yönetim siyasetle fazla uğraşıyor gibi gözüküyor... Devlet adamlığı bütünüyle gitmiştir... Gazetelerde okuduğumuz hiçbir şeye inanamazsınız. Gazeteleri, esas olarak gülmek için okuyoruz..."

Son pasaj, kendisini çıkar gruplarınca denetlenen bir iletişim sistemi süzgecinden geçirilen her habere karşı tam (ve hiç de bütünüyle haksız olmayan) bir güvensizlikte dile getiren, siyasetten yabancılaşmanın karakteristiğidir. Ne var ki bu güvensizlik, bu özneyi güldüren aynı basının genellikle saldırdığı günah keçisine, bürokrat ve politikacıya kaydırılmıştır.

Yüksek puanlı bir kadın olan F120, Roosevelt ile bürokrasi arasında bir ayırım yapar.¹⁴

(Roosevelt ve Yeni Düzen [New Deal]?) “Ona hayranım, aslında ona oy verdim, ama Yeni Düzen’le ilgili birçok şeyi onaylamıyorum. Bütün büroları. Eğer halka yardıma gitmiş olsaydı, bu masrafı aklıma takmazdım. Ama bütün bu israf mekanizmasına –çukur kazan bir sürü insan– ve özellikle hiçbir iş yapmayanlara, bürokratlarla dolu pahalı kuruluşlara çok kızıyordum.”

Denizcilik Okulu’ndan bir orta puanlı olan M1214b geleneksel tarzda antipolitiktir ve bunun nihai yönü hâlâ belirlenmemiştir.

“Politikacılara saygı duymuyorum. Geveze sürüsü. Halkı yoklayıp insanların suyuna gidiyorlar.” (Bu, politikacıların çok bağımsız olduğuna ilişkin genel savın tam tersidir. Bu özgül bükülme, biçimsel demokrasinin temsilcilerinin zayıflığının farkında olmasını gösteriyor olabilir.) “Onlar içtenlikle kamunun hizmetinde değiller. Roosevelt, Lincoln, Jefferson ve Bryan istisna. Wilson da içtendi.” Özne Harding ve Coolidge’e saygı duymuyor.

¹⁴ Bu gözlem, parti hiyerarşisiyle ilgili her tür eleştiri ve mizahın kulaktan kulağa dolaştığı, ama Hitler’in bu tür eleştiriden büyük ölçüde muaf gözüktüğü Nazi Almanyası’ndaki deneyime uygundur. Nazi Almanyası’nda şu yorum sık sık işitilmekteydi: “Führer bu yapıları bilmiyor” — toplama kampları söz konusu olduğunda bile. Çev. n.

Son olarak, bir düşük puanlı örneği. M112, siyasetle ilgili soru sorulduğunda, basitçe şunları söyler:

“Siyasetten hoşlanmıyorum. Onsuz da yapabiliriz. İnsanların sadece politikacı olması gerektiğini sanmıyorum. Olağan bir yaşam sürdürmeli, zaman zaman siyaset yapmalı. Siyaset için de başka bir şey için de yetiştirilmemeli; insanların ne istediğini bilmeli ve onu yapmalı. Olayları kendileri ya da başkaları adına denetlememeli.”

Bu suçlamanın tonu, yüksek puanlıların laflarından belirgin biçimde farklıdır. Bu adam, bürokrasinin halkın isteklerini demokratik yoldan dile getirmesinden çok, şeyleşmesinden, kendi başına bir amaç durumuna gelmesinden endişeli gözüküyor.

Düşük puanlıların bürokratları ve politikacıları eleştirmesinin motivasyonu, yüksek puanlılarınkinden büyük ölçüde değişik gibi görünmektedir; ne var ki fenomenolojik bakımdan yüksek puanlılarınkini çok andıran bu motivasyon, faşist bir hareketin birkaç antipolitik düşük puanlıyı kritik bir durumda ele geçirebileceğini düşündürmektedir.

8. Ütopyaya Hayır

Yüksek puanlıların politik düşünme tarzı, onların nihai politik soruna yaklaşma tarzıyla tamamlanır: bir ‘ideal toplum’ kavramına ilişkin tutum. Onların görüş modeli, yalnızca araçlarla değil, nihai toplumsal amaçlarla da ilgilidir.

Burada çözümlenmekte olan zihniyete göre, hiçbir ütopya söz konusu değildir ve –şu da eklenebilir– hiçbir ütopya söz konusu olmamalıdır. İnsan ‘gerçekçi’ olmalıdır. Ne var ki, bu gerçekçilik nosyonu nesnel, olgusal içgörü temelinde yargılama ve hesaplama zorunluluğuna değil, daha çok, baştan beri

insanın, birey ve onun niyetleri karşısında, varolanın ezici üstünlüğünü kabullendiğini; her tür temel iyileştirme konusunda boyun eğme anlamına gelen bir uyumluluğu savunduğunu; hayal olarak nitelendirilebilecek her şeyi bir yana bıraktığını ve kendisini toplumsal makinenin bir uzantısı olarak yeniden şekillendirdiğini varsaymaya gönderme yapmaktadır. Bu, her tür ütopyacı düşüncenin bütünüyle dışlanması ölçüsünde, politik görüşte yansır.

Bir antiütopya kompleksinin, düşük puanlıların görüşmelerinde, yüksek puanlılarınkinden daha da sık yer alır gibi gözüktüğüne işaret edilmelidir; belki şu nedenle ki, birinciler kendi endişelerini teslim etmeye daha hazır ve 'resmi iyimserliğin' de daha az etkisi altındadırlar. Yüksek ve düşük puanlıların ütopya karşı aldığı tavırlar arasındaki farklılık; Sanford, Conrad ve Franck'ın yaptığı 'Savaşın Sonuçlarıyla İlgili İyimserliğin Psikolojik Belirleyicileri' incelemesi¹⁵ tarafından doğrulanmış gözükmemektedir. Resmi iyimserlik, 'tebesümünü koru' tutumu, yüksek ve düşük puanlılar arasında açık biçimde farklılık oluşturan F cetvelinin kinizm kümesinin de ifade ettiği gibi, insan doğasından temeldeki tiksinti özellikleriyle birlikte gitmektedir. Tersine, düşük puanlılar negatif olguları genel olarak ve özellikle de kendileri açısından, yüzeysel bir düzlemde teslim etmeye çok daha hazırdırlar; 'her şey mükemmel' şeklindeki uzlaşım sal klişeyle daha az büyülenmişlerdir; ama kendi görüşlerinin daha derin bir düzeyinde, insan soyunun yaradılıştan gelen potansiyellerine daha fazla güven duyarlar. Yüksek puanlıların nihai olarak ütopya yı gerçekleştirmek istemedikleri için onu yadsıdıkları, oysa düşük puanlıların antiütopyacı açıklamalarının resmi 'Tanrı ülkesi' ideolojisinin reddinden türemiş olduğu söylenerek, bu farklılık dinamik bir biçimde özetlenebilir.

15 R. N. Sanford, H. S. Conrad ve K. Franck, 'Psychological determinants of optimism regarding the consequences of the war,' *The Journal of Psychology*, 22: 207-235, 1946.

Düşük puanlılar ütopya konusunda kuşkucudurlar, çünkü onun gerçekleşmesini ciddiye almakta ve bu yüzden de (yükseklerinin derinliklerinde güven duydukları insani potansiyellere karşı mevcut koşulların etkisinin oluşturduğu tehditi teslim ettikleri noktaya dek) varolan karşısında eleştirel bir görüş benimsemektedirler.

M345, Üniversitede kurs görenler grubundan, yüksek puanlı bir erkektir. E ve PET'te yüksek, F'de düşüktür. İdeal bir toplum konusunda ne düşündüğü sorulduğunda, yanıtı şu olur:

“İnsanlar da dahil her şey değişmeksizin, böyle bir şeyin söz konusu olduğunu sanmıyorum. Kimileri her zaman olağanüstü zengin, kimileri de her zaman ekonomik bakımdan olağanüstü sefildir.”

Bu yanıt birçok bakımdan anlamlıdır. İdeal bir toplum olasılığının yadsınması, başka her şeyin değiştirilmesi gerektiği varsayımına –göründüğü kadarıyla, özne için dayanılmaz bir düşünce– dayandırılmıştır. Her şeyi değiştirmektense, yani, varolana nihai saygıyı bir tarafa bırakmaktansa, dünya şimdiki gibi kötü bırakılmalıdır. Dünyanın değiştirilmesinden önce insanların değiştirilmesi gerektiği savı, eski antiütopyacı cephaneliğe dahildir. Bu bir kısırdöngüye yol açar; zira, mevcut dışsal koşullarda, böylesi bir içsel değişiklik beklenemez ve gerçekten de, bu şekilde konuşanlar bunun olasılığını teslim bile etmezler, ama daha çok, F cetveliyle ilgili bölümde tartışılan kinizm modelini izleyerek, insan doğasının ebedi ve içkin kötülüğünü varsayarlar. Aynı zamanda, açıkça toplumsal koşulların ürünü olan zenginlik ve yoksulluk da, özne tarafından, sanki bunlar doğuştan gelen, doğal niteliklermişçesine tözleştirilir. Bunların her ikisi de toplumu aklar ve ütopya suçlamasının üzerinde yeşerdiği değişmezlik düşüncesini yerleştirmeye yardım eder. Bu öznenin bu kısa açıklamasının,

son derece yaygın olan, ama az sayıda insanın onunki kadar açık bir biçimde özetleyeceği bir düşünme modelini ortaya koyduğu hipotezini ileri sürmekteyiz.

Öznelerimizden herhangi biri kadar açık faşizme yaklaşan, yukarıda değindiğimiz M105 açısından, ideal bir toplumu dışlayan doğal nitelikler düşüncesi, dolaysız bir şekilde, en can alıcı konuyla ilintilidir: savaşın kaldırılması.

“Doğal olarak, en çok Amerika’yı seviyorum. Soru şudur ki, dünya ticaretini ele geçirmek için şu anda sahip olduğumuz şeylerden vazgeçmeye değer mi? Japonlar ucuz ürünler yapıyor ve bunları bize ucuza satabilirler. Benim korktuğum şey, ‘lend-lease’in¹⁶ kalıcı hale gelmesi. Eğer başka uluslarla ticaret yapacaksak, nakite sahip olmalıyız. Dünya ticareti savaşı engellemeyecektir. Savaşma içgüdüğü yerinde durmaktadır.”

Bu öznenin açıklamasıyla ilgili anlamlı olgu, görüldüğü kadarıyla asla ortadan kalkmayacak bir ‘savaşma içgüdüğü’ varsayımının aşırı gerçekçi bir tarzda ekonomik avantajlarla, nakitle, sahip olunan şeylere sarılınayla vb. ilintili olmasıdır. Yeri gelmişken, bu adam ‘muhtemelen ne kazanabileceğini göremediği’ için şimdiki savaşa karşı olan adamın ta kendisidir.

Orta puanlı bir kadın olup, ısmarlama politik görüşlerinin yanı sıra bir bütün olarak kişiliği de yüksek puanlı tipine onun anketinin bizleri inanmaya yönelttiğinden daha yakın olan sekreterin, F304B’nin açıklaması kendi kendisiyle çelişmektedir. Bu özne yüzeysel görüş bakımından ‘idealist’ olmayı ister, özgül tepkileri bakımundansa ‘gerçekçilik’in, ‘varolan’ kültürünün etkisi altındadır.

16 II. Dünya Savaşı sırasında ABD tarafından bazı devletlere belli üslerin kullanımı karşılığında sağlanan askeri araç-gereç teslimi konusunda yapılan anlaşma. Çev. n.

“Buradaki dış politikamızdan memnun değilim —yeterince belirgin değil ve yeterince idealist değil. (Özgül eleştirileriniz ne?) Fazla bir şey değil: herhangi bir dış politikamız yok gibi gözüküyor. (Ne tür bir dış politika görmek isterdiniz?) Dört özgürlüğü, gerçekte başka ülkelerde uygulanan Atlantik Şartı’nın uygulanmasını görmek isterdim. Sonra bu konuda gerçekçi olmamız da gerek, ama idealist olmaya çabalamalıyız —sonunda idealleri gerçekleştirmek için.”

Bu açıklamada dokunaklı bir şey var. Çünkü, sonunda idealleri gerçekleştirmek için insanın ‘gerçekçi’ olması gerektiği iddiası kesinlikle doğrudur. Bununla birlikte, soyut olarak ve bunun nasıl başarılabileceğine ilişkin özgül kavramlar olmadan düşünüldüğünde, bu doğru bir yalana dönüşmektedir; bu görüş yalnızca, birey temiz bir vicdanı hâlâ korurken, ‘bunun yapılamayacağı’nu anlatmaktadır —keşke yapılabilseydi, ne kadar iyi olurdu.

Psikolojik bakımdan, antiütopyacı politik düşünme modeli sadomazoşist özelliklerle ilintilidir. Bunlar kendilerini, yüksek puanlı San Quentin sakini M662A’ntn açıklamasında çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu özne, Dördüncü Bölüm’de tartışılacak ‘belalı adam’ sendromuna oldukça yakındır. “İdeal bir toplum nasıl olur,” diye sorulduğunda, şu yanıtı verir: “Herkes için bol iş; bütün grevlerin durdurulması.”

Kendisi kesinlikle en yoksul katmanlara dahil olan bu adamın naifliği açısından, mevcut düzen imgesi o kadar taşlaşmıştır ki, rasyonel örgütlenme nedeniyle herkesin daha az çalışmak durumunda olduğu bir toplumsal düzeni düşünebilir —onun için ideal, herkesin çalışabilmesidir ve bu, yalnızca temel gereksinimlerin karşılanmasını değil, bugün kolayca vazgeçilebilecek çabaları da içermektedir. Sıkı bir düzenin geçerli olması gerektiği düşüncesi onun için öylesine büyük bir güce sahiptir ki ütopya artık hiçbir grevin hoşgö-

rülemeyeceği bir toplum, daha doğrusu, grevlerin gereksiz olacağı bir toplum durumuna gelir.

Ütopyacılığın genel yadsınışının zaman zaman, açıklamaları burada incelenen öznelere tarafından, Birleşik Amerika'dan söz ettiklerinde, tersine çevrildiğine değinilmelidir.

Bu yüzden, San Quentin grubundan bir düşük puanlı, hapishane ortamı tarafından tam bir politik boyun eğişe sürüklenmiş olan M619, hâlâ şöyle duyumsar:

“...Sanırım, Amerika'nın dünyanın en büyük ülkesi durumuna gelmesinin nedeni, kısmen, insanın kurduğu düşlerin burada hakikat haline gelebilmesidir.”

Kuşkusuz, bu her şeyden önce, bir bireyin kurduğu, dolar ve cent'lerle ölçülebilecek düşlerin bir anlatımı olarak anlaşılmalıdır; ama şu da unutulmamalıdır ki, Amerikan liberalizminin ideolojik temelleri arasında, belli koşullarda varsayımsal gerçekçilik vaazını aşip, onun üstesinden gelebilen ütopyacı bir öge de yer almaktadır.

Göründüğü kadanyla, antiütopyacı kendi 'gerçekçiliği' konusunda bir bakıma rahatsızlık çeker ve kendisinin, kendi ülkesinin, en güçlü biçimde özdeşleştiği gerçekliğe, aksi durumda kabullenmeyeceği bazı ütopyacı nitelikler atfederek, bir çıkış yolu arar.

Alt-orta puanlı bir San Quentin katili, yaşamda yitirilecek hiçbir şeyi olmayan bir adam, M628B, dobra dobra şöyle der:

“Bu ülke insanları eğitiyor ama, deyim uygunsa, Amerikan tarzında... Bunun en iyi ülke olduğuna inanmıyorum. Belki, maddeci bir tarzda... Ben yaşamımı maddi şeylerle değerlendirmem.”

Bu açıklamanın tonu, yazgıcı boyun eğme niteliğine sahip biri olan M619'un kine benzemektedir. Antiütopyacı olmayan

düşük puanlılar bile ütopyayı, sözde yazgıcı bir tarz dışında düşünemezler: sanki bu önceden düşünülmüş, tamamen sabitleştirilmiş bir şeydir; düşünmek ve gerçekleştirmekten çok, insanın 'arayıp bulmak' zorunda olduğu bir şey. İşte M711:

(İdeal toplum nasıl bir şeydir?) "Çok zor bir soru bu. Dört özgürlüğe dayanmıyor mu?"

9. Yoksullara Acımak Yok

Her şeyi temelde kötü olarak gören bir zihniyetin, en azından politik ve toplumsal alanda, acı çekenlere olabildiğince fazla yardımdan yana olması gerektiği beklenmelidir. Ama, anti-ütopyacı kötümserlerin felsefesi, Schopenhauerci acımayla renklendirilmiş değildir. Bizim burada incelediğimiz genel model, her şeye nüfuz eden bir özellikle karakterize edilir. Bu öznelere ne buradaki ne de dışarıdaki yoksullara acımak isterler. Bu özellik, yüksek puanlılara sıkıca bağlı ve politik felsefedeki en farklılaştırıcı özelliklerden biri olarak gözükmektedir. Bu noktada, PET cetvelinin ölçtüğü bazı düşünceler ve F cetvelinin yakaladığı belli tutumların karşılıklı ilişkisi vurgulanmalıdır. İşsizlik parasının kaldırılması, emek piyasasındaki 'doğal' arz ve talep oyununa devlet müdahalesinin reddedilmesi, 'çalışmayan yemez' deyişinin ruhu doludizgin ekonomik bireyselciliğin geleneksel bilgeliğine dahildir ve liberal sistemin sosyalizm tarafından tehlikeye sokulduğunu düşünen herkes tarafından vurgulanır. Aynı zamanda, söz konusu düşünceler, kendilerini, önyargılı karakterin bazı tipik psikolojik itkilerinin ideal depoları durumuna getiren bir cezalandırıcılık ve otoritaryen saldırganlık tırusına da sahiptirler. Örneğin, baskı yapılmadıkça insanların çalışmayacağı kanaati buraya girer — insan doğasının kötülenmesi ve kirizm-

le sıkıca bağlantılı bir uslamlama tarzı. Yansıtma mekanizması da işe karışır: potansiyel faşist karakter, yardım gereksinimi duyan yoksulları, kendi bilincine bile itiraf etmemeyi öğrenmiş olduğu aynı edilginlik ve açgözlülükle suçlar.

Örnekler: F puanı göze çarpan, aşırı ölçüde yüksek puanlı bir San Quentin sakini, M664C, bu özgül ideolojinin psikolojik yönünü açıkça sergiler. Dışarıdaki aç insanlar için bir şeyler yapılabileceği olgusunu, bu ülkenin karşısında duran 'başlıca sorun' olarak görür. Onun açıklaması 'yoksullara acıma yok' ile yazgıcılık karmaşaları arasındaki karşılıklı sıkı ilişkiyi de ortaya koymaktadır.

"Tanrı aşkına! Başka ülkeleri dize getirdik, ama şimdi onları besliyoruz... Herhalde onları, özellikle Japonları aç bırakmalıydık... İyi ki bu savaşta hiçbir akrabam ölmedi. Gidip kendim için birkaç Japon öldürdüm. ... Bir başka depresyona doğru gidiyoruz, birkaç yıl içinde bir başka savaşa doğru gidiyoruz."

Tersine, belli psikopatik özelliklere sahip başka bir yüksek puanlı mahkûm, M658, duygularını Japonlardan çok işsizlere yöneltir:

"Herkesin bir fırsata sahip olacağına inanıyorum. İşsizlik olmamalıydı. Onların işsiz olmasının tek nedeni, benim gibi tembel olmaları."

Bu, görüşmelerimizdeki sadomazoşistik düşünmenin en otantik örneklerinden biri olarak görülebilir. Başkalarına sert davranılmasını ister, çünkü kendini aşağılamaktadır: onun cezalandırıcılığı apaçık bir biçimde kendi suçluluk duygularının bir yansıtılışıdır.

Kadınlarda 'yoksullara acıma yok' kompleksi daha az görülmektedir. Daha doğrusu, onlar bunu, daha önce işaret

edildiği gibi, bir bakıma 'yüksek' bir değer olan toplumsal refah ve hayırseverlik çerçevesi içinde telafi etmektedirler. Aşağıdaki açıklama, yardım etmeyi düşündüğü kişiyi aşağılayan ve gerçekte hiç de yardım etmeyip yalnızca kendini önemli biri gibi duyumsayan kadının karakteristiği olarak görülebilir.

Uzlaşmacılığı Zencilerle ilgili bir ölçüde paranoid düşüncelerle birleştiren bir yüksek puanlı olan F359:

Özne yoksul insanlara sosyal yardım sağlanması gerektiğini düşünüyor. Topluluktaki insanlar, sözgelimi gençlerin kulüplerini örgütlenme konusunda yetişmiş olan insanlar gibi bir araya gelmelidirler; yahut da, dans partileri örgütleyebilir, onları bir hafta bir kişinin evinde, bir sonraki hafta da bir başkasında barındırabilirler. Herkes bir şeyler katarsa küçük bir birikim ortaya çıkar. Yoksullar için belediyeden fon da sağlanabilir. Gerekirse, inşaatlar için kamu fonlarına başvurulabilir.

Zengin ve başarılı insanlara hayranlıkla birlikte, yoksulların yazgısına ilgisiz kalma tutumu yüksek puanlıların, kritik bir durumda faşizmin gelecekteki muhtemel kurbanlarına yönelik potansiyel tutumuna da ışık tutmaktadır. Ezilenleri zihinsel olarak aşağılayanlar, büyük olasılıkla, bir dış grup 'tasfiye edildiği' zaman aynı tepkiyi göstereceklerdir. Kuşkusuz, bu tutumun güçlü sosyolojik belirleyicileri vardır: Toplumda yükselme, dahil olunmak istenen daha yüksek sınıfla özdeşleşme, bir kişinin değerini ölçmenin aracı olarak genel rekabetin kabullenilmesi ve reddedilmiş kitlelerin potansiyel tehdidini düşük tutma isteği. Ne var ki bu sosyolojik güdüler, yukarıda işaret edilen psikolojik mekanizmalarla ayrılmaz şekilde bağlantılıdır. Bunların çocuklukla ilgili özgül içerimleri şöyle gösterilebilir: yoksullarla özdeşleşme çocuklar için çok çekicidir, zira yoksulların dünyası onlara birçok ba-

kımdan kendi dünyalarından daha az kısıtlı gözüktür ve öte yandan, yetişkinler toplumunda bir çocuğun toplumsal statüsü ile, bir zenginin dünyasında yoksulun statüsü arasında, her nasılsa bir benzerlik duyumsarlar. Bu özdeşleşme erken bir evrede, 'toplumda yükselme' uğruna ve ayrıca -bu çocukların kendileri yoksul bile olsalar- genelde, daha kendiliğindenci tezahürleri bakımından değil, yalnızca, bir ideoloji ya da 'hayırseverlik' olarak şefkati hoşgören gerçeklik ilkesi uğruna bastırılmıştır. Onlar kendi şefkatleri karşılığında aldıkları 'cezayı' -yoksulluğu, yoksulların 'kendilerine verdikleri' bir şey olarak görüp- aşağılananlara yansıtırlar. Yeri gelmişken, bu aynı formül antisemitizmde de belirleyici bir rol oynar.

10. Toplumsal Değişim Yerine Eğitim

Görüşmelerimizin politik kısımlarında, 'yoksullara acıma yok' kompleksinin tamamlayıcısı, insanların eğitimine yapılan aşırı vurgudur. Görüşme programında ortaya çıkmadığından, bu konuya sık sık gönderme yapılması daha bir anlamlıdır. Politik eğitimin istenilirliğini kimse yadsımayacaktır. Bununla birlikte, bu eğitim idealinin çoğu kez toplumsal ayrıcalıkların bir rasyonalizasyonu olarak hizmet ettiğini gözden kaçırmak da zordur. Antidemokratik eğilimlere gürnah çıkarmak istemeyen insanlar, ancak insanların eğitilmesi ve daha 'olgun' olması halinde demokrasinin tam olacağı tutumunu benimsemeyi yeğlerler. Bu koşul ise, doğallıkla, zaman zaman, kendi ekonomik durumları dolayısıyla toplumsal değişime en ivedi biçimde gereksinim duyan kişileri politik etkinliklerden dışlayacaktır. Kuşkusuz, bu hiçbir zaman açıkça dile getirilmez. Ne var ki, bir zamanlar olduğu gibi, faşist biri Güney'de seçim vergisinin kaldırılması lehinde konuşur ve bir 'zekâ testi'nin bunun yerine geçirilmesini isterse, nihai amaç konusunda artık pek az

kuşku vardır. 'Eğitim' şakşakçılığına eğitimsiz insanlar arasında sık sık rastlanır –belki de, bu incelemenin erimi ötesindeki bazı nedenlerle, Amerikan ideolojisinde eğitim bir tür 'her derde deva' durumuna gelmiş olduğu için. Öznelerimizden hiçbiri, bu gizemli 'eğitim'in neyi anlattığını tanımlama sıkıntısına girmemektedir: bu genel eğitim düzeyine mi ilişkindir, yoksa bir tür özel politik eğitim mi öngörülmektedir; ve bu nasıl başarılabacaktır?

Eğitim kompleksi yüksek ya da orta puanlılarla sıırlı olmamakla birlikte, onlarda düşük puanlılardan daha sık görülmektedir. Kimi şöyle der:

(İdeal bir toplum nasıl olur?) "Herkesi aynı eğitsel standartlara getirmek kuşaklar alacaktır ... Böylesine büyük sınıflara sahip olunmasa bile ... gene de her zaman sınıfsal ayrımların olacağını sanıyorum ... kendinizi iyileştirmeye çabalamaya yönünde bir girişim."

Eğitimin` burada, antiütopyacının değişimi engellemek, ama aynı zamanda ilerici gözükme için kullanabileceği, ince bir buluş olarak hizmet ettiği apaçıktır. Uzun uzun sözü edilen bir eğitsel sürece yapılan vurgunun, her zaman bazı sınıf ayrımları olması gerektiği düşüncesiyle atbaşı gitmesi de karakteristiktir.

Benzer bir şekilde, orta puanlı Kanadalı M934 bu kez emek hareketine karşı bir 'fren' olarak eğitim düşüncesini onaylar. Şuna inanır:

"Bugün emek hareketindeki önemli olan şey, sıradan insanların eğitimidir. Emegın bugün daha fazla etki yapmaya hazır olduğunu hiç sanmıyorum."

Üretim süreçleri standartlaştırıldıkça daha az özel eğitimin gerekeceği, teknolojik ilerlemenin kitlelerin belli ölçüde

aydınlanmasına yol açacağı, eğitim postülatının kof bir duruma geleceği, rasgele not edilebilir. Öznelerimiz buna, oldukça fetişist bir tarzda sarılmaktadırlar.

İspanyolca ihtisası yapan ve iş dünyasıyla ilgilenen, çok yüksek puanlı bir kadın olan F104 açısından, kendi iç grubu yani Cumhuriyetçiler ile Demokratlar arasındaki politik ayırım çizgisi, eğitim konusundaki ayırım çizgisiyle çakışır.

“Demokrat olduğumu bildiğim insan tipi genellikle, neler olup bittiğini gerçekten bilmeyen eğitimsiz insandır. Mevcut yönetim işleri yüzüne gözüne bulaştırmıştır.”

Böylelikle eğitim ideolojisi, Demokrat Parti’nin Cumhuriyetçilerden daha fazla bir alt sınıf partisi olduğu olgusunu yorumlamış olur.

Düşük puanlılar arasında, eğitim düşüncesi geleneksel sosyalist aydınlanma isteğiyle bir ölçüde karışmıştır. Sık sık, kitlelerin uyuşukluğu ve politik ilgisizliğinden –elbette öznelerin kendisi bundan bağışıktır– yakınıdır. Bu bağlamda, denizci M117’nin şu cafcaflı açıklamasına bir kez daha değinebiliriz:

“Politik sistemimiz açısından iyi bir temele sahibiz. Halkın çoğunluğu siyasete ilgi duymuyor ya da siyasi konuları anlamaya yetecek ölçüde donanımlı değil. Bu yüzden de ABD siyasetinin büyük kısmı kapitalist sistemce yönetiliyor.”

Eğitim kompleksi bizleri, çözümlememizin başladığı yere, örneklerimizin çoğunun politik düşüncesini bulandıran bilgisizlik ve kafa karışıklığına geri götürmektedir. Eğitim kompleksinin, siyaset tartışılırken insanın konuştuğu şeyi gerçekte bilmediği bilincini, bir şekilde dile getirmesi mümkündür. Düşük puanlılarda, eğitim övgüsünü sık sık, bilgisizliği dolayısıyla kendi kendini suçlama tutumu izlemektedir. Ne var

ki, bulanık eğitim düşüncesi, oldukça özet bir biçimde, bilgisizlik deneyimini bir sloganla ve kültürel yaşamın yalıtılmış bir etkenine bağlanmayla dikkate almakta, böylece politik düşünme çabasından vazgeçmektedir. Dahası, çoğu durumda, insanın kendi bilgisizliğini başkalarına yansıtma amacına hizmet etmekte ve böylece, öznenin kendisi bilgili gözükebilmektedir.

Burada, anlamlı olabilecek son bir gözlem daha yapılabilir. Eğitim övgüsü yüksek puanlılar tarafından çok fazla vurgulandığı halde, aynı zamanda, en sık işitilen antisemitik açıklamalardan biri de –genellikle, onların sıkı kol emeğinden kaçtığı iddiasıyla birlikte giden– ‘Yahudilerin bütün güçleriyle eğitimden yana olduğu’dur. Eğitim kompleksinin merkezinde, bu kültürün, kendi kapsadığı insanların çoğunu, daha ince doygunluklara katılımdan dışladığına ilişkin bulanık kavrayışın yattığından kuşkulabiliriz. Eğitimle ilgili beceriksizce konuşmalar ‘pratik olma’ gereklerinin artık insanı engellemediği bir durumun özlemini dile getirmekle birlikte, insanın kendi eğitsel engellenişiyle ilgili öfke, insanın kendine yadsıma durumunda kaldığı şeye sahip olduğu varsayılan seçilmiş düşmana yansıtılır.

C.

BAZI POLİTİK ve EKONOMİK KONULAR

Şimdiye kadarki tartışmamız, araştırmamızın genel yaklaşımına uygun olarak, nesnel terimlerden çok öznel terimlerle formüle edilmiştir. Yani ilgimizi görüştüğümüz kişilerin nesnel politik sorunlara ilişkin benimsedikleri tutumlardan çok, onların politik düşünme modelleri üstünde yoğunlaştırdık. Aslında yaklaşımımız, örneğin Roosevelt'in değerlendirilmesi, hükümet 'bürokrasisi' sorunu, 'ideal toplum'a ilişkin tutumlar vb. gibi çeşitli politik konuların tartışılmasına da yol açtı. Öznel ve nesnel politik konular arasında hiçbir kesin ayırım yapılamazdı. Şimdi tartışmamız gereken şey, (özel olarak bürokrat kompleksi ve iş dünyasının hükümetçe denetlenmesi sorunuyla ilgili olarak bazılarına değinilmiş olsa da) şimdiye dek ele almadığımız, öznelerimizin görüşme programının politik konularına yönelik tutumlarıdır.

1. Sendikalar

Çok yerinde bir politik-ekonomik konu olduğu ve yüksek derecede ayırt edici olduğunu umduğumuz için, sendikacılık sorunu görüşme programımızda özellikle vurgulanmıştır. "Sendikaların daha güçlü ve genellikle daha etkili olması gerekir" şeklindeki anket maddesinin istatistik bakımından

ayırt edici olduğu, gerçekten de kanıtlanmıştır; ama görüşme tutanakları, 'düşük puanlı = sendika yanlısı, yüksek puanlı = sendika karşıtı' gibi ilkel bir formüle karşı birçok uyarı da içermektedir. Belli miktarda sendika eleştirisi geneldir ve sendika sorusu bakımından sapma gösteren açıksözlü düşük puanlı yoktur. Net bir şekilde sendika yanlısı olanlar, yalnızca politik bakımdan bilinçli ve oldukça açık konuşan, az sayıdaki solculardır. Bunun dışında, bütün örneklerimizde sendikalarla ilgili güçlü çekinceler söz konusudur. Yüksek ve düşük puanlılar, sendika yanlısı ya da karşıtı olmaktan çok, bu çekincelerin dile getirilme tarzı bakımından ayrılmaktadır. Sendikalara üye olanlar da olmayanlar da eleştirel bir tutum takınmaktadır.

Anketin az çok dolaysız yanıtlar gerektirmesi, oysa görüşmenin öznelere kendi düşüncelerini bütün karmaşıklığı içerisinde ifade etme izni vermesi temelinde, anket ile görüşme arasında bazı farklılıklar olması beklenebilirdi. Burada, öyle görünüyor ki, görüşme öznelere gerçek görüşüne anketten daha çok yaklaşmaktadır. Emek örgütlenmesi ve zorunlu sendika üyeliği konusu çoğu insanın yaşamını en dolaysız bir şekilde etkilediğinden, 'yabancılaşma' etkeni ve buna eşlik eden bilgisizlik ve kafa karışıklığı, sözgelimi insanların Washington'daki 'bütün o büroları' tartışırken olduğundan daha az rol oynamaktadır.

Bu yüzden, sendikalarla ilgili olarak dile getirilen eleştirel duyguların çok ciddiye alınması gerekir. Bu eleştiri otomatik bir şekilde gericilikle özdeşleştirilmemelidir. Başka herhangi bir yerde olduğundan daha fazla olmak üzere burada, gerçeklik içinde belli bir temel bulunması söz konusudur ve yakınmalar genellikle çok daha mantıklı olup, politikacılar ya da Yahudiler gibi konulara sıra geldiği zamankinden çok daha fazla sağduyu sergiler. Emek örgütleri kendilerini, dev şirketlerin yönettiği bir ekonomik yaşamın baskın koşullarına az çok uyarlamak durumundadır ve böylece, 'tekeli' durumu-

na gelme eğilimindedirler. Bu, kendi işlerinde özgür rekabetçiler olarak, hâlâ kendi bireysel hakları gibi gördükleri şeylere müdahale eden bir güçle karşı karşıya gelen sayısız kişi için bir rahatsızlık nedenidir. Onlar kendi kârlarının fazladan bir kısmını, satın aldıkları metân (sendikacının emek gücünün) fiyatının dışında ve üstünde talep edilen şey için kullanmak durumundadırlar. Bu onlara, sadece örgütün gücüne verilmiş bir haraç gibi gözükür. Ne var ki, en azından yüksek puanlıların, sendika tekeline kızmaması ama onun modeli olan endüstriyel tekele kızmaması anlamlıdır. Bu şaşırtıcı değildir. İnsanlar emek örgütleriyle, sanayi örgütleriyle olduğundan çok daha dolaysız bir bağlantı içindedirler. Kendi yerel sendikalarıyla yan ödemeler, fazla çalışma, ücret artışları ve çalışma koşulları konusunda görüşmek durumundadırlar; oysa kendi arabalarının yapıldığı ve fiyatının saptandığı Detroit uzaktadır. Kuşkusuz burada, toplumsal özdeşleşmenin daha derin güdülere de söz konusudur.

Sendikaların tekelleşmesi, bireyler olarak çok az etkileyebildikleri dev bir örgütün patronluğunu duyumsayan ve, eğer kabul edilmemişlerse, umutsuz biçimde 'dışlanmış' olduklarını hisseden işçilerin kendilerini de etkiler. Örgütlenmiş emeğin eleştirisinde bu deneyim nüvesi, hemen sonuçlara gitmemek üzere, kabullenilmek durumundadır.

Sendikalara yönelen eleştirilerdeki bu kısmi hakikat payı, bu ülkedeki en tehlikeli faşist potansiyeller arasındadır. Bu eleştirilerde çürütülemeyecek birkaç nokta bulunurken, bunlar sendikaları bütünüyle kaldırmak ve onların yerine hükümetçe denetlenen korporasyonlar –her yerde faşistlerin başlıca ekonomik amaçlarından biri– yerleştirmek için kolayca hareket noktası olarak seçilirler. İnsanların sendikalara yönelik tutumundaki rasyonel eleştiri ve irrasyonel nefret yığılmasını açıklamayan hiçbir faşist potansiyel çözümlemesi geçerlilik taşımaz. Görüştüğümüz kişilerin bazı karakteristik tepkileri bu sorunu en azından betimleyebilir.

Düşük puanlılar arasında çok yaygın olan, sendikalara ilişkin bir tutumun örnekleriyle işe başlayalım: sendikaların, az çok sert çekincelerle kabullenilmesi. Açık ki, başka bakımlardan 'ilerici' insanlar arasındaki sendika karşıtı tutumlar, daha geniş taru sorunları açısından, özellikle önemlidir.

Üniversitede kurs gören, oldukça liberal ve ilerici biri olan M310, 'gerçekte tekellilikten başka bir şey olmayan, sahte özgür girişim sistemi'nden söz etmektedir. Sendikaların istediği yüzde 30'luk ücret artışı konusunda şunları söyler:

"Herhangi bir kimsenin herhangi bir istem için keyfi bir rakam ortaya atmasından hoşlanmam. Aynı zamanda, ücret istemlerine karşı da çok sempatiğim. Örneğin otomobil işçileri şimdi haklılar. Öte yandan, San Francisco'daki fırın işçileri, hepsi de şimdi bundan fazla kazandığı halde, çıplak asgari ücret için grev yapıyorlar: yalnızca geleceği düşünüyorlar... Sendikalardan yanayım, ama onların zaman zaman bencil çıkar grupları durumuna geldiğini de kabul etmek gerek... Bir reform taşıyıcısı olarak emek hareketinden düşkünlüğüne uğradım; biricik ilgileri, kendi küçük grupları, özellikle de AFL zanaat birlikleri ya da tekelleri için daha yüksek ücretler."

Bu açıklamanın gerisinde, bugünkü emek hareketinin, daha iyi bir toplumu amaçlamak yerine, mevcut yapı içerisinde belli avantajlar ve ayrıcalıklar kazanmakla yetindiğine ilişkin, belli belirsiz bir bilincin gölgesi sezilmektedir. Bu, tipik yüksek puanlıların, sendikaların çok politik bir duruma gelmiş olduğuna ilişkin yakınmasının (bunu daha sonra tartışacağız) tam tersidir.

Düşük puanlı bir üniversite ikinci sınıf öğrencisi olan M112, hantal, devasa sendikaların demokratik olmaktan çıkabileceği tehlikesini kavrur. Oldukça merkezileşmiş birimleri daha küçük birimlere ayırarak, toplumsal eğilimleri durdurmayı umması anlamında, tekellere karşıdır.

“Büyük örgütlerden hoşlanmıyorum. Asla çok büyük olmayan yerel sendikalar, yerel şirketler olmalı. Kaiser var, ama o kadar kötü değil. Standard Oil, ya da Almanya’daki I. G. Farben, iyi değil.”

Düşük puanlı bir mahkûm olan M620, örgütlenmiş emeğin, bir bütün olarak üretim makinesinin işlevselliğine müdahalesine kızanların tipik örneğidir:

(Bugünkü politik trendler konusunda ne düşünüyorsunuz?) “Şey, emeğin sorumluluk duygusu kazanmak zorunda kalacağına ciddi olarak inanıyorum... Benim için bir sözleşmenin az çok kutsallığı vardır.” Örne genelde grevlere, özellikle de adli grevlere karşı. (Ya ücretlerdeki yüzde 30 artış istemi?) “İnanıyorum ki, eğer sendikalar iş görmek istiyorlarsa, bunu yapmaları gerek. Ama hiçbir karşılık vermezlerse, bütünüyle haksızlık. (G.M. grevi?) Şu ya da bu şekilde, olabildiğince hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmalı... Hem sendikaların hem de iş dünyasının sıradan insanı gözardı ettiğine inanıyorum... Bu grev işi konusunda, biraz sertim... Sendikaların daha fazla sorumluluk duyması gerektiğini düşünüyorum.”

İstihdam Servisi Gazileri grubundan, çok düşük puanlı M711, sendikaların kolektivist gücünü faşizm tehlikesiyle karıştırır ve yansıtma yoluyla, Hitler’i sendika yanlısı bir adam yapar:

(Sendikalar konusunda ne düşünüyorsunuz?) Bu konuda açıkçası bilgim yok. Kuram itibariyle, daha çok sendikaların lehindeyim. (yüzde 30’luk ücret artışı istemi konusunda ne düşünüyorsunuz?) Şey, onaylamıyorum... çünkü, her ücret artışı isteminin yaşam pahalılığıyla ilişkili olması gerektiği düşüncesindeyim. (Bununla ne kastediyorsunuz?) Aslında,

bu konuda pek düşünmedim... yüzde 30'luk ücret artışı, eğer yaşam pahalılığı da tırmanırsa, kötü bir şey anlamına gelmez. (Fiyatlarda artış olmadan, G.M. sendikasının ücret artışı istemine ne diyorsunuz?) "Evet... ama ücret ve fiyatların bir dengeye oturması gerektiği düşüncesindeyim..." (Görüşmeci, sendikaların daha güçlü olması gerektiğini dile getiren dördüncü soruyu okur ve öznenin bu maddeyle bir ölçüde uyuşmadığına değinerek, ek açıklama ister.) "Şey, bu konudaki anlaşmazlığım —belki de, sendikaların daha güçlü olmasının faşizm durumuna yol açacağını düşünüyorum... Her şey bir yana, erken günlerinde Hitler de sendikaları artırıp onları daha güçlendirerek, sendikalardan yararlanmadı mı?... San Francisco'da, açıkça ufak imparatorluklar olan sendikaların bulunduğunu biliyorum. Öte yandan, genel yarar için çalışan başkaları da var... Bizim senatörlerden bazılarının görmek istediği gibi, onların denetlenmesi gerektiğini kesinlikle düşünmüyorum."

F340B'ye daha önce değinmiştik. Üniversitede kurs gören bu özne E'de orta, F'de düşük, PET'te ise yüksek puanlar almıştır. Sendikaların olumlu işlevi ile onların 'kapitalistçe' diye betimlediği içkin kötülükleri arasında fark görür.

(Genelde sendikalarla ilgili ne düşünüyorsunuz?) "Onların gerekli olduğunu sanıyorum —bir düşünce olarak fevkalade, ama pratikte... Bu alanda bazı sendika önderleriyle karşılaşma talihsizliğine uğradım ve bu benim için çok düşkırıncı oldu. (Ne bakımdan?) Şey, eğer 'kapitalistler' varsa, bunların hepsi de öyleydi; kendi örgütlerini tıpkı bir iş gibi işletiyorlardı, ondan her şeyi sızdırmak istiyorlardı. (Bu konuda ne yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz?) Mali bildirimlerinin denetlenmesine itiraz etmemeliler —bu konuda daha açık olmaları gerek. (Öyleyse, belki de hükümetin standartlar getirmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?) Evet, bu konuda güçlü

bir kamuoyu görmeyi çok isterdim —bu, onların daha adil ve açık olmaları gerektiğini anlamalarını sağlar.”

Bir puanlama yapılmamış olmakla birlikte, bütün görüşme materyalinin dikkatle okunmasının yarattığı izlenim odur ki, sendikaları gerekli bir bela gibi gören tutum, en azından açık biçimde gerici olmayanlar arasında, sıradan bir tutumdur.

Sendikalardan yana, yumuşatılmamış açıklamalar son derece azdır. Aşağıdaki iki örnek, San Quentinli iki düşük puanlıdan alınmıştır.

Bir katil olan M628B:

(Sendikalar konusunda ne düşünüyorsunuz?) “Kesinlikle, sendika üyeliğinin zorunlu olmasından yanayım. Bu ülkedeki şekliyle özel girişime inanmıyorum. Eğer söyledikleri gibi olsaydı, özel girişimin lehinde olurum... Anayasa’ya gelince... onunla yaşamıyoruz... Bu ‘sıkı çalış, büyük adam olursun oğlum’ öyküsü fevkalade... ama insanlara giyecek ve barınak sağlamazsanız, bunun bir zulüm olduğunu söylerim...”

Psikiyatr tarafından ‘basit bir şizofreni vakası’ olarak karakterize edilen bir seks suçlusu olan M619’un sendikalara hiçbir eleştirisi yok değildir, ama onların zayıflığının giderek ortadan kalktığına da inanır: Çekincesiz kabullenışı, bir ölçüde kof bir ilerleme düşüncesine dayanır.

(Bugünkü sendika önderleri konusunda ne düşünüyorsunuz?) “AFL’yi çok tutuyorum. CIO’yu eskiden tutmazdım, ama zaman geçtikçe insanlar onu giderek daha çok kabulleniyor gibiler. Baştaki kusurlarının ortadan kalktığını düşünme eğilimindeyim... Kuşkusuz, sendikalar başlangıçta oldukça keyfi yöntemler kullandılar; ama sonunda belki de amaç kullandıkları araçları haklı çıkanyor.”

Emeğe yönelik eleştirel duyguların özel bir yönü vurgulanmalıdır. Bu da, sendikaların siyasete bulaşmaması gerektiği düşüncesidir. Bu, birçok insanın yakınmalarına konu olan, sendikaların ekonomik etkinlikleriyle hiç de ilintili olmadığından, çok büyük olasılıkla, Amerikan geleneğine göre sendikaların bir 'pazarlık', daha yüksek pay elde etme aracı olduğu ve başka konulara karışmaması gerektiği inancından türemiş, yalın bir ideoloji sorunudur. Ücret anlaşmazlıkları ve grevlerle ilgili öfke yön değiştirmiş ve bu, zaman zaman, örgütlü emekle komünizmin acele bir şekilde özdeşleştirilmesiyle rasyonalize edilmiştir. Bu ülkedeki sendikalar başka her yerdekenden çok daha az politik ve daha az sınıf bilinçli olduğundan, bu itiraz, daha önce tartışılanlardan bütünüyle farklı bir düzeydedir ve gericiliğin gerçek bir ifadesidir. Ama bu alandaki gerici ideoloji peşin yargılı nosyonlarla öylesine güçlü biçimde desteklenmektedir ki, kendilerinden beklenmeyecek insanların görüşlerine bile kolaylıkla sızmaktadır.

M621A hırsızlık suçundan San Quentin'de bulunmaktadır. E ve F'de düşük, ama PET'te yüksektir.

"Sendikaları takdir ediyorum, ama ajitasyon yapmamaları gerek. (Açık ki bu sözle politik etkinlikleri kastediyor.) Daha çok para koparmaya çabalamamalı, ama insanlara daha çok yardım etmeliler. Ücretleri, başka herkes gibi düşük tutmayı istemeliler... sendikaların siyasetle ilgisi yoktur."

Bir başka San Quentinli erkek olan M627, E ve PET'te düşük ama F'de yüksek puanlar almıştır. Küçük bir seks suçu gibi gözüken bir olaydan hüküm giymiş, psikopatik bir alkoliktir.

(Ya CIO'nun PEK'i?) "Hayır, siyaset bir yana bırakılmalı. Siyaset bütün örgütlerin dışında kalmalı. Sendikaların siyasete karışmaması gerektiği düşüncesindeyim. (Bunun yasaklanması gerektiğini düşünüyor musunuz?) Evet."

Son olarak, San Quentinli bir yüksek puanlıdan, hiç de aşırı olmayan M656A'dan bir örnek:

(PEK?) “Şey, siyasete dalmaları, kendi Kongre üyelerine sahip olmaları gerektiğini söylemiyorum... bir bütün olarak, siyasete girmemeliler. (Neden?) Siyasete girerlerse, yasal yasama organında, haklı olarak tutacakları taraf adına pek çok şey isterler... Bana göre iş dünyasına siyaset girmemeli, ve sendikalar da bir iş örgütüdür.”

Materyalimizde, sendikalara karşı açıkça husumet içeren birçok açıklamaya rastlanabilmesi şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, asıl çarpıcı olgu, böylesi açıklamalara yalnızca yüksek puanlılar arasında değil, orta ve düşük puanlılar arasında da rastlanmasıdır.

Gene kendimizi, sendikalara karşı sert itirazların yapısı konusunda bir fikir verecek birkaç örnekle sınırlıyoruz.

M202, genellikle çok düşük puanlar almakla birlikte, girişimcilerle güçlü biçimde özdeşleşen bir inşaat mühendisidir. Yukarıda değinildiği gibi (s. 98) görüşmeci onu “tutucu ama faşist olmayan biri” diye nitelemektedir. Bununla birlikte, sendikalara karşı sövgüleri bu değerlendirmenin biraz fazla iyimser gözükmesine yol açmaktadır. İlginç bir sapma olarak, bu öznenin sendikalara karşı tutumunu tam olarak aktaralım.

Kendi işinin tartışılmasıyla bağlantılı olarak, özneye sendikalara yönelik tutumu soruldu. Tepkisi şöyleydi:

“Sendikalar konusunda dertliyim; kanayan bir yarama dokundunuz!” 1935'te, grev kıncı olarak bir şirkete girmiş. Kimyager olarak işe alınmış. O sırada California dışındaymış ve depresyon sürüyormuş. O zamanlar sendikalarla ilgili güçlü duygulara sahip değilmiş, yalnızca bir iş istiyormuş. İnsanların çalışma hakkına sahip olduğunu düşünüy-

yor ve başka birinin işini elinden almaktan hiç pişmanlık duymuyor. Grev bittikten sonra da bu şirkette işe devam etmiş. Kendisini 'şirketin adamı' gibi betimliyor ve sonuç olarak da şirketin bakış açısını benimsiyor. Bir şirket için çalışırken, yüzde yüz bu şirketin çıkarlarından yana; aksi durumda, onlarla birlikte kalmazmış. Sendikalara iki itirazı var: 1) yaşlıların gençlerden daha iyi olduğunu varsayarak, daha iyi işleri yeni gelenlerden çok eskilere verme politikası; 2) zorunlu sendika üyeliği. İnsanlara, 'kendi işlerini sürdürme' izni verilmesi gerektiği düşüncesinde. İnsanlar sıkı çalışmasalar bile işte kalacaklarını bilirlerse, bu onları elerinden gelenin en iyisini yapmaya teşvik etmez. Örneğin, iki çırak tutmuş ve sonradan iyi çalışmadıklarını gördüğü için onları kovmuş, ama sendikanın isteği üzerine tekrar iş almak zorunda kalmış; aksi halde, kendisi için çalışacak birini bulamazmış. Eğer bir adam yanındakinin yavaş iş yaptığını ama aynı ücreti aldığını görürse, kendisi de sıkı çalışmak için bir dürtüye sahip olmayacak ve hemen o da yavaşlayacaktır. Sendikalar, sendikaya girmek istemeyen bir adamın çalışmasını engellememelidirler. Görüşmeci, zorunlu sendika üyeliğinin amacının ücret artışları için pazarlık yapmak olduğunu söyledi. Özne buna, bir grup insanın kendilerine değer biçmek için bir araya gelip, becerikli işçiler için daha çok ücret ya da daha iyi üretim araçları çıkarmak istemiş olsalar, bunun çok yerinde olacağı yanıtını verdi. Eğer bir şirket iyi işe iyi ücret vermek istemiyorsa, onların da orada çalışmasına gerek yok. Özet olarak, öznenin sendikalara itirazlarının, sendikaların sıkı çalışmayı yalnızca teşvik etmemekle kalmayıp, bunu caydırdıkları duygusuna gelip dayandığı söylenebilir.

Politik bakımdan tarafsız olsa da, somut deneyim dolayısıyla sendikalara karşı oldukça uzlaşmaz bir tutum alan bir adamın durumu böyle gözüküyor. Kendisini 'şirketin adamı'

olarak betimlemesine karşın, onun işadamlarına hiç de hayran olmadığı, toplumsal sistemimizdeki değişikliklerle yoksulluğun ortadan kaldırılabileceğini düşündüğü ve her bakımdan hükümet denetiminden yana olduğu vurgulanmalıdır. Onun görüşleri, çok ilerici genel ideoloji ile, kendi dolaysız çıkarları alanında yer alan şiddetli gerici itkiler arasındaki çatışmayla bölünmüş –birçok ‘liberal’deki potansiyellerin tehlikeli bir modelini gösterebilecek bir oluşum– olarak özetlenebilir. Bununla birlikte, öyle gözüküyor ki, bu öznenin tutarsızlığı psikolojik etkenlerden çok onun mesleki konumundan ileri gelmektedir. Gerici özellikleri onun ‘verimliliği’ gözetmek durumunda olan ve sendikal müdahalenin verimliliği artırmaktan çok düşürmeye yöneldiğini gören bir teknolojik hiyerarşi üyesi olma konumundan türemektedir. Bu yüzden, aslında tutumu ilk bakışta görüldüğü kadar tutarsız değildir: daha doğrusu, öznenin genel ilericiliğinin teknolojik ilericiliğiyle –bu iki tür ilerleme, mevcut üretim koşullarında, nesnel bakımdan hiç de uyumlu olmadığından– çatıştığı söylenebilir.

22 yaşındaki bir kadın olan F316A da yapısal bakımdan buna benzer. Bir petrol işleme şirketinde çalışan genç bir kimyacı olarak, işinde girdiği bazı çekişmeler dolayısıyla sendikalara karşı şiddetli bir tutum takınan bir düşük puanlıdır.

Özne bütün bu grevler nedeniyle emeğin mevcut durumunun ve sanayinin çok kötü durumda olduğunu düşünüyor. Büyük sendikalar çok fazla şey istiyor. (Ya S.’deki sendika?) S. sendikası (CIO) demokratik değil, çünkü bütün kararları daire başkanları ve kimyagerler alıyor, sonra da bunları toplantılarda üyelere anlatıyorlar; kendileri sendika üyesi bile değiller. (S.’de, şirketin bir sendikası da var, değil mi?) “Endüstriyel Bilimciler Derneği’ni mi kastediyorsunuz? O şirket sendikası değil (oldukça öfkeli biçimde). Onu şirket sendikası olmakla suçlamak CIO’nun pis bir oyunu –daha

doğrusu, pis bir oyun değil de, bir hile— çünkü böylece dernek WPB'ye üye olamaz ve çalışanlar için pazarlık yapamazdı. Bir-iki yıl WPB'ye üye olmasını engelleyebilirlerse, onun çökeceğini düşünüyorlardı. Dernek yetkili olmadığı için işçiler adına sözleşme yapamaz, yalnızca şirkete önerilerde bulunabilir. EBD S.'de yalnızca bir bölüme sahip olmakla birlikte, onun şirketin egemenliğinde olduğunu sanmıyorum. Gerçi bir kanıtım yok. (Laboratuvar asistanları hemen hemen genç kimyacılar kadar ücret alıyor mu?) Evet, genç kimyacılar ayda yalnızca 170 dolar aldığı ve CIO da laboratuvar asistanları için 180 dolara varan bir ücret sağladığı zaman, şirket genç kimyacıların ücretini ayda 200 dolara çıkarmak durumunda kaldı. CIO bütün bu başarılarına karşın genç kimyacıların kendisine katılmamasından yakınıyor. (Bu artış iyi değil miydi?) Evet, ama yine de EBD yetkili olsaydı onun ne yapacağını görmek isterdim; belki de bir şey yapamazdı."

Yüksek puanlılara gelince, onların sendikalara karşı ideolojisinin anahtar temas 'haraç'tır. Bu öznel örgütlü emeğin yaptığı baskıyı, bir bakıma örgütlü suç ve komployla —bunlar yüksek puanlıların her bakımdan gözde konularından biridir— karşılaştırılabilecek bir meşruluktan uzaklaşma olarak görmektedirler. Ahlak anlayışlarını zaman zaman vurguladığımız bu kişiler açısından, serbest piyasa kavramı ahlak yasasına tekabül eder ve iş alanına adeta ekonomi dışı bir öge soğan her etken düzensizlik olarak görülür. Ne rastlantı ki, bu kuşku sanayi tekelleri ve onların kendi aralarında yaptıkları fiyat anlaşmalarıyla değil, sadece sendikaların varsayımsal tekelci yapısıyla ilgilidir. Burada da 'meşruiyet' —güçlüyle özdeşleşme— fikri devreye girer. Bu düşünce tarzına göre, sanayi şirketleri 'doğal' bir eğilimin sonucu, emek örgütleri ise kendi paylarından fazlasını isteyen insanların bir araya geldiği kuruluşlardır.

Katıksız psikolojik bir açıdan bakıldığında, 'sendikaların haraççılığı' düşüncesi Yahudilerin kapalılığı klişesine benzer bir doğaya sahip gözükmektedir. Bu, Oedipus aşamasında baba otoritesiyle yeterince içselleştirilmiş bir özdeşleşmenin olmaması durumuna dek uzanır. Tipik yüksek puanlıların her şeyden önce babadan korkması ve onun iktidarına katılmak için onun tarafını tutmaya çabalaması, bizim genel varsayımımızdır. 'Haraççılar' ise, çok fazla şey isteyerek (öznenin kendisi fazla istese bile), babanın öfkesini –dolayısıyla, öznenin iğdiş edilme kaygısını– uyandırma riskine atılan kişilerdir. Öznenin kendi suçluluk duygularını yankılayan bu kaygıdan, yansıtma mekanizmasıyla kurtulunur. İç ve dış grup çerçevesinde düşünerek başkalarını 'dış grup'laştırmak isteyen yüksek puanlı, sürekli olarak, bu başkalarını iç grup diye nitelemeye yatkındır. 'Statü' gerekçesiyle özgür rekabetin 'normal' kanallarını bozmaya ne kadar yatkınsa, kendisinin zayıf gördüklerini bu aynı şeyle suçlaması da o kadar olasıdır. İşçiler, örgütlendikleri anda, onun için 'haraççı', suçlu durumuna gelirler. 'Satıcı köpeği ısırır' modeline göre, kaba-hatli olurlar. Böylesi psikolojik eğilimler kuşkusuz, yansıtma modeline uygun düşen gerçeklik öğeleri tarafından manyetik olarak çekilir. Burada işçi örgütleri az bulunur bir fırsat sunar.

Kendisine 'başoperatör' diyen bir vardiya ustası, M352, bütün cetvellerde yüksek puan almıştır.

"Standard Oil'de sendikalar kabul edilmemiştir. Ben asla bir sendikalı olmadım. Sendika güç getirirse, doğru kullanılsa, tamam; ama bugünkü sendikaların çoğu haraççıya, bir politik etki kaynağına dönüşmüştür. Özel olarak da CIO Politik Eylem Komitesi... Siyaset ve sendikacılık birbirine fazla karışmamalı. Sendikalar politik bir örgüt durumuna gelmemeli; ama AFL, para uğruna haraççı durumuna gelmiştir. Görevdekiler, parayı nasıl kullandıklarına bakılmak-

sızın, pratikte ölene dek görevde kalırlar. Bunun denetlenmesi gerekir... ama yerel örgüt kendisini düzenli bir şekilde çekip çevirebiliyorsa, görevdekiler tutucuysa, tamam, ama fazla liberal oldukları anda, grevi son çare olmak yerine ilk silah olarak kullanıyorlar... vb.”

Birçok örnekte olduğu gibi burada da eleştiri *per se* sendikaların büyüklüğüne karşı yöneltilmiştir. Daha az kurumsallaşmış yerel örgütlerin otomatik biçimde daha iyi olacağı şeklindeki romantik düşünce de söz konusudur.

Yukarıda aktarılan San Quentinli M658, sendikaların kaldırılmasını açıkça savunacak kadar ileri gider:

(Bugünkü politik eğilimler?) “Eh, bir yığın soytarı, bir yığın sendika tarafından yönetilmeye doğru gittiğimizi düşünüyorum... Bütün şu çalışan kütüklere bir bakın ... çivi çıkmak dışında bir şey bilmezler ... birkaç yüz bin kişi bir araya geldiler diye, olayları denetlemeye çabılıyorlar. (Ne yapılmalı?) Onları düzene sokmalı, hadleri bildirilmeli. İzinlerini kaldırmalı. (Ne anlamda?) Şey, her sendika bir izne sahip olmak durumundadır. Bunları kaldırmalı. Gerekiyorsa, toplantılarını kaldırmalı. (Ya grevler?) Benim düşündüğüm de bu ... grevler ülkeye zarar veriyor. (Grevlerle nasıl başetmek gerekir?) Onları yeniden işe almayı reddedin, ya da onlara para cezası kesin. Ter atölyelerine¹⁷ de inanmıyorum ama haftada 150 dolar alınca çektiklerini unutuyorlar –aptalca bir şey. Enflasyon yaratan.” (Özne daha önce, meslek ve gelir konusu tartışılırken –görüşmeci bunu kaydetmeyi ihmal etmiştir– 500 dolar ya da buna yakın bir para tasarruf edebileceğine –örneğin tiyatro çalışmasıyla– ilişkin bir değerlendirme yapmış ama sonra bunu bir yana bırakmıştır. Öznenin savaş sırasındaki ücretlerle ilgili, oldukça abartılmış fantezilerine dikkat.)

17 İşçilerin aşırı çalıştırıldığı işyerleri. Çev. n.

Sendikalara aşırı tepki göstermenin birkaç örneğine de Los Angeles görüşmeleri arasında rastlanmaktadır. E ve PET'te yüksek, F'de orta puan almış 20 yaşındaki erkek, 5014, belki de gaziler grubunun sendikalara karşı tutumunun belli bir türünü temsil etmektedir:

Örgütlü emek hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, şöyle diyor: "Buna karşıyım." AFL ile CIO arasındaki farkı bilmiyor, ama "gazilerin birçoğu gibi, işçiler ülkede grev yapıp iyi para kazanırken, bizim boşa çabalamış olduğumuzu," düşünüyor.

Bu öznenin husumeti ile tam bilgisizliği arasındaki zıtlık çarpıcıdır.

5031-5032, çok yüksek gelir grubundan bir karı kocadır. Her ikisi de PET'te yüksek, F'de düşük, E'de ise düşük orta puan almışlardır. Onlar açısından, sendikalara şiddetle karşı olmak, yine insan doğasından tiksintiyle birlikte gitmektedir. Sendikacılığı, yalnızca, tembellerin işten kaçmak için bir buluşu olarak görürler.

İkisi de sendikalara karşı. Koca bu konuda çok sert. Refah ummakla birlikte, bunun sendikaların istemlerine karşı sürekli bir mücadele verme pahasına sağlanacağını düşünüyor. Sendikaların istemlerinin mantıksızca olduğu ve son zaferleriyle 'işçilerin istemleri karşılansa bile, marangozlardan, lehimcilerden vb. bir günlük iş dahi çıkmayacağı' düşüncesinde. Her ikisi de, çeşitli azınlıklar konusunda önyargısız olma iddiasındalar. Bununla birlikte, kendi oğullarının gittiği okula Yahudi çocukların alınması konusunu ortaya atmaları ilginç.

Aşırı yüksek puanlı, orta yaşlı bir ev kadını olan F5043, potansiyel faşistler sınıfına dahildir ve 'her şeyi karmakarı-

şık' görmektedir. İlkın, hakiki 'biz anneler' üslubunda umutsuz bir bunalım imgesi yaratır, sonra da suçı sendikalara yığar.

Sendikaların durumu sorulduğunda, "Böyle şey hiç görmemiştim," diye yakındı. "Oğullarımız ne için savaştılar? Oysa geriye döndüklerinde, hiçbir şeyleri olmadığını gördüler; yaşayacak bir yerleri bile... hepsi grevlerin yüzünden." Böylece, mevcut bunalımdan ötürü sendikaları suçluyor ve sendikaların büyüklüğüne ve gücüne içerliyor. Ayrıca, gaziler ile işçiler arasında bağdaşmaz bir kopukluk olduğunu da düşünüyor ve iç çekişmelerden korkuyor. İşsizliğin artması eğiliminden dolayı işçileri suçluyor ve tam istihdam olanağı konusunda çok kötümser. Bununla birlikte, çok fazla devlet müdahalesi olduğunu düşünmüyor. Büyük iş dünyası ile özgür girişimin rolü konusunda oldukça bulanık. Aslında, başka konularda güçlü kanaatler taşımazken, yalnızca sendikalara ve grevlere karşı güçlü duygular besler gibi gözüküyor. "Korkunç bir kargaşa" lafını yineliyor; "siyaset kargaşasına bulaşarak" insanın ellerini kirletmemesi gerektiği düşüncesinde.

Sendikalara karşı genelde 'taftarım, ama' tutumu takınan düşük puanlılar, bir yandan sendikaları ilkece savunurken öte yandan 'çok ileri giderek' adeta kendi paylarından fazlasını istemelerine itiraz ettikleri halde, tipik yüksek puanlılar hiç ayrımsız bir biçimde, onları varsayımsal olarak bu kritik toplumsal durumdan dolayı, yaşamın standartlaştırılmasından dolayı (5001 ve 5003) ve düpedüz diktatoryal amaçlardan dolayı suçlarlar. Yüksek puanlılar için artık sendikalara karşı olmak, acısını çektikleri somut koşullardan duydukları duyumsuzluğun bir anlatımı değil, ama otomatik bir şekilde antisemitizmi, yabancı ülkelere karşı husumeti, Yeni Düzen'den nefreti ve faşist ve yarı-faşist propagandanın

altında yatan negatif Amerikan toplumu imgesi içinde bütünleştirilen bütün hasmane tutumları içeren gericilik platformundaki bir basamaktır.

2. İş Dünyası ve Hükümet

Bekleneceği üzere, hükümetin iş dünyasına müdahalesiyle ilgili genel ideolojik model, sendikalarla ilgili modellerle oldukça tutarlıdır. Ortalama görüş –nicel bir döküm yapılmadan böyle bir terime izin verilebilirse– belli ölçüde hükümet denetiminin özellikle savaş zamanında kaçınılmaz olduğu, ama bunun, temelde ekonomik liberalizm ilkesiyle çeliştiği şeklinde gibidir. Devlet müdahalesi hâlâ zorunlu olumsuzluk kategorisine girmektedir. Özellikle yüksek puanlılar açısından, iş dünyasına hükümet müdahalesi, gasp etme kompleksinin yalnızca bir başka yönüdür; sıkı çalışarak para kazananların haklarını tehdit eden bir diktatoryal keyfîlik sorunudur. Ancak, bir kez daha belirtilmeli ki, hükümet müdahalesi konusunda yüksek ve düşük puanlılar arasında keskin bir ayrım çizgisi yoktur; ama bunun nasılı, yani iki grubun kendi eleştirel tutumlarını dile getirme tarzı, farklılık göstermektedir.

Hükümet müdahalesine karşı kısmen olumlu bir tutuma ilişkin aşağıdaki örnekler, orta ve yüksek puanlılardan seçilmiştir.

Üniversitede kurs görenler grubundan genç bir yazman olan F340A, E’de orta, F ve PET’te ise yüksek puanlar almıştır. Madalyonun öbür yüzünü de görme çabaları bakımından, kendisini dile getirirken takındığı belli bir entelektüel adillik tutumu dolayısıyla ilginçtir: öznel etkenler söz konusu olduğu ölçüde, faşizme karşı en güçlü korunaklardan birisi olan Amerikan zihniyetinin ‘antiparanoid’ bir özelliği.

Sanayinin hükümetçe denetlenmesinden yana değil. Hükümet ulaşım, gaz, elektrik ve suyu denetlemekte belki çok haklı olabilir. (Neden?) Çünkü ucuza halledebilir; ama bundan emin değil. Ne olursa olsun, Anahtar Sistemi gibi yerlerde, bir grev olursa her şey duracağından hükümet işçileri çalışmaya zorlayabilir. "Hükümet bir şey yapmanızı söylediğinde, onu yaparsınız."

Bu alıntı hükümet müdahalesinin onaylanmasındaki puslu bir ögeyi gösterir: liberalizmin çiğnenmesi olarak bundan hoşnutsuzluk duyulduğu halde, aynı zamanda, örgütlü emeği kenarda tutmanın potansiyel bir aracı olarak da takdir edilir. Nasyonal Sosyalistlerin Weimar'ın 'Refah Devleti'nden hep yakındıkları, ama sonra, Alman sosyalist hükümetlerinin hep çaba gösterdiği devlet müdahalelerini bile aştıkları anımsanmalıdır.

Yüksek puanlı koşullu tahliye görevlisi, M109, bir tür hükümet müdahalesine ilişkin desteğinin, özgür girişim anarşisi konusundaki kısıtlamalardan ve herkesin yararına yapılacak rasyonel planlamadan yana olmaktan çok otoritaryen olması bakımından, F340A'yı anımsatmaktadır [orişinalde 676 ve 679'da M109 alıntıları].

Açıkça hükümet denetimlerine karşı çıkanlar, gene, hem düşük hem de yüksek puanlıları kapsamaktadır. Burada, kuşkusuz, düşük puanlılar özellikle ilginçtir.

Yukarıda aktardığımız M711, 'uysal' bir düşük puanlı olup, devlet müdahalesine karşı olmasının nedeni yalnızca, bunda faşist bir potansiyel duyumsamasıdır –görüldüğü kadarıyla, bu müdahalenin Roosevelt dönemindeki ilerici işlevinin hiç farkında değildir:

(Hükümet denetimi?) "Savunmuyorum. Burada yine, sonunda faşist devlete uzanan bir yol olabilir. Ama belli denetimler yapılmak zorunda."

Solcu ideolojisine karşın özne kendisini faşist propagandanın sahte ilerici sloganlarının kurbanı yapabilecek bir kafa karışıklığının semptomlarını göstermektedir: Bu adam, sendikalara karşı tutumunu, Hitler'in de sendikaların lehinde olduğu şeklindeki uydurma iddiayla gerekçelendiren kişidir.

Psikiyatri Kliniği grubundan bir başka düşük puanlı genç adam, M204, kaygı nevrozu çekmekte olup, kendisini sosyalist diye nitelemekte ve Yeni Düzen'in fazla tutucu olduğunu düşünmektedir. Ama gene de şunları söyler:

Hükümet, bütünüyle her şeyin denetimini yapmamalı. İskandinavya sistemi gibi bir şeyden yana: CCF, tam istihdam, emekçi hükümeti, kooperatiflerden yana. "Sanırım, bu ülkeye bu yolla gelecek. Hükümet denetimi yanlış işleyebilir. Bunun yerine, bireysel özgürlüğü korumalı ve eğitim yoluyla buna çalışmalıyız."

Özetlersek: düşük puanlıların hükümet müdahalesi eleştirisi geleneksel özgürlük düşüncesine, demokratik kuruluşların ve bireyselci düşünme tarzının otoritaryen biçimde ortadan kaldırılması korkusuna dayanır. Bu, planlı bir ekonomi yönündeki çabalara karşı potansiyel bir direnişe yol açar. Bugünkü toplum yapısı içinde naif biçimde korunduğunda, Amerikan demokratizm ve liberalizminin pek çok değerinin, özneler farkına bile varmaksızın, kendi nesnel işlevlerini radikal tarzda değiştirebilme olanağı vardır. 'Kaba bireyselcilik'in gerçekte uzun erimli toplumsal denetimle sonuçlandığı bir evrede, eleştirel olmayan, bireyselci bir serbestlik kavramına eşlik eden bütün düşünceler, yalnızca en güçlü grupların ekmeğine yağ sürmeye hizmet edebilir.

Yüksek puanlılarımızın hükümet denetimine karşı açıklamaları ise, bütünüyle farklı türdendir. Onlar için sendikacılık, Yeni Düzençilik, hükümet denetimi, hepsi de aynı şeydir —yani yönetmesi gerekmeyenlerin yönetimidir. Burada, hü-

kümet müdahalesine kızgınlık 'yoksullara acıma yok' kompleksle kaynaşmıştır.

San Quentin "belalısı", M664b:

(Bugünkü politik eğilimler?) "Şey, şu andaki gidişat, sanırım, ülkemiz için zararlı. (Ne demek istiyorsunuz?) Bence insan, hükümetin sağlamasını beklemek yerine, yaşamını kendisi kazanmalı. Bu Yeni Düzen'e inanmıyorum, sendikaların ülkeyi çekip çevireceğine inanmıyorum... Eğer bir adam işinde kâr edemezse, onu kapatır..."

Ömür boyu hapse mahkûm bir San Quentinli katil olan M651a hükümet müdahalesine karşı çıkar; bakış açısı, 'sağduyu'dan söz eden işadamlarının bakış açısıdır.

(İş dünyası üstünde hükümet denetimine ne diyorsunuz?) "Hayır, ben özgür girişime inanıyorum. İş dünyasının, savaş zamanı dışında, kendi işlerini yürütebileceğine inanıyorum; savaş sırasında fiyatları artırmak durumunda kaldı... ama, rekabetçi iş dünyası fiyatları düşürür..."

Yüksek puanlılar açısından bile, bizatihi hükümet denetimiyle ilgili duyguların, (onlar açısından bu, nefret edilen Yeni Düzen'i temsil etse de) onların sendikalara karşı olması kadar 'şiddetli' gözükmediği not edilebilir. Bu, kısmen onların her güçlü hükümete (kendilerinininkinden kısmen farklı çizgiler üzerinde kurulmuş olsa bile) saygı duymalarına neden olan; altta yatan bir otoritaryenizm eğiliminden, kısmen de bir hükümet müdahalesinin zorunluluğuna ilişkin rasyonel içgörüden ileri geliyor olabilir. Görüşmelerimizin birçoğu, savaş sırasında ya da savaştan hemen sonra, yani hükümet denetimi olmadan hiçbir işin başarılamayacağını apaçık olduğu bir sırada yapıldı; çoğunlukla hükümet denetiminin reddedilmesinin yumuşatılması şeklinde, sık sık gönderme

yapılan olgu budur. Ne var ki bu durum kesinlikle koşullara bağlıdır; eğer görüşmeler bugün yapılmış olsaydı, görüntü muhtemelen farklı olurdu.

Bununla bağıntılı olarak, dikkatle yaklaşılmayı hak eden özel bir konu vardır: öznelerimizin tekelliliğe ilişkin tutumu. Bir yandan tekeller özgür girişimin bir uzantısı, yani dizginlenmemiş bireyciliğin sonucudur; öte yandan bunlar, hükümet uyguladığında reddedilen türden, rekabetçi olmayan bir denetim kurma eğilimindedirler. Muhtemelen, henüz tekellerle ilgili billurlaşmış bir 'kamuoyu' oluşmamıştır. Bunun esas nedeni, büyük şirketlerin anonim ve nesnel gücünün farkında olan insanların sayısının, devletin resmi yasal önlemlerinin farkında olanlardan çok daha az olmasıdır. Bununla birlikte, kurumsallaşmış süper iş dünyası sorununun bazı öznelerimizin zihninde nasıl yansıdığını gösteren birkaç örnek verilebilir.

E ve F'de düşük ama PET'te yüksek puanlar almış, uzlaşimsal ancak faşist olmayan sıcakkanlı bir adam, M115, 'bu Marxçı saçmalığa' karşı çıkmakla birlikte şöyle düşünür:

"Büyük iş dünyası, çok genişlediğinde denetlenmelidir. Ulaştırma, enerji vb. gibi bazı alanlarda büyük ölçekli kuruluşlar zorunludur. Yapılacak esas şey, tekeli engellemek ve kâra sınırlamalar getirmektir."

Bu adamın sosyalizme karşı şiddetli tutumu ile tekellere karşı aynı ölçüde net tutumu arasındaki çözülmemiş çelişki, her olasılıkta, nüfusun çok büyük bir kesiminin özelliğidir. Pratikte bu, açık seçik bir ekonomik kavramdan çok, ekonomik gelişme eğilimlerinin üstünkörü 'desteklenmesi'ne varır. Avrupa'daki, sonunda faşizm tarafından kazanılan orta sınıf katmanları da ideoloji açısından sık sık büyük şirketlere karşı çıkmışlardır.

Üniversitede kurs görenler grubundan düşük puanlı bir erkek olan M118 bu sorunu görmekte, ama kafası geleneksel

ekonomik kavramlarla dolu olduğundan aşağıdaki mantığı sonuçlarına dek götürememektedir.

“Şimdiki vurgu ‘özgür girişim’ üzerinde; ama bu çoğu kez tekelle, ufak adamları ölümüne zorlayan büyük şirketlerle sonuçlanıyor. Zenginlerle yoksullar arasında çok fazla mesafe var. İnsanlar başkalarını aşağı iterek yukarı tırmanıyor; bu konuda hiçbir düzenleme yok. Bu nedenle, ister sosyalizme dek varsın, isterse varmasın, hükümet daha fazla ekonomik etkiye sahip olmalıdır.”

Bu aynı adam, Wallace’ı ‘pratik olmamakla’ eleştirmektedir. Tekelciliğin bulanık bir negatif formül gibi kullanıldığı, oysa çok az öznenin tekelciliğin kendi yaşamlarındaki etkisinin gerçekten farkında olduğu izleniminden kurtulmak olanaksızdır. Özellikle sendika sorunu, genel ideolojide çok daha büyük bir rol oynamaktadır.

3. Öznelere Yakın Politik Konular

Bu bölümün başında, politik kafa karışıklığı ve bilgisizliğin ve yüzeydeki ideoloji ile somut tepkiler arasındaki mesafenin, kısmen, politik alanın bugün bile çoğu Amerikalıya kendi deneyiminden ve kendi can alıcı çıkarlarından çok uzak gibi gözükmesi olgusundan kaynaklandığına işaret edilmişti. Burada, öznelerimizin bu konularda nasıl davrandıkları ve bu davranışların ‘yüksek politika’ alanındakinden belirgin biçimde farklı olup olmadığı üstüne en azından bir izlenim oluşturmak için, görüşme programının, imgesel ya da gerçek nedenlerle öznelerimize daha yakın olan bazı politik ve ekonomik sorunlarını kısaca tartışacağız.

Önce, ‘imgesel yakınlık’ denilebilecek şeyin bir betimlemesini vereceğiz. Görüşme programımız, gerçekçi bir çerçe-

ve ortasında ‘yansıtmalı’ bir niteliği olan, en azından bir soru içeriyordu. Bu soru 25.000 dolarlık gelir sınırıyla ilgiliydi. Bu ne can alıcı bir politik konudur ne de görüştüğümüz kişilerden birçoğunun böylesine yüksek düzeydeki gelir sınırlamalarına dolaysız bir kişisel ilgi duyması beklenebilir. Kendi başına ayrıntılı bir çözümlemeyi hak eden yanıtlar, politik tutumlardan çok, ‘Amerikan düşü’nün bir ögesinin göstergesidir. Öznelerimiz arasında, böyle bir gelir sınırlamasını kabul etmek isteyen son derece az kişi vardı. Verdikleri azami ödün, bu meblağla insanın yaşayabileceğinin onaylanmasıydı. Baskın görüş, özgür bir ülkede –günümüzde bu kadar çok para kazanma şansının büyük ölçüde yanılsamalı olması gerçeğine karşın– herkesin elinden geldiği kadar kazanabilmesi gerektiği şeklindeydi. Amerikan tarzı ütopya hâlâ, yoksulluğun olmadığı bir dünyadan çok, demiryolları kralı durumuna gelen boyacı oğlan ütopyası gibiydi. Kısıtsız mutluluk düşü kendi barınağını –denebilir ki biricik barınağını– birey tarafından edinilecek sonsuz zenginliğe ilişkin çocuksu fantezi de bulmuştur. Bu düşün statüko lehine işlediğini; bireyin bir para babasıyla –kendisinin de bir para babası olma şansına sahip olması anlamında– özdeşleştirilmesinin, büyük iş dünyasının denetimini sürdürmeye yardımcı olduğunu söylemek bile gereksiz.

Zenginlikten hoşlanmayacak ölçüde her şeye karşı öfke ve kıskançlıkla dolu olan, yüksek puanlı erkek, San Quentinli dolandırıcı M664C, gelir sınırlamasını açıkça savunan özneler arasındadır.

(Ya aylıklara 25.000 dolarlık sınır?) “Nerde o günler? Bu çok adil bir şey olurdu; şeytan götürsün, bu bile çok para.”

Ne var ki bu adamın görünürdeki radikalizmini hakkıyla değerlendirebilmek için, onun aç ülkeleri besleme düşüncesine kızan kişi olduğu anımsanmalıdır.

Öznelerimizin 25.000 dolarlık gelir sınırı konusundaki yaygın duygusu, E ve F’de düşük ama PET’te yüksek puan alan, San Quentin grubundan M621’in arzusuyla özetlenebilir:

“Bunu yapmamalılar. Eğer bir adam yetenekliyse, varsın daha güçlü olsun.”

Şimdi ele alacağımız birkaç konu, öznelerimizin dolaysız çıkarlar elde edebileceklerini duyumsadıkları, ‘sosyalistçe’ olduğu varsayılan kurumlar ya da önlemler tartışmaya sokulduğu anda daha rasyonel ve ‘ilerici’ olma şeklindeki, yukarıda andığımız eğilimin karakteristiğidir. OPA ve sağlık sigortası bunun örnekleridir.

Görüşmelerimiz hükümet müdahalesinin ‘bürokratik’ bir aracı da olan OPA’nın çok yaygın bir biçimde kabul edildiğini gösteriyor gibidir. Rasgele derlenmiş birkaç örnek verelim:

Yine M621A:

(OPA?) “Bu ülkede çok harika bir iş yaptığını düşünüyorum. Fazla ileri gitmiş de olabilir, örneğin San Diego’daki konut sorununda.” (özne OPA’nın, konut sorununu çözmesi gerektiğini düşünüyor.)

Birkaç istisnadan biri, “Yeni Düzen’den, önceliklerden ve OPA’nın yarattığı bütün bu lanet kırtasiyecilikten tiksinen ve bıkip usanan” zengin Los Angeleslı çift, 5031 ve 5032’dir.

Diğer öznelerin çoğu, zaman zaman yukarıda aktardığımız düşük puanlı San Quentinli M627 gibi belli bir cezalandırıcılık belirtisiyle de olsa, OPA’dan yanadır:

“Eğer bu karaborsayı denetlerse, OPA iyi bir iş yapıyor demektir.”

Cezalandırıcılık özelliği en güçlü biçimde, sendikaları ortadan kaldırmak isteyen yüksek puanlı San Quentinli M658'in sözlerinde ortaya çıkmaktadır:

"Eğer (OPA) yumuşak eldiveninin altında demir bir eldivene sahip olsaydı, tamam. Oysa 100.000 doları iç eden bir herife 100 dolar ceza keserler."

Bu kurumun yıllardır gazetelerin sürekli saldırısı altında olması, OPA'nın genelde takdir edilmesini çok daha ilginç hale getirmektedir. Ama burada, özel olarak konut sorunuyla ilgili avantajlar o kadar açıktır ki, görüldüğü kadarıyla, ideolojik sövgüler halk üstündeki etkisini kısmen yitirmektedir. Washington'daki 'lanet kırtasiyecilik' nedeniyle OPA'nın kaldırılması istemi, insanın ayaklarının yere basmadığı anlamına gelebilir.

Buna benzer bir durum, sağlık sigortası için de geçerlidir. Birkaç istisna dışında, hem yüksek hem de düşük puanlılar sağlık sigortasını savunmaktadır. İkinci derece cinayetten mahkûm, yüksek puanlı bir San Quentinli, M656A, insanın yılda 25.000 dolarla geçinebileceğini, ama elinden ne kadar geliyorsa o kadar kazanmasına izin verilmesi gerektiğini söyledikten sonra –ki bu özneye kesinlikle 'sosyalist' denemez– kamu sağlık sigortasıyla ilgili soruya "Sonuna kadar destekliyorum," yanıtını verir.

Yukarıda aktardığımız 'uysal' düşük puanlı erkek, M711, bu konuda coşkuludur:

"Kamusal sağlık sigortası mı? Koşulsuz olarak evet ... Bence ideal bir toplumun en önemli ölçülerinden biri."

Son olarak, faşizmin oluşum süreçleri açısından azami önem taşıyan ekonomik bir alana dikkatimizi yöneltmemiz gerekiyor: vergiler. Bu belki de, dizginlenmiş toplumsal öfkenin

en özgür biçimde ortaya döküldüğü noktadır. Yüksek puanlılarda bu öfke hiçbir zaman açık biçimde temel koşullara karşı yöneltilememekle birlikte, gene de arzulanın şiddet eyleminin tonunu taşır. Yumruğunu masaya indirip ağır vergilerden yakan adam, totalitaryen hareketler için 'doğal bir aday'dır. Vergiler, aylaklara ve bürokratlara milyonlar akıtan müsrif bir demokratik hükümetle birleştirilmekle kalmaz, aynı zamanda, öznellerimizden birinin sözleriyle, insanların bu dünyanın gerçekte kendilerine ait olmadığını duyumsadığı noktayı da oluşturur. İnsanlar burada, dolaysız bir şekilde -öznellerimizden birinin, savaştan ne kazanabileceğini göremediğinden yakınması gibi- herhangi bir görünür getiri elde edemedikleri bir şey uğruna özveride bulunmalarının istendiğini duyumsarlar. Her bireyin ödenen vergilerden elde ettiği dolaylı avantajlar, kendi açısından bulanıktır. O ancak, karşılığını almadan bir şeyler verme durumunda olduğunu görebilir ve bu da, kendi içinde, liberalizmin özgür piyasa düşüncesinin dayandırıldığı değişim kavramıyla çelişkili gözükür. Bununla birlikte, öznel-lerle görüşmelerimizi yaptığımız yıllar gibi bir ekonomik canlanma döneminde bile vergi kompleksine yatırılan olağanüstü libido miktarı, bunun, bireye görünür hiçbir avantaj sağlamaksızın kişinin gelirinin önemli bir kısmından yoksun edilmesinin uyandırdığı yüzeydeki kızgınlık kadar, kişiliğin daha derin kaynaklarına da bağlı olduğu varsayımını doğrular gibi gözükmektedir. Rasyonel vergi sistemine karşı öfke, bireyin toplum tarafından irrasyonel bir şekilde vergilendirilmesine karşı gene irrasyonel bir nefret patlamasıdır. Naziler 'vergi ödeyenin parası' kompleksini sömürmeyi çok iyi biliyorlardı. Yönetimlerinin ilk yıllarında, Goering tarafından duyurulan bir tür vergi affı çıkaracak ölçüde ileri gittiler. Öncekinden daha ağır vergiler koymak zorunda kaldıklarında, bunu hayırseverlik, gönüllü bağışlar vb. gibi en ustaca yöntemlerle kamufle ettiler ve resmi vergi yasalarından çok yasadışı tehditlerle büyük miktarlarda para topladılar.

Vergi karşıtlığı kompleksinin birkaç örneğini verelim.

Şiddetle antisemitik olan ve 'aşırı yandaş' özellikleri gösteren yüksek puanlı erkek, M105, şöyle söyler:

"Güney Amerika'ya akıtılan para, vergi ödeyenlerin parasıdır; başka ülkeler bizim budala olduğumuzu düşünecekler."

E'de orta, F'de düşük, PET'te ise yüksek puan alan, Üniversitede kurs görenler grubundan bir radar mühendisi, M345, şuna inanır:

(İş dünyasının hükümetçe denetlenmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?) "Bu iş, yurttaşların ödediği vergi paralarının ve zamanlarının büyük bir kısmını yutacak noktaya vardı."

'Vergi ödeyenin parası' kompleksi de yüksek puanlılarla sınırlı değildir. Önyargıya belirgin biçimde karşı olan, babasıyla güçlü bir özdeşleşme içindeki uzlaşmacı bir tutucunun sapkın örneği olan düşük puanlı erkek, M116, babasının Cumhuriyetçi görüşlerini kabul eder:

"... ayrıca, iş adamları genellikle vergilerden hoşlanmadığı için."

İşsizliğin, gelirleri daralan insanlardan daha yüksek vergiler alınmasını zorunlu kıldığı yeni bir ekonomik bunalım ortamında, bu kompleks hiç kuşkusuz olağanüstü tehlikeli bir rol oynar. Böyle bir durumda, vergi koymayan bir hükümet başarılı olamayacağından, ayrıca bu yönde adımlar atacak bir hükümet –totalitaryen hareketlerin, kendi desteklerinin büyük kısmını sağladıkları– bu grubun kendisini kaçınılmaz olarak karşısına alacağından, bu tehdit daha da ciddileşir.

4. Dış Politika ve Rusya

Öznelerimizin bilgisizliği en çok dış siyaset alanında göze çarpmaktadır. Uluslararası çatışmalar konusunda, genellikle, öznelerin ya aşına oldukları ya da hoşlandıkları bazı bireysel konular üstüne bilgi kırıntılarının serpiştirildiği oldukça muğlak ve bulanık düşünceler söz konusudur. Genel ruh durumu (orta puanlı bir kadın olan F340B tarafından simgesel bir şekilde özetlendiği gibi) düşkünlüğü, kaygı ve bulanık bir hoşnutsuzluktur. "Herhangi bir dış politikamız yok gibi gözüküyor."

Bunun, araştırmamızı sürdürdüğümüz sıralarda Walter Lippman ve Dorothy Thompson gibi köşe yazarlarının sık sık dile getirdikleri bir iddianın basit bir yankısı olması çok olasıdır. Böyle iddiaların yinelenmesi, öznelerimizden birçoğunun güvencesizlik ve uyumsuzluk duygusunu eleştirel üstünlük havasına dönüştürür. Başka her politik alandakinden daha çok uluslararası ilişkiler alanında, öznelerimiz 'günübirlik' yaşarlar.

Dış siyaset konularının önemini ya da önemsizliğini değerlendirirken, çarpıcı bir orantısızlık, bir dengeli yargı yoksunluğu göze çarpar.

'Uysal' düşük puanlı M711'den bir betimleme:

(Ülkenin karşı karşıya bulunduğu başlıca sorunlar?) "Yanıtlanması zor bir soru... Belki ana sorun, dünyanın geri kalanıyla nasıl uyduğumuz... Çin'de yapıldığını gördüğümüz şeylerle biraz ilgiliyim... Dört Özgürlük meşalesinin bir taşıyıcısı isek, Çin ve Endonezya'daki manevralarımızda biraz tutarsızız diye düşünüyorum."

Bu açıklama özerk düşünmenin bir ifadesi olmaktan çok, sürekli gazete okumanın bir 'gündelik tortusu' gibi gözüküyor. Ancak, aynı açıklamanın, düşük puanlının antiemperyalist referans çerçevesi içerisinde kaldığı da belirtilmeli.

Politik tedirginliğin simgesi, herkesi korkutan atom bombasıdır. Atom bombasına ilişkin tutum, yüksek puanlıları düşük puanlılardan ayırıyor gibidir. Psikolojik nedenlerle de bekleneneği üzere, yüksek puanlılar tam bir gizlilikten yanadır. Başka her yerde olduğu gibi burada da, 'onlar sahip olduğumuzu korumak istiyorlar.'

San Quentin "belalı" M662A bütün cetvellerde yüksektir:

(Mevcut hükümet biçimimize karşı tehditler?) "Atom bombası. Eğer öteki ülkeler bunu ele geçirirlerse bizim üstümüzde kullanırlar; Rusya'ya dikkat etmek zorunda kalırsınız... Ben Rusya'dan yanayım ama... onlarla er geç savaşa gireceğimizi sanıyorum."

Özne, yıkıcı bir savaş konusunda, bu sanki insanlara bağlı bir şey olmaktan çok bir doğal felaketmiş gibi, yazgıcı bir görüş benimsemiş benziyor. Bu, yüksek puanlı erkeklerin psikolojik pasifliğine ilişkin klinik bilgimizle de uyushmaktadır (krş. Yansıtımlı Sorular, Pasiflik¹⁸).

Düşük puanlılar ise ya atom bombasının yasaklanmasını ya da bu gizin kamuoyuna açıklanmasını istemektedir.

E ve PET'te düşük, ama F'de yüksek bir alkolik seks suçlusu olan M627:

(Bu ülkenin karşı karşıya bulunduğu başlıca sorunlar?)
"Şey, sanırım atom bombası. (Çözüm?) ... Yasaklanmalı ve

18 Araştırmanın söz konusu kesiminde, öznelere yansıtma mekanizmasını kullanmaya sevk etmek amacıyla özel olarak hazırlanmış bazı sorulara verilen yanıtlardan, yüksek puanlı birçok erkeğin 'çalışma, hurs, etkin olma' kavramlarına yüzeyde yaptıkları vurgu ile altta yatan, egoya-yabancı pasiflik ve bağımlılık eğilimleri arasında oldukça önemli bir çatışma olduğu görülmüştür. Pasifliğin başlıca biçimleri uyuma, balık tutma ve (boş zamanlarda bir şeylerle meşgul olarak dinlenme yerine hiçbir şey yapmama anlamında) gevşekliliktir. Çev. n.

bu gücün yararlı işlerde kullanılıp kullanılamayacağını araştırmak için para ayrılmalı.”

Dördüncü Bölüm’de ayrıntılı biçimde tartışılacak olan ‘hakkiki liberal’ F515, uluslararası atom denetiminden yanadır:

“Truman atom bombasının sırrını vermek istemiyor –bence, vermeli. Aslında zaten biliniyor.”

Genel ideoloji savaş korkusu olmakla birlikte, yüksek puanlıların tutumu, onların bir yandan savaşı kaçınılmaz görürken (oldukça nevrotik olarak karakterize edilen, Los Angeles’li yüksek puanlı radyo yazarı 5003’te görüldüğü gibi) bir yandan da savaşa temelli bir sempati beslediklerini göstermektedir:

Dünyanın durumuna gelince, şu sıralarda her şeyin olabileceğini düşünüyor. “Neden başka savaşlara girmeyelim ki? Bizler hayvanız ve hayvansal içgüdülere sahibiz. Darwin en uygun olanın hayatta kaldığını bizlere gösterdi. İnsanların tinsel kardeşliğine inanmak isterdim; ama kazanan, güçlü adamdır.”

Tinsel kardeşlikten söz etmesine karşın, “Neden başka savaşlara girmeyelim ki” türünden bir laf, öznenin savaşa girme düşüncesiyle uyuştüğünün belirtisidir. Kaba saldırganlığı rasyonalize etmek için Darwinci ‘en uygun olanın ayakta kalması’ sloganından sık sık yararlanılması, varsayımsal olarak ne kadar ilerici ideallerle ve aydınlanmayla bağlantılı olursa olsun, Amerikan ‘doğalcılığı’ içerisindeki faşist potansiyel bakımından anlamlı olabilir.

Küçük bir California kasabasında bir okul müdürü olup, bütün cetvellerde yüksek puan alan 32 yaşındaki 5009, yaklaşan bir savaşa inancını farklı bir şekilde rasyonalize eder:

Savaşırsız bir dünya beklemiyor ve bir sonraki savaşın Rusya'yla olacağını düşünüyor. "Birleşik Amerika hep diktatoryaya karşı saf tutmuştur."

Bu özne, savaşı kaçınılmaz görme şeklindeki –kinizm ve insandan tiksintiyle psikolojik bağları olan– tipik yüksek puanlı tutumunu sergilerken, gerçekte savaşa yol açabilecek bir politikayı demokratik bir idealle –diktatörlüklere karşı takınılacak tavırla– gerekçelendirmektedir.

Savaş düşüncesine bağlanmanın üçüncü bir yönü de, yukarıda andığımız, zengin bir inşaat müteahhidi olan 5031'in tutumunda ortaya çıkar:

Rusya'yla şimdi savaşa tutuşup ondan kurtulmakla belki de daha iyi edeceğimizi düşünüyor.

Burada, yüksek puanlının tipik kinizmi, yani insanlardan tiksinti, ayakların yere basması fikrinin abartılması ve temeldeki yıkıcılığın bir karışımı, hiç sansürsüz bir ifade bulmuştur. Böylesi psikolojik itkiler, özel ahlak alanında az çok uzlaşımalsal hale gelmiş insani standartların kabullenilmesiyle kenarda tutulduğu halde, hakikaten güçlü bir ulus-üstü denetim organı gibi kolektif bir üstbenliğin de mevcut gözükmediği uluslararası siyaset alanında başıboş kalmaktadır.

Burada, savaşın ortadan kaldırılamayacağı –ki, özneye göre, bu ancak BMÖ'yü¹⁹ askerler yönetirse umulabilir– şeklindeki hazır varsayım, Rusya'dan olabildiğince çabuk 'kurtulmak' gerektiği, Rusya'ya dikkat edilmesi gerektiği şeklindeki yönetsel, sözüm ona teknik düşünceyle kaynaştırılmıştır. Savaşa ya da barışa karar vermek, bir teknoloji konusu haline gelmiştir. Bu tür düşüncenin politik sonuçları ise apaçıktır.

Başka birçok politik konuda olduğu gibi, Rusya'ya ilişkin tutum (ondan yana mı, yoksa ona karşı mı olunduğu) da kendi başına, yüksek ve düşük puanlılar arasında keskin bir ay-

19 Birleşmiş Milletler Örgütü. Çev. n.

nın oluşturmaz. Önce, Rusya'ya ilişkin bir tür 'sahte düşük puanlı' tutum söz konusudur. Yüksek puanlılardaki genel iktidar hayranlığına uygun düşen bu tutum, ancak Rusya askeri başarılar kazandığı sürece pozitifdir; Rusya'nın gücünün potansiyel bir tehlike olarak sunulduğu yerde ise, husumete dönüşmektedir. E ve F'de düşük ama PET'te yüksek puanlar alan San Quentin sakini M621A bunun bir örneğidir. Bu özne, Rusya'ya karşı gerçek duygularını kişiselleştirme yoluyla dile getirmektedir:

(Bugün ülkenin karşı karşıya bulunduğu başlıca sorunlar?) "Sanırım, Rusya... (Özne, Rusya'yla (aramızda) atom bombası konusunda er geç çıkacak bir savaştan korkuyor.) Rusya Çin'deki toprakları denetlemek istiyor, Birleşik Amerika ve İngiltere de öyle. (Rusya konusunda en fazla hoşunuza gitmeyen şey ne?) Şey, biraz fazla saldırgan. Kuşkusuz, bazı harika şeyler de yaptılar. Beş yıllık plan, kendilerini eğitmeleri. (Rusya'yla ilgili iyi şeyler?) Güçlüklerle karşı dayanma gücü. (İtirazlar?) Çok az Rusla karşılaştım. Onlardan hoşlanmıyorum, çünkü küstah gözüküyorlar. (Bununla ne kastediyorsunuz?) Kendi bildiklerini yapmaktan hoşlanıyorlar... (Özne Şangay'da, esas olarak Rus tacirlerle tanışmış.) Sizi 'kafaya aldıklarına' gerçekten inanıyorlar. Pek temiz değiller... Daha önce pek belirgin bir düşüncem yoktu."

Bu adamın Ruslara ilişkin tutumunun belli antisemitik klişelere ne kadar yakın olduğu görülebilir. Bununla birlikte, Yahudilere karşı değildir; gerçekte, karısı Yahudidir. Bu durumda, Rusya'ya karşı olması bir yer değiştirme fenomeni olabilir.

Ne var ki bir de, 'hakiki' düşük puanlıların Rusya'ya karşı totalitaryenizmden nefretten kaynaklanan negatif tutumu vardır. Kaygı nevrozu çeken, ılımlı bir sosyalist ve militan bir

pasifist olan, bütün cetvellerde düşük puanlar almış Psikiyatri Kliniği hastası M204 bunun bir örneğidir:

Sovyetler Birliği konusunda biraz kuşkucu. Totalitaryen yöntemlerini onaylamıyor ama 'onların ilginç deneyi'ne ilgi duyuyor.

Bir başka örnek de, eleştirileri biçimsel demokratizme değinirken aynı zamanda da Rus hükümetinin oligarşik yönlelerini reddeden, bir reklam ajansı yönetici yardımcısı, istisnai düşük puanlar almış, üniversitede kurs görenler grubundan bir liberal olan M310'dur:

(Demokrasi anlayışınız?) "Halkın halk için ve halk tarafından yönetilmesi. Halkın yararına sonuçlar almaya yönelik, çoğunluk yönetimi. Bu anlamda, Nazi Almanyası ile Sovyet Rusya arasındaki bir fark, Rusya'daki demokrasi olabilir. Ben (demokratik seçimlerden) hoşlanıyorsam da, demokrasinin mutlaka bizim seçim sistemimizi içermesi gerektiğini düşünmüyorum... (Sovyet Rusya'yı eleştiriyor musunuz?) Politik iktidarın bu kadar az sayıda elde toplanmasından hoşlanmıyorum."

Düşük puanlılarda, bu tür bir eleştiri zaman zaman, Rus siyasetini toptan onaylamaları nedeniyle Amerikan komünistleriyle anlaşmazlık görünümünü almaktadır.

Bütün cetvellerde düşük puanlar almış, 'liberal ama radikal olmayan' bir öğretmen, M203:

"Akıllı, liberal bir önderliğe sahip olmak iyidir -radikal bir önderlik kötü olurdu. (Örnek?) Şey, bu ülkedeki komünistler gibi: akıllı değil, fazla radikaller ve birçok görüşlerini Rusya belirliyor. Örneğin Roosevelt o kadar katı değildi ve yanlışlarından daha çok şey öğreniyordu."

Bu adamın, 'Bilbo'nun Kongre'de olmasını utanç verici' bulan, açık bir antifaşist olduğu belirtilmelidir.

Düşük puanlılar arasında rastlanan Rus yanlısı tutuma gelince, bunun zaman zaman bir ölçüde mekanik bir bakışa sahip olduğu gözden kaçmamaktadır. Burada, düşük puanlılarda klişe ögesi açıkça öne çıkmaktadır. M713A bunun bir örneği olarak görülebilir. Bu özne, bütün cetvellerde düşük puan almış, peyzaj mimarisi öğrenimi gören genç bir gazidir.

(Sovyet Rusya konusunda neler düşünüyorsunuz?) "Harika bir deney... Rahat bırakılırsa, birkaç yıl içinde en büyük güç olacağına inanıyorum. (Komünistlerin çizgisiyle uyuşmadığınız yerler?) Yalnızca yaklaşım bakımından. Onların yaklaşımı biraz fazla şiddete dayalı, oysa ben bunun için bir neden göremiyorum... Biraz daha dereceli bir yaklaşım benimsemek gerekir diye düşünüyorum... Belki yüz yıl alır -derece derece, buna varmaya çalışıyoruz."

Dereceli gelişme düşüncesinin Rusya'da resmen kabul edilen diyalektik maddecilik kuramıyla uyuşup uyuşmadığı ve bunun, öznenin 'harika deney'le ilgili değerlendirmesindeki kuşkulu bir ögenin belirtisi olup olmadığı, bir sorudur. Bir 'deney' olarak sosyalizm düşüncesinin orta sınıf 'sağduyu'sundan kaynaklandığı ve geleneksel sosyalist sınıf mücadelesi kavramı yerine bir tür ortak, tam görüş birliğine dayalı girişim koymaya -sanki bir bütün olarak toplum, bugünkü durumuyla, varolan mülkiyet ilişkilerinin etkisi hesaba katılmaksızın, sosyalizme doğru çaba göstermeye hazırmış gibi-yatkın olduğu belirtilmelidir. Bu düşünme modeli, bizim öznenimizin bağlı gözüktüğü aynı toplumsal kuramla, en azından bağdaşmamaktadır. Bir bakıma, öteki öznelerimiz gibi o da, Marxçı doktrine ve Rusya'yla ilgili özgül konulara bir parça değinmekte, ama epey özet halinde bir olumlu tutumla yetinmektedir.

Bir de 'en büyük güç' düşüncesi söz konusudur. Bu düşüncenin düşük puanlılar arasında istisna olmadığını, başka bir deyişle, Rusya'ya ilişkin olumlu tutumun, Rusya'nın sisteminden çok savaş alanlarındaki ve uluslararası rekabetteki başarısıyla ilgili olabileceğini, E ve F'de düşük ama PET'te yüksek puanlar alan bir San Quentin sakini, hiçbir gerçek ütopyaya inanmayan bir adam olan M619 göstermektedir:

"Rusya bugün dünyadaki en güçlü uluslardan biri kuşkusuz. Son birkaç yıl içinde iktidara geldiler ve başka her ülkeden daha hızlı ilerlediler."

Öznelerimizin Rusya'ya ilişkin tutumuyla ilgili genel izlenimimiz şöyle özetlenebilir. Amerikalıların büyük çoğunluğu için, Sovyetler Birliği'nin bizzat varlığı bile sürekli bir tedirginlik kaynağı oluşturmaktadır. Özgür girişimi bir tarafa bırakan bir sistemin ortaya çıkması ve yaşaması onlara –sırf, bunun, başka her rasyonel toplum biçimini dışlayan ebedi bir "doğal" fenomen olarak liberal ekonomiye ve liberal politik örgütlenmeye inancı yıkmış olmasından dolayı– bu ülkenin kültürünün temel kurallarına, 'Amerikan tarzı'na bir tehdit gibi gözükmektedir. Öte yandan, Rusya'nın başarısı, özel olarak da savaştaki performansı, değerlerin sonuçla yani 'iş' görüp görmemeleriyle sınınanabileceği şeklindeki Amerikan inancına –kendi başına derinlemesine liberalistçe bir düşünce– çok çekici gelmektedir. Öznelerimizin değerlendirmelerindeki bu tutarsızlığı göğüsleme tarzı, yüksek ve düşük puanlılar arasında farklıdır. Birinciler açısından, kendi referans çerçeveleriyle bağdaşmayan Sovyetler Birliği'nin, 'dış'ın en uç ifadesi ve psikolojik bakımdan başka her şeyden daha 'yabancı' bir şey olarak safdışı edilmesi gerekir. Rusya'nın bazı bakımlardan başarısını kanıtlamış olması bile bu fantezinin hizmetine sokulmuştur: Rusya'nın gücü sık sık, 'Yahudilerin dünyadaki gücü' konusundaki klişelerle karşılaştırılabilecek, oldukça çiftdeğerli bir alt-tonla abartılır.

Rusya düşük puanlılar açısından da nadiren daha az 'yabancı'dır—kuşkusuz, gerçeklik içinde temeli olan bir tutum. Ama onlar bu yabancılık duygusuna farklı bir şekilde, nesnel bir 'değerlendirme' tutumu takınarak, anlayışı üstünlüğün cüreti ve uzak duruşuyla birleştirerek hâkim olmaya çalışırlar. Düşük puanlılar Sovyetler Birliği'ne sempatilerini daha açık bir şekilde dile getirdikleri zaman, bunu çoğu kez Rus sistemini olduğundan daha 'demokratik' ve zararsız bir şey, bir ölçüde bizim kendi geleneğimizi anımsatan bir tür öncü girişim gibi sunarak; Rus fenomenini Amerikalılara daha yakın olan düşüncelere örtük bir şekilde çevirerek yaparlar. Bununla birlikte, içten içe belli bir uzaklığın belirtileri nadir değildir. Düşük puanlıların Rusya'ya karşı duydukları sempati, bunun 'benim davam' olduğuna ilişkin dolaysız bir duygudan çok, ya dışsal bir 'etiket'in katı kabulüyle ya da kuramsal ve ahlaki düşüncelere dayalı özdeşleşmeyle, bir şekilde dolaylı bir niteliğe sahip gözükmektedir. Bu öznelerin Rusya'yla ilgili değerlendirmesi sık sık, ikircikli ve olumlu bir beklenti –ne kadar başarılı olacaklar, bir görelim!– havası taşır. Bu, hem otantik bir rasyonalite ögesi, hem de –eğer kamuoyunun baskısı böyle bir değişikliği gerektirecek olursa– elverişli rasyonalizasyonlarla Rusya'ya karşı dönme potansiyeli içermektedir.

5. Komünizm

Bu kompleks, yani Rusya, öznelerimizin kafasında komünizm kompleksiyle sıkıca birleşmiştir. Bu, komünizm kamuoyunun gözünde ekonomik yapı bakımından tam bir kopuşa dayanan bütünüyle yeni bir toplum biçimi olmaktan çıkarak Rus hükümetiyle, uluslararası siyasetteki Rus etkisiyle açıkça özdeşleşmiş olduğu için, çok daha fazla geçerlidir. Komünist programın bir kısmı olarak üretim araçlarının ulusallaştırılması gibi temel bir konuya yapılan herhangi bir göndermeye,

örneklerimiz arasında pek rastlanmamaktadır –son iki on yılda komünizm kavramının tabi olduğu tarihsel dinamikler bakımından oldukça anlamlı, negatif bir sonuç.

Yüksek puanlılar arasında, bu konuda savaş öncesinden arta kaldığı görülen tek fikir komünizm ‘umacı’sıdır. Bu kavram, artık herhangi bir özgül içerik taşımadığı ölçüde, her türden hasmane yansıtmanın deposu haline gelmiştir. Bu yansıtımaların birçoğu, çocuksu bir düzeyde, resimli öykülerde kötü güçlerin sunuluş tarzını anımsatmaktadır. ‘Yüksek’ düşünmenin pratik olarak bütün özellikleri, bu imge tarafından soğurulmuştur. Komünizm nosyonunun, onu bilinmeyen ve akıl sır ermez bir nicelik haline getiren muğlaklığının, ona atfedilen olumsuz etkilere katkı yapması bile olasıdır.

Komünizm sorununu düpedüz etnosentrizm çerçevesinde dile getiren böcek toksikoloğumuz M108’in sözleri, bu duyguların en kaba ifadeleri arasındadır:

(Neden komünizme karşısınız?) “Şey, o yabancı. Sosyalizm tamam; sosyalist birine saygı duyarsınız; ama bir komünist yabancı bir ülkeden gelir ve burada işi yoktur.”

E’de yüksek, F’de orta, PET’te düşük puanlar alan F111, ‘İngiltere ve Rusya’ya kızdığı’ için diplomat olmak isteyen bir genç kızdır. Bu öznenin kafasındaki komünizm fikri, ister istemez bir parodi tınısı taşır:

(Politik dış gruplar?) “Faşistler ve komünistler. Faşistlerin totalitaryen fikirlerinden, komünistlerin merkeziliğinden hoşlanmıyorum. Rusya’da hiçbir şey özel değil; her şey tek bir adama gidiyor. Şiddete dayalı tarzda iş görüyorlar.”

Bu kadının anlayışında, politik diktatorya düşüncesi, bir tür ekonomik bireysellik –ötesi umacıya dönüşmüştür– sanki Stalin onun daktilosuna bile sahip olmak istemektedir.

Bütün cetvellerde yüksek puan alan, San Quentin grubundan eğitimsiz ve pek zeki olmayan bir seks suçlusu, M664B, buna benzer irrasyonel bir bükülmeye, komünizmi açıkça savaş tehlikesiyle birleştirir:

“Eğer sendikalar daha çok iktidar elde ederse, biz de Rusya’ya benzeyeceğiz. Savaşların nedeni bu.”

Son üç örneğin tam akıldışılığı (‘alıklığı’ dememek için), faşist propagandanın, herhangi bir gerçek politik ya da ekonomik sorunu tartışma zahmetine girmeksizin, az çok imgesel bir komünizmi suçlarken, ne kadar çok psikolojik kaynağa dayanabileceğini göstermektedir.

Bu tutumun temsilcileri herhangi bir tartışmaya girerlerse, bu tartışma (son örneklerin gösterdiği gibi) komünizm ile faşizmin bütünüyle yapmacık olmasa bile kolaycı bir tarzda özdeşleştirilmesinde yoğunlaşır ve bu da, yenilmiş bir düşmana karşı husumeti yenilmesi gereken bir hasma doğru yönlendirir.

Düşük puanlılar da bundan bağışık değildir. Nitekim, düşük puanlı teoloji öğrencisi M910 şu görüştedir:

(Rusya’nın yönetim şekli konusunda ne düşünüyorsunuz?)
“Rusya’da uygulandığı şekliyle komünizm ile faşizm arasında pek az fark olduğu düşüncesindeyim. 1936 Anayasası şaşırtıcı bir belge. Bizim anayasamızın beş yüz yıl ilerisinde olduğunu düşünüyorum, çünkü bireysel haklar yerine toplumsal hakları güvence altına alıyor; ama bireylerin komünist parti üyesi olmak dışında hiçbir hakkının olmamasının... kapitalistçe olduğu düşüncesindeyim... (Rusya’ya karşı itirazlarınızın niteliği ne?) Şey, her şeyden önce, BMÖ’ye veto yetkisini sokmakta başı çeken Rusya oldu ki, bu örgütün sonu olacak sanıyorum... Rusya istediği yerde işleri lehine çeviriyor. Önder olduğumuzu sanıyoruz, oysa

budalanın tekiyiz...” (Özne, aldatıcı diplomasiye şiddetle karşı çıkıyor.)

Daha az entelektüel çaba gösteren yüksek puanlılar, basitçe, komünizmi yeterince bireyselci bulmamaktadırlar. Bu öz-nelerin kullandığı standartlar, dile getirdikleri tinsel bağımsızlık inancına oldukça ters düşmektedir. Bir örnek olarak, Kamu Hitabet Sınıfı grubundan bir yüksek puanlıyı, genç bir öğretmeni aktarıyoruz:

(Politik dış gruplar?) “Komünistlerin bazı iyi düşünceleri var, ama bunların pek fazla olduğunu sanmıyorum. Onlar bireylerde yeterince kendine özgü bir kafa bırakmıyorlar.”

Komünizmin ve faşizmin özdeşleştirilmesine, zaman zaman, Zion Yaşlıları üslubunda paranoid bükülmeler eşlik eder. Radar mühendisimiz M345:

(PEK konusunda ne düşünüyorsunuz?) “CIO ile ilgili hiçbir zaman kesin bir bilgi bulamadım ... ama ... CIO bu kuruluşu uluslararası duruma getirmiş gözüküyor; sendika olması nedeniyle değil, ama büyüklüğü nedeniyle, bunun bütün işaretlerini gösteriyor.” (Özne komünizmi, Mein Kampf da ne yapmayı planladığını açıkça anlatıp sonra da bunu yapan Hitler’le karşılaştırıyor.) “CIO, Komintern’in açıklanan politikalarına çok benzeyen bir eylem çizgisi izlemiştir -hatta ismiyle bile: Sanayi İşçileri Kongresi. Komünistlerin başarılı olacağına pek inanmıyorum. Onların amacı, kendi gruplarının denetimini biraz daha sıkılaştırmak.”

Bu Komintern, CIO ve Mein Kampf karışımı, panik ve onun ardından gelecek şiddet eylemi için uygun bir ortamdır.

Ama bu ortam hiç de baskın değildir. Komünizm sorununu ele almanın, dışarıdan bakan nesnel bir görünümü korur-

ken onu kibarca reddetmeye izin veren, oldukça sık başvuru-
lan bir yolu vardır. Bu, yediği acı bir yemeği beğenip beğen-
mediği sorulduğunda, “mükemmel—ama eğer büyümüş ol-
saydım” yanıtını veren oğlanın öyküsünü anımsatıyor. Ko-
münizm başkaları için, özel olarak da bir şekilde ithal edilmiş
olduğu ‘şu yabancılar’ için iyi bir şeydir. Bu teknik hem yük-
sek hem de düşük puanlılarca kullanılmıştır. İşte Jefferson’ın
liberal zihniyetli torunu 5008:

“Komünistler Sovyetler Birliği’nde bir şeyler yapabilirler,
ama burada bütünüyle başarısız olacaklardır.”

Düşük puanlı, sıcakkanlı M115’te bu sav, yoksulları kü-
çümsemenin dikkate değer izlerini taşır. Bu özne, ‘bu Marxçı
saçmalık’ı istemeyen kişidir.

“...Değiştirilmiş biçimiyle, Rusya, Almanya vb. gibi yoksul
ülkeler için gerekli; ama Amerika için değil. Bizim burada
zaten pek çok şeyimiz var, yani zaten çok gelişmiş durum-
dayız.”

Endüstriyel bakımdan oldukça ileri, olgun bir ülkede, ko-
lektivist bir ekonominin daha zor değil daha kolay gerçekle-
şebileceği düşüncesi öznenin aklına gelmemektedir. Onun
açısından komünizm yalnızca, maddi üretici güçlerin daha
etkili bir örgütlenme yoluyla pekiştirilmesi anlamına gelir.
Aşırı üretim kavramı piyasanın iniş çıkışlarına artık bağımlı
olmayan bir ekonomide hâlâ anlamlı olacakmış gibi, aşırı
üretimden korkar gözükmektedir.

Amerika’nın sonunda sosyalist bir ülke olacağına inanan,
Denizcilik Okulu grubundan aşırı düşük puanlı M1206a bile,

Rusya’nın –Rusya için– harika bir yönetim sistemine sahip
olduğunu düşünüyor; “ama onun sistemini bu ülkeye akta-

rabileceğimizi sanmıyorum ... gerçi onu gözlemeli ve kendi ülkemizi daha iyi inşa etmek için ondan fikirler almalıyız.”

Bu durumda söz konusu sav, öznenin bu ülkedeki komünist parti konusunda benimsediği tutumla uyumlu olarak, bir düşüncelilik ögesiyle yumuşatılmış olmaktadır:

“Şey, bu konuda çok şey bilmiyorum. Eğer bir adam komünist olmak istiyorsa... elinden geldiğince çok insanı inandırmaya çalışmanın onun yalnızca hakkı değil aynı zamanda görevi olduğuna inanıyorum...” Özne komünistleri rahat bırakmama taktiklerine şiddetle karşı çıkıyor. “Rusya’nın zamanla, dünyadaki en demokratik ülke olacağını düşünüyorum... Joe zaman zaman biraz acımasız oldu, ama...”

Bu sav zaman zaman (çoğunlukla, sosyalizmde yerini nüfusun gereksinimlerine göre şekillenen ekonomik bir örgütlenmeye bırakacağı varsayılan bir kâr sistemi alanından alınan katışıksız ekonomik nedenlerden dolayı) sosyalizmin ‘pratik’ olmayacağı düşüncesiyle kaynaştırılmıştır. Daha önce aktardığımız (s. 172) yüksek puanlı hükümet dairesi saymanı F359:

Özne komünizmin Rusya için uygun olduğu, ama (eğilim giderek daha çok bu yönde gibi gözüксе bile) bu ülke için olmadığı düşüncesinde. Özel mülk sahipliğine ve özel girişim sistemine inanıyor. Bunu daha etkili görüyor. Su vb. gibi kamu tesislerindeki devlet mülkiyeti konusunda ise, bu kadar emin değil. Bunların, maliyetlerin daha düşük olduğu özel sektörün elinde muhtemelen daha iyi işleyeceğini düşünüyor.

E’de yüksek, F ve PET’te orta puanlar alan bir tıp öğrencisi olan M107 gibi başka öznelere söyledikleri, bu aynı savın kesinlikle yukarıdan bakan bir tonunu ortaya koymaktadır:

“Rusya ile işbirliği yapabiliriz; eğer onlar komünizmi istiyorlarsa, bu onların bileceği iş.”

Hitler rejiminin Chamberlain’ın müdahale etmeme politikasını uyguladığı dönem boyunca yararlandığı bu tip bir liberal yaklaşım, görüldüğü kadar geniş görüşlü değildir. Siyasette nesnel doğru olmadığı görüşü, çoğu zaman, her ülkenin –her birey gibi– istediği şekilde davranabileceği ve hesaba katılacak tek şeyin başarı olduğu inancını gizler. Faşist felsefeyi nihai olarak tanımlayan da, kesinlikle siyasetin bu pragmatize edilişidir.

Açık ki, antikomünizm ile (bizim cetvellerimizin ölçtüğü şekliyle) faşist potansiyel arasındaki ilişki fazla basitleştirilmemelidir. Daha önceki araştırmalarımızın bazılarında, antisemitizm ile antikomünizm arasındaki bağlaşıma çok yüksekti;²⁰ ama günümüzde bunun, en azından yüzey düzeyinde, böylesine yüksek olmayacağına inanmak için nedenler vardır. Son birkaç yıl içinde, ülkenin bütün propaganda makinesi antikomünist duyguları (akıldışı bir ‘korku’ anlamında) teşvik etmeye ayrılmıştır ve ‘parti çizgisi’ni izleyenler dışında, bu sürekli ideolojik baskıya direnebilecek fazla insan da herhalde yoktur. Aynı zamanda, eğer çok sayıda dergi makalesi, kitap ve film bir eğilimin semptomatığı olarak alınabilirse, son iki üç yıl içinde, antisemitizme açıkça karşı olma tutumu daha ‘uzlaşımsal’ bir duruma gelmiş olabilir. Temeldeki karakter yapısının, böyle dalgalanmalarla pek az ilgisi vardır. Bunlar irdelenebilmiş olsalardı, politik konularda propagandanın büyük önemini ortaya koyarlardı. Propaganda, halktaki antidemokratik potansiyele yöneltildiği zaman, psikolojik saldırganlığın toplumsal nesnelerinin seçimini büyük ölçüde belirlemektedir.

20 Krş. D. J. Levinson ve R. N. Sanford, “A scale for the measurement of anti-Semitism”, *The Journal of Psychology*, 17: 339-370, 1944. Çev. n.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
GÖRÜŞME MATERYALİNDE
ORTAYA ÇIKTIĞI ŞEKLİYLE
DİNSEL İDEOLOJİNİN BAZI YÖNLERİ

A.

GİRİŞ

Önyargı ile din arasındaki ilişki bizim araştırmamızda görece küçük bir rol oynadı. Bu, büyük ölçüde, örneklerimizin niteliğinden kaynaklanmış olabilir. Örneklerimiz ne özgül dinsel grupları içeriyordu, ne de Bible Belt gibi coğrafi bölgelerden ya da dinsel ideolojinin oldukça büyük bir toplumsal önem taşıdığı yoğun bir İrlandalı-Katolik nüfusa sahip kentlerden derlenmişti. Eğer bu bölgelerde bizim araştırmamız doğrultusunda bir çalışma yapılacak olsaydı, dinsel etken bizimkinden çok daha geniş bir ölçekte kolayca ön plana çıkabilirdi.

Bu sınırlamadan başka, temel bir sınırlama daha vardır. Din, çoğu insanın kafasında, bir zamanlar olduğu kadar belirleyici bir rol oynamamakta ve artık insanların toplumsal tutum ve görüşlerini ancak nadiren açıklar gözükmemektedir. En azından, eldeki sonuçlar bunu göstermektedir. Elde edilen nicel ilişkiler özel bir çarpıcılık sergilememektedir ve, görüşme programının bir kısmı dine ayrıldığı halde, görüşmelerin bu kısmında toplanan materyalin çok zengin olduğu söylenemez. En azından görünür bir düzeyde, dinsel kayıtsızlığın bütün bu ideoloji alanını bir ölçüde geri plana ittiği gözlenmektedir; bunun ele alınan başka ideolojik alanların çoğundan daha az duygu yüklü olduğu ve dinsel 'fanatizm' ile fanatik önyargı arasındaki geleneksel denklemin artık pek geçerli olmadığı kuşkusuzdur.

Ancak, seyrek olsalar bile, din üstüne verilerimize yakın bir dikkat göstermek için yeterli neden vardır. Faşist propagandanın yayılmasında bugünkü ya da eski papazların oynadığı önemli rol ve onların dinsel ortamdan sürekli yararlanmaları, dinsel kayıtsızlığa yönelik genel eğilimin dinsel ikna ile ana sorunumuz arasında tam bir kopuş oluşturmadığını güçlü bir biçimde ima etmektedir. Din artık insanın kendi görüşlerini paylaşmayanlara karşı açık fanatizmini uyarmıyorsa da, bizi dinsel kalıtın, eski inancın taşınmasının ve belli mezheplerle özdeşleşmenin kendisini daha derin, daha bilinçdışı bir düzeyde hâlâ duyumsattığından kuşkulananmaya yöneltilmektedir.

Genel referans çerçevemizde içkin bazı kuramsal düşünceler, yaklaşımımıza yol göstermiştir. Gözlemlerimizin odak noktasına açıklık kazandırmak için, bu kuramsal yansımaların temeline işaret etmek yerinde olur.

Araştırmamızın başından beri, dinsel ideoloji ile etnosentrizm arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğunu görmeyi bekliyorduk. Bir yandan, Hristiyanlığın evrensel sevgi doktrini ve 'Hristiyan Hümanizmi' düşüncesi önyargıya karşıttır. Bu doktrin hiç kuşkusuz, azınlıkların 'Tanrı katında' çoğunlukla eşit haklara sahip olduğunun kabullenilmesi konusundaki önemli tarihsel önvarsayımlardan biridir. Doğal olanın Hristiyanca görelileştirilmesi ('tın' üzerindeki aşırı vurgu), 'ırksal' özellikler gibi doğal karakteristikleri nihai değerler olarak görme ve insanları soyuna göre yargılama yönündeki her türlü eğilimi yasaklamaktadır.

Öte yandan, 'Oğul'un dini olarak Hristiyanlık, 'Baba'nın dinine ve onun yaşayan tanıkları olan Yahudilere karşı örtük bir uzlaşmazlık da içerir. St. Paul'den beri süregelen bu uzlaşmazlık, Yahudilerin kendi dinsel kültürlerine sarılarak Oğul'un dinini reddetmeleriyle ve Yeni Ahit'in İsa'nın ölümünün suçunu onlara yüklemesiyle daha da pekişmiştir. Tertullian ve Augustine'den Kierkegaard'a dek büyük dinbi-

limciler tarafından, Hıristiyanlığın Hıristiyanlarca kabullenilmesinin, Tanrı'nın insan (bitimsiz bitimli) durumuna gelmesi doktrininin paradoksal doğasının oluşturduğu sorunlu ve muğlak bir ögeyi içerdiğine tekrar tekrar işaret edilmiştir. Bu öge, dinsel anlayışın merkezine bilinçli bir biçimde yerleştirilmediği sürece, dış gruba karşı husumeti teşvik etmeye eğilimlidir. Samuel'in işaret ettiği gibi,¹ 'zayıf Hıristiyanlar Oğul'un dinine karşı Yahudilerin açıkça olumsuz tutumuna şiddetle içerler; zira onlar, kendi içlerinde, kendi inançlarının paradoksal, irrasyonel doğasına dayalı bu olumsuz tutumun –teslim etmeye cesaret edemedikleri ve bu yüzden de başkalarında ağır bir tabu altına sokmak zorunda oldukları bir tutumun– izlerini duyumsarlar.

Antisemitizmin alışılmış rasyonalizasyonlarından birçoğunun Hıristiyanlıktan kaynaklandığını ya da en azından Hıristiyan güdülerle birleştirilmiş olduğunu söylemek, pek de abartı olmayacaktır. Yahudilere karşı savaşın, Bağışlatıcı [İsa peygamber] ile Hıristiyanlıktaki Şeytan arasındaki savaşı model aldığı görülmektedir. Joshua Trachtenberg,² Yahudi imgesinin büyük ölçüde, Ortaçağdaki Şeytan imgesinin dünyevileşmiş olduğuunun ayrıntılı kanıtını vermiştir. Borç para veren ve banker Yahudilerle ilgili fanteziler, İsa'nın tefecileri tapınaktan çıkarmasını anlatan öyküde dinsel arketipini bulmaktadır. Sofist Yahudi entelektüeli fikri, Hıristiyanlığın Ferisîliğe³ yönelttiği suçlamalara uygundur. Judas, yalnızca efendisine değil kabul edildiği iç gruba da ihanet eden hain (bir) Yahudidir. Bu motifler, çarmıh ve kurban düşüncesinde dile getirilenler gibi daha bilinçdışı yönelimlerle pekiştirilmiştir.

1 M. Samuel, *The Great Hatred*, New York, Alfred A. Knopf, 1940.

2 J. Trachtenberg, *The Devil and the Jews*, New Haven, Yale University Press, 1943.

3 Yazılı kurallara bağlılığıyla ve kutsallık iddiasıyla tanınan eski bir Yahudi mezhebi. Terim sahte sofuluğu ve riyakârlığı çağırıştırır. Çev. n.

Bu son düşüncelerin yerini az çok başarılı bir biçimde 'Hıristiyan Hümanizmi' almış olmakla birlikte, bunların daha derin kaynaklarının da hesaba katılması gerekir.⁴

Dinin bu gibi öğelerinin günümüzde önyargının varlığı ya da yokluğu üstündeki etkisini değerlendirme çabasında, Hıristiyanlığın şimdilerde kendini içinde bulduğu konum dikkate alınmalıdır: Hıristiyanlık, kendini çoğu kez bütünüyle önemsizleştirir gibi gözüken bir 'ilgisizlik'le karşı karşıyadır. Aydınlanma süreci ve bilimsel tinin fethi, Hıristiyan dinini derin biçimde etkilemiştir. Hıristiyan inancının İncil öykülerindeki olgusal temeli ve 'sihirli' öğeleri derinden sarsılmıştır. Ne var ki bu, Hıristiyan dininin ortadan kalkması anlamına gelmez. Hıristiyanlık, en derin iddiaları bakımından büyük ölçüde budanmış olmakla birlikte, yüzyıllar boyunca kazandığı toplumsal işlevlerinin en azından bir kısmını korumuştur. Bu, onun büyük ölçüde nötralize olması anlamına gelir. Hıristiyan Öğretisinin kabuğu, en başta da onun toplumsal otoritesi ve ayrıca içeriğinin az çok yalıtılmış bir dizi ögesi, yurtseverlik ya da geleneksel sanat gibi bir 'kültürel meta' olarak gelişigüzel bir tarzda korunmakta ve 'tüketilmektedir'.

Dinsel inançların bu nötralizasyonunu, düzenli olarak kiliseye giden bir yüksek puanlı Katoliğin, M109'un, aşağıdaki açıklaması çarpıcı bir biçimde örneklemektedir. Bu özne anket kâğıdına dini şöyle gördüğünü yazmıştır:

"Varoluşun çok önemli bir parçası; belki de boş zamanın yüzde 2 ya da 5'ini bunun işgal etmesi gerekir."

Bir zamanlar yaşamın en asli alanı olarak görülen dinin 'boş zaman'a havale edilmesi, ayrıca onun için ayrılan zaman

4 Max Horkheimer ve T. W. Adorno, Hıristiyanlık ile antisemitizm arasındaki ilişkinin ayrıntılı bir çözümlemesine katkıda bulunmuştur: "Elemente des Antisemitismus", *Dialektik der Aufklärung* içinde, Amsterdam, Querido Verlag N. V., 1947.

ve en başta da hesaplanmış bir zaman çizelgesine sokularak yüzdeyle dile getirilmesi, dine ilişkin baskın tutumunda meydana gelen derin değişikliklerin simgesidir.

M109'un açıklamasında işaret edildiği şekliyle, Hristiyanlığın böylesine nötralize edilmiş kalıntılarınun, ciddi inanç ve gerçek bireysel deneyim bakımından, kendi temellerinden büyük ölçüde koptuğu varsayılabilir. Bu yüzden de bunlar, uygarlığın baskın modellerinden beklenecek olanlardan farklı bireysel davranışları nadiren üretmektedirler. Bununla birlikte, iyi ile kötü arasındaki katı karşıtlık, çileci idealler, birey hesabına sınırsız çaba konusundaki vurgu gibi, dinin bazı biçimsel özelliklerinin hâlâ önemli bir gücü vardır. Kendi kaynaklarından kopmuş ve çoğu kez herhangi bir özgül içerikten yoksun olan bu biçimsel bileşenler, yalın formüller şeklinde dondurulmaya elverişlidir. Bu yüzden bunlar, önyargılı kişide bulmayı beklediğimiz gibi, bir katılık ve hoşgörüsüzlük görünümü almaktadır.

Pozitif dinin çözülmesi ve kaçamaklı bir ideolojik biçim içinde korunması, toplumsal süreçlere bağlıdır. Din, kendinde içkin hakikat iddiasından yoksun kılınırken, giderek 'toplumsal çimento'ya dönüştürülmüştür. Bu çimento statükonun korunması açısından ne kadar gerekli ve doğasındaki hakikat ne kadar kuşku götürür ise, otoritesi o kadar inatla savunulmakta ve hasmane, yıkıcı ve negatif özellikleri o kadar ön plana çıkmaktadır. Dinin bir toplumsal uyum aracına dönüşmesi onu öbür uzlaşımçı eğilimlerin çoğuyla aynı çizgide getirir. Bu koşullarda Hristiyanlığa bağlılık, kendisini kolayca kötüye kullanmaya, yani itaatkârlığa, aşırı uyumluluğa ve -inançsız, muhalife, Yahudiye karşı nefreti kapsayan bir ideoloji olarak- iç grup bağlılığına götürür. Bir mezhebe dahil olma, belli bir ulusun bir üyesi olarak doğmuş olmaya benzer bir saldırgan yazgıcılık havası kazanır. Herhangi bir dinsel gruba üye olma, daha önceki etnosentrizm tartışması sırasında ortaya koyduğumuz genel model içerisinde,

oldukça soyut bir iç grup/dış grup ilişkisine indirgenmeye eğilim gösterir.

Bu kuramsal formülasyonlar, araştırmamızın can alıcı testler sağlayabildiği hipotezler gibi düşünülmüş olmayıp, daha çok şimdi aktarılacak gözlemlerin akla yatkın biçimde yorumlanabilmesi için gerekli zeminin bir kısmını döşemektedir.

B.

GENEL GÖZLEMLER

Görüşme materyalinde, anketten edinilen bulguların da ima ettiği bir görüşü, yani dinin ne kadar uzlaşımsal duruma gelirse etnosentrik bireyin genel bakışıyla o kadar uyumlu olacağı görüşünü, destekleyecek çok şey vardır. Etnosentrizm cetvelinde yüksek puan alan bir kadının, F5054'ün söylediklerinden yapacağımız aşağıdaki alıntı, bu noktanın bir betimlemesini vermektedir:

Öznenin, insanları ve özellikle de 'kendilerine ateist diyen gençleri,' kendisinin içinde kalmak istediği çemberin dışına düşen kişiler olarak görmesini sağlayan, oldukça dogmatik bir dizi ahlak kuralını kabul etmiş olduğu görülüyor. Kendisinin Westwood'dan taşınmayı iple çekmesinin başlıca nedenlerinden birinin, en küçük kızını bir ateist olan –çünkü babası “din bir yığın zırvadır” diyormuş– komşunun oğlunun etkisinden kurtarmak olduğunu üstü kapalı bir şekilde teslim ediyor. Ayrıca büyük kızının kiliseye gitmemesinden dertli. Yukarıdaki gözlemlerden de anlaşıldığı gibi, özne örgütlü dinle tam bir uyuşma içinde ve dinsel konularda uzlaşımçı olmaya yatkın. Hristiyan etiğini ve ahlak kurallarını mutlak gibi görüyor, sapmaları hoş karşılamıyor ve cezalandırılmasını istiyor.

Bu özet, uzlaşımsal dinsel katılık ile, kişisel olarak 'yaşanan' inanç denebilecek şeyin hemen hemen hiç bulunmaması arasında bir bağlantı olduğunu ima etmektedir. Aynı şey, 'kişisel bir Tanrı'ya inanmamakla' birlikte Kilise'ye sarılan bir kişi, yüksek puanlı erkek 5057 için de geçerlidir.

Özne, çoğu Protestan dinlerin hemen hemen aynı olduğuna inanıyor. 'Çoğundan daha gösterişsiz bir din' olduğu için Hristiyan Bilimi'ni seçmiş. Dede ve ninesiyle yaşarken Birlik'in pazar okuluna gitmeye başlamış. Kendi değerlendirmesine göre Hristiyan Bilimi'nin ılımlı bir biçimini sunan Birlik Kilisesi'nden hoşlanmış. Evlenince Hristiyan Bilimi Kilisesi'ne girmiş, çünkü karısı ve karısının ailesi bu kiliseye bağlıymış. "Dinin günlük hayatın temel olaylarına müdahale etmesine izin verilmemelidir. Bununla birlikte, din sizi içki, kumar gibi düşkünlüklerden ve aşırılıklardan korumalıdır."

Yüksek puanlı genç bir kadın olan F103 şöyle der: "Ebeveynlerim bizim kendi seçimimizi yapmamıza izin verirler; tıpkı, kiliseye gitmemizde olduğu gibi." Burada, dinin içeriğine karşı bir ilgisizlik görmekteyiz; özne 'yapılacak şey olduğu' için ve ebeveynlerini hoşnut etmek için kiliseye gitmektedir. Son bir örneği, gene önyargılı genç bir kadın olan F104'ten alıyoruz: "Dine inanmayan birini hiç tanımadım. Yalpalayan birini tanımuştum, o da iğrenç bir kişiydi." Buradaki düşünce, insanın kendi normallliğini dile getirmek ya da en azından normal insanlarla birlikte sınıflandırılmak için kiliseye gitmesi gibi gözüküyor.

Bu örnekler bizim, dini daha içselleştirilmiş bir anlamda 'ciddiye alan' kişi ya da grupların neden etnosentrizme muhtemelen karşı olacağını anlamamıza yardım etmektedir. Karl Barth'ın diyalektik teolojisi gibi 'radikal' Hristiyan hareketlerin Nazizme yürekli biçimde karşı çıktığı Almanya'da doğruluğu kanıtlanan şey, teolojik 'elit'in ötesinde haydi haydi

geçerli gözüküyor. Bir kişinin, genel bir nötrale edilmiş din atmosferinde yaşarken dinin kendisinin anlamı konusunda gerçekten endişe duyması, uzlaşımçı olmayan bir tutumun belirtisidir. Bu kolayca, kendisi için kiliseye gitmenin Yahudileri şehir kulübüne almamak kadar 'ikinci doğa' olduğu 'nizami adam'a karşı olmaya yol açabilir. Dahası, Hristiyan inancına dahil olanlar ile olmayanlar arasındaki ayırmadan çok dinin özgül içeriğine yapılacak vurgu, zorunlu olarak, uzlaşım haline getirilmiş dinsel modellerin altına gömülmüş sevgi ve acıma güdülerinde durur. Bir kişinin dinle ilişkisi ne kadar 'insani' ve somut ise, onun 'dahil olmayanlar'a yaklaşımı da muhtemelen o kadar insanidir: onların acıları, dinsel öznelciye, İsa'yla ilgili düşüncelerine ayrılmaz bir şekilde bağlı şehitlik fikrini anımsatır.

Açık bir şekilde koyulacak olursa, Kierkegaard'ın 100 yıl önce 'resmi Hristiyanlık' dediği şeyin taraftarı, bağlı olduğu dinsel örgütler etnosentrizme resmen karşı çıksa bile, muhtemelen etnosentrik olacaktır; oysa 'radikal' Hristiyan farklı biçimde düşünüp davranmaya yatkındır.

Bununla birlikte, aşırı dinsel öznelciliğin, nesnelleştirilmiş Kiliseye karşı dinsel deneyime ilişkin tek yanlı vurgusuyla, belli koşullarda potansiyel faşist bir zihniyetle aynı çizgiye düşebileceği de unutulmamalıdır. Her tür bağlayıcı ilkeden vazgeçen dinsel öznelcilik, başka otoriter iddialar için tinsel ortam hazırlar. Üstelik, bu görüşü aşırıya vardırın insanların sekter tını zaman zaman, potansiyel faşist bireyi karakterize eden temeldeki anarşik eğilimlerin yanı sıra, genellikle 'çatlak' diye lanetlenen hareketlerin iç gruba ilişkin saldırgan ruh durumuyla belli bir yakınlık sonucunu verir. Dinsel öznelciliğin bu yönü, dinsel bir kurgu içinde iş gören faşist ajitatörün zihniyetinde önemli bir rol oynar.

Dini reddedenler arasındaki bir dizi anlamlı farklılık da belirtilebilir. Nicel sonuçlarımızın gösterdiği gibi, dindar olmayan ya da dine karşı çıkan kişi asla 'düşük puanlı'yla me-

kanık bir şekilde özdeşleştirilemez. Elbette, kanaatleri azınlıklar konusunda da takındıkları genel bir ilerici tutumun bir parçası olan 'agnostik' ya da 'ateist' kişiler de vardır. Ne var ki bu 'ilericilik'in gerçek anlamı büyük ölçüde değişkenlik gösterir. Dine karşı çıkan ilericiler mevcut koşullarda önyargıya belirgin bir şekilde karşı olmakla birlikte, sıra faşist propagandaya açık olma sorusuna geldiğinde, bütün konu onların hoşgörüyü, ateizmi vb. toptan onaylayan 'çarşaf liste halinde düşünen' kişiler olup olmadığı, ya da dine ilişkin tutumlarına onların kendi düşüncelerinden kaynaklanan özerk bir tutum denip denemeyeceğidir.

Dahası, bir kişinin dine baskı ve gericiliğin müttefiki diye mi karşı çıktığı –ki bu durumda, onun görece önyargısız olması beklenmelidir– yoksa kinik ve yararcı bir tutum takınıp 'gerçekçi' ve elle tutulur olmayan her şeyi reddettiği için mi bu tutumu takındığı –bu durumda da onun önyargılı olması beklenmelidir– faşist propagandaya açık olmanın önemli bir ölçütü olarak ortaya çıkabilir. Ayrıca, din konusundaki yanılsamalardan kurtulduktan sonra bütünüyle kinikleşen ve doğa yasalarından, en uygun olanın ayakta kalmasından ve güçlünün haklarından söz eden, dindar olmayan bir faşist tip de söz konusudur. Faşist kutbun yeni-paganizminin asıl adayları, böyle insanların saflarından çıkar. Bunun iyi bir örneği, yukarıda tartıştığımız izci önderi, yüksek puanlı erkek 5064'tür. Bu özne, dinle ilgili soru karşısında 'doğaya taptığını' itiraf eder. Sporu ve kamp kolektivitesini, muhtemelen gizli eşcinsellik temelinde yüceltir. Pagan panteizmini, 'güç'e inancı, kolektif önderlik düşüncesini ve genellikle etnosentrik ve sahte tutucu bir ideolojiyi kapsayan bir sendromun elimizdeki en açık örneğidir.

Aşağıdaki daha özgül gözlemler, din ile modern önyargı arasındaki ilişkinin yapısıyla ilgili bu genel gözlemlerin zemini üzerinde daha iyi anlaşılabilir.

C.

ÖZGÜL KONULAR

1. Yüksek ve Düşük Puanlılarda DİNİN İşlevi

Görüşme, materyalimizde oldukça sık biçimde ortaya çıktığı görülen bir özellik, 'nötralize edilmiş' dinle ilgili hipotezimizi destekleyen bir kanıt sağlamıştır. Bu, dini amaç yerine araç olarak görme tutumudur. Din, nesnel doğruluğu nedeniyle değil, başka araçlarla da ulaşılabilecek erekleri gerçekleştirme bakımından taşıdığı değer dolayısıyla kabul edilir. Bu tutum, faşist hareketleri izleyenlerin zihniyetinin karakteristiği olan, boyun eğme ve kendi yargısından vazgeçme genel eğilimiyle aynı çizgiye düşmektedir. Bir ideolojinin kabullenilmesi, onun içeriğini anlamaya ya da bu içeriğe inanmaya değil, ondan elde edilebilecek dolaysız yarara ya da keyfi kararlara dayandırılır. Hitler'in şu deyişinde özetlendiği gibi, Nazilerin inatçı, bilinçli ve manipülatif irrasyonelliğinin köklerinden biri burada yatmaktadır: "*Man kann nur für eine Idee sterben, die man nicht versteht*" (İnsan ancak anlamadığı bir fikir uğruna ölebilir). Bu, içkin mantığı gereği, hakikati *per se* küçümsemeye varır. Bu durumda insan, gerçekten kaliteli olan malı değil de iyi reklam edilen malı seçme modeline göre bir 'Weltanschauung' ('dünya görüşü') seçer. Din mutlak hakikati dile getirme iddiasında olduğundan, bu tutum dine uygulandığında kaçınılmaz olarak çiftdeğerlilik üretir. Söz

konusu iddia tek başına başka bir nedenle kabul edilirse, örtük bir biçimde yadsınmış ve böylelikle de dinin kendisi, kabul edilirken bile reddedilmiş olur. Bu yüzden, 'yararlılıkları' dolayısıyla dinsel değerlerin katı biçimde olumlanması, zorunlulukla, onlara ters düşer.

Dinin kendi dışındaki amaçlara tabi kılınmasına hem yüksek hem de düşük puanlılarda rastlanmaktadır; bu, kendi başına, onlar arasında bir fark oluşturuyor gibi gözükmemektedir. Bununla birlikte, önyargılı ve önyargısız özneler, vurguladıkları erekerin türleri ve dini bunların hizmetinde kullanma tarzları bakımından farklılaşırlar.

Yüksek puanlılar, düşük puanlılardan daha sık olmak üzere, dinsel düşünceleri bazı dolaysız pratik avantajlar elde etmek için ya da başka insanların manipüle edilmesine yardımcı olarak kullanıyor gibi gözükmemektedir. Biçimselleştirilmiş dine, toplumsal statüyü korumanın bir aracı olarak bağlanma tanının bir örneğini, oldukça önyargılı bir genç kadın, sınıfsal çizgilerin açıkça çizilmiş olduğu 'istikrarlı bir toplum'la çok içten bir şekilde ilgilenen F201 sağlamıştır.

"Kız okuluna giderken, Episkopalyan Kilisesi'nde yetiştim. Çok güzeldir. Arkadaşlarım gider. Bu, (Hıristiyan Bili-mi'nden) daha çok bir felsefedir; standartlarınızı yükseltir. Episkopalyan Kilisesi'nin felsefesi bütün Protestan kiliselerinin modelini izler. Üst sınıflarla ilgilenir ve onlara bir din kazandırır ya da dine biraz daha yakınlaştırır."

Etnosentrik özneler dini, sık sık, bireyin zihinsel hijyenine pratik bir yardımcı gibi düşünürler. F109'un açıklaması karakteristiktir:

"Dini anlamıyorum. Bana masal gibi görünüyor. Tanrı'ya inanıp inanmadığımı bilmiyorum. Bir Tanrı olmalı, ama bu-

na inanmak çok zor. Din size tutunacağınız, yaşamınızı dayandıracacağınız bir şey sunuyor.”

Eğer din yalnızca ‘tutunulacak’ bir şey gereksinimine hizmet ediyorsa, faşist devlet gibi bireye mutlak bir otorite sağlayan herhangi bir şey de bu gereksinime hizmet edebilir. Faşizmin, Alman kadınları açısından, onların pozitif dine inançlarının biçimsel bir şekilde yerine getirdiği rolün tam aynısını oynamış olması güçlü bir olasılıktır. Psikolojik bakımdan, faşist hiyerarşiler büyük ölçüde, ruhani hiyerarşilerin laikleştirilmişleri ve ikameleri olarak işlev görebilir. Nazizmin, güçlü Roma-Katolik geleneğine sahip Güney Almanya’da ortaya çıkması rastlantı değildir.

İlimli bir yüksek puanlı olan M118, kendi dinsel inancındaki, dayanağını bu inançtan alan sözümona bilimsel açıklamalarla karışmış keyfilik ögesini, açık bir şekilde ortaya koyar.

“Bir Tanrı’nın varlığına inanmak istiyorum. Bir şekilde, bazı şeyleri açıklayamıyorum. Dünyanın bir gaz kümesiyle başladığını söyleyen Darwin miydi? Öyleyse, bunu kim yarattı? Bu başlangıç nerede ortaya çıktı? Bunun, kuşkusuz, kilise töresiyle pek az ilgisi var” (Özne biraz önce kilisenin “oldukça önemli” olduğunu söylemişti).

Bu uslamlama ile öznenin pozitif Hristiyanlığa bağlılığı arasında hiçbir mantıksal karşılıklı ilinti yoktur. Sonuç olarak, bu pasajın devamı, içerdiği safsatayla, uzlaşımsallaştırılmış dindeki içtensizlik yönünü ortaya koymaktadır ki, bu da kolaylıkla, insanın resmen bağlı olduğu değerleri artırmaya bir şekilde küçümsemesine yol açabilir. M118 sözlerini şöyle sürdürür.

“İbadet eden bireyi tatmin etmekten öteye gitmese bile, ibadetin gücüne inanıyorum. Dolaysız bir iletişim olup olma-

dığını bilmiyorum, ama bireye yardım ettiği için bundan yanayım. Ayrıca bu bir içebakış şansı; durup kendinize bakmak için bir şans.”⁵

Dinin dışındaki nedenlerle dine yaklaşım, belki de bu öznenin kendi istek ve gereksinimlerinin bir anlatımı olmaktan çok, dinin başkaları için iyi olduğuna, onların kendi kendilerinden hoşnut olmalarına yardım ettiğine, kısacası manipülatif amaçlarla kullanılabileceğine ilişkin görüşünün bir ifadesidir. Başkalarına dini öğütlemeye, dinle herhangi bir gerçek özdeşleşme olmaksızın onun ‘lehinde’ olmayı kolaylaştırır. Dinin kitleler açısından iyi bir ilaç olduğunu öğreten on dokuzuncu yüzyıl Orta Avrupa yöneticilerinin kinizmi, belli ölçüde demokratize edilmiş gibi gözükmektedir. Kitlelerin sayısız üyesi, dinin kitleler için iyi olduğunu ilan ederken, birey olarak kendileri için bir tür zihinsel çekince koymaktadır. Bu din değerlendirmeleri ile, Nazi Almanyası’nda büyük rol oynayan bir özellik arasında güçlü bir benzerlik vardır. Orada, sayısız kişi kendini yönetici ideolojiden özellikle ayrı tutmakta ve partiden ‘onlar’ diye söz etmekteydi. Öyle gözüküyor ki, faşist zihniyetli kişilik ancak kendi benliğini –kimileri resmi doktrinle aynı çizgiye düşen, kimileri de eski üstbenliğin kalıtcıları olarak onu zihinsel dengesizlikten koruyan ve bir birey olarak kendini ayakta tutmasına izin veren– çeşitli etkinliklere bölerek yaşamını sürdürebilir. Bu tür bölünmeler, San Quentin Cezaevi’nde ömür boyu hapse mahkûm, orta

5 Adeta amatör bir psikoloğun tutumu olan bu tutuma düşük puanlılarda da rastlanabilir. Bununla birlikte, yüksek puanlılarda rastlanan karakteristik durum, öyle gözüküyor ki, nesnel olarak dine ilişkin eleştirel bir tutum ile, katıksız öznel nedenlerle takınılan pozitif bir tutum arasındaki çözülmemiş çelişkidir. Belli çelişkilerde düşünmek için durma ve bunları olduğu gibi bırakma –ki bu, hem entelektüel bakımdan yenilgiyi kabullenme hem de otoritaryen itaatkârlık ima etmektedir– bir bütün olarak önyargılı zihniyetin karakteristiğidir. Adeta egonun komutasıyla süreçlerden keyfi olarak çekilme mekanizması, çoğu kez yanlış bir şekilde ‘ahmaklık’ olarak yorumlanır.

puanlı bir erkek olan M629 gibi eğitimsiz ve naif kişilerin denetimsiz çağrışımlarında belirgin bir duruma gelir:

“Kişisel olarak ben, bildiğim kadarıyla henüz hiçbir kitapta tanımlanmamış bir dine sahibim. Dinin, ona inanan insanlar için bir değer taşıdığına inanıyorum. Dinin, onu kullanan kişilerce, bir kaçış mekanizması olarak kullanıldığını düşünüyorum.”

Bu adamın mantıksız bir şekilde dinden bir yatıştırıcı üretmesi, fazla psikolojik bir yorumlamaya gerek olmadan, onun diğer mahkûmlar arasında on dokuz ay geçirmiş olmasıyla açıklanabilir.

Daha sofistike kişiler de zaman zaman aynı çatışmayla uğraşmak durumunda kalır. ‘Ateist bir cenaze töreni çok soğuk olduğu’ için ateizmi reddeden, ılımlı ölçüde yüksek puanlı bir kadın, 5059, bunun bir örneğidir. Bu özne, bilim ile din arasındaki çelişkileri, çelişki düşüncesini ‘artniyetli bir uydurma’ diye niteleyerek kolayca yadsır ve, görüldüğü kadarıyla, böylece bu çatışma konusundaki tedirginliğini ondan söz edenlere yansıtır. Bu, toplumsal kusurlardan dolayı, toplumsal düzenin eleştirisini suçlayan Nazi zihniyetine benzer.

Düşük puanlıların da çoğu kez dini, kendilerine sunabileceği içkin bir hakikat nedeniyle değil, insani amaçlara ulaşmanın bir aracı olarak hizmet edebilmesi nedeniyle kabul ettiklerine işaret edilmelidir. Böylesi pratik bir dinin bir örneği, hem A-S hem de E cetvellerinde aşırı düşük puanlar almış bir kadın gazetecilik öğrencisiyle, F126’yla yapılan görüşmeden aldığımız aşağıdaki ifadelerdir.

Ailesi ılımlı kilise müdavimlerinden oluşuyor. Kendisi kiliseye artık seyrek gidiyormuş. Bununla birlikte, dine çok saygı duyuyor ve onun insanlara, yoksun oldukları anlayış ve inancı sağlayacak bir şeye dönüştürülebileceğini duyum-

suyor gibi. “İnsanlara tutunacak bir şey, yaşamda bir amaç verebilecek başka ne var, bilmiyorum. İnsanların inanacak bir şeylere gereksinimi var gibi gözüküyor. Kimilerimiz bunsuz da bir insan sevgisine sahip gibi, ama pek çoğumuz öyle değil.”

Bir anlamda, dine bu bakış tarzı, yukarıda betimlediğimiz dışsallaştırılmış tutumlarla ortak bir yöne sahiptir. Bununla birlikte, bizim izlenimimiz odur ki, düşük puanlının düşüncesinde dine pratik yaklaşım ortaya çıktığında, bunun içeriği ya da bağlamı, genellikle, yüksek puanlının düşüncesinde rastlananlardan ayırt edilebilir. Nitekim, yukarıda aktardığımız genç kadın dinin insanlar için iyi olduğuna, onlara ‘tutunacak bir şeyler’ verdiğine inanmakla birlikte, onların buna en azından insani ve ideal bir amaçla gereksinim duyduğunu, yani böylece insanların birbiriyle daha iyi geçinmekle ya da daha etkili çalışmakla kalmayıp, ‘birbirini daha çok anlayabileceği’ni de kasteder gibidir. Yüksek puanlıların yanı sıra düşük puanlılar da, olasılıkla, dinin bireyin zihinsel hijyenine katkı yaptığını düşünmekte, ama yüksek puanlılar karakteristik bir şekilde onun (kronik bir zayıflıkları olan) başka insanlar için iyi ve herhalde, yoğun dış stres zamanlarında, kendileri için de iyi olduğuna (‘sığınak dini’) işaret ettikleri halde, düşük puanlılar daha büyük olasılıkla, dini içselleştirilmiş terimlerle, nefreti azaltma, iç çatışmaları çözme, kaygıyı giderme vb. için bir araç gibi düşünmekteler. Dini asıl olarak dışsal pratik yarar çerçevesi içinde –başarıya, statüye ve iktidara ya da uzlaşımsal değerlerle uyum içinde olma duygusuna yardımcı olarak– düşünen bir düşük puanlıyla gerçekte hiç karşılaşmadık.

2. Tanrıya İnanma, Ölümsüzlüğe İnanma

Dinin nötralizasyonuna, onun açımlanması eşlik eder. Dinin pratik yararları üzerindeki vurgunun dinsel hakikati dinsel otoriteden ayırma eğilimi taşıması gibi, dinin özgül içerikleri de sürekli olarak bir ayıklama ve uyarlama sürecine maruz tutulur. Görüşme materyali, dine seçici bir şekilde inanma eğiliminin önyargılı öznelerimizin ayırt edici bir özelliği olduğunu ima etmektedir. Bu özneler arasında oldukça yaygın bir fenomen, ölümsüzlüğe inanmadan Tanrı'ya inanmadır. Bunun iki örneği aşağıdadır. İnanmış bir Baptist olan 5009'un durumunda, görüşmeci şunu aktarır:

İçtenlikle, derin bir din duygusu taşıyor. Tanrı'ya inanıyor; ama eğitilmiş bir adam olarak, ölümden sonraki yaşamla ilgili bazı kuşkuları var.

5002'nin durumunda:

Hâlâ bir 'Hıristiyan'. Tanrı'ya inanıyor, ölümden sonraki yaşama da inanmak istiyor ama kuşkuları var. İçten bir dinsel canlanışın ya da yeni bir dinsel mitin dünya için iyi bir şey olacağını düşünüyor.

Görüşülen kişilerin kendilerini dindar, kilisenin izleyicileri olarak gördükleri, ama onun zaman zaman mucizelere, zaman zaman da ölümsüzlüğe gönderme yapan 'bazı öğretileri'yle uyuşmadıkları konusundaki açıklamalar özellikle yaygındır. Bu bakış, bizim psikolojik çözümlemelerimizde öğeleri saptanmış bulunan, oldukça anlamlı bir temel modeli doğruluyor gibidir. Soyut Tanrı düşüncesi baba düşüncesinin bir uzantısı olarak kabul edilirken, ölümsüzlük dogmasının bir rey için dile getirdiği umuda karşı bir tepkide, genel yıkıcılık kendisini duyumsatır. Bu bakış açısına sahip özneler, kendi-

lerinin baş eğebileceği mutlak bir otorite olarak bir Tanrının var olmasını istemekte, ama bireyin bütünüyle ortadan kalkmasını dilemektedirler.

Bu düşünme tarzının altında yatan Tanrı anlayışı, cezalandırıcı mutlak öz anlayışıdır. Bu yüzden de, bu özel çeşniye sahip dinsel eğilimlerin bizim hapisane sakinleri grubumuz arasındaki yüksek puanlılarda sık olması şaşırtıcı değildir.

Tecavüzden ömür boyu hapse mahkûm M627, 'din konusunda sıkıntılı'dır ve 'belirlenmiş bir tapınma şekli olması gerektiği'ne inanmaz. Ama, dinsel başkaldırcılık tonuna karşın, şuna inanır ki,

"her insan, kendisinden daha büyük bir güce inandığı sürece, kendine özgü bir tapınma tarzına sahip olmalıdır."

Dışsal otorite biçimini alan ama bütünüyle soyut kalan bu güç, güç kavramının yansıtılışından başka bir şey değildir.

"Şey, pek çok adamın, inandıkları güçler konusunda konuştuğunu işittim ve... bu gücü kendimde tanıtmaya çabaladım, ancak yapamadım... her tür din kitaplarını okudum... ama hâlâ sisli."

Aynı düşünce çizgisi, hırsızlık suçundan bir dönem kamu hizmeti görmeye mahkûm edilmiş M656A tarafından da dile getirilmiştir.

"Şey, dini çok fazla tartışacak bir adam değilim, çünkü bu konuda çok şey bilmiyorum. İncil'e inanıyorum, bu dünyadaki herkesten daha büyük ve daha güçlü birinin olduğuna inanıyorum... Kiliseye sık gitmem ama... dürüst yaşamaya çabalıyorum."

Bu adam için, güç düşüncesine (ve bununla sıkıca bağı, iyi ve kötüyle ilgili katı ahlak klişelerine) bakışla, dinin bütün özgöl içeriğı önemsizdir:

“Örneğın, Katolik dini benim inandığım din kadar iyidir. Bunların hepsi de, doğru ya da yanlış, aynı yaşam tipini model almışlardır. Ben, belli bir mezhebe inanmayan tipten biriyim.”

Dinsel konulardaki bu ‘soyut otoritaryenizm’ kolayca kinizme ve inanıldığı söylenen şeyleri açıkça küçümsemeye dönüşür. Dinsel görüşleri sorulan M664C şu yanıtı verir:

“Eh, pek ilgimi çekmiyor... Tanrı’ya ve bütün o zırvalara inanırım ama hepsi bu kadar.”

‘Zırva’ sözcüğünün tercih edilmesi, bu açıklamayı çürütmektedir. Böyle durumlarda nötralizasyonun bir etkisi de, yemin nesnesi olmak dışında Tanrı’ya pek yer bırakılmamasıdır.

Burada ele alınan durumun nihilistik yönü, katil M651 örneğinde açıkça sergilenmektedir.

“Bu konunun hoşuma giden kısmı, dinin başka insanları mutlu etmesi. Ama beni ilgilendirmiyor; çok fazla ikiyüzlülük var...”

Dinde en çok neyin önemli olduğu sorulduğunda, şöyle der:

“İnanmak; sanırım, inanmak her şeydir. Sizi bir arada tutan şey budur.”

Öznenin dinsel duygularıyla ilgili bir şeyler ortaya çıkarmak isteyen görüşmeci bunu kurcaladığında, şu yanıtı verir:

“... Öldüğünüzde, işinizin bittiğine inanıyorum... Yaşam kısadır, ebediyet ise sürekli. Tanrı sizi, kısa bir ömürlük sicle dayanarak nasıl ebediyen cehenneme gönderebilir... bu bana ne merhamet ne de adalet gibi gözüküyor.”

Bu materyal, güce inanma, dinin daha somut ve kişisel yönlerinin ve özel olarak da ebedi bir yaşam düşüncesinin reddedilmesi ve şiddete yönelik, zayıf biçimde örtülmüş tepiler arasındaki ilişkilerin bir göstergesidir. Bu şiddet, özellikle hapisane gibi ortamlarda birey için tabu olduğunda, Tanrı'ya yansıtılır. Üstelik, on sekizinci yüzyılda yaygın olduğu şekliyle, her şeye gücü yeten Tanrı'yla ilgili tamamen soyut bir düşüncenin, 'sihirli' anıştırmaları olan ölümsüz bir ruh öğretisinden çok daha kolay bir şekilde, 'bilimsel tin'le bağdaşabileceği de unutulmamalıdır. Gizemsizleştirme süreci, animizmin izlerini, felsefi Mutlak fikrini ortadan kaldırdığından daha erken ve daha radikal biçimde ortadan kaldırır.

Ne var ki, astroloji ve spiritüalizm düşkünleri arasında bunun tam tersi bir eğilimin gözlenebileceği de belirtilebilir. Bu kişiler çoğu durumda ruhun ölümsüzlüğüne inanır, ama Tanrı'nın varlığını, sonunda doğanın yüceltilmesine varan bir tür panteizm dolayısıyla şiddetle yadsır. Nitekim, daha önce dışsal nedenlerle dine inandığını itiraf eden M651, Tanrı'ya inanmadığı için astrolojiye inandığı açıklamasıyla ortaya çıkar. Bu tutumun sonunda kötü noktalara vardığına inanmak için nedenler vardır.

3. Dinsiz Düşük Puanlılar

Dine inanan ve inanmayan düşük puanlılar arasındaki fark, önyargısızlığın rasyonel ve duygusal belirleyicileri arasındaki farka denk düşebilir. M203, bunlardan birincisinin bir örneğidir. Bu özne, bir ölçüde soyut, rasyonalist bir zihniyete

sahip gerçek bir liberal sayılabilir. Dine karşı tutumu, politik kanaatlerden çok, genel bir pozitivist bakışa dayanır. Dini ‘mantıksal nedenler’le yadsır, ama aynı zamanda, kendi ilerici görüşleriyle ayrı çizgide olduğunu kabul ettiği ‘Hristiyan etiği’ ile ‘örgütlü din’ arasında ayırım yapar. Bu öznenin dine karşı tutumu, başlangıçta uzlaşıcılığa başkaldırmasından türemiş olabilir: “Kiliseye gittim, çünkü benden bu bekleniyordu.”

Bu başkaldırı, belki de bilinçdışı bazı suçluluk duyguları dolayısıyla, bir ölçüde bulanık bir şekilde rasyonalize edilerek, katışıksız mantıksal bir hale getirilmiştir (Özne, nevrotik özellikleri –olasılıkla nesnelerle ilişkisindeki bir rahatsızlığı– ima eden bir tanda coşkusuz ve duyumsamazdır). Dine ilişkin rasyonel eleştirisini şöyle formüle eder:

“Ama kilise konusunda her zaman oldukça kuşkucuydum; onu yapmacık, dar, bağnaz ve snop, ikiyüzlü... anlamdan yoksun (böyle denebilir) türden bir şey olarak düşünürdüm. Kilise bütün Hristiyan etiğini çiğniyor.”

Burada din, hem insanileştirici bir etken (Hristiyan etiği), hem de bir baskı aracı olarak görülmektedir. Bu muğlaklık, temelini kuşkusuz dinin kendisinin tarih boyunca yerine getirdiği ikili işlevde bulur ve bu yüzden de yalnızca öznel etkenlere yorulmamalıdır.

M203’ün kullandığı ‘ikiyüzlülük’ terimi, düşük puanlıların görüşmelerinde sık sık, yüksek puanlıların görüşmelerinde de zaman zaman, genellikle kilisenin ‘hakiki’ dinsel değerlere karşıt olmasına yapılan göndermelerle yan yana gitmektedir. Bu, öznel dinsel yaşantının kurumsallaşmış dinden tarihsel özgürleşmesini ifade etmektedir. Ne var ki ikiyüzlülüğten nefret, ya aydınlanma yönünde bir güç olarak ya da kinizmin ve insanı küçümsemenin bir rasyonalizasyonu olarak, iki şekilde iş görebilir. Öyle gözüküyor ki, ikiyüzlü teri-

minin kullanılması, aynı 'snop' terimi gibi, giderek daha çok kıskançlık ve kızgınlık anıştırması taşımaktadır. Bu terim, sıradanı yüceltmek ve yalın ve doğal olduğu varsayılan bir şeyi norm olarak saptamak için, 'kendisini daha iyi bir şey sanan' kişileri itham etmektedir.⁶ Yalana karşı mücadele çoğu kez, başkalarının varsayımsal 'ikiyüzlülüğü' ve 'kibirliği' ile rasyonalize edilen yıkıcı güdülerle ortalığa çıkmanın bir gerekçesi olmaktadır.

Bu fenomen, demokratize edilmiş kültürün zemini üzerinde anlaşılabilir. Dinin 'ikiyüzlülük' olarak eleştirisi –Avrupa'da ya küçük entelektüel tabakalarla sınırlı olan ya da metafiziksel felsefeyle karşılanan bu eleştiri– bu ülkede Hristiyan dininin kendisi kadar yaygındır. Dine ilişkin çiftdeğerliliğin bir kısmı, hem Hristiyan kalıtının hem de 'bilim tını'nın aynı anda 'her yerde hazır ve nazır olması'yla açıklanabilir. Bu ikili kültürel 'her yerde hazır ve nazır oluş', din konusunda, bireyin psikolojik yapısını kapsamak zorunda olmayan, tutarsız bir tutumun yararına da olabilir.

Bilime bütün ilgisine karşın, Amerika'nın dinsel bir ortama daha yakın olması, dinsiz düşük puanlıların daha genel bir özelliğini açıklamaya yardımcı olabilir: onların gerçek ya da kurgusal, bir şekilde dinden uzaklaşmaları. Nitekim, örneğin M203 gibi 5028 ve 5058 de, kendilerinin dinden 'koptukları'nu anlatırlar. Amerikan kültüründe, insan nadiren dinsiz biri olarak 'doğar': çocukluk ya da delikanlılık çatışmalarıyla dinsiz duruma gelir ve bu dinamikler, önyargıya karşı olmayla birlikte giden, uzlaşımçı olmayan sempatilerden yana işler.

Bir öznenin baskın kültürel koşullar altında bilinçli olarak dinsiz olması, belli bir ego gücünün varlığını gösterir. Bunun bir örneği, E cetvelinde aşırı düşük bir puan alan, 'tutucu, ama faşist olmayan' özneniz M202'dir.

6 Krş. İkinci Bölüm'deki 'F.D.R.' başlıklı kesim. I II.

Özne çocukken çok dindarmış. Ailesiyle birlikte her pazar kiliseye gider ve 'sokakta bile diz üstü çöküp' dua edermiş. 19 yaşındayken değişmiş. Kilisede yapılan dedikodulardan tiksineye başlamış. Kilisede ona, 'kendilerinin lanet işle-riyle hiç ilgisi olmayan' biri hakkında bir şeyler anlatırlarmış. Bu kişiler kilisede boy gösterir, sonra yeniden kötü şeyler yaparlarmış. Özne onların eylemlerindeki bu tutarsızlığı anlayamadığını söylüyor.

Bu durumda, dine karşı tutum, bir ölçüye kadar, açıkça bireysel özgürlüğe dışarıdan yapılan müdahaleye karşı kızgınlıktan türemiştir ve bu, belirtirmeli ki, en az Hıristiyanlığın bir ögesi olduğu kadar Amerikan ideolojisinin de bir ögesidir. Başka birçok bakımdan olduğu gibi burada da, bireyin dine ilişkin psikolojik çiftdeğerliliği, kültürümüzdeki nesnel antagonizmi yansıtır.

Gerçek bir liberal olan M310, dinsizlikteki başkaldırıcı özelliğın bir başka örneğini sunmaktadır. Hıristiyan geleneğini bütünüyle reddeden bu öznenin ebeveynleri dindardır. Görüldüğü kadarıyla ilişkileri çok soğuk olmakla birlikte, onlarla açık bir çatışmaya girdiğini kabul etmez.

Çok büyük bir olasılıkla, ailesine karşı başkaldırısı onların dinine doğru yön değiştirmiş ve böylece özne, alttan alta sürmekte olan daha kişisel türden güçlüklerin sıkıntısından kaçınmıştır. Güçlü ideolojik bağlanma ya da karşıtlıklar, birçok durumda, aile çatışmalarının böyle yön değiştirmeleri olarak anlaşılabilir—bireyin kendi husumetlerini rasyonalizasyon düzeyinde dile getirmesine ve derin duygusal karışıklıklara düşme zorunluluğundan kurtulmasına izin veren ve ayrıca gencin aile içinde kalmasını sağlayan bir buluş. Bazı bakımlardan, ebedi olana saldırmak bir ölümlüye saldırmaktan daha doygunluk verici de olabilir. Bununla birlikte, burada ve başka yerlerde, rasyonalizasyon teriminin doğru olmayan bir iddiayı ima etmediği vurgulanmalıdır. Rasyonalizasyon, dü-

şüncenin, kendi başına ne doğruya ne de yanlış karar veren psikolojik bir yönüdür. Bu konudaki karar, bütünüyle, rasyonalizasyon sürecinin sona erdiği, düşüncenin nesnel erdemlerine bağlıdır.

M711 gibi 'uysal' düşük puanlılar, dinden uzaklaşan düşük puanlılarla tezat içindedir. Bu öznenin dine ilişkin olumsuz tutumu, karşıtlıktan çok, bir ölçüde mizahi bir 'kendi kendisine yönelen düşünce' ögesini içeren bir kayıtsızlıkla damgalanmıştır. Dinsel konulardaki kafa karışıklığını oldukça içten bir şekilde itiraf eder; ama bunu o şekilde yapar ki, öznenin görünürdeki zayıflığı, altta yatan dikkat çekici bir karakter gücü temelinde ifade edilme olanağı bulmuş gibidir. Onun gibi insanlar adeta, açık seçik, iyi düzenlenmiş, oldukça rasyonel kanaatlerden çok kendi karakter yapılarında ve kendi deneyimlerinin derinliğinde güvence buldukları için, entelektüel tutarsızlıklarını teslim etmeye güç bulabilmektedir. Dine ilişkin tutumu sorulduğunda, şu yanıtı verir:

"Gerçekten, hiç yok (gülüşmeler). Az çok, bir görüş yokluğu. Örgütlenmiş din konusunda, sanırım, olsa olsa kafamın karışık olduğunu söyleyebilirim (gülüşmeler)."

Özne dinin büyüüne kapılmadığı için, onu reddetmeye gereksinim duymamaktadır. Sözlerinde hiçbir çiftdeğerlilik izi ve bu yüzden de hiçbir nefret belirtisi yoktur; daha çok, bir tür insani ve dışarıdan bakan anlayış söz konusudur. Onun cafcaflı 'idealler'den çok negatif ifadeleri tercih etmesinin ortaya koyduğu, karakteristik biçimde uzlaşımsal olmayan bir tarzda kabullendiği dinsel düşünce, hoşgörüdür. "Sanırım, hoşgörüsüzlüğün farkındayım." Ama bu farkına varışı ego-sunu beslemek için kullanmaz; dinsel özgürleşmesini dışsal rastlantısal etkenlere bağlamaya eğilimlidir:

“Eğer Denver’de yaşasaydım, herhalde bir kiliseye katıldım. Bilmiyorum. Bunu düşünmedim; örgütlü dine özel bir gereksinim duymuyorum.”

Öznenin ibadet üstüne söyledikleri ilginçtir. İbadetin psikolojik yararını teslim eder, ama dinin bu ‘terapötik’ yönünün din düşüncesinin kendisiyle bağdaşmaz olduğunun da farkındadır. İbadeti ‘sonuç verebilecek’ bir tür kendi kendine telkin olarak görür, ama “ben bu sonuca ulaşabilecek bir kimseyi kesinlikle göremiyorum,” diye ekler.

Özne şu tuhaf ama ilginç bir derinliği de olan açıklamayı yapar:

“Benim dinsel merakım pek uzun sürmedi. Muhtemelen o sıralarda fotoğrafçılığa merak sardım (gülüşmeler).”

Bu cümleye hakkı vermek için, psikanalitik kategorilerden sonuna kadar yararlanmak gerekir. Öznenin dine önceki ilgisi ile fotoğrafçılığa sonraki ilgisi arasındaki halka, görüldüğü kadarıyla meraktır; şeyleri ‘görme’ özlemidir—gözetleyiciliğin⁷ bir yüceltilişi [sublimation]. Sanki fotoğrafçılık, bir ölçüde çocuksu bir şekilde, dindeki belli yönelimlerin altında yatan ve aynı zamanda da hem Musevilik hem de Protestanlık tarafından ağır bir tabu altına sokulan ‘imgeler’e duyulan isteği karşılayacaktır. Dine inandığı sıralarda özneye teosofinin, ‘perdeyi kaldırma’ vaadinde bulunan dinsel düşünme tanlarının çekici gelmesi, bunun kanıtı olabilir.

Bu öznenin ateizme ilişkin tutumunun, dine muhalefetinden daha ‘radikal’ olmadığı belirtilmelidir.⁸ Şöyle der:

7 ‘Voyeurism’: Cinsel nesneleri ya da başkalarının cinsel eylemlerini gözetlemekten zevk alma. Çev. n.

8 ‘Uysal’ düşük puanlı, herhangi bir konuda nadiren radikal tutum takınır: Ne var ki bu onu bir orta yolcu yapmaz. O, kavram ile gerçeklik arasındaki özdeşliğin her zaman farkındadır. Temelde totalitaryen değildir. Ona özgü hoşgörü düşüncesinin ardında yatan, budur.

“Şey, ateistler konusunda, başka herhangi bir şeyden fazla düşünüyor değilim. Aslında, ateist olduğunu söyleyen çeşitli insanlarla konuştum; kendi içlerinde fikir birliği sağlamış gözüküyorlardı. Belki ben de bir ateistim (gülüşmeler)... gerçekten semantiğe dalarsınız. Profesyonel ateistler ... bende, gösteriş olsun diye böyle yapıyorlarmış izlenimini uyandırıyorlar. Yeldeğirmenleriyle kapışan Don Kişot.”

Bu, uysal kişinin ‘etiketler’ konusundaki kuşkuculuğunun; bütün katı formüllerin sırf bir propaganda parçası şeklinde yozlaşması eğiliminin farkına varmasının bir belirtisi olabilir.⁹

Özne, Baudelaire’in 100 yıl önce günlüğünde formüle ettiği şeyi açıkça duyumsamaktadır: Nesnel tını esasta dindışı olan bir dünyada, ateizm eskimiş duruma gelir. Ateizmin anlamı tarih içinde değişir. On sekizinci yüzyıl Aydınlanması’nın belirleyici itkilerinden biri olan şey, bugün taşra sektarizminin bir tezahürü, hatta paranoid bir sistem olarak işlev görebilir. Mathilde Ludendorff gibi yarı çılgın Naziler, Bismarck’ın Kulturkampf¹⁰ geleneğini bir eziyet manisi modeline dönüştürerek, Yahudiler ve Masonların yanı sıra, Almanya’ya yönelik bir ultra-montan komplo olarak Katoliklere karşı da savaştılar.

4. Dindar Düşük Puanlılar

Dindar düşük puanlının belirgin bir örneği, ebeveynlerinin misyoner olarak bulunduğu Hindistan’da yetişmiş genç bir kadın olan F132’dir. Bu öznenin açıkça ifade ettiği somut bir hoşgörü fikrini (‘herkes için eşitlik’) pozitif Hristiyanlıkla birleştirmesi, “Hintlilerle yaşam deneyimi”nden türetilmiş-

9 Bu özne üstüne daha geniş materyal gelecek bölümde sunulacaktır.

10 Kültür kavgası. Çev. n.

tir. Irkların birbirini anlaması konusunda tutkuludur. Bununla birlikte, kiliseye bağlılığı, kendi hoşgörü düşüncesinden politik sonuçlar çıkarmasına olanak vermemektedir:

“Gandhi’den hoşlanmıyorum. Radikal insanlardan hoşlanmıyorum. O bir radikal. Ülkeyi karıştırmak ve bölmek için çok uğraştı.”

Öznenin kiliseyle ilişkileri, genellikle etnosentrizmle birlikte giden bir dinsel uzlaşsımcılık ögesi içermektedir. Kiliseye ve teolojik doktrine yakınlığına karşın, dinsel bakışı pratik bir ton taşır.

“O (din) çok şey ifade eder. Kişiyi daha mutlu, daha doyumlu kılar. Zihin huzuru verir. Nerede durduğunuzu bilirsiniz ve uğrunda çalışacak bir şeyiniz olur –izlenecek bir örnek. Ölümden sonraki yaşam için bir umut. Evet, ölümsüzlüğe inanıyorum.”¹¹

Bu kız, dinle ‘resmi’ bağlantıları ile daha kendiliğindenci dinsel hümanizminin birbirine karışması nedeniyle olduğu kadar, kolonyal yetişme tarzı nedeniyle de, birçok bakımdan muhtemelen atipiktir. Dikkat çekici tutumu, en azından yü-

11 ‘İnanç’ sözcüğünün geçirdiği anlam değişikliğini çözümlemek, cazip bir görev. Bu değişiklik, dinsel nötralizasyonu en açık bir biçimde sergilemektedir. Eskiden, inanç düşüncesi empatik bir şekilde dinsel dogmayla ilintilendirilirdi. Bugün ise, bir öznenin kendine özgü, kendi ‘görüşü’ olarak (zira herkesin bir görüşü olmak durumundadır), herhangi bir nesnel hakikat ölçütüne vurulmaksızın, sahip olma hakkını duyumsadığı hemen her şeye uygulanmaktadır. ‘İnanma’nın laikleştirilmesine, inanılan şeyin keyfiliği eşlik eder: şu ya da bu metanın tercih edilmesi gibi şekillenir ve hakikat düşüncesiyle pek az ilgisi vardır (“Park etmeye inanmam,” diyordu uzlaşsımcı bir yüksek puanlı kız). İnanmanın bu şekilde kullanılması, aşağı yukarı, beylik ‘hoşlanma’ lafının eşdeğeri ki, bu bir anlam yitimidir (Bunu, Mack’ın “İsa’nın yaptıklarından ve söylediklerinden hoşlanıyorum,” sözüyle karşılaştırm).

zey düzeyinde, onun iç grup / dış grup sorunlarına ilişkin iç-görüsünden kaynaklanmaktadır. Ama bu örnek, yalnızca bütününüyle bilinçli, çok sarıh, uzlaşımıcı-olmayan Hristiyanların muhtemelen etnosentrizmden uzak olacağı hipotezini destekliyor gibidir. Her durumda, örneklerimiz içinde dindar düşük puanlıların seyrek olması anlamlıdır. Yukarıda işaret edildiği gibi, bunun nedeni örneklerin bileşimi olabilir. Ne var ki bu seyreklik daha temel bir şeyi ima etmektedir. Toplumumuzun 'ilerici' ile 'statüko' kamplarına ayrışması eğilimine, statükonun bir parçası olarak dine sarılan bütün kişilerin, etnosentrik bakışla birleşen statüko ideolojisinin başka özelliklerini de alma eğilimi eşlik ediyor olabilir. Bunun doğru olup olmadığı ya da dinin önyargıya karşı etkili eğilimler üretip üretemeyeceği, ancak çok daha geniş bir araştırmadan sonra aydınlığa kavuşturulabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
TIPLER ve SENDROMLAR

A.

YAKLAŞIM

Çağdaş Amerikan psikolojisinde pek az kavram, tipoloji kavramı kadar ayrıntılı bir şekilde eleştirilmiştir. "Herhangi bir tipler öğretisi, bireysellik sorununa yarım bir yaklaşım olup, bundan öte bir şey olmadığı"ndan,¹ böyle bir öğreti her iki kutuptan da yıkıcı saldırılara uğrar: benzersizi asla yakalamadığı için ve genellemeleri istatistik bakımdan geçerli olmadığı, hatta üretken bilişsel gereçler bile sağlamadığı için. Genel dinamik kişilik kuramı açısından, tipolojilerin raflara yerleştirmeye eğilimli olduğu, hayli esnek özellikleri statik ve yarı biyolojik karakteristiklere dönüştürdüğü, en başta da tarihsel ve toplumsal etkenlerin etkisini göz ardı ettiği şeklinde itirazlar yapılmıştır. İstatistik bakımdan, ikili tipolojilerin yetersizliği özellikle vurgulanmıştır. Tipolojilerin bilişsel değerine gelince, bunların çakıştığına ve pratikte orijinal kuruluşları yadsıyan 'karma tipler' oluşturma zorunluluğuna işaret edilmiştir. Psikolojik yaşamın akışkan olduğu varsayılan gerçekliğine katı kavramlar uygulanmasına karşı çıkılması, bütün bu savların merkezidir.

Örneğin eski 'mizaçlar' şemasına zıt olarak, modern psikolojik tipolojilerin gelişiminin, psikiyatride tanıyı ve seyri öngörmeyi kolaylaştırmanın bir aracı olarak, zihinsel rahat-

1 G. W. Allport, *Personality: A Psychological Interpretation*, New York, Henry Holt & Company, 1937.

sızlıkların sınıflandırılmasına ilişkin terapötik gereksinimde kökleri vardır. Kraepelin ve Lombroso psikiyatrik tipolojinin babalarıdır. Bu arada, zihinsel hastalar arasındaki açık seçik ayırım bütünüyle ortadan kalktığından, bundan türemiş olan 'normal'in tipolojik sınıflamalarının temeli de yok olup gitmiş gözükmetedir. Söz konusu ayırım, formülasyonu 'be-timsel, durağan ve kısır kalmaya eğilimli' olan 'davranış ku-ramının taksonomik evresi'nin bir tortusu olarak damgalan-mıştır.² Psikolojik dinamikleri yerini büyük ölçüde katı mo-dellerin aldığı akıl hastaları bile anlamlı bir şekilde tiplere gö-re ayrılamıyorlarsa, *raison d'être*'i³ standart manik depresyon ve *dementia praecox* (erken bunama) sınıflaması olan Kretsc-hmer'in ünlü prosedürü gibi prosedürler için nasıl bir başarı şansı olabilir?

Tipoloji konusundaki tartışmanın günümüzdeki durumu, Anne Anastasi tarafından şöyle özetlenmiştir:⁴

"Tip kuramları, bireyleri keskin çizgilerle ayrılmış kategori-ler içinde sınıflandırma çabaları nedeniyle, en yaygın biçim-de eleştirilmişlerdir... Böyle bir prosedür, özelliklerin çok boyutlu bir dağılımını ima eder. Örneğin, içedönükler cet-velin bir ucunda, dışadönüklerse öbür ucunda kümelendi-rilmeli ve bunlar arasındaki ayırım çizgisi açık seçik olmalı-dır. Ne var ki gerçek ölçüm, bütün özelliklerin, çan biçimli normal eğriyi çok andıran tek boyutlu bir dağılımı ortaya koymaktadır.

"Ayrı şekilde, verili bir bireyi, şu ya da bu tip içinde ke-sin bir şekilde sınıflandırmak çoğu kez güçtür. Bu güçlkle karşı karşıya kalan tipolojistler sık sık, uçlar arasındaki boş-

2 J. H. Masserman, *Principles of Dynamic Psychiatry*, Philadelphia, W. B. Saunders Company, 1946.

3 Varlık nedeni. Çev. n.

4 A. Anastasi, *Differential Psychology*, New York, The Macmillan Company, 1937.

luğu doldurmak için ara ya da 'karma' tipler önerdiler. Nitekim Jung, ne içedönük ne de dışadönük eğilimlerin baskın olduğu bir 'ambivert' tip önerdi. Ne var ki gözlemler, ambivert kategorisinin en geniş kategori olduğunu ve kararlı içedönükler ile kararlı dışadönüklerin görece nadir bulunduğunu göstermişe benziyor. Örneğin, Heidebreder'in 200 üniversite öğrencisine uygulanan bir içedönüklük anketiyle elde ettiği dağılım eğrisine gönderme yapılıyor. ... Puanların çoğunun orta olduğu ve içedönüklük ve dışadönüklük uçlarından birine yaklaşıldıkça örnek sayısının azaldığı anımsanacaktır. Bu eğri de keskin kopuşlar değil, ortadan uçlara doğru dereceli bir değişim gösteriyordu. İkinci Bölüm'de işaret edildiği gibi, ister toplumsal, ister duygusal, ister entelektüel ve isterse fiziksel olsun, bireyin bütün diğer ölçülebilir özellikleri için de aynı şey söylenebilir.

"Bu durumda, tip kuramları bireylerin keskin çizgilerle sınıflandırılmasını ima ettiği ölçüde, bunların tartışmaya yer bırakmayan bir veriler kümesi karşısında tutunamayacağı ortadadır. Ne var ki, böyle bir varsayım bütün insan tipolojisi sistemlerinde zorunlu olarak içkin değildir. Özgün kuramlardan çok, tip kuramlarının popüler versiyonlarının ve uyarlanmalarının özelliğidir bu. Elbette, tip psikologları çoğu kez bireyleri kategorize etmeye çalışmışlardır; ama bu, onların kuramlarının vazgeçilmez bir parçası değildir. Bu psikologların kavramları, bazı durumlarda, özelliklerin normal dağılımını tanıtmaya yetecek ölçüde değiştirilmiştir."

Daha doyurucu kategorileştirmelere verilen böyle ödünlerle karşın, tipolojik sınıflamaların 'nominalistik' dışlanması öyle büyük bir zafer kazanmıştır ki, böyle sınıflamalar neredeyse (bunlara duyulan bilimsel ve pragmatik gereksinim ne kadar ivedi olursa olsun) bir tabu gibi görülmeye başlanmıştır. Bu tabunun, hâlâ çok sayıda akademik psikiyatr tarafın-

dan öğretilen, zihinsel rahatsızlıkların esasta açıklanamaz olduğu nosyonuyla yakından ilintili olduğu da belirtilmelidir. Eğer, tartışma uğruna, psikanalitik kuramın bir dizi dinamik psikozlar şeması –ki bu şemalar, psikozları, bütün irrasyonalliklerine ve psikotik kişilik çözülmesine karşın, bireyin psikolojik yaşamı içerisinde ‘anlamli’ hale getirirler– oluşturmakta gerçekten başarılı olduğu varsayılacak olursa, tipoloji sorununun bütünüyle yeniden tanımlanması gerekecektir.

Psikolojik tipler eleştirisinin, bireylerin önceden saptanmış sınıflara (canlı insanların kendi özgül niteliklerinden bağımsız bir şekilde yaftalanmasının onların yaşam ve ölümle ilgili kararlarla sonuçlandığı Nazi Almanyası’nda doruğuna ulaşmış bulunan türde) sokulmasına karşı yöneltilmiş, gerçekten insani bir tepkiyi ifade ettiğinden kuşku duyulmaz. Allport’un özellikle vurguladığı, bu güdüdür.⁵ Boder de ‘Nazi bilimi’ne ilişkin incelemesinde, psikolojik *pro et contra*⁶ şemalarının karşılıklı ilintilerini, Jaensch’in ‘Gegentypus’u gibi kategorilerin baskıcı işlevini ve ampirik bulguların keyfi manipölasyonunu ayrıntılı olarak sergilemiştir.⁷ Bu yüzden, önyargının anlaşılmasına yönelik araştırmalar, sıra tipoloji konusuna geldiğinde özellikle dikkatli olmak durumundadır. Bunu belirgin bir biçimde dile getirmek gerekirse, tipler saptamanın katılığı, potansiyel faşist karakterin temel bileşenlerinden biri olan ‘stereopatik’ zihniyetin bir belirtisidir. Bununla bağıntılı olarak, kendi kişisel özelliklerini hiç duraksamadan kendi ulusal kökenine atfeden İrlanda kökenli yüksek puanlımızı arımsamamız yeter. Örneğin Jaensch’in ‘anti-tip’i, yansıtma mekanizmasının hemen hemen klasik bir durumudur; bizim yüksek puanlılarımızın yapısında etkili olduğunu ortaya koyduğumuz bu durum, Jaensch’in eserinde

5 G. W. Allport, *Personality: A Psychological Interpretation*.

6 Yandaş ve karşıt. Çev. n.

7 P. H. Harriman, der., *Twentieth Century Psychology*, New York, Philosophical Library, 1946.

de, görevi bu mekanizmayı açıklamak olan aynı bilim içinde kendine bir yol açmıştır. Jaensch türü sınıflamaların esasta dinamik olmayan, 'antisosyolojik' ve yarı-biyolojik doğası, bizim çalışmamızın kuramına ve ayrıca onun ampirik sonuçlarına doğrudan karşıttır.⁸

Gene de bütün bu itirazlar tipoloji sorununu bütünüyle bertaraf etmemektedir. Bütün tipolojiler, dünyayı koyun ve keçilere ayırmanın birer aracı değildir; bunlardan bazıları, sistematize etmek güç olsa bile, olabildiğince gevşek bir biçimde koyulacak olursa, bir şeyler ortaya çıkaran belli deneyimleri yansıtmaktadır. Burada, herkesten önce Kretschmer, Jung ve Freud düşünülmelidir.

Psikolojik dinamikler üstüne genel vurgusuyla, yalın bir 'biyolojizm' ve klişeci düşünme kuşkularının üzerine çıkan Freud'un, 1931 gibi geç bir zamanda, kendisinin çok iyi farkında olması gereken yöntembilimsel güçlükler konusunda fazla canını sıkmadan, ve hatta görünür bir naiflikle temel tiplerden "karma" tipler bile oluşturarak, oldukça kategorik

8 Jaensch'in anti-tipinin sinesteziyle, yani bazı insanların "bir ses tonu ya da genelde bir müzik dinlerlerken renk yaşantılarına sahip olma ve renklere ya da görüntülere bakarken de ses tonu yaşantılarına sahip olma" şeklindeki varsayımsal ya da gerçek eğilimiyle tanımlandığı anımsanmalıdır (Boder, s. 15). Jaensch bu eğilimi bir yozlaşma semptomu olarak yorumlar. Bu yorumun olgusal psikolojik bulgulardan çok tarihle ilgili bir anımsamaya dayandığı pekâlâ kabul edilebilir. Zira sinestezi kültü, *décadence* kavramını da getiren Fransız yazarlarının, özellikle Baudelaire'in lirik şiirlerinde büyük bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, sinestetik imgelerin bu yazarların eserlerinde özgül bir işlev gördüğü de belirtilebilir. Onlar duyu algısının farklı alanları arasındaki ayrımı gizleyerek, aynı zamanda farklı nesne türlerinin katı bir şekilde sınıflandırılmasını –sanayi uygarlığının pratik gereklerinin ortaya çıkardığı haliyle– önlemeye çalışırlar. Şeyleşmeye başkaldırırlar. Bütünüyle yönetsel bir ideolojinin, kendisine baş düşman olarak, her şeyden önce klişelere karşı başkaldırı anlamına gelen bir tutumu seçmesi oldukça karakteristiktir. Naziler kendi şemalarına uymayan şeylere, hele hele kendi şeyleştirilmiş, 'stereopatik' bakış tarzlarını kabul etmeyen şeylere dayanamazlar.

bir tipoloji yayınladığı,⁹ özellikle vurgulanmalıdır. Freud, pekâlâ örgütlü bilimin üretken düşünceye karşı sabotajları olabilecek türden yöntembilimsel düşüncelere enerjisini harcamayacak kadar, konuların kendilerine yönelik somut içgörüler tarafından yönlendiriliyor ve kendi bilimsel nesneleriyle çok yakın bir ilişki sürdürüyordu. Bu, onun tipolojisinin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Freud'un tipolojisi, bu bölümün başında değindiğimiz, tipolojiye karşı alışılmış eleştirilere açık olmakla kalmaz, Otto Fenichel'in işaret ettiği gibi, ortodoks psikanalitik kuramın bakış açısından da bir sorun oluşturur. Ne var ki burada önemli olan, Freud'un böyle bir sınıflamayı değerli bulmasıdır. Tipolojilerin bütünüyle keyfi olmadığı, insani olanın çeşitliliğini mutlaka ihlal etmediği, psikolojik gerçekliğin yapısı içinde bir temele sahip olduğu izlenimini edinmek için, Donald W. MacKinnon'un *Kişiliğin Yapısı*'nda¹⁰ farklı türden iki katlı tipolojileri görece kolay ve inandırıcı bir şekilde bütünleştirmesine göz atmak yeter.

Bununla birlikte, tipolojik yaklaşımın akla yatkın olmaya devam etmesi, durağan bir biyolojik nedenden değil, tam tersine, dinamik ve toplumsal bir nedenden kaynaklanır. İnsan toplumunun şimdiye dek sınıflara ayrılmış olması, insanların dışsal ilişkilerinden daha ötesini etkiler. Toplumsal baskı, bireyin ruhuna izlerini bırakır. Özellikle Fransız sosyoloğu Durkheim, hiyerarşik toplumsal düzenlerin bireyin düşünce, davranış ve tutumlarına nasıl ve ne ölçüde nüfuz ettiğini göstermiştir. İnsanlar, çok çeşitli toplumsal süreçlerin damgasını taşıdıkları ölçüde, psikolojik 'sınıflar' oluştururlar. Bu, büyük bir olasılıkla, bizim standartlaşmış kitle kültürümüzde, önceki dönemlerde olduğundan çok daha fazla geçerlidir. Yüksek puanlılarla bazı düşük puanlıların göreceli katılığı, psikolojik

9 S. Freud, "Libidinal types", *Psychoanalytic Quarterly*, 1:3-6, 1932.

10 "Structure of Personality", *Personality and the Behavior Disorders* içinde, J. McV. Hunt, der., New York, The Ronald Press Company, 1944.

bakımdan, toplumumuzun az çok kabaca iki karşıt kampa ayrılışının giderek artan katılığını yansıtmaktadır. İnsani olmayan 'tasnif etme' tutumuna karşıt olan bireysellik, gerçekte kendisi insani olmayan bir toplumda, her şeyi 'kapsama'ya yönelik içkin eğilimini insanların kendilerinin sınıflandırılması yoluyla ortaya koyan bir toplumda, eninde sonunda sırf ideolojik bir örtü durumuna gelebilir. Başka bir deyişle, tipoloji eleştirisi, büyük insan kitlelerinin artık (ya da daha doğrusu, hiçbir zaman) geleneksel on dokuzuncu yüzyıl felsefesinin verdiği anlamda 'birey' olmadığını gözardı etmemelidir. Çarşaf liste halinde düşünme ancak, böyle düşünenlerin gerçek varoluşunun büyük ölçüde 'etiket'lerle, 'birey'e pek fazla eylem özgürlüğü ve gerçekten birey olarak davranma olanağı bırakmayan, standartlaşmış, bulanık ve aşırı güçlü toplumsal süreçlerle belirlenmiş olması nedeniyle mümkündür. Böylece tipoloji sorunu farklı bir temele yerleşmektedir. İçinde yaşadığımız dünya tipleşmiş olduğu ve farklı kişilik 'tipleri' 'ürettiği' için, psikolojik tipler aramak akla yatkındır. Ancak modern insanlardaki klişeleştirme eğilimleri teşhis ederek –onların varlığını yadsıyarak değil– her şeye nüfuz eden sınıflandırma ve kapsama yönündeki zararlı eğilime meydan okunabilir.

Psikolojik tiplerin saptanması, yalnızca insan kişiliğinin kafa karıştıran çeşitliliğine bir 'düzen' getirmeye yönelik, keyfi, zorlayıcı bir çabayı ima etmez. Bu çeşitliliği 'kavramlaştırma'nın, kendi yapısına uygun olarak daha yakından anlamamanın bir aracını temsil eder. En açık bulgularla ilgili olanlar dışındaki bütün genellemelerin radikal biçimde terk edilmesi, insan bireylerine yönelik gerçek bir empatiyle değil, daha çok, psikolojik olguların bulanık, donuk bir betimlemesiyle sonuçlanacaktır. Olgusal olanın ötesine geçen, psikolojik anlam yönünde atılmış her adım –Freud'un, bütün yaşantılarımızın anlamlı olduğu ('dass alle unsere Erlebnisse einen Sinn haben') temel bildiriminde tanımlandığı gibi– ister iste-

mez, benzersiz olduğu varsayılan 'durum'u aşan genellemeler getirir ve bu genellemeler, çoğu zaman, 'tipler' düşüncesine oldukça yakın düşen ve düzenli yinelenen belli çekirdeklerin ya da sendromların varlığını ima eder. Orallige ya da kompulsif karaktere ilişkin olanlar gibi fikirler, görüldüğü kadarıyla oldukça bireyselleştirilmiş incelemelerden türemiş olsalar da, ancak bir bireyin kendi dinamikleri içerisinde keşfedilen ve adlandırılan yapıların (bunların dayandırıldıkları gözlemler ne kadar 'benzersiz' olursa olsun) temsilcisi olmaları beklenebilecek temel gruplara ilişkin oldukları şeklindeki örtük varsayım bunlara eşlik ederse bir anlam kazanırlar. Her tür psikolojik kuramda içkin bir tipolojik öge bulunduğundan, tipolojiyi *per se* dışlamak zorlama olacaktır. Bu bakımdan yöntembilimsel 'katışksızlık', kavramsal ortamın ya da verili materyale kuramsal nüfuz edişin bir yana bırakılmasına varacak ve 'tasnif etme' okullarının keyfi kapsayıcılığı kadar tam bir irrasyonallikle sonuçlanacaktır.

İncelememizin bağlamı içerisinde, bütünüyle farklı bir doğadaki bir başka düşünce de aynı yöne işaret etmektedir. Bu pragmatik bir düşüncedir: bilimin, faşist zihniyetin potansiyel tehdidine karşı silah sağlaması zorunluluğu. Faşist tehlikeye karşı psikolojik silahlarla gerçekten savaşıp savaşılamayacağı ve ne ölçüde savaşılabileceği, açık bir sorudur. Önyargılı kişilerin psikolojik 'sağaltımı', sayılarının çok fazla olması nedeniyle, ve, alışılmış anlamda hiç de 'hasta' olmayıp, gördüğümüz gibi, en azından yüzey düzeyinde, çoğu kez önyargısızlardan bile daha iyi 'uyum sağlamış' olmaları nedeniyle, sorunlar içermektedir. Bununla birlikte, modern faşizm bir kitle tabanı olmaksızın düşünülemeyeceğinden, onun gelecekteki muhtemel izleyicilerinin iç dokusu hâlâ can alıcı önemini korur ve aslında sorunun öznel yönünü dikkate almayan hiçbir savunma 'gerçekçi' olmaz. Faşist potansiyelin modern kitleler arasındaki boyutları karşısında, psikolojik önlemlerin ancak özgül gruplara uyarlanacak şekilde farklılaştırılmaları halinde

umut verici olacakları açıktır. Toptan bir savunma öylesine bulanık bir genellemeler düzeyinde devinecektir ki, başarısızlığa uğraması hemen hemen kaçınılmazdır. Sözüünü ettiğimiz farklılaştırmanın en azından aynı zamanda psikolojik doğrultuları izleyen bir farklılaştırma da olması gerektiği –zira faşist karakterin belli temel değişkenleri, belirgin toplumsal farklılıklardan görece bağımsız bir şekilde varlıklarını korurlar– incelememizin pratik sonuçlarından biri olarak görülebilir. Önyargıya karşı, belli psikolojik ‘tipler’e yöneltilmiş olmayan bir psikolojik savunma yoktur. Uzlaşımçı bir antisemit ile sadomazoşist bir ‘belalı’nın psikolojik yapısı arasındaki farklılık gibi bir dizi çok çarpıcı ve aşırı farklılık, sırf bu tiplerden hiçbirinin, klasik saflığı içinde, tek bir birey tarafından hiçbir zaman temsil edilmemiş olması nedeniyle dışlanmış olsaydı, yöntembilimsel tipoloji eleştirisini bir fetiş durumuna getirmiş ve önyargılı kişileri psikolojik bakımdan kavrama yönündeki her girişimi tehlikeye atmış olurduk.

Çok değişik psikolojik tip grupları saptamanın mümkün olduğu, birçok kişi tarafından kabul edilmiştir. Buraya kadarki tartışmalarımızın bir sonucu olarak, kendi saptamamızı aşağıdaki üç temel ölçüte dayandırıyoruz:

a) İnsanları, onları istatistiksel bir titizlikle ayıran tipler içinde de, ‘karma tipler’le tamamlanması gereken olağan anlamıyla ideal tipler içinde de sınıflandırmak istemiyoruz. Bizim tiplerimiz ancak, her tipin adı altında bir dizi özellik ve eğilimi düzenlemeyi, onları bu özelliklerdeki anlam birliğini gösteren bir bağlam içine sokmayı başarırırsak gerekçelendirilmiş olur. Bu tipleri, aksi halde sağa sola saçılacak olan özellikleri anlamlı süreklilikler içerisinde bütünleştiren ve, temeldeki dinamiklerin psikolojik olarak anlaşılması bakımından, onların kendi için ‘mantık’ına göre bir araya gelen öğelerin karşılıklı ilişkisini ön plana çıkaran, bilimsel bakımdan en verimli tipler olarak görüyoruz. Özelliklerin, sırf aritmetik ya

da mekanik bir biçimde aynı tip altında toplanmasına izin verilmemelidir. Bu postülanın belli başlı ölçütü, 'hakiki' tiplerle karşılaştırıldığında 'sapma' denilenlerin bile artık rastlantısal gözükmeyp yapısal olarak anlamlı kabul edilmesidir. Köken açısından söylersek, her tipin anlam tutarlılığı, temeldeki psikolojik çatışmaların belli temel biçimlerinden ve bunların çözümlerinden, olabildiğince çok sayıda özelliğın çıkarsanabileceğini ima edecektir.

b) Bizim tipolojimiz, insanların tipler içinde gruplandırılmasının kendisini toplumsal bir işlev olarak kavraması anlamında, eleştirel bir tipoloji olmak zorundadır. Bir tip ne kadar katıysa, toplumsal damgaların izlerini de o kadar derin biçimde gösterir. Bu, yüksek puanlılarımızın katılık ve klişelerle düşünme gibi özelliklerle karakterize edilmesine uygundur. Bizim bütün tipolojimizin nihai ilkesi burada yatar. Başlıca ikiliği ise, kişinin kendini standartlaştırarak standart bir tarzda mı düşündüğü, yoksa gerçekten 'bi-reyselleşmiş' ve insani deneyim alanında standartlaşmaya karşı mı olduğu sorusunda yatar. Tek tek tipler, bu genel ayırım içerisindeki özgöl oluşumlar olacaktır. Söz konusu genel ayırım, yüksek ve düşük puanlılar arasında prima facie¹¹ bir fark oluşturur. Ne var ki daha yakından bakıldığında, bu, düşük puanlıların kendilerini de etkiler: Bu öznelere kendilerini ne kadar 'tipleştirmiş' iseler, farkında olmadan, kendi içlerindeki faşist potansiyeli o kadar fazla dile getirirler.¹²

11 İlk bakışta. Çev. n.

12 İki tip kavramının ayırt edilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Bir yanda, asıl anlamıyla tip olanlar, tipleşmiş kişiler, yani kurulu modelleri ve toplumsal mekanizmaları büyük ölçüde yansıtan bireyler vardır; öte yanda da yalnızca biçimsel-mantıksal bir anlamda tip denilebilecek ve çoğu durumda standart niteliklerin yokluğuyla karakterize edilebilen kişiler vardır. Bir kişinin gerçek, 'hakiki' tip yapısı ile, onun basitçe (adeta dışarıdan tanımlandığı) mantıksal bir sınıfa dahil olmasını ayırt etmek esastır.

c) Tipler öyle kurulmalıdır ki, pragmatik bakımdan verimli olabilmeli, yani daha bireysel nitelikteki farklılıkların ancak önemsiz bir rol oynayacağı bir tarzda düzenlenmiş, nispeten daha etkili savunma modellerine tercüme edilebilmelidirler. Bu, hastaların manik depresifler, şizofrenikler, paranoyaklar vb. şeklinde ayrılmaması halinde –daha derine gidildiğinde bu ayrımların olasılıkla ortadan kalkacağı olgusunun bütünüyle farkında olunsa bile– bir sanatoryumda hiçbir terapinin başlatılamaması durumuyla karşılaştırılabilecek, belli bir bilinçli tipleştirme ‘yüzeyselliği’ sağlar. Ne var ki, bununla ilintili olarak şu hipoteze izin verilebilir: Eğer yeterince derine gidilebilirse, farklılaştırma işleminin sonunda, daha genel ‘kaba’ yapı (bazı temel libidinal gruplar) yeniden ortaya çıkacaktır. Sanat tarihinden bir benzetme yapılabilir. Romanesk biçimle Gotik biçim arasındaki geleneksel, kaba ayrımın dayandırıldığı karakteristik, yuvarlak ve köşeli kemerlerdi. Sonra bu ayrımın yetersiz olduğu, iki özelliğin birbiri üstüne bindiği ve bu biçimler arasında çok daha derin yapısal karşıtlıklar bulunduğu ortaya çıktı. Ne var ki bu öyle çapraşık tanımlara yol açtı ki, bir yapının bütünü gözlemcide onun hangi döneme ait olduğu konusunda hemen hiç kuşkuya yer bırakmasa da, yapının Romanesk mi yoksa Gotik karakterde mi olduğunu bu terimlerle açıklamanın olanaksız olduğu görüldü. Bu yüzden, sonunda, ilkel ve naif sınıflamaya dönülmesi zorunlu hale geldi. Buna benzer bir şey, bizim sorunumuz için de önerilebilir. “Önyargılılar arasında ne tür insanlar vardır?” gibi açıkça yüzeysel bir soru, tipolojinin gereklerini, tipleri ilk bakışta –sözgelimi– genital-öncesi ya da genital evrelerdeki farklı saplantılarla vb. tanımlama girişiminden daha iyi yerine getirebilir. Bu kaçınılmaz yalınlaştırmaya, muhtemelen, sosyolojik ölçütlerin psikolojik yapılara eklenmesiyle ulaşılabilir. Bu sosyolojik ölçütler, toplumsal amaçlarla, tutumlarla ve davranış modelleriyle olduğu kadar, öznelerimizin grup

üyelikleriyle ve özdeşleşmeleriyle de ilgili olabilir. Araştırmamız boyunca, (cezalandırıcı bir babaya yaltaklanma gibi) bir dizi 'klinik' kategorinin, (otoriteye otorite olarak inanç gibi) toplumsal tutumlarla sıkıca bağlantılı olduğu görüldüğünden, psikolojik tip ölçütlerini sosyolojik olanlarla ilintilendirme görevi kolaylaşmış bulunuyor. Dolayısıyla, bir tipoloji oluşturmanın hipotetik amaçları uğruna, temel psikolojik kavramlarımızdan bir kısmını, onlara en yakın sosyolojik kavramlara pekâlâ 'tercüme' edebiliriz.

Bu irdelemeler, araştırmamızın doğasının öngördüğü bir gerekçe tamamlanmak durumundadır. Tipolojimiz ya da daha doğrusu sendromlar şemamız, ampirik verilerimize olabildiğince 'doğal' bir tarzda uyacak şekilde düzenlenmelidir. Materyalimizin boş bir uzayda durmadığı; elimizdeki gereçlerle, özellikle de anket ve görüşme programıyla, yapısal olarak önceden belirlendiği akılda tutulmalıdır. Hipotezlerimiz psikanalitik kurama göre formüle edildiğinden, sendromlarımızın psikanalitik kavramlara doğru güçlü bir yönelimi vardır. Kuşkusuz, öznellerimizden hiçbirini 'analiz' etmediğimiz için, böyle bir girişim dar sınırlar içinde kalmak durumundadır. Sendromlara ilişkin karakterizasyonumuz, derinlik psikolojisinin nihai dinamik modellerinden çok, psikanalitik bakımdan önemli olduğu kanıtlanmış özellikler üstünde yoğunlaşmak zorundadır.

Aşağıdaki tipolojik taslağı kendi uygun perspektifine oturtmak için, F cetvelini oluşturan bütün kümelerin tek bir 'genel' sendroma girdiği anımsanmalıdır. Araştırmamızın başta gelen bulgularından biri, 'yüksek puanlı' olmanın, özünde, çeşitli 'düşük puanlı' sendromlarından ayırt edilebilen tek bir sendrom olduğudur. Kendi başına 'yapısal bir birim' oluşturan, potansiyel faşist karakter diye bir şey vardır. Başka bir deyişle, uzlaşıcılık, otoriteye itaat ve saldırganlık, yansıtma, manipülatiflik vb. gibi özellikler düzenli olarak bir arada bulunmaktadır. Dolayısıyla, burada özetlenen 'alt sen-

dromlar'ın, bu özelliklerden herhangi birini yalıtması amaçlanmamıştır. Bunların hepsi de, yüksek puanlının genel referans çerçevesi içerisinde anlaşılmalıdır. Bunları farklılaştıran şey, karakterizasyon için seçilmiş özellik ya da dinamiklerden birini ya da diğerini vurgulamasıdır –geri kalanları dışlaması değil. Bununla birlikte, öyle görünüyor ki, genel yapı içerisinde ortaya çıkan ayrımsal profiller kolayca ayırt edilebilir. Aynı zamanda, potansiyel faşist genel yapıyla karşılıklı ilişkileri öyledir ki, bunlar, bazı özgül etkenlerin artış ya da azalışı çözümlenerek, birinden öbürüne geçişlerin kolayca ortaya konabilmesi anlamında 'dinamik'tirler. Bunların böyle bir dinamik yorumuna, daha uygun bir biçimde –yani, temeldeki süreçlerin daha iyi anlaşılmasıyla (genellikle, durağan tipolojilerin 'karma tipleri'yle gelişigüzel tarzda yapılan bir şey)– ulaşılabilirdi. Ne var ki, sendromlar arasındaki bu dinamik ilişkilerin kuramına ve ampirik içeriğine, bu araştırma içerisinde değinilemezdi.

Sendromların düzenlenme ilkesi, onların katılık, yüklenim (cathexis) yoksunluğu, stereopati anlamında 'tip olmaları'dır. Ne var ki bu, mutlaka, bizim sendromlarımızın düzeninin daha dinamik bir 'ölçme cetveli'ni temsil ettiği anlamına gelmez. Bu durum, görünürdeki önyargıyla –temel olarak, 'düşük puanlılık' a karşı 'genel yüksek puanlılık' sorunuyla– değil, potansiyellerle ve bu potansiyellerin gerçekleşmesine karşı önlem alabilmeye ilgilidir. Örneğin, bizim şemamızın temelindeki, psikolojik bakımdan görece zararsız sendromu betimleyen durumun, azınlıklara karşı açık önyargı konusunda aşırı yüksek olduğu görülecektir.

Yüksek puanlıların düşük puanlılardan genellikle daha fazla 'tipleşmiş' olduğu düşüncesinin yanı sıra pragmatik gerekler de, ilgimizi önyargılı kişi üstünde toplamış gibi gözüküyor. Ancak, düşük puanlıların sendromlarını da saptamayı zorunlu görüyoruz. Araştırmamızın genel yönü bizleri, belli bir tek yanlılıkla, psikolojik belirleyicileri vurgula-

maya götürüyor. Ne var ki bu, önyargının hiç de bütünüyle psikolojik, 'öznel' bir fenomen olmadığını unutturmamalıdır. İkinci Bölüm'de işaret ettiğimiz şey anımsansın: 'Yüksek puanlı' ideoloji ve zihniyet, büyük ölçüde, toplumumuzun nesnel tını tarafından kışkırtılır. Farklı bireyler, kendi psikolojik yapılarına göre, önyargının her yerde hazır ve nazır olan kültürel uyarıcılarına farklı biçimde tepki gösterdiği halde, bireylerin ve psikolojik grupların tutumlarını anlamak istiyorsak, önyargının nesnel ögesi göz ardı edilemez. Bu yüzden, "Şu ya da bu birey neden etnosentrik?" diye sormak yeterli değildir; daha çok, "Başka birinin negatif tepki gösterdiği bu 'her yerde hazır olan' uyarıcılara neden o pozitif tepki gösteriyor?" diye sormak gerekir. Potansiyel faşist karakter, önyargının kültürel ortamı ile, bu ortama 'psikolojik' tepkiler arasındaki etkileşimin bir ürünü olarak görülmek durumundadır. Bunlardan birincisi, yalnızca ekonomik ve toplumsal koşullar gibi kaba dış etkenlerden değil, bireye ait gibi gözüken ama onun özerk düşünmesinden ve kendine yeterli psikolojik gelişiminden kaynaklanmayıp, kültürümüze dahil olmasından ileri gelen görüş, ideal, tutum ve davranışlardan ibarettir. Bu nesnel modeller etkileri bakımından öylesine nüfuz edicidirler ki, bir bireyin bunlara neden direndiğini açıklamak, neden kabul edildiklerini açıklamaktan daha az sorun oluşturmaz. Başka bir deyişle, düşük puanlılar da yüksek puanlılar ölçüsünde bir psikolojik sorun oluşturmurlar ve ancak bunları anladığımız takdirde önyargının nesnel ivmesinin bir görüntüsünü elde edebiliriz. Böylece, 'düşük' sendromların saptanması zorunlu hale gelir. Doğal olarak, bunlar genel düzenleyici ilkelerimizle olabildiğince uyumlu olabilecek şekilde seçilmişlerdir. Ancak, bunların karşılıklı ilişkilerinin yüksek puanlılarınkinden daha gevşek olması şaşırtıcı gelmemelidir.

Tartışılacak sendromlar kerte kerte geliştirilmiştir. Bunlar, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün hazırlayıp yayımladı-

ğı bir antisemitler tipolojisine¹³ dek geri giderler. Bu şema, şimdiki araştırmamız sırasında değiştirilmiş ve düşük puanlıları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Daha psikolojik yönleri vurgulayan yeni biçimiyle, özellikle Los Angeles'tan derlenen örnekler uygulanmıştır ve görüşmeciler kendi durum bulguları ile hipotetik tipler arasındaki ilişkiyi değerlendirmeye olabildiğince çaba göstermişlerdir. Burada sunulan sendromlar, bu taslağın, bizim ampirik bulgularımız ve sürekli kuramsal eleştiri temelinde geçirdiği değişikliklerin sonucudur. Ancak, bunlar geçici olarak, yani kuram ile ampirik veriler arasındaki bir ara adım olarak alınmalıdır. Söz konusu sendromlar, araştırmamızın ilerletilmesi açısından, niceliklendirilebilir kriterler çerçevesinde yeniden tanımlanmaya gereksinim gösterirler. Bunları şimdi sunmanın gerekçesi, gelecekteki araştırmalar için kılavuz olarak hizmet edebilecek olmalarında yatmaktadır. Her sendrom, esasen her kişi için seçilen görüşme protokolü temelinde, tek bir karakteristik örneğin bir profiliyle betimlenmiştir.

13 Institute of Social Research, M. Horkheimer, ed, *Studies in Philosophy and Social Science*, c. IX, 1941.

B.

YÜKSEK PUANLILAR ARASINDA RASTLANAN SENDROMLAR

Çeşitli tiplerin ayrıntılı olarak sunulmasından önce, onların kabataslak bir karakterizasyonu yapılabilir. Yüzeydeki Kızgınlık kolaylıkla, haklı ya da haksız toplumsal kaygılar çerçevesinde tanınabilir; bizim kurduğumuz yapı, bu görüş modelinin altında yatan psikolojik saplantılar ya da savunma mekanizmaları konusunda herhangi bir şey söylememektedir. Uzlaşım sal modelde, kuşkusuz, uzlaşım sal değerlerin kabullenilmesi ön plandadır. Üstbenlik asla sağlamca oturmuş değildir ve birey, büyük ölçüde, onun dışsal temsilcilerinin etkisi altındadır. Temelde yatan en açık güdü, 'farklı olma' korkusudur. Otoriteryen tipi üstbenlik yönetir ve bu tip, sürekli olarak, güçlü ve oldukça çiftdeğerli id eğilimleriyle mücadele etmek durumundadır. Zayıf olma korkusuna kapılmıştır. Belalı Adam'da bastırılmış id eğilimleri ağırlık kazanır—ama engellenmiş ve yıkıcı bir biçimde. Saplantılı ve Manipülatif tipler, Oedipus kompleksini narsistik bir şekilde kendi kabuklarına çekilerek çözmüş gibidirler. Ne var ki bunların dış dünyayla ilişkileri değişiklik gösterir. Saplantılılar dış gerçekliğin yerine, büyük ölçüde, imgesel bir iç dünyayı koymuşlardır; başlıca karakteristikleri yansıtmama, başlıca korkuları da ürkütücü gerçeklikle temasın bu iç dünyayı 'kirleteceği'dir: Ağır tabularla, Freud'un deyişiyle

*délire de toucher*¹⁴ ile kuşatılmışlardır. Manipülatif birey, psikoz tehlikesinden, dış gerçekliği sırf bir eylem nesnesine indirgeyerek kaçınır: dolayısıyla herhangi bir olumlu yüklenim gerçekleştiremez. Otoritarenlerden bile daha dürtüseldir ve bu dürtüsellik egoya bütünüyle yabancı gibidir: dışsal bir zorlayıcı gücü bir üstbenliğe dönüştürmeyi başaramamıştır. Her sevgi itkisinin bütünüyle yadsınması, onun en göze çarpan savunmasıdır.

Örneklerimizde, uzlaşımsal ve otoritaren tipler şimdiye dek en sık rastladığımız tipler olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Yüzeydeki Kızgınlık

Burada tartışacağımız fenomen, bunun arkasından karakterize edeceğimiz çeşitli yüksek ve düşük puanlı 'tip'leriyle aynı mantıksal düzeyde değildir. Aslında bu, kendi içinde ve kendiliğinden bir psikolojik 'tip' değil, daha derinde yatan bilinçdışı yönlerden ayırt edilebilmeleri ölçüsünde, önyargının daha rasyonel –bilinçli ya da bilinç öncesi– tezahürlerinin bir yoğunlaşmasıdır. Diyebiliriz ki, az çok rasyonel motivasyonlar çerçevesinde 'birarada bulunan' bir dizi insan vardır; oysa bizim 'yüksek' sendromlarımızın geri kalanı, –onların durumunda sırf 'rasyonalizasyon' olarak kabul edilmek durumunda olan– rasyonel motivasyonun göreceli yokluğu ya da yapmacıklığıyla karakterize edilir. Ne var ki bu, önyargılı açıklamaları belli bir rasyonalite sergileyen yüksek puanlıların, faşist karakterin psikolojik mekanizmalarından *per se* bağışık olması anlamına gelmez. Bu yüzden, sunacağımız örnek yalnızca F cetvelinde değil, bütün cetvellerde yüksektir: temeldeki kişilik eğilimlerinin nihai belirleyiciler olduğunun kanıtı olarak gördüğümüz, önyargılı bakışın genelliğine sa-

14 Dokunma korkusu. Çev. n.

hiptir. Ancak, 'Yüzeydeki Kızgınlık' fenomeninin –genelde daha derin içgüdüsel kaynaklarca beslenmiş olsa bile– bizim tartışmamızda bütünüyle göz ardı edilmemesi gerektiğini; zira bunun, sorunumuzun (bütünüyle psikolojik betimleme ve etiyoloji üstünde yoğunlaştığımız takdirde) faşist potansiyel bakımından taşıdığı önem açısından yeterince önemsenmeyecek bir sosyolojik yönünü temsil ettiğini düşünüyoruz.

Burada, önyargının klişelerini, adeta, kendi varoluşlarının açık güçlüklerini rasyonalize etmek ve –psikolojik olarak ya da fiilen– aşmak için hazır formüller gibi dışarıdan kabul eden insanlara gönderme yapıyoruz. Bunlar kuşkusuz yüksek puanlı kişilikler olmakla birlikte, önyargı klişesinin kendisi çok fazla libidinize edilmiş gibi gözükmez ve genellikle belli bir rasyonel ya da sözde rasyonel düzeyi korur. Bu kişilerin yaşantıları ile önyargıları arasında tam bir kopuş yoktur: bunlar genellikle birbiriyle açık bir karşıtlık içindedir. Bu özneler kendi önyargıları için görece akla yatkın nedenler sunabilmekte ve rasyonel bir tartışmaya girebilmektedir. Kendi ekonomik başarısızlıklarından ötürü bir başkasını suçlayabilirse mutlu olan, ve hatta (Yahudilere ait olduğunu varsaydığı mağaza zincirlerinin ekonomik tehdidi altındaki küçük perakendeciler gibi) gerçekten ya da potansiyel olarak 'hakkından geldiği rakipler'den yahut azınlıklara karşı ayrımcılıktan maddi avantaj sağlayabilirse daha da mutlu olan, hoşnutsuz, homurdanan aile babası buraya dahildir. Yahudi toplayıcılara aşırı kiralar ödemek durumunda kalan, Harlem'deki anti-semitik Zencileri de düşünebiliriz. Ama bu insanlar, kişinin bir yandan hâlâ ekonomik işlevini sürdürürken diğer yandan da mekanizmasını göremediği yoğunlaşma sürecinin baskısını duyumsadığı bütün ekonomi sektörlerine yayılmışlardır.

Cetvellerde aşırı yüksek puanlar almış, 'Yahudi komşularıyla tartıştığı sık sık işitilen' bir ev kadını olan 5043, 'çok dost canlısı, orta yaşlı, zararsız dedikodular yapan' biridir. Bilime çok saygı gösterir ve resim yapmaya, bir ölçüde bastırılmış

da olsa, ciddi bir ilgi duyar. ‘Zootsüiterlerin (Meksika kökenlilerin) ekonomik rekabetinden’ korkar ve “benzer tutumların, güçlü bir biçimde, Zenciler konusunda geçerli olduğu” görüşmede ortaya çıkmıştır. “Gençliğinden bu yana, statü ve ekonomik güvence bakımından çok ciddi bir düşüş yaşamış”tır: “Babası çok zengin bir çiftlik sahibiymiş.”

1927’de evlendiği kocası bir simsar olarak iyi para kazanmakla birlikte, borsanın çökmesi ve ardından gelen depresyon ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuş ve sonunda daha zengin olan kayınvalidesine taşınmak zorunda kalmışlar. Bu durum onu büyük bir sorumluluktan kurtarmakla birlikte, bazı sürtüşmelere de yol açmış. Özne kendini genelde üst-orta sınıfla özdeşleştiriyor. Böylece, üst sınıf geçmişi ile şimdiki kararsız orta sınıf konumu arasında bir denge kuruluyor. Kendi benliği içerisinde bunu kabul etmemekle birlikte, para ve statü yitimi onun için büyük bir acı olmalıdır. Kendisine komşu olacak kadar yaklaşan Yahudilere karşı güçlü önyargısı, ekonomik bakımdan daha da ‘aşağı’ düşme korkusuyla doğrudan ilintili olabilir.

Bu öznenin baştan başa yüksek puanları, görüşmeci tarafından, görüşmede ortaya çıkmayan etkili bir faşist eğilimden çok, ‘genelde eleştirel olmayan bir tutum’ temelinde (özne her zaman, anketle ‘çok fazla hemfikir’dir) açıklanmıştır. Ciddi aile içi çatışmaların göreceli yokluğu karakteristiktir.

Asla sert bir şekilde cezalandırılmamış; tam tersine, her iki ebeveyni de onun isteklerini yerine getirmeye çalışmış; özne onların gözdesiymiş... Ciddi bir sürtüşme hiç olmamış; kardeşleriyle ve genelde ailesiyle şimdiye dek hep çok yakın bir ilişki sürdürmüş.

Bu öznenin 'Yüzeydeki Kızgınlık'ın bir temsilcisi olarak seçilmesinin nedeni, ırk sorularına ilişkin tutumudur. 'Bütün azınlık gruplarına karşı çok güçlü bir önyargı' sergilemekte ve 'Yahudileri bir sorun olarak' görmektedir. Klişeleri, mekanik bir şekilde dışarıdan aldığı 'geleneksel modele çok fazla' uyar. Bununla birlikte:

Bütün Yahudilerin mutlaka bu karakteristikleri sergilediğini düşünmüyor. Ayrıca, gürültücü ve çoğu kez saldırgan olmaları dışında, özel karakteristik ya da görünümüleriyle ayırt edilebileceklerine de inanmıyor.

Bu son alıntı onun, Yahudilerde suçladığı özellikleri doğuştan ya da doğal görmediğini göstermektedir. Ne katı bir yansıtma, ne de yıkıcı bir cezalandırıcılık söz konusudur:

Yahudilerle ilgili olarak, sonunda bu sorunun özümseme ve eğitimle çözüleceğini düşünüyor.

Onun saldırganlığı apaçık bir şekilde, kendisinin korktuğu gibi, ya ekonomik ya da statü bakımından 'kendisinden bir şeyler koparabilecek' kişilere karşı yönelmiştir; ama Yahudiler 'karşı-tip' değildir.

'Filmleri ele geçirdiklerine' inandığı Yahudilerin yanı sıra, yakın yerlere taşınan Yahudilere karşı da husumetini açıkça dile getiriyor. Onların etkisinin genişlemesinden korkmuş gözüküyor ve Yahudilerin Avrupa'dan "sızma" sına şiddetle içerliyor.

Özne ayrıca, 'dış' klişe ile somut deneyimler arasındaki, yukarıda değindiğimiz farklılığı da dile getirmekte ve böylece -görüşmeciye göre, faşist bir dalga yükselecek olursa 'daha fazla husumet göstermesi ve faşist ideolojiyi kabul etmesi

çok olası' gözükmekle birlikte- önyargısından vazgeçmek için açık kapı bırakmaktadır:

Yahudilerle ilgili deneyimleri yalnızca, 'hoş insanlar' diye betimlediği bir iki tanıdığıyla ve az çok kişisel olmayan temaslarla sınırlı.

Eğer antisemitizme ilişkin popüler 'günah keçisi kuramı'nda herhangi bir hakikat payı varsa, bu kuramın bu özne gibi insanlar için de geçerli olduğu eklenebilir. Onların 'kör noktaları', en azından kısmen, sahip oldukları dar 'küçük burjuva' deneyimlerinin ve bu deneyimlerden yaptıkları çıkarsamaların sınırlılığına bağlanmalıdır. Bu kişiler Yahudileri, ekonomik sürecin bütününde gerçekten içkin eğilimlerin failleri gibi görür ve suçu onlara yıkarlar. Kendi kararsız toplumsal durumlarından sorumlu bir 'suçlu' bulmak zorunda olmaları, kendi benliklerinin dengesi açısından gerekli bir postüladır: yoksa dünyanın adil düzeni altüst olacaktır. Büyük bir olasılıkla, bu suçu en başta kendi içlerinde ararlar ve kendilerini bilinç-öncesinde 'başarısız' görürler. Yahudiler onları bu suçluluk duygusundan, yüzeysel bir biçimde kurtarır. Antisemitizm onlara, 'iyi' ve suçsuz olmanın ve külfeti göz önündeki ve oldukça kişiselleştirilmiş bir varlığa yıkmamanın hoşnutluğunu sağlar. Bu mekanizma kurumsallaşmıştır. 5043 gibi kişiler muhtemelen Yahudilerle hiçbir zaman olumsuz deneyimler yaşamamışlardır; yalnızca, elde edecekleri yarar nedeniyle, kendi dışlarında dile getirilmiş yargıyı benimserler.

2. 'Uzlaşımçı' Sendrom

Bu sendrom, dışarıdan gelen ama genel uzlaşımın bir parçası olarak kişilikle bütünleştirilmiş olan klişeyi temsil eder. Ka-

dınlarda zarafet ve kadınsılık, erkeklerde 'su katılmamış erkek adam' olma üstüne özel bir vurgu söz konusudur. Yaygın standartların kabullenilmesi, verdikleri hoşnutsuzluktan daha önemlidir. İç grup/ dış grup çerçevesinde düşünme başkındır. Önyargı, görüldüğü kadarıyla, bu bireylerin psikolojik cephaneliği içerisinde belirleyici bir işlev görmez; yalnızca, onların dahil olduğu ya da dahil olmak istediği grupla kolay bir özdeşleşmenin aracıdır. Onlar terimin özgül anlamıyla, yani konunun kendisine bakmaksızın başkalarının yargılarını devralma anlamında önyargılıdır. Önyargıları farkında olmadan kabullenilen bir şeydir, olasılıkla 'bilinç-öncesi'dir ve öznelerin kendilerince bile bilinmez. Ancak belli koşullarda açık bir duruma gelebilir. Önyargı ile yaşantı arasında belli bir uzlaşmazlık vardır; onların önyargısı, kendi kaygılarıyla pek az ilintili olması ölçüsünde, 'rasyonel' değildir. Ama ayrı zamanda, en azından yüzeyde, uygarlık değerlerinin ve 'terbiye'nin toptan kabullenilmesinden ötürü, şiddet itkilerinin karakteristik yokluğu dolayısıyla, özel olarak dile getirilmiş de değildir. Bu sendrom 'iyi yetişmiş antisemit'i içermekle birlikte, hiç de üst toplumsal katmanlarla sınırlı kalmaz.

30 yaşında, 'son derece alımlı tavırları olan' bir kaynakçı, 5057, bu son iddianın ve bütün olarak sendromun iyi bir örneğidir:

Özne, hünerli işçiler arasında oldukça sık karşılaşılan bir kişilik ve tutum bileşimini temsil ediyor; ne kötücül ne de sömürgeci, ama bunun yerine, kendi iç grubunun önyargılarını 'Uzlaşımçı' antisemitlerin tarzında yansıtıyor.

Öznenin kendi durumunu kabullenişini ve ayrıca statü konusundaki temelde yatan ilgisini, mesleki tutumuna ilişkin şu betimleme kanıtlamaktadır:

Özne işinden çok hoşlanıyor. Şimdiki işiyle ilgili hiçbir çekince dile getirmedi. Kendisini hünerli bir zanaatçı gibi gördüğü ve kaynakçılıkta yaratıcı ve yapıcı bir etkinlik şansı bulduğu, baştan beri açıktı. Kaynakçılığın kesinlikle bir 'beyaz yakalı' işi olmamasının, tek sınırlılığı olduğunu söyledi; bu iş fiziksel bakımdan pisti ve bazı kazalar olması mümkündü. Anket kâğıdına, her şey kendisine bırakılsa gene aynı işi (belki biraz daha yüksek düzeyde olan kaynakçı makinistlik) yapacağını yazması, şimdiki işinde doyum bulduğunun bir başka kanıtı.

Öznenin mesleğine bakışı, gerçekçi bir tanda iyimserdir; hiçbir olumsuz düşüncesi yoktur. Uzlaşıcılığı her bakımdan 'uçlara' karşıdır. Nitekim,

'çoğundan daha gösterişsiz bir din olduğu' için Hristiyan Bilimi'ni seçmiştir... "din sizi içki, kumar gibi düşkünlüklerden ve aşırılıklardan korumalıdır."... Büyük ebeveynlerinin öğretilerinden kopmamış ve kendi dinsel inançlarını hiç sorgulamamış.

Anket kâğıdında öznenin genel tutumuyla ilgili en karakteristik veriler şunlardır:

"Sizin için en rahatsız edici ve tatsız duygu ve ruh durumları hangileridir?" yansıtmalı sorusuna yanıt verirken, 'evimdeki ya da çevremdeki düzensizlik'ten ve 'mülk tahribi'nden söz ediyor. Denetlemeyi güç bulduğu itki, 'insanlara hatalarını söylemek'. "İnsana neyin aklını kaçırtabileceği" sorusunu yanıtlarken, şöyle diyor: "Endişe —insan bedenini olduğu gibi zihnini de denetleyebilmeli."

Özne, etnosentrizm açısından genelde ılımlı ve "geniş görüşlü" görünmesine karşın üst çeyrektedir. Azınlıklara karşı

tutumuna özgül rengini, iç grup/dış grup üzerindeki özel vurgusu verir: dış gruplarla 'teması' yoktur ve olmasından hoşlanmaz; aynı zamanda da, kendi iç grup modelini onlara yansıtarak 'kapalılık'larını vurgular. Husumeti, genel uzlaşıcılığıyla ve 'yönetim biçimimiz'e verdiği değerle yumuşatılmıştır. Bununla birlikte, onun dış grup özelliklerinin değişmezliğine olan inancında, kendi uzlaşımsal modelinin belli bir katılığı da sezilebilmektedir. Bu modelden sapan bireylerle birlikteyken tedirginlik duymakta ve husumetini yumuşatmaktan çok pekiştirme eğiliminde olan bir çatışma durumuna girer gözükmektedir. En yoğun önyargısı (göründüğü kadarıyla, iç ve dış grup arasındaki ayrım çizgisi en çok burada çarpıcı olduğu için) Zencilere yöneliktir.

Öteki azınlıklarla ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

Özneye göre, şu sıralardaki en büyük azınlık sorununu, 'geri geldikleri için' Japon Amerikalılar oluşturuyor. Bunların 'bir yolla sınırlandırılması ve ebeveynlerinin ülke dışına çıkarılması' gerektiğini düşünüyor. Japonların özelliklerine gelince: "Okulda her zaman iyi öğrenciydiler; okul dışında kişisel bir temasım hiç olmadı. Onlardan kişisel bir hoşnutsuzluğum yok."

'Yahudi sorunu' konusu sorulduğunda, şu yorumu yaptı: "Kesinlikle birbirlerini tutuyorlar. Birbirlerini Protestanların yaptığından daha çok destekliyorlar." Onların, yalnızca Yahudi oldukları için kovuşturulmamaları gerektiğini düşünüyor. "Bir Yahudinin Birleşik Amerika'da, başka herhangi biri kadar özgürlük hakkı vardır." Bunu, şu açıklama izledi: "Çok sayıda Yahudinin başka ülkelerden buraya gelmesinden hiç hoşlanmıyorum. Yahudi göçmenlerin hepsinin ülkeden çıkarılmasından yanayım."

Öznenin Yahudileri reddetmesi, asıl olarak, onların öznenin uzlaşımsal iç grup idealinden farklı oluşuna dayandırıl-

mış ve Yahudilerin kendileri de özümsemeye derecelerine göre ayırt edilmiştir:

Özne bir Yahudi'yi saçının 'karışıklığından', belirgin yüz hatlarından, koca burnundan ve zaman zaman da kalın dudaklarından tanıyabileceğini iddia ediyor. Yahudi 'özellikleri'ne gelince, "*Gentilelerin farklı tipleri olduğu gibi Yahudilerin de farklı tipleri olduğunu*" söylüyor. 'Ocean Park'ta kiler gibi bezirgân tip' ve 'Beverly Hills'dekiler gibi yüksek tip'ten söz ediyor.

Klişe ile yaşantı arasındaki ilişkiye gelince:

"Temaslarım hep iyi yönden oldu. Beverly Hills'de bir benzin istasyonu işletirken, onlarla pek çok ilişkim oldu, ama herhangi bir talihsiz deneyim anımsayamıyorum. Bütün bu deneyimler aslında oldukça hoştu." Bu noktada, özne Ocean Park'taki Yahudi bir mezeciyle ilgili deneyimini aktardı. O sırada özne 8-10 yaşındaymış. O bölgede dergi satıyormuş ve bu amaçla bir dükkâna girmiş. Dükkân sahibinin kendisiyle ilgilenmesini beklerken, gördüğü harika bir kakaolu keki canı çekmiş. Adam dergiyi alırken, çocuğun yüzündeki özlemlili bakışı fark etmiş. Anlaşıldığı kadarıyla, çocuğun bunu almaya yetecek parası olmadığını düşünerek, keki bir pakete koyup çocuğa vermiş. Öznenin bu olayı anlatışından, dükkân sahibinin jestini hem hoş hem de aşağılayıcı bulduğu belli oluyordu. Adamın onun 'yoksul ve aç' olduğunu düşünmüş olmasından nasıl sıkıldığını anımsıyor.

Özne, "kötü" Yahudilerin yanı sıra, kimi 'iyi' Yahudilerin de olduğuna inanıyor—tıpkı 'iyi' ve 'kötü' *Gentileler* olduğu gibi. Ama, "birbirlerini tuttukları ve dinsel ideallerine bağlı oldukları için, bir bütün olarak Yahudiler asla değişmeyeceklerdir. Gene de, insanların kendileriyle ilgili görü-

şünü, bu kadar açgözlü olmayarak düzeltebilirlerdi.” ...Ülkedeki Yahudilere kalma izni verilecekse, “Filistin’e dönmelerine de kuşkusuz izin verilmelidir.” Dahası, “onların gittiğini görmekten üzüntü duymayacağım.” Eğitimde kota sistemiyle ilgili olarak,—“Yahudiler için ayrı okullar kurulması” seçeneğini de önermekle birlikte onayını dile getiriyor.

3. ‘Otoritaryen’ Sendrom

Bu, araştırmamızın bütününde ortaya çıktığı şekliyle yüksek puanlının genel görüntüsüne en yakın düşen sendromdur. Oedipus kompleksinin sadomazoşistik bir çözülüşünü içeren ‘klasik’ psikanalitik modeli izleyen bu sendroma, Erich Fromm tarafından ‘sadomazoşistik’ karakter adı altında işaret edilmiştir.¹⁵ Max Horkheimer’ın, sosyopsikolojik kısmını yazdığı kolektif bir çalışmadaki kuramına göre, dışsal toplumsal baskı, itkilerin içsel bastırılışıyla yan yana gitmektedir. Bireyden aldığı kadarını ona asla vermeyen toplumsal denetimin ‘içselleştirilmesi’ne ulaşmak üzere, bireyin otoriteye ve onun psikolojik aracısı olan üstbenliğe ilişkin tutumu irrasyonel bir görünüm alır. Özne ancak, itaat ve boyun eğmeden haz alarak, kendi toplumsal uyumuna ulaşır. Bu da, toplumsal uyumun hem bir koşulu hem de bir sonucu olarak, sadomazoşistik tepiyi devreye sokar. Toplum biçimimizde, mazoşistik eğilimlerin yanı sıra sadistik eğilimler de gerçekten doyum bulurlar. Böyle doyumların karakter özelliklerine çevrilme modeli, Oedipus kompleksinin özgül bir çözülüşüdür ki bu, burada söz konusu olan sendromun oluşumunu tanımlar. Birincil biçimiyle, anneye duyulan aşk sert bir tabu altına girer. Bu aşkın sonucu olan

15 Institute of Social Research, M. Horkheimer, ed., *Studien über Autorität und Familie*, Paris, Felix Alcan, 1936.

baba nefreti, tepki oluşumu tarafından sevgiye dönüştürülür. Bu dönüşüm özel bir tür üstbenliğe yol açar. Nefretin sevgiye dönüşümü, bir bireyin kendi erken gelişiminde yerine getirmesi en güç olan bu görev, asla tam olarak başarılamaz. 'Otoritaryen karakter'in psikodinamikleri içinde, önceki saldırganlığın bir kısmı soğurulur ve mazoşizme dönüştürülür; öte yandan, bir başka kısım ise, öznenin kendiyle özdeşleşmediği kimselerde (nihai olarak dış grupta) bir çıkış yolu arayan sadizm olarak ortada kalır. Yahudi sık sık, nefret edilen baba için bir ikame durumuna gelir; çoğu kez, fantezi düzeyinde, öznenin pratik, soğuk, mütehakkim, hatta cinsel rakip olmak gibi, babasında başkaldırdığı özelliklerin tam aynısını üstlenir. Çiftdeğerlilik her şeye nüfuz eder; otoriteye kör bir inanç ile zayıf görülenlere ve toplumsal bakımdan 'kurban' olarak kabul edilebilecek olanlara karşı saldırıya hazır oluşun eşzamanlılığı, bunun başlıca kanıtıdır. Bu sendromda klişeleştirme, toplumsal özdeşleşmenin bir aracı olmakla kalmaz, öznenin kendi psikolojisinde gerçekten 'ekonomik' bir işleve de sahiptir: onun libidinal enerjisini, aşırı sert üstbenliğinin istemlerine göre kanallize etmesine yardımcı olur. Bu yüzden, klişenin kendisi ağır biçimde libidinize edilme eğilimindedir ve öznenin iç yapısında büyük bir rol oynar. Özne kısmen anal-sadistik gelişme evresine gerilemekle, derin 'dürtüsel' karakter özellikleri geliştirir. Bu sendrom, sosyolojik bakımdan, Avrupa'da alt-orta sınıfın oldukça karakteristik bir özelliği olmak durumundadır. Amerika'da ise bunu, gerçek toplumsal statüleri özlediklerinden farklı olan insanlar arasında bulmayı bekleyebiliriz. Bu durum, -'Otoritaryen' sendromun uzlaşmacı yönünü paylaştığı- 'Uzlaşımsal' sendromun daha karakteristik özelliği olan toplumsal hoşnutluk ve çatışma yokluğuyla belirgin bir zıtlık içindedir.

M352'yle yapılan görüşme şöyle başlar:

(Doyum?) “Şey, ben programları dönüştüren başoperatörüm —vardiya ustabaşısı... (Özne, ‘baş’ konumunu vurguluyor) —küçük bir bölüm —beş kişi var —beş kişilik bir vardi ya —kişisel doyum sağlıyorum... yani, beş kişi benim için çalışıyor, yaptığımız üretimi götürme konusunda öğüt almak için bana geliyorlar ve nihai karar ... benimki oluyor, ve aslında, nihai kararda, benim haklı olmam gerekiyor —ve genellikle de oluyorum; haklı olduğumu bilmem ise bana kişisel doyum sağlıyor. Hayatımı kazanıyor olmam, bana kişisel bir doyum vermiyor. Değindiğim şeyler bunlar ... Başka birini hoşnut ettiğimi bilmek de bana doyum sağlıyor.”

Bu sözlerde, kısıtlayıcı bir üstbenliğin belirtisi olan, maddi doyumların yadsınması, patrona itaat etmek ve onu hoşnut etmekle elde edilen iki katlı hazdan daha az karakteristik değildir.

Öznenin toplumda yükselmekte oluşu, otorite hiyerarşisi içinde daha yüksekte olanlarla açık bir özdeşleşme çerçevesinde dile getirilmiştir:

(Daha fazla para neleri mümkün kılacak?) “Standartlarımız yükselecek; daha iyi bir otomobil alacağız, daha iyi bir semte taşınacağız; iş ve arkadaş çevremiz vb. daha kaliteli olacak... hep bizimle olan birkaç sadık dost dışında, daha yüksek bir çevre; ve doğal olarak, daha yüksek düzeydeki —daha eğitilmiş ve daha deneyimli— insanlarla birliktelik. Oraya ulaştıktan sonra, ve bu insanlarla birliktelik kurduktan sonra ... bu sizi bir sonraki basamağa doğru ateşler...”

Öznenin dinsel inancı dürtüsel ve oldukça cezalandırıcı bir özellik taşır:

“Benim inancım odur ki, tam Kutsal Kitap’ın dediği gibi, bir Tanrı vardır–dünyaya bir Kurtarıcı gerekmiştir ve böyle biri doğmuştur– yaşamış, ölmüş, yeniden doğmuştur ve bir gün geri gelecektir. Hristiyanlığa uygun yaşamış kişiler ebediyen yaşayacak, böyle yaşamamış kişilerse o gün telef olacaktır.”

Bununla birlikte, bu açık vicdan katılığı, çiftdeğerliliğin güçlü izlerini taşır: yasaklanmış olan şey, eğer toplumsal çatışmaya yol açmazsa, kabul edilebilir. Fazla katı üstbenlik gerçekte bütünleştirilmiş olmayıp dışsal kalmıştır.

“Zina, hiç ortaya çıkmadığı sürece, tamam –ama ortaya çıkarsa, o zaman yanlıştır– en saygın insanlardan bazıları da bunu yaptığına göre, burada bir sorun olmasa gerek.”

Öznenin Tanrı kavramı açıkça böyle bir dışsal üstbenlikle, ya da, Freud’un özgün terimini kullanırsak, ‘ego ideali’yle, güçlü ama ‘yardım eden’ bir babanın bütün özellikleriyle özdeşleşmiştir:

“Şey, temele inildiğinde, herkes bir tür düşünceye sahiptir. Ona Tanrı demeyebilir, ama uyduğu ve benzemeye çalıştığı bir ideal vardır... Putperestlerin ve başkalarının da bir tür dini vardır, ama onlar inançlarını kendileri için iş yapılmasına –onlara yardım edilmesine– bağlarlar.”

‘Otoritaryen’ sendrom ile Oedipus kompleksinin sadoma-zoistik çözülüşü arasındaki kökensel ilişkiyi, öznenin kendi çocukluğuyla ilgili bazı açıklamaları ortaya koymuştur:

“Babam çok sert bir adamdı. Dindar değildi ama gençleri yetiştirmekte sıkıydı. Sözü yasaydı ve buna uymayanı cezalandırırdı. Ben 12 yaşındayken, arka avludaki alet kutusunu karıştırdığım ve her şeyi yerli yerine koymadığım için, he-

men her gün babam beni döverdi... sonunda, bu şeylerin pahalı olduğunu ve bunları yerine koymayı öğrenmem gerektiğini açıkladı.” ... (Özne, babasının tehdidine karşın dik-katsizce davranmaya devam ettiğini, bu yüzden her gün dayak yediğini, haftalar sonra aletleri kullanmaktan bütünüyle vazgeçtiğini anlatıyor: “aletleri yerine koyamıyordum, hepsi bu.”) ... “Ama biliyor musunuz, bunu babama karşı hiç kullanmadım —dayağı hak etmiştim. O yasa koyardı ve eğer bunu çiğnersem, cezalandırılmam söz konusuydu, ama asla kontrolsüz bir öfkeyle değil. Babam iyi bir insandı —bundan hiç kuşku yok. Çocuklarının yaptıklarıyla hep ilgilenirdi.

“Babam arkadaş canlısı bir adamdı; hemen her gece dışarı çıkardı. Komitelerde etkin görevler alırdı —sokulgan biriydi, herkes onu severdi... ailesini iyi geçindirirdi. Gerek-sinim duyduğumuz her şeye her zaman sahiptik, ama gereksiz lüks şeylere değil... hiçbir kapris yerine getirilmezdi... Babam bunları lüks bulurdu —muhtemelen gereksiz olduk-larını düşünürdü... Evet, oldukça sade bir yaşam... (En çok hangi ebeveyne yakındınız?) Sanırım, babama. Beni hayat-tan bezdirecek kadar dövdüğü halde, her konuda onunla konuşabilirdim” ... (Özne babasının, kendisi dahil herkese, her zaman hakkını verdiğini vurguluyor.)

Özne baba tarafından ‘terbiye edilmiş’, fazla uyumlandı-rılmıştır. Onun antisemitizmindeki ana vurgu da tam olarak buradadır. Kaba gücü takdir eden bu adam, Yahudileri pratik konulardaki ataklıklarından dolayı suçlar.

“Yahudiler, sanırım, bugünkü durumdan yararlanıyorlar gibi. Kendileri yetmiyormuş gibi, artık Avrupa’dan bu Yahudi-leri de getiriyorlar ve her nasılsa, birbirlerine sıkıca kenetleniyorlar ve sermayeyi tekellerine alabilecek gibi gözüküyorlar. Özel bir tür insan onlar —para dışında hiçbir konuda vicdan-

ları yok.” (Özne burada, görüldüğü kadarıyla, Yahudilerin başka konularda vicdanları olabilse de para konusunda olmadığını söylemek istiyor). “Eğer onların para kazanmalarını engellemeye çalışırsanız, sizi süpürüp atarlar.”

‘Uzlaşımsal’ sendromda bile görünür durumda olan Yahudi imgesinin katılığı burada mutlak ve oldukça intikamcı bir duruma gelme eğilimindedir:

“Bana göre Yahudiler şeylerle —şey, Filipinlilerle diyecektim— aynı sınıftan yabancılardır. İşaret edilmelidir ki ... bunlar, benim için bütünüyle yabancı olan, farklı dinsel günleri beklerler —bütünüyle Amerikanlaşmış değillerdir... (Onlara karşı daha az önyargı olsaydı?) Bilmiyorum —Yahudilerin neyse o olduğunu hissediyorum, başka türlü sü elimden gelmiyor; değişimleri mümkün değil; asla yitirilmeyecek bir tür içgüdü —Yahudiler sonuna kadar Yahudi kalırlar. (Ne yapılmalı?) Kontrolü ele geçirebilirler —şimdi, onları nasıl durduracağız ... belki onları engelleyen yasalar çıkarılmalı.”

Otorite düşüncesi burada da odak noktasıdır: Yahudiler ‘kontrol’ü gasp edecek kişiler olarak tehlikeli görülmektedirler.

‘Otoritaryen’ sendromun son bir özelliğine daha değinmelidir. Bu özellik, İkinci Bölüm’de tartışılan ‘yoksullara acıma yok’ ideolojisinin psikolojik eşdeğeridir. ‘Otoritaryen’ karakterin kuvvetle özdeşleşmesi, ‘aşağı’ olan her şeyin yadsınmasıyla birlikte gider. Bir grubun durumunun sarsılmasına toplumsal koşulların neden olduğu açıkça görülse bile, bu durumu hak edilmiş bir cezaya dönüştürmek üzere bir çarpıtmaya başvurulur ve buna, çeşitli isteklerin sıkıca bastırılmasının belirtisi olan ahlakçı sövgüler eşlik eder:

Zencilerle beyazları ayırmak gerektiğini; kendi deyişiyle ‘sorundan kaçmak’tansa, ne yapıp edip, fırsat eşitliği de da-

hil olmak üzere onlara her şeyi vermek gerektiğini vurgulamaya girişti. Cinsel yolla bulaşan hastalıkların Zenciler arasında daha fazla görüldüğüne değindi ve bunu onların düşük ahlaklı olmasına bağladı. Görüşmecinin daha fazla sorgulaması üzerine, sonunda bunun nedeninin 'kalabalık yaşama koşulları' olduğunu söyledi ve neyi kast ettiğini açıklamak için çok çaba gösterdi: Utanmanın ve özel yaşama saygının yok olması, herkesin rasgele ilişki kurması, "insanlar arasında olması gereken mesafenin kaybolması" vb. vb.

'Mesafe' vurgusu, 'yakın fiziksel temas' korkusu, bizim bu sendromda iç grup/dış grup ikiliğinin büyük miktarlarda psikolojik enerji soğurduğu tezimizin bir kanıtı olarak görülebilir. Aile yapısıyla ve nihai olarak bütün iç grupla özdeşleşme, bu tür birey açısından, otoritaryen disiplini kendi kendilerine dayatabilmelerinin ve "uzaklaşma"dan -onların temeldeki çiftdeğerliliğiyle sürekli beslenen bir ayartmadan- kaçınabilmelerinin ana mekanizmalarından biri durumuna gelir.

4. Başkaldıran ve Psikopat

Oedipus kompleksinin 'Otoritaryen' sendromu karakterize eden çözülüş tarzı, 'yüksek puanlı' karakter yapılarına yol açan tek tarz değildir. Ebeveyn otoritesiyle özdeşleşme yerine, 'isyan' da söz konusu olabilir. Bu, kuşkusuz, belli koşullarda sadomazoşistik eğilimleri tasfiye eder. Bununla birlikte, isyan, otoritaryen karakter yapısını temelde etkilemeyecek bir tarzda da ortaya çıkabilir.¹⁶ Nitekim, nefret edilen baba otoritesi, bunun yerini bir başkası alacak şekilde ortadan kal-

16 Institute of Social Research, M. Horkheimer, ed., *Studien über Autorität und Familie*, Paris, Felix Alcan, 1936. Ayrıca krş. E. H. Erikson, "Hitler's Imagery and German Youth", *Psychiatry* 5:475-493, 1942.

dırılabilir—yüksek puanlıların genel görüntüsüyle birlikte giden ‘dışsal’ üstbenlik yapısının kolaylaştırdığı bir süreç. Ya da, direniş görünür düzeyde yer alırken, otoriteye mazoşistik aktarım [transference] bilinçdışı düzeyde tutulabilir. Bu, “teslim olmayan’ ve ‘nefret edilen’ güçlüyle elbirliği yapmaya gizli bir hazır oluşun eşlik ettiği, güçlü yıkıcı anıştırmalarıyla, her tür otoriteden irrasyonel ve kör bir nefrete yol açabilir. Böyle bir tutumu, gerçekten otoritaryen olmayan bir tutumdan ayırt etmek son derece zordur ve katışıksız psikolojik bir düzeyde böyle bir ayrıma ulaşmak pekâlâ olanaksız da olabilir: Bir kişinin hakikaten bağımsız mı olduğunu yoksa sadece bağımlılığının yerine negatif aktarımı mı koyduğunu belirlerken, başka her yerde olduğu kadar burada da dikkate alınması gereken şey, sosyopolitik davranıştır.

Bu sonuncu durum, bireyin nihai olarak zayıf gördüğü kişilere karşı sözde devrimci eylemlere geçme itkisiyle birleştirildiği zaman, ‘Başkaldıran’ durumu ortaya çıkar. Bu sendrom Nazi Almanyası’nda büyük bir rol oynamıştır: Otobiyografisinde kendisini bir ‘Hochverräter’¹⁷ diye niteleyen eski Yüzbaşı Roehm bunun yetkin bir örneğidir. Burada, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’nün 1939’da oluşturduğu tiyolojiye alınan ve aşağıdaki şekilde betimlenen ‘Condottiere’i bulmayı umabiliriz:

Bu tip, savaş sonrası dönemde, varoluşun artan güvencesizliğiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Önemli olanın yaşam değil şans olduğuna inanır. ‘Yıkım dürtüsü’nden ötürü değil, bireysel varoluşa kayıtsız kaldığı için nihilisttir. Bu tipi ortaya çıkaran kaynaklardan biri, modern işsizlerdir. Bunlar eski işsizlerden, üretim alanıyla temaslarının (eğer temasları varsa) tek tük oluşuyla ayrılır. Bu kategoriye giren bireyler, artık emek süreci tarafından düzenli biçimde

17 Hain, muhbir. Çev. n.

soğurulmayı bekleyemezler. Gençliklerinden itibaren, bir şeyler koparabilecekleri her yerde faaliyet göstermeye hazır olmuşlardır. Kısmen Yahudinin sakıncınlığı ve fiziksel yetersizliği nedeniyle, kısmen de işsiz ve ekonomik bakımdan köksüz oldukları için her propagandaya olağanüstü açık ve herhangi bir önderi izlemeye hazır olmaları nedeniyle, Yahudiden nefret etmeye yatkındırlar. Toplumun karşı kutbundaki öbür kaynak ise, sömürge maceracıları, araba yarışçıları, uçak sürücülerini gibi tehlikeli mesleklere dahil olan gruptur. Bunlar ilk grubun doğuştan önderleridir. Kahramanca idealleri Yahudilerin 'yıkıcı', eleştirel aktına çok daha fazla duyarlıdır; çünkü yüreklerinin derinlerinde kendi ideallerine bütünüyle inanmış değillerdir, bu ideali tehlikeli yaşam tarzlarının bir rasyonalizasyonu olarak geliştirmişlerdir.¹⁸

Semptomatik bakımdan, bu sendrom her şeyden çok, 'gençlik' coşkuluğu kılıfı altında ağır içkicilik ve açık eşcinsellikten, 'ayaklanma' anlamında şiddet eylemlerine yatkınlığa varana dek, her tür 'hoşgörülen' aşırılığa eğilimle karakterize edilmiştir. Bu tip öznel, tam anlamıyla 'Otoritaryen' sendromu sergileyenler ölçüsünde katı değillerdir.

Bu sendromun aşırı temsilcisi, 'Belalı Adam'dır (psikiyatri terminolojisiyle 'Psikopat'). Burada, Oedipus çatışması sonucunda, erken çocukluğun her şeye kadirlik fantezisine gerieme aracılığıyla, üstbenlik bütünüyle kötürümleşmiş gibidir. Hepsinden daha 'çocuksu' olanı bu bireylerdir: 'gelişme'yi hiç başaramamışlardır, uygarlık tarafından hiç kalıba dökülmemişlerdir. 'Asosyal'dirler. Yıkıcı itkileri açık, rasyonalize edilmemiş bir şekilde ön plandadır. Beden kuvveti ve sertlik -'dayanabilme' anlamında da- belirleyicidir. Bunlarla suçlular arasındaki sınır çizgisi kaygandır. Zulme düşkünlükleri kaba

18 Institute of Social Research, M. Horkheimer, ed, *Studies in Philosophy and Social Science*, c. IX, 1941, s. 135.

biçimde sadistçedir, herhangi bir çaresiz kurbanı yöneltilmiştir, özgül değildir ve 'önyargı'yla pek renklendirilmemiştir. Serseriler ve külhanbeyleri, kabadayılar, işkenceciler ve faşist bir hareketin 'pis işler'ini yapan herkes buraya girer.

Robert M. Lindner'in geniş kapsamlı incelemesi, nedensiz [Davasız] Asi,¹⁹ 'Belalı Adam'ın betimlemesini ve dinamik yorumunu sunmakta ve bu tipin "Başkaldıran"la ve 'Otoritaryen' karakterle yakınlığını saptamaktadır. Lindner'e göre,

Psikopat yalnızca bir kriminal değildir. O, embriyonik "Fırtına Birliği" askeridir; uygun hedefe yöneltilmiş ve engellenim uyandıran formülün, (gösterişli koruması altında yetkinin yasa, gizli ve ilkel isteklerin kolayca ulaşılan erdemli tutkular, eskiden cezalandırılmaya layık görülen dürtüsel davranışın da günün kuralı durumuna geldiği) önder tarafından kendisine iletiildiği anda saldırıya geçirilebilen, reddedilmiş, ihanete uğranış, uzlaşmaz kişidir.

Psikopat, başlıca karakteristiği bekleyememesi, 'kendisine doygunluk verecek hazları erteleyememesi' olan (bir üstbenlik kurma konusundaki başarısızlıkla birlikte, böyle kişilerin 'benlikçiliği'nin dizginlenmiş olmasına karşın, ego oluşumunun da kötürümleştirilmiş olduğunu ima eden bir yeteneksizlik) bir 'asi, yaygın kural ve standartlara uymayan bir dinsel itaatsiz' olarak betimlenmiştir. Mazoşistik öğeye gelince, Lindner'den aşağıdaki pasaj aktarılabilir:

Psikopatın suçlulukla yüklü olduğu ve sözcüğün tam anlamıyla ceza aradığı, yazar tarafından sayısız örnekte gözlenmiştir. Bu tuhaf durumun ipucu, bekleneneği gibi, Oedipus ortamında yatar. Doyumsatıcı bir Oedipus-sonrası uyum

19 R. M. Lindner, *Rebel without a Cause*, New York, Grune & Stratton, Inc., 1944.

sağlama yolundan yoksun ve bunun sonucu olarak da en-
sest ve ebeveyn katli fantezileriyle sürekli kuşatılmış du-
rumda olan suçluluk, ancak kefaretle yatıştırılabilir. “Baba-
ma karşı günah işledim, bu yüzden cezalandırılmam gere-
kir” teması, psikopat davranışın söze dökülmemiş teması-
dır. Bu nedenle, kendini cezalandırma çabasıyla, çoğu kez
bir şey elde etme güdüsünden bağımsız suçlar işler, fahişe-
lerle evlenir ya da (kadınların durumunda) seçtikleri mes-
lek yoluyla çekiciliklerini ona buna dağıtırlar. Böyle eylem-
lerin bir ‘nevrotik kazanç’ türü oluşturduğu da dikkate alın-
malıdır. Ceza arama, bulma ve kabullenme, öykünün tama-
mı değildir: bundan başka, doğrudan bu cezalandırma ey-
leminden türeyen ve özgün gereksinime aracılık eden nar-
sistik bir ‘ürün’ de söz konusudur. Bu, doğallıkla, doğrudan
dile getirilemeyen ama hep fark edilebilen, bilinçaltı bir
kavrayış düzeyindedir.

Başkaldıran-psikopat örnekleri bizim San Quentin örnek-
lerimizde de bulunmaktadır. Özellikle, psikopat M658 ve ‘Be-
lalı Adam’ M662A böyledir. Bu örnekler, araştırmamızın da-
ha sonraki bir bölümünde tekrar ele alınacaktır. Burada dik-
kate aldığımız özelliklerin orada böylesine canlı bir biçimde
ortaya çıkmamasının nedeni, San Quentin incelemesindeki
yol gösterici ilginin, yüksek ve düşük puanlılar arasındaki
psikolojik alt-gruplardan çok, genel değişkenlerimizle tanımlanmasıdır. Üstelik, hapisane ortamının, her şeye karşın bir
psikotik olmayan ve belli bir anlamda tamamen ‘gerçekçi’
davranan psikopatın belirleyici özelliklerini ortaya koymasını
engelleyen ağır bir denetim işlevi gördüğü de akılda tutul-
malıdır. Ayrıca, onun bütünüyle ‘anlık’ yaşaması, ego özdeş-
liğinden yoksun olması, kendini verili bir duruma başarıyla
uyarlamasına olanak verir: görüşmeciyile konuşurken, olası-
lıkla, ‘belalı’lığının belirtisi olan tutumları doğrudan doğruya
sergilemeyecektir. Bu daha çok dolaylı bir biçimde, özellikle

de bedensel şiddete ilişkin göndermelerin sıklığı gibi belli konuşma özelliklerinden çıkarsanmak durumundadır. San Quentin öznelерinin açıklamalarını, böyle göstergelere dikkat ederek okumak gerekir. 'Belalı Adam' sendromunun özellikle toplumun marjinal kesimlerindeki yaygınlığından da, bunun faşist potansiyelin en uğursuz yönlerinden bazıları açısından taşıdığı önemden de, kuşku duyulamaz.

5. Sabit Fikirli

'Otoritaryen' sendromda baba disiplininin içe yansıtılması'nın id'in sürekli bastırılması anlamına gelmesi ölçüsünde, bu sendrom, terimin en geniş anlamıyla engellenimle [frustration] karakterize edilebilir. Bununla birlikte, engellenimin çok daha özgül bir rol oynadığı bir model daha var gibidir. Bu modele, kendisini dünyaya uydurmayı, 'gerçeklik ilkesi'ni kabullenmeyi başaramayan –adeta, vazgeçişler ile doygunluklar arasında bir denge kuramayan ve bütün iç yaşamları, yalnızca çocukluk sırasında değil yetişkinlikleri boyunca da, kendilerine dışarıdan dayatılan yadsımlarla belirlenmiş olan– insanlarda rastlanır. Bu insanlar yalıtılmışlığa itilmişlerdir. Dış gerçekliğe karşı, empatik bir tarzda, çoğu kez hezeyana yaklaşan, yapmacık bir iç dünya kurmak durumundadırlar. Ancak dış dünyanın şiddetle yadsınmasıyla birleşmiş bir kendini-abartmayla var olabilirler. 'Ruh'ları onların en değerli mülkü durumuna gelir. Ayrıca, yansıtma mekanizmasını çok kullanırlar ve oldukça kuşkucudurlar. Psikoza yakın olmaları göz ardı edilemez: bu insanlar 'paranoid'dir. Onlar açısından, önyargı çok önemlidir: kolektifleştirme ve, 'gerçeklik ilkesi' açıkça ihlal edilmeksizin kendi saldırganlıklarının yöneltilebileceği sahte bir gerçeklik kurarak, akut zihinsel rahatsızlıklardan kaçınmanın bir aracıdır. Klişe belirleyicidir: onların yansıtmalı formüllerinin bir tür toplumsal

doğrulayıcısı olarak iş görür ve bu yüzden, çoğu kez dinsel inançlara yakın bir ölçüde kurumsallaştırılmıştır. Bu modele, ekonomik üretim sürecinden fiilen dışlanmış olmaları yalıtılmışlıklarını toplumsal olarak pekiştiren kadınlarda ve yaşlı erkeklerde rastlanır. Örgütlü savaş anaları ve ırkçı propagandanın alt düzeyde olduğu dönemlerde bile ajitatörleri sürekli izleyenler, buraya dahildir. Sık sık yanlış kullanılan 'aşırı yandaş' terimi, bunlarla ilgili olarak belli bir geçerliliğe sahiptir: dürtüsellikleri fanatizm aşamasına varmıştır. Sahte gerçekliklerini birbirlerine karşı onaylamak üzere, ebediyen kötü ve doğanın saflığını bozan Yahudi şeklindeki kendi yansıtmalı nosyonlarına denk düşen, çoğu kez 'doğal' bir çareye sahip mezhepler kurarlar. Komplo düşünceleri büyük bir rol oynar: Yahudilere dünya hâkimiyetini ele geçirme emelini atfetmekte duraksamazlar ve olasılıkla, Kudüs Rahipleri'ne çok güvenirler. Önemli bir toplumsal özellikleri de yarı-bilgiçliktir; kendilerini ırk kuramının ideal izleyicileri yapan, bilime duydukları sihirli bir inançtır. Belli bir eğitim düzeyinin üstünde olmaları pek beklenemez, ama işçiler arasında da seyrekirler. F124:

50 yaşın üstünde, uzun boylu, yapılı, keskin yüz hatlarına sahip, çıkık gri-mavi gözlü, sivri burunlu, kalın dudaklı, ağız çizgisi düz bir kadın. Etkileyici olmayı amaçlayan bir hali var.

Bu 'etkileycilik', gerçekte, özne sanki gizli bir tarıkata dahilmiş ve adlarını anmak istemediği –zira aksi halde çok vulger ya da tehlikeli imalar ortaya çıkarabilir– insanlarla çevriliymiş gibi, patolojik bir içsel üstünlük anlamını içermektedir.

İş arkadaşlarına karşı ilgisiz. Kimileri çok tahsilliymiş ama sağduyudan yoksunmuş. İsim vermek istemiyor, ama olup bitenleri bana anlatmaktan memnun olacağını söylüyor. Ki-

mileri bütün zamanını dedikoduyla geçiriyormuş. İş arkadaşlarıyla konuşmaktan başka bir şey yapabileceğine inanmıyor. Onları çok küçümsüyor, kendini üstün ve yabancı hissediyor... İş arkadaşları onu gerçekten hiç tanımıyorlarmış—ki bu, onun çok özel biri olduğu ve yeteneklerini onlara gösterebileceği halde göstermediği anlamına geliyor.

Öznenin içsel ve olabildiğince de dışsal statüye karşı ilgisi, güçlü biçimde, 'referans' fikrini ima eden 'ilişkileri' üstüne aşırı bir vurguyla renk kazanmaktadır:

Başkan X'in ailesinin evinde 'mürebbiyelik' yapmış ... ve Başkan Y'nin oğlunun —önce büyük, sonra da küçük oğlunun— ailesinde. Üçüncü çocuğunun doğumu sırasında, Beyaz Saray'dayken Bayan Y ile telefonla konuşmuş. Kız kardeşi de, daha sonra bir güneybatı eyaletinin valisi olan S için çalışmış.

Öznenin yapmacık 'iç dünyası'na, yarı-bilgiçliğine ve sözde entelektüelliğine gelince, aşağıdaki özet oldukça karakteristiktir:

Çok —ama "iyi" kitaplar— okur; çocukluğunun geçtiği Texas'ta, hemen hemen şimdiki yedinci sınıfa kadar okula gitmiş. Yazıp çizmeyi ve bir çalgı çalmasını da öğrenmiş. Okuldayken bir resim yapmış ama hiç kimseye göstermemiş. Bu, sisler içindeki vadide yükselen güneşin ve iki dağın resmiymiş. Hiç resim öğrenimi görmemiş olmakla birlikte, 'içine doğmuş'. Gerçekten güzelmiş. Öykü de yazıyor. Dul kaldığında, kimi kadınlar gibi erkek peşinde koşmak yerine öyküler yazmış. Bir tanesi, Mary Pickford için bir fanteziymiş. Bundan yararlanmak hakkıymış ama elbette hiç kimseye göstermemiş. Öyküye Küçük May ve O'June adını vermiş. Çocuklarını pikniğe götürdüğü bir gün içine doğmuş.

Küçük May (kız) ile O'June (oğlan) üstüne bir aşk fantezi-siymiş. Kızı da çok yetenekliymiş. Bir sanatçı ... Texas Mavi Bonnet"lerini çizmiş: "hani şu, eyaletin simgesi olan çiçek." Kızının tablosunu gören (...) şöyle demiş: "İşte gerçek bir deha." Adam kızına ders vermek istemiş, ama kız, "Hayır anne, o yalnızca benim biçemimi bozar; ben çizmek istediğim şeyi nasıl çizeceğimi biliyorum" diyerek reddetmiş.

İrk sorularına gelince, öznenin nefreti dur durak bilmeyen paranoid bir eğilim göstermektedir: İlke olarak, aklına gelen her grubu damgalamak istemekte ve kendisini gözde düşmanlarıyla sınırlaması gerektiğinde bunu gönülsüzce yapmaktadır.

"Japonların, Yahudilerin ve Zencilerin geldikleri yere geri gönderilmesi gerektiğini" düşünüyor... "Elbette daha sonra İtalyanlar da İtalya'ya, ait oldukları yere gönderilmeli, ama —şey, buraya ait olmayan başlıca üç grup, Japonlar, Yahudiler ve Zencilerdir."

Öznenin antisemitizmi, yansıtmanın, uydurma 'kan' gizemciliğinin ve cinsel kıskançlığın güçlü izlerini taşımaktadır. Aşağıdaki açıklama onun tutum modelini ortaya koyar:

"Yahudiler kendilerini *Gentile*lerden üstün görürler. *Gentile*lerle karıştırarak kanlarını bozmak istemezler. Paramızı sızdırırlar, kadınlarımızı metres olarak kullanırlar, ama bizimle evlenmezler. Karıların lekesiz olmasını isterler. Y'ler sık sık Yahudileri konuk ederlerdi. Bunu onların parası için mi yapıyorlardı, bilmiyorum. Bu nedenle Y'ye ikinci kez oy vermedim. Onların evinde pek çok şişman Yahudi kadın ve gaga burunlu erkek görmüştüm. Elbette Başkan Roosevelt'in annesinin biraz Yahudi kanı taşıdığını da işittim." Yahudi oldukları için B'lerden ayrılmış. Saray gibi bir evle-

ri varmış ve onun kalmasını istemişler. Oradan ayrılırken, “Bizimle çalışman, gerçek olamayacak kadar güzel bir fikirdi,” demişler.

Öznenin düşünme tarzı ile, hem ahlakı yüceltici hem de uğursuz öğütler veren ‘iç sesler’ işitmeye dayalı bazı kaçık mezhepler arasındaki benzerlik çarpıcıdır:

Katolikler özneye hep çok iyi davranmışlar. Onları takdir ediyor, ama kiliselerine katılmayı istemiyor. İçinde, “Hayır” diyen bir ses varmış (reddedişini bir jestle de gösteriyor). Bireyselci bir din anlayışına sahip. Bir sabah erken yürüyüşe çıkmış –kuşlar ötüyormuş– ellerini ve yüzünü göğe çevirmiş, sonra bunların ıslandığını görmüş (Bunu doğaüstü bir fenomen olarak görüyor).

6. ‘Manipülatif’ Tıp

Potansiyel bakımdan en tehlikelisi olan bu sendrom, klişeyi uç noktalara götürmesiyle tanımlanır: katı nosyonlar araç olmaktan çok amaç durumuna gelmiş ve bütün dünya boş, şematik, yönetsel alanlara ayrılmıştır. Nesne yükleniminden ve duygusal bağlardan hemen hemen tam bir yoksunluk söz konusudur. ‘Sabit Fikirli’ sendromunda paranoid bir şey varsa, ‘Manipülatif’ sendromunda da şizofrenik bir şey vardır. Bununla birlikte, iç dünyayla dış dünya arasındaki kopuş, olağan ‘içedönüklük’ gibi bir durumla değil, bunun tam tersiyle sonuçlanır: her şeye ve herkese, uğraşılacak, manipüle edilecek, öznenin kuramsal ve pratik modelleriyle kavranacak bir nesne olarak yaklaşan, bir tür dürtüsel aşırı gerçekçilik. Yaşamın teknik yönleri ve ‘araç’ olarak görülen şeyler libidoyla yüklüdür. Vurgu ‘yapmak’ üzerindedir, ama yapılacak şeyin içeriğine derin bir ilgisizlik söz konusudur. Bu modele pek

çok işadamında ve ayrıca –giderek artan sayılarda– üretim sürecinde eski tip sahiplik ile işçi aristokrasisi arası bir işlevi sürdüren yükselen yönetsel ve teknolojik sınıfın üyeleri arasında rastlanmaktadır. Almanya'daki birçok faşist politik antisemit bu sendromu sergilemiştir: Himmler bunların simgesi olabilir. Duru zekâları, herhangi bir duygulanımdan hemen hemen bütünüyle yoksun oluşlarıyla birlikte, onları belki de herkesten daha çok acımasız kılmaktadır. Şeylere örgütsel bakış tarzları dolayısıyla totalitaryen çözümlere yatkındırlar. Erekleri, katliam yapmaktan çok, gaz odaları inşa etmektir. Yahudilerden nefret etmeleri bile gerekmez; onları, kurbanlarla kişisel temasta bulunmadan, yönetsel önlemlerle 'hallederler'. Antisemitizm şeyleştirilmiş, bir ihraç metaı haline getirilmiştir: 'işlev' görmelidir. Kinizmleri hemen hemen tamdır: Soğuk katliam konusundaki konuşma tarzları, 'Yahudi sorunu kesinlikle yasal biçimde çözülecek' şeklindedir. Varsayılan Yahudi bireyselciliğinin onların klişelerine bir meydan okuyuş olması ölçüsünde, ve Yahudilerde tam da kendilerinin yoksun olduğu türden insani ilişkilerle ilgili nevrotik bir aşırı vurgu duyumsadıkları için, Yahudiler onları kışkırtır. İç grup/dış grup ilişkisi, bütün dünyanın soyut bir şekilde örgütleneceği ilke durumuna gelir. Doğal olarak, Amerika'da bu sendromun ancak gelişmemiş biçimlerine rastlanabilir.

Bu tipin psikolojik etiyolojisine gelince, materyalimiz önümüze belli sınırlamalar çıkarır. Bununla birlikte, toplumsal kuram çerçevesinde 'şeyleştirme' diyebileceğimiz şeyin psikolojik eşdeğerinin dürtüsellik olduğu da akılda tutulmalıdır. 'Manipülatif' tip için örnek olarak seçilen gencin, sadizmiyle birlikte dürtüsel özellikleri de gözden kaçmamaktadır—klasik Freud'çu 'anal' karakter anlayışına yakın düşen özne, bu bakımdan 'Otoritaryen' sendromu anımsatmakta ama ondan aşırı narsizmiyle ve belli bir kofluk ve sıklıkla ayrılmaktadır. Ne var ki bu, ancak yüzeysel

olarak bakıldığında bir çelişki içerir; zira bizim duygusal ve entelektüel zenginlik dediğimiz şey, kişinin nesne yüklenimlerinin yoğunluğundan ileri gelir. Gerçek yaşantı söz konusu olduğu ölçüde, cinselliğe karşı, gerilikle birlikte giden aşırı bir ilgi, bizim örneğimizde dikkat çekicidir. İnsanın aklına, öbür oğlanlar beyzbol oynarken böcek toplayıp mastürbasyon konusunda endişeler içinde kıvranan, engellenmiş bir oğlan görüntüsü gelmektedir. Özne, olasılıkla pregenital bir düzeyde, erken ve derin duygusal travmalar geçirmiş olmalıdır. M108:

Bir böcek toksikoloğu olacak ve Standard Oil gibi büyük bir şirkette ya da bir üniversitede (ama herhalde özel bir işte değil) çalışacak. Önce üniversitenin kimya bölümüne girmiş, ama üçüncü devrede bunu gerçekten isteyip istemediğini düşünmeye başlamış. Lisedeyken entomolojiyle ilgilenirmiş. Bir gün yurttaki pineklerde, entomoloji bölümünde okuyan bir arkadaşı yanına gelmiş. Okudukları bölümler üstüne sohbet ederken, arkadaşı bu iki bilimi birleştirme olanaklarını araştırmanın çok iyi olacağını söylemiş. Böcek toksikolojisinin kendi ilgilerine her bakımdan yanıt verdiğini, mesleğin kalabalık olmadığını, iyi bir gelir elde edebileceğini ve kimyada ya da mühendislikte olduğu gibi bir işgücü fazlasının söz konusu olmadığını görmüş.

Tek başına alındığında, öznenin meslek tercihi rastlantı gibi gelebilir; ama bütün görüşme bağlamında bakıldığında, belli bir anlam kazanmaktadır. L. Lowenthal, faşist hatiplerin 'düşman'larını sık sık 'haşarat'la karşılaştırdıklarına işaret etmiştir.²⁰ Bu oğlanın entomolojiye ilgisi, hem 'tiksindirici' hem

20 L. Lowenthal ve N. Guterman, *Prophets of Deceit*, New York, Harper & Brothers, 1949.

de zayıf olan böcekleri ideal manipülasyon nesneleri olarak görmesinden ileri geliyor olabilir.²¹

Özne, meslek tercihinin manipülatif yönünü kendisi şöyle vurgulamıştır:

Bu işten, ekonomik kazançtan başka ne elde etmeyi umduğum sorulduğunda, bütün alanı örgütleme, yani bilgiyi örgütleme yetkisine sahip olmayı umduğumu söyledi. Bu alanda ders kitabı bulunmadığından ve enformasyon dağıtık olduğundan, malzemenin düzenlenmesine katkı yapmayı umuyor.

Öznenin 'bir şeyler yapma' konusundaki vurgusu, aksi halde nefret edeceği insanları, yıkıcı tonları olan bir terminolojiyle bile olsa, takdir etmesine dek varır. İkinci Bölüm'de kısmen aktardığımız, Roosevelt konusundaki açıklaması bununla ilgilidir:

Roosevelt'in iyi yanları sorulduğunda, şöyle dedi: "Şey, ilk döneminde ABD'yi hizaya getirdi. Kimileri onun yalnızca Hoover'in düşüncelerini uyguladığını ileri sürüyorlar, ama gerçekte çok gereksinim duyulan iyi bir iş yaptı... O iktidarı gasp etti ama bu, bir şeyler yapmak için zorunluydu -fazladan iktidar elde etti." ... Roosevelt'in politikalarının iyi mi kötü mü olduğu sorulduğunda, şu yanıtı verdi: "Ne olursa olsun, bir şeyler yapıyordum."

21 Bu, kuşkusuz, yalnızca yüzeysel bir yönle ilgilidir. Psikanalizde, böceklerin sık sık kardeşleri simgelediği iyi bilinmektedir. Burada söz konusu olan fanteziler, küçük oğlanın kardeşini 'sessiz durana' dek dövme isteğinin izleri olabilir. Manipülatiflik, kardeşler için beslenen ölüm isteğinin ön plana çıkmasının bir biçimi olabilir. 'Örgütleyiciler' çoğu kez, gerçekte kendi eşitleri olan kimseleri -öldüremediklerine göre, ikinci en iyi şey olarak, baba gibi yönetmek istedikleri kardeşlerinin ikameleri- üzerinde tahakküm kurmak isteyen kimselerdir. Bizim böcek toksikoloğumuz da çocukken kız kardeşleriyle sık sık dalaştığını söylemiştir.

Öznenin politik kavramları, tıpkı Nazi kuramcı Karl Schmitt'in siyasetin doğasını tanımlayışı gibi, dost-düşman ilişkisiyle tanımlanmıştır. Doğaya egemen olma saplantısıyla birlikte giden örgütlenme tutkusu sınırsız gibidir:

“Her zaman savaşlar olacaktır. (Savaşları önlemenin bir yolu var mı?) Hayır; insanları dost yapan, ortak amaçlar değil, ortak düşmanlardır. Belki başka gezegenler keşfedilir ve buralara gitmenin bir yolu bulunursa, savaşları bir süre önleyebiliriz; ama sonunda savaşlar yeniden ortaya çıkacaktır.”

Onun ikiliklerle düşünme tarzının asıl totalitaryen ve yıkıcı içerimleri, Zencilerle ilgili açıklamasında belirgin duruma gelir:

(Zenciler konusunda ne yapabiliriz?) “Hiçbir şey yapılamaz. İki kesim vardır. Ben ırklar arası evliliklerden yana değilim, çünkü bu aşağı bir ırk üretir. Yapay bir yaşantı sürdüren ve diğer ırkların ortaya koyduklarından yararlanan Zenciler, Kafkasyalıların gelişme noktasına bile ulaşmış değillerdir.” İrkların birbirinden ayrılmasını doğru buluyor, ama aynı zamanda bunu olanaksız görüyor —Hitler'in yöntemlerini kullanmayı istemediğiniz sürece. Bu sorunu ele almanın yalnızca iki yolu var: Hitler'in yöntemleri ve ırkların karışımı. Okuduklarına göre, ırkların karışımı tek yanıt ve zaten yürürlükte olan da bu. Ama o buna karşı. Bunun ırka bir yararı olmayacağını düşünüyor.

Bu mantığın kaçınılmaz sonucu, Zencilerin öldürülmesidir. Öznenin manipülasyon nesneleri olabilecek şeylere bakıştanı da bütünüyle coşkusuz ve uzaktadır: Antisemitizmi belirgin olduğu halde, ‘Yahudileri görünüşlerinden tanıyabileceğini’ bile iddia etmez; ‘onlar da herkes gibidir.’

Öznenin yönetsel ve patolojik biçimde uzaktan bakışı, karşılıklı evliliklerle ilgili sözleriyle bir kez daha kanıtlanmıştır:

Almanya ya da İngiltere’de iş yapan bir Amerikalı işadamı olsaydı, muhtemelen öncelikle Amerikalı bir kadınla evleneceğini, bu mümkün olmazsa bir Alman ya da İngiliz kadınla evlenebileceğini söylüyor.

Bununla birlikte, Yunanlılar ya da Yahudiler gibi ‘esmer’ insanların bu deneysel yapı içinde hiçbir şansları yoktur. Gerçi İspanyol eniştesine karşı değildir, ama onayını şu sözlerle dile getirir: “Onu beyaz birinden ayıramazsınız.”

Kiliseye karşı, manipülatif amaçlarla pozitif bir tutum takınır:

“Şey, insanlar kilise istiyor; bir amaç söz konusu. Kilise kimi insanlar için standartlar koyar, ama başka insanlar için bu zorunlu değildir. Genel bir toplumsal görev duygusu da aynı işi görür.”

Kendi metafizik görüşleri, güçlü bir nihilist renge sahip ve doğalcıdır:

İnançları sorulduğunda, mekanist olduğunu söyledi -insan olarak bizimle ilgili olmayan, doğaüstü bir varlık yoktur; bu bir fizik yasasına dek uzanır. İnsanlar ve yaşam, sadece bir rastlantıdır —ama kaçınılmaz bir rastlantı. Sonra bunu açıklamaya çalıştı —yeryüzü oluşmaya başladığında biriken bir madde vardı, aşağı yukarı bir rastlantı sonucu yaşam başladı ve devam etti.

Coşkusal yapısına gelince:

Annesi 'sadece annecik'tir; babasına ve görüşlerine biraz saygı duyuyor gibi, ama hiçbir şekilde gerçek bir bağlılık söz konusu değil. Çocukken birçok arkadaşı olduğunu söylüyor, ama daha fazla sorgulandığında, herhangi bir yakın arkadaş belirtmiyor. Çocukken çok okurmuş. Fazla kavga etmezmiş –kavgalarını anımsamıyor– başka oğlanlar kadar edermiş. Şimdi gerçek bir yakın dostu yok. En yakın dostlarını 10. ve 11. sınıfta edinmiş; bunlardan bazılarıyla hâlâ temasta olduğunu söylüyor. (Dostlar ne kadar önemli?) "Şey, özellikle gençlik yıllarında önemli. Daha sonraki yıllarda da, dostunuz olmadan yaşamdan pek zevk alamazsınız. Dostlarının işlerimi kolaylaştırmasını hiç beklemem." Bu yaşta dosta pek gerek olmadığını, ama görüşmecinin yaşında dostların çok önemli olduğunu söylüyor.

Son olarak, bu öznenin düşüncesinde önemli bir rol oynayan biricik ahlak ilkesinin –belki de duygulanım yoksunluğunun bir telafisi olarak– sadakat olduğu belirtilmelidir. Özne bununla, muhtemelen, kişinin dahil olduğu grupla tam ve koşulsuz özdeşleşmesini kastetmektedir. Kişi kendi 'birim'ine bütünüyle teslim olmalı ve bu 'bütün' uğruna bütün bireysel isteklerinden vazgeçmelidir. M108, Yahudi göçmenlerin 'Almanya'ya sadık' olmamalarına itiraz etmektedir.

C.

DÜŞÜK PUANLILAR ARASINDA RASTLANAN SENDROMLAR

Aşağıdaki şematik gözlemler, 'düşük' sendromlar arasında yolumuzu bulmamıza yardımcı olabilir. Katı düşük puanlılar, güçlü üstbenlik eğilimleriyle ve dürtüsel özellikleriyle karakterize edilirler. Bununla birlikte, baba otoritesi ve bunun toplumsal ikamelerinin yerini, sık sık muhtemelen Freud'un 'kardeşler çetesi' dediği şeyin arkaik imgesine göre şekillenmiş olan bir kolektivite imgesi alır. Başlıca tabuları, gerçek ya da varsayımsal kardeşçe sevginin çiğnenmesine yöneliktir. Protestocu düşük puanlı ise 'Otoritaryen' yüksek puanlıyla birçok ortak özelliğe sahiptir; başlıca fark, babaya karşı altta yatan bir husumet eğilimiyle birlikte giden, baba fikrinin daha da öte bir yüceltilişinin, dışsal otoritenin kabullenilmesi yerine vicdanen yadsınmasına yol açmasıdır. Belirleyici özellik, tiranlık gibi gözüken her şeye karşıtlıktır. Tepisel düşük puanlı sendromu, güçlü id tepileri ego ve üstbenlikle asla bütünleşmemiş insanları belirtir. Bunları, aşırı güçlendirilmiş libidinal enerji -'Sabit Fikirli' ve 'Manipülatif' yüksek puanlıların olduğu kadar psikoza yakın bir tarzda- tehdit eder. Uysal düşük puanlılarda id daha az bastırılmış ama daha çok merhamete yüceltilmiş gözükür. Üstbenlik oldukça gelişmiştir, ama başka bakımlardan kendini rahatça ifade eden egonun dışadönük işlevleri sık sık üstbenliğe ayak uyduramaz.

Bu özneler zaman zaman nevrotik bir kararsızlık durumuna yaklaşırlar. Başlıca özelliklerinden biri, herhangi birini ya da herhangi bir şeyi eylemleriyle 'incitme' korkusudur. Hakiki Liberal'in yapısı ise, üstbenlik, ego ve id arasında Freud'un ideal saydığı denge çerçevesinde düşünülebilir.

Bunlar arasında örneklerimizde en sık rastlananlar, görüldüğü kadarıyla, 'Protestocu' ve 'Uysal' düşük puanlılardır. Bununla birlikte, bir bütün olarak düşük puanlıların yüksek puanlılardan daha az 'tipleşmiş' olduğunu bir kez daha vurgulayarak, gereksiz genellemelerden kaçınacağız.

1. 'Katı' Düşük Puanlı

Genel olarak 'yüksek puanlı' modelle en fazla ortak yöne sahip 'düşük puanlı' sendromuyla işe başlayıp, daha sağlam ve daha kalıcı sendromlara doğru ilerleyebiliriz. İlk dikkati çeken, en belirgin klişeci özellikler gösteren –yani, önyargının yokluğunun, somut deneyime dayanmak ve kişilik içerisinde bütünleştirilmiş olmak yerine, genel, dışsal, ideolojik bir modelden türetildiği oluşumlar sergileyen– sendromdur. Burada, önyargı yokluğunun, yüzeydeki ideoloji çerçevesinde ne kadar tutarlı olsa da, kişilik çerçevesinde rastlantısal sayılması gereken öznelerle karşılaşırız. Ama ayrıca, katılıkları kişilikle, belli yüksek puanlı sendromlarının durumunda olduğundan hiç de daha az ilintili olmayan insanlarla da karşılaşırız. Bu sonucu tür düşük puanlıların, kendi düşüncelerinde totalitaryenizme belirgin bir yatkınlıkları vardır; belli bir ölçüde rastlantısal olan şey, kendisiyle bağlantı kurma şansı buldukları ideolojik dünya formülünün özel çeşnisidir. Azınlık hakları için mücadele gibi bazı ilerici hareketlerle uzun bir süre ideolojik bakımdan özdeşleşmiş birkaç özneye karşılaştık; ancak bunlar, söz konusu düşüncelerinde dürtüsellik hatta paranoid saplantı özellikleri sergiliyorlardı ve birçok de-

ğişkenimiz açısından, özellikle de katılık ve 'topyekûn' düşünme açısından, bazı aşırı yüksek puanlılardan pek ayırt edilemiyorlardı. Bu sendromun bütün temsilcileri, şu ya da bu bakımdan, yüksek puanlı 'Yüzeydeki Kızgınlık' tipinin düşük puanlı karşılığı olarak görülebilir. Bu öznelere dünyaya bakışının bütünündeki rastlantısallık, bazı tür radikallerin Nazi rejimi altındaki durumunda olduğu gibi, onları kritik zamanlarda cephe değiştirmeye yatkın kılmaktadır. Bunlar çoğu kez, önyargıya faşist programın bir maddesi olarak karşı çıkarken, önemli azınlık sorunlarına karşı belli bir ilgisizlikle tanınabilirler; ama bazen de yalnızca azınlık sorunlarını görürler. Politik hasımları kadar bol klişeler ve süslü laflar kullanmaları olasıdır. Kimileri, ırk ayrımcılığını sınıf mücadelesinin büyük konularının yalnızca bir yan ürünü olarak görüp onun önemini azımsama eğilimindedir—bu, onlar hesabına, bastırılmış önyargıların belirtisi olabilir. Bu sendromun temsilcilerine, çoğu kez, örneğin kişisel gelişimleri ideolojik eğitimlerinin gerisinde kalmış 'ilerici' genç öğrenciler arasında rastlanabilir. Bu sendromu teşhis etmenin en iyi yollarından biri, öznenin, içinden geldiği gibi konuşmaktan çok, azınlık sorularına ilişkin tutumunu bazı genel formüllerden çıkarsama eğilimine dikkat etmektir. Çoğu kez, muhtemelen söz konusu soruna ilişkin gerçek bir bilgiye dayanmayan değer yargıları da söz konusudur.

F139 dindar bir eğitimcidir:

Geçen on yıl açısından, kendisini çok ilerici görüyor. Son zamanlarda okumaya az zamanı olmuş, ama kocası sürekli okuyup çalışıyor ve tartışmalarıyla onu da güncel konulardan haberdar ediyormuş. "Benim dünya çapındaki gözde devlet adamım, Litvinov. Modern zamanların en dramatik konuşmasının, onun Cenevre Konferansı'nda, kolektif güvenliği ileri sürerken yaptığı konuşma olduğu düşüncesindeyim. Sovyetler Birliği çevresindeki bilgisizlik ve güven-

sizlik sisinin bu savaş sırasında dağılmış olduğunu görmekten çok mutlu olduk. Gerçi işler henüz yoluna girmiş değil. Elllerinden gelse Roosevelt'le savaşacak birçok faşist var bu ülkede."

Öznenin Litvinov'la ilgili coşkusunun kofluğunu, siyasette klişelerle düşünme konusundaki tartışmamızda belirtmiştik (İkinci Bölüm). Aynı şey onun enternasyonalist olma iddiası için de geçerli gibidir; bu iddiayı şu retorik soru izliyordu: "Böyle olmasaydım, hakiki bir Hristiyan olur muydum?" Bu, katı düşük puanlıyı karakterize eder gibi gözükken "tümdengelimci" düşünme tarzının tipik bir örneğidir. Özne, azınlık sorularına yaklaşımında da aynı şekilde mantık yürütüyor gibidir:

Bütün insanların bir olduğuna inanıyor ve gene, hakiki bir Hristiyan için mümkün tek bakış açısının bu olduğunu düşünüyor.

Çok kapsamlı olan 'bütün insanlar birdir' ifadesine dikkat edilmelidir: klişelerden uzak biri daha çok, farklılıkları kabul etmeye ve farklılaşma konusunda olumlu bir tutum benimsemeye yatkın olacaktır. Öznenin kastettiği şey muhtemelen 'Tanrı katında eşit' olmaktır ve o kendi hoşgörüsünü bu genel varsayımdan çıkarsamaktadır.

Siyasetle ilgili bölümde değindiğimiz gibi, öznenin 'en gözde konularımdan biri' dediği alkolizme ilişkin oldukça saldırgan tutumu, onun ilericiliğinin yüzeyselliğini göstermektedir; bu tutum, 'Sabit Fikirli' yüksek puanlılardaki belli paranoid düşüncelerle aşağı yukarı aynı rolü oynar. Bununla ilgili olarak, Alfred McClunk Lee'nin içki yasağından yana olma ile önyargılı düşünme tarzları arasındaki yakın ilişkiyi göstermiş olması da anımsanabilir. Aslında, bu 'Katı' düşük puanlının, 'yüksek puanlı' zihniyetin ufak tefek belirtilerini

sergilemekle kalmadığını düşünmek için yeterli kanıt vardır. Kız kardeşine ilişkin göndermede, 'statü' üstüne vurgu söz konusudur:

"Onun okulu konusunda da kötü duygularım var (okulun adını söylüyor). Bizimkinden daha düşük eğitsel ve kültürel standartlara sahip insanların gelmesi, elbette okulları etkiliyor."

'Duyarlı' ahlaki düşüncelerle zayıf bir biçimde örtülmüş yıkıcı fantezileri de vardır:

"Sigara konusunda da aynı şey. Ama gerçekte bu konuda kaygılanmıyorum. Ailemizin her iki tarafı da ne sigara ne de içki içerdi. Bir tek istisnaya: kocamın kızkardeşi sigara içerdi; şimdi ölü."

Cezalandırıcılığın bir rasyonalizasyonu vardır:

"Eğer İçki Yasası koyabilseydim, bunu hemen yarın yapardım. Erkeği daha iyi yapmayan, daha kötüleştiren her şeyi engellemek gerektiğine inanıyorum. Kimileri, bir şeyi yasaklarsınız insanların onu gizlice yapacağını söylüyorlar. O zaman cinayet, soygunculuk, uyuşturucu ne olacak? Bunları yasaklıyoruz, bazı insanlar hâlâ suç işliyor, ama bu yasakları kaldırmayı hiç mi hiç düşünmüyoruz."

Ve son olarak, temeldeki yıkıcılığa karşı karakteristik bir tepki oluşumu, resmi bir iyimserlik söz konusudur:

"Eğer insan her zaman her şeyin ilerleyeceğini ummasa ve buna inanmasaydı, Hristiyan olmasının hiçbir anlamı kalmazdı, değil mi?"

Bu özne, başka koşullar altında, 'Hristiyan' olduğunu ve 'ilerlediği'ni ileri sürebilecek yıkıcı bir harekete katılmak isteyebilir.

2. 'Protestocu' Düşük Puanlı²²

Bu sendrom birçok bakımdan, 'Otoritaryen' yüksek puanlıya karşılık gelir. Belirleyicileri rasyonel olmaktan çok psikolojiktir. Söz konusu bireyleri derin biçimde etkilemiş olan Oedipus kompleksinin özgül bir çözülüşüne dayandırılmıştır. Bu bireyler baba otoritesine karşı çıkarken, aynı zamanda da baba imgesini büyük ölçüde içselleştirmişlerdir. Onlarda üstbenliğin, kendi 'model'lerine, yani babaya, ve bütün dışsal otoritelere karşı dönecek ölçüde güçlü olduğu söylenebilir. Bu öznelere esaslı biçimde, -birçok durumda bu modeli sergileyerek, dinsel otoritenin laikleştirilmesi gibi gözüken- vicdan yönlendirir. Ne var ki bu vicdan, bütünüyle özerk ve dış kurallardan bağımsızdır. Onlar, katışıksız ahlaksal nedenlerle, toplumsal baskıyı, en azından onun ırksal önyargı gibi bazı aşırı tezahürlerini 'protesto' ederler.²³ Bizim örneklerimizde böylesine düşük bir rol oynayan 'nevrotik' düşük puanlılardan çoğu, 'Protesto' sendromu sergilerler. Çoğu durumda sıkılgan, çekingen, kendileri konusunda belirsizdirler ve her tür kuşku ve sakınımla kendilerine işkence ederler. Bazen dürtüsel özellikler gösterirler ve önyargıya karşı tepkileri, katı üstbenlik istemlerinin kendilerini, zorlaması gibi bir yön de içerir. Çoğu zaman suçluluk yüklüdürler ve Yahudileri a priori 'kurbanlar' gibi, kendilerinden belirgin şekilde farklı gibi görürler. Sempati ve

²² Bu terim J. F. Brown tarafından önerilmiştir.

²³ Bölüm XVIII'de, içselleştirildiği zaman dinin, kendi otoritaryen yönlerine karşın, önyargıya ve bütün faşist potansiyele karşı etkili bir panzehir olduğuna işaret edilmiştir.

özdeşleşmelerinde bir klişeleştirme ögesi bulunabilir. Azınlıklara yapılmış haksızlığı 'giderme' isteği onlara yol gösterir. Aynı zamanda, kendilerinin dünya işlerinden 'uzak' kalma isteğine yakın buldukları, gerçek ya da imgesel entelektüel Yahudi niteliklerinin çekiciliğine kolayca kapılabilirler. Kendi düşünce tarzları bakımından otoritaryen olmakla birlikte, psikolojik bakımdan çoğu kez sınırlandırılmışlardır ve bu yüzden, vicdan istemleri ölçüsünde enerjik edim gösteremezler. Vicdanın içselleştirilmesi o kadar başarılıdır ki, şiddetle engellenmiş hatta psikolojik olarak 'felç' edilmişlerdir. Ebedi suçluluk duyguları, herkesi 'suçlu' gibi görmelelerine neden olur. Ayrımcılıktan nefret etseler bile, buna karşı durmayı zaman zaman güç bulabilirler. Toplumsal açıdan genellikle orta sınıfa dahil gibidirler ama grup üyeliklerini daha kesin terimlerle tanımlamak zordur. Bununla birlikte, materyalimiz onlara çoğu kez (ebeveynlerin boşanması gibi) ciddi aile sıkıntılarını geçirmiş insanlar arasında rastlanacağını gösteriyor. F127:

Alışılmış 'kampus kızı' tanında ve çok sevimli. Narin, sarı-sın, açık tenli, mavi gözlü. Savruk bir süveter, zarif bir bluz, kısa etek ve kısa çoraplar giymiş. Okul derneklerinden birinin rozetini taşıyor. Dost tavırlı ve ilgili, söyleşiden zevk alıyor gibi, ama görüşme epeyce ilerleyene dek aile yaşamıyla ilgili yanıtlarında bularık. Sonra birdenbire, yaşamındaki en önemli olaydan –genellikle sakladığı, ebeveynlerinin boşanmasından– söz etmeye karar verdi ve bu andan sonra duygularını görünür bir açıklıkla ortaya koydu.

Özne, güçsüzlük duygusunu gösterecek şekilde, kendisine karşı nevrotik bir ilgi beslemektedir: Psikolojiyi neredeyse sihirli bir şey gibi görmekte, psikoloğun onu kendisinden daha iyi tanıdığını düşünmektedir:

En çok istediği şey, psikiyatr olmak. (Neden?) “Çünkü psikiyatrlar insanları daha iyi tanırırlar. Herkes bana sıkıntılarını anlatır. İnsanlara sorunlarını çözmekte yardım etmekten daha doyurucu bir şey olabileceğini sanmıyorum. Ama ben de bunun için ne kafa ne de sabır var; yalnızca bir fikir...”

Babasına ilişkin tutumu hasmanedir:

Babası bir avukat. Şu sıralarda orduda, Zencilerden oluşmuş bir taburdan sorumlu olarak Pasifik’te bir yerlerde görev yapıyor. (Babanız bu konuda ne düşünüyor?) “Onun herhangi bir konuda ne düşündüğünü bilmiyorum.”

Toplumsal tutumu, uzlaşımçı ‘doğruluk’un, kendi kendisine itiraf ettiği empatik bir ‘haz’ isteğinin (adeta vicdanı ona ‘keyfine bak’ diyecek gibidir) ve çekingenliği içselleştirme yönünde bir eğilimin bileşimidir. Belki bütünüyle sahici olmasa bile, ‘statü’ye ilgisizliği dikkat çekicidir.

(İlgiler?) “Eh, eğlence—ama ciddi şeylere de ilgim var. Okumayı ve tartışmayı severim. Neşeli insanlardan hoşlanırım—suratsızlara dayanamam. Dans etmekten, giyinip kuşanmaktan, gezmekten hoşlanırım. Sporda pek iyi değilim, ama yaparım—tenis, yüzme. Bir derneğimiz var, askerleri eğlendirmenin yanı sıra savaşla ilgili birçok çalışma yapıyoruz. (Derneğin adını söylüyor.) (İyi bir dernek olarak biliniyor, değil mi?) Öyle diyorlar. Bence pek bir özelliği yok.”

Toplumsal ilericiliğini hem bir korku ögesi hem de vicdani bir adalet duygusu karakterize eder:

(Yoksulluk konusunda ne düşünüyorsunuz?) “Onu düşünmekten nefret ediyorum. Yoksulluğun zorunlu olduğunu da düşünmüyorum. (Suç kimde?) Eh, yoksul insanların suçlu

olduğunu düşünmüyorum. Bilmiyorum ama, herkesin yeterince şeye sahip olmasının bir yolu bulunabilir gibi geliyor.”

Kaygısı onu, faşist potansiyel konusunda, başka düşük puanlıların çoğundan daha bilinçli yapar:

“Burada Nazilerin olması korkunç olurdu. Elbette birkaç tane var. Burada da aynı şeyleri yapmak istiyorlar... Yahudi çocukların çoğu güç bir dönemden geçiyor—orduda ve tıp okulunda. Bu hakça değil. (Ayrımcılığın nedeni?) Nazi etkisi dışında, bilmiyorum. Hayır, bu onun da öncesine uzanıyor. Sanırım, Nazilere benzer düşüncelere sahip insanlar hep vardı.”

Öfkesi en başta ‘haksızlığa’ yönelmiştir. “Nazilere benzer düşüncelere sahip insanların hep varolduğu” nosyonu dikkate değer: Oldukça gelişmiş bir sorumluluk duygusu ona, toplumsal konularda, katıksız entelektüel içgörüsünün ötesine geçen bir anlayış kazandırmış gibidir. Öyle gözüküyor ki, psikolojik bakımdan, bu öznenin önyargıdan tamamen uzak olmasının en iyi açıklaması üstbenlik düzeyinde yapılabilir; zira, aksi durumda kendisini pekâlâ önyargılı yapabilecek, oldukça tatsız bir deneyimini aktarmaktadır: Dört yaşındayken bir Zenci tarafından kaçırılmıştır, ama şöyle der:

“Beni hiç incitmedi. Bende bunun izinin bile kaldığını sanmıyorum.”

Aşağıdaki klinik veriler, öznenin tutumunun kökenleriyle ilgilidir:

“Korkarım babama çok benziyorum; bu iyi değil. Çok sabırsız, mütehakkim, hep kendine yontan bir adamdır. Onunla geçinemezdik. Kendisine dalkavukluk ettiği için, kız karde-

şim onun gözdesiydi. Ama ikimiz de ondan acı çektik. Çocukların kavga ederken hep yaptıkları gibi, kız kardeşime bir isim taktığım zaman bile, çok kötü dayak yerdim. Bu annemi endişelendirirdi. Bu nedenle, annem bizi hemen hiç cezalandırmazdı; çünkü bunu her zaman, ve çoğu kez hiç yoktan, babam yapardı. Sürekli sopa yerdim. Her şeyden çok bunu anımsıyorum. (Annenizle babanızın birbirlerini sevdiğini düşünüyor musunuz?) Hayır; belki önceleri sevmişlerdi, ama annem babamın bize karşı davranışına dayanamazdı. Ondan boşandı." (Bunu söylerken yüzü kızardı ve gözleri doldu. Görüşmecisi onun ebeveynlerinin boşanmış olduğunu o ana kadar anlamadığını söylediğinde şöyle dedi: "Aslında bunu söylemeyecektim. Bu konuda hemen hiç konuşmam.")

Nevrotik özelliklere gelince, güçlü bir anne saplantısının belirtileri vardır:

"Annemin yeniden evlenmesini istemiyorum. (Neden?) Bilmiyorum. Buna gereksinimi yok. Dostlar edinebilir. Çok çekicidir ve bir yığın dostu vardır, ama onun yeniden evlenmesine dayanamazdım. (Gene de evlenebileceğini düşünüyor musunuz?) Ben istemezsem, evlenmez."

Ebeveynlerinin evliliğinin çökmesi deneyiminden kaynaklanan, cinsel engellenim semptomları söz konusudur.

(Oğlanlar?) "Bu konuda hiç ciddi olmadım, oğlanların da ciddi olmasını istemem. Elbette birkaçıyla seviştim, ama benim ucuz olduğumu düşünecekleri kadar ileri gitmedim. Ucuz insanları sevmem."

Savaş evliliklerinden korktuğu için kendisini bağlamak istemediği şeklindeki açıklaması, muhtemelen bir rasyonalizasyondur.

3. 'Tepisel' Düşük Puanlı

'Tepi yüklü' bir düşük puanlı örneği, Frenkel-Brunswik ve Sanford tarafından betimlenmiştir.²⁴ Şöyle yazıyorlar:

Düşük puanlılarımız arasındaki en belirgin patolojik örnek, bizim aşırı düşük puanlıların en tipik modeli olarak gördüğümüz modelden farklıydı. Bu kız açık biçimde tepi yük-lüydü. Benliği, kendisi için her tür aşırılığa izin verecek şekilde id'den yanaydı. Yahudilerden neden hoşlandığını açıklarken, aşırı yüksek puanlıların Yahudilerden nefretle-rinin nedeni olarak saydıkları şeylerin aynılarını sayıyordu.

Bu durumun ayrı bir sendromu temsil ettiğini ve bazı bakımlardan psikopatik yüksek puanlının karşılığı olduğunu kabul etmek için nedenler vardır. Bu sendrom, son derece güçlü bir id'e sahip ama yıkıcı tepilerden görece özgür, tam uyumlu insanlarda (kendi libidinal durumları dolayısıyla, bastırıldığını duyumsadıkları her şeye sempati besleyen insanlarda) ortaya çıkar. Üstelik, bunlar her türden uyarıcıya öylesine güçlü biçimde tepki gösteren kişilerdir ki, iç grup/dış grup ilişkisinin onlar için bir anlamı yoktur —daha doğrusu, 'farklı' olan ve yeni tür bir doygunluk vaat eden her şeyin çekiciliğine kapılırlar. Yıkıcı öğelere sahip olduklarında, bu öğeler başkalarına değil kendilerine karşı yönelmiş gibidir. Sendromun yayılma genişliği, ahlak kurallarına aldır-mayan ve her türden madde bağımlısı kişilerden, fahişeler ve şiddete başvurmamış suçlular gibi belli asosyal karakterlere ve bazı psikotiklere dek uzanır. Almanya'da, aktörler, sirk insanları ve aylaklar –Nazilerin toplama kamplarına tıktığı kimseler– arasında pek az Naziye rastlanmış olduğu da belir-tiler. Bu sendromun daha derin psikolojik kaynaklarının

24 E. Frenkel-Brunswik ve R. N. Sanford, "Some personality correlates of anti-semitism", *The Journal of Psychology* 20:271-291, 1945.

neler olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte, öyle gözüküyor ki, hem üstbenlikte hem de egoda bir zayıflık söz konusudur ve bu, o bireyleri, başka alanlarda olduğu gibi politik konularda da, bir ölçüde istikrarsız kılmaktadır. Bunlar kesinlikle klişelerle düşünmezler, ama kavramsallaştırmayı ne ölçüde başardıkları da kuşkuludur. Örneğimiz F205, Psikiyatri Kliniği materyalinden seçilmiştir:

Ciddi biçimde uyumsuz, büyük ruhsal gelgitlerden ve gerginliklerden rahatsız, derslerine konsantre olamayan, yaşamda hiçbir ereği bulunmayan, terbiyeli, çekici, genç bir üniversiteli kız... Zaman zaman son derece keyifsiz, sık sık ağlıyor, 'kafası karmakarışık', gördüğü tıbbi yardımın yeterince hızlı olmadığından yakınıyor. Terapist onun derin bir sorgulamaya dayanamayacağını, egosunun zayıf olması dolayısıyla bir psikoz başlayabileceği için terapinin daha çok destekleyici olması gerektiğini düşünüyor. Şizoid eğilimleri var.

Olasılıkla kendi hafifmeşreplik tepişinin bir ifadesi olarak, 'melezleşme'ye ilişkin güçlü bir vurguyla, önyargıya karşı çıkar: 'sınırlar' olmamalıdır:

(Önyargılar?) "İrklar arasında melezleşme söz konusu ol- saydı, bu kültürlerin kaynaşmasına yardım edebilirdi -kültürü enternasyonalize edebilirdi. Her yerde tek bir eğitim sistemi olması gerektiği düşüncesindeyim. Bu pratik olmayabilir -ama belki de insanların seçilerek birleştirilmesi mümkündür- böylece iyi özelliklerin bir birikimi ortaya çıkabilir. Geri zekâlılar da kısırlaştırılabilir." (Kalıtım üstüne okuduğu bazı kitaplardan söz ediyor.) "İyileştirmeler yeterince hızlı yapılmıyor gibi. Bütün toplum rahatsız ve mutsuz."

Son cümle, öznenin kendi hoşnutsuzluğunun onu empati yoluyla oldukça radikal ve tutarlı bir toplum eleştirisine yönelttiğini göstermektedir. 'Farklı' olanın çekiciliği yanında, öznenin içgörüsünün keskinliği de onun azınlık sorunları üstüne açıklamasında daha açık bir şekilde ortaya çıkar:

“Azınlıklar üstünde korkunç baskılar var -önyargı. Azınlıklardan bir korku, bir bilgi yoksunluğu söz konusu. Bütün grupları özümsemek isterdim -uluslararası çapta. Bütün dünyada eğitimin birleştirilmesini isterdim. Azınlıklar da kendilerini ayrı tutuyorlar. Bu bir kısır döngü. Toplum onları dışlıyor, onlar da böyle tepki gösteriyorlar.” (Farklılıklar?) (Görüşmeci öznenin gruplar arasındaki farklılıkları betimlemesi için çok çalıştı, ama özne ısrarlıydı): “Mevcut bütün farklılıklar insanların yetişme koşullarından ve ayrıca ayrımcılığa duygusal tepkilerden ileri geliyor. (Yahudiler?) Onların bir grup olarak nasıl farklı olduklarını anlamıyorum. Yahudi dostlarım var... Kendilerine karşı önyargılar dolayısıyla daha duyarlı olabilirler. Ama bu iyi.”

Klinik verilere göre, bu kız eşcinselliğinden dolayı şiddetli tepkiler görmüş hakiki bir lezbiyendir ve daha sonra, 'erkeklerle cinsel bakımdan tepki gösterip göstermeyeceğini anlamak üzere, oldukça hafifmeşrep' hale gelmiştir. 'Her şey, şu ya da bu şekilde, duygusal bakımdan karmakarışık' demektedir. Sonra yaşadıkları, lezbiyen bileşenin, başka her şeyden daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Los Angeles'tan derlenen örnekler arasında üç telekız bulunduğu ve bunların hepsinin de önyargıdan bütünüyle uzak ve ayrıca F cetvelinde düşük puanlı olduğu, buna eklenebilir. Meslekleri dolayısıyla cinsiyet konusunda bütünüyle kırgın olduklarından ve cinsel soğukluk semptomları sergilediklerinden, 'tepisel' sendroma girmiyor gibidirler. Ne var ki bu öznelerin karakter oluşumunun nihai temelinin 'tepisel' tür-

den olup ancak daha sonraki tepki oluşumlarıyla gizlenmiş mi olduğunu, yoksa düşük puanlı olmalarının katışıksız toplumsal bir etkenden, yani her türden insanla kurdukları sayısız temastan mı ileri geldiğini anlamak için, çok daha sıkı bir analiz gerekir.

4. 'Uysal' Düşük Puanlı

Bu sendrom, 'Manipülatif' yüksek puanlının tam zıddıdır. Negatif bir şekilde, 'olacağına varsın' gibi belirgin bir eğitimle, herhangi bir nesneye karşı şiddet kullanmaya derin isteksizlikle (çoğu kez, yüzey düzeyinde, uzlaşıcılığa yaklaşabilen bir isteksizlikle) ve, öznelere kendilerinin çoğu kez azımsadığı, karar alma konusundaki aşırı bir gönülsüzlükle karakterize edilir.

Bu gönülsüzlük, öznelere dilini bile etkiler: sanki sözleriyle kendilerini bağlamak istemiyorlarmış ve durum üstüne karar vermeyi dinleyiciye bırakıyorlarmış gibi, tamamlamadıkları cümlelerin şıklığıyla tanınabilirler. Pozitif olarak, kendi istekleri 'bir kazanç sağlama' yaklaşımdan özgür gözüktüğü halde, 'yaşa ve yaşat' eğilimindedirler. Esirgeme ve hoşnutsuzluk söz konusu değildir. Kasıtlılığın karşıtı olan, belli bir psikolojik zenginlik gösterirler: şeylerden zevk alma yetisi, imgelem gücü, çoğu kez kendi kendiyi alay etme biçimini alan bir nükte duygusu. Ne var ki, öteki tutumları gibi bu sonuncusu da yıkıcı değildir: her türden zayıflıklarını teslim etmeye hazır olmalarının nedeni, nevrotik bir dürtü değil, temeldeki güçlü bir içsel güvence duygusu gibidir. Kendilerini yitirmekten korkmaksızın, kendilerini bırakabilirler. Politik görüşleri nadiren radikaldir; daha çok, gerçekten insani bir toplumda, baskıcı olmayan koşullar altında yaşıyormuş gibi davranırlar —zaman zaman direniş güçlerini azaltma eğilimi taşıyabilen bir tutum. Gerçek bir şizoid eği-

lim taşıdıklarının kanıtı yoktur. Steropatik olmaktan bütünüyle uzaktırlar —klişelere direnç bile göstermezler; insanları sınıflama itkisine akıl erdiremezler.

‘Uysal’ sendromun etiyojisi hâlâ biraz bulanıktır. Bu tipe dahil öznelere, herhangi bir psikolojik aracın baskınlığıyla ya da –yüzeysel olarak bakıldığında çocuksu bir yönleri olmakla birlikte– herhangi bir çocukluk evresine gerilemeyle tanımlanır gibi gözükmezler. Daha çok, dinamik biçimde anlaşılmaları gerekir. Karakter yapıları ‘katılaşıp’ değildir: Freud’un tipoloji araçlarından herhangi birinin belirlediği bir denetim modeli kristalleşmiş olmayıp, deneyime bütünüyle ‘açık’ tırlar. Ne var ki bu, egonun zayıf olması anlamına gelmez; daha çok, (aksi halde egonun ‘şeyleşmesi’ne yol açacak) travmatik deneyimlerin ve kusurların yokluğu anlamına gelir. Bu anlamda ‘normal’dirler, ama onlara bizim uygarlığımızda belli bir gelişmemişlik görüntüsü veren de bu normalliktir. Sert çocukluk çatışmaları geçirmemiş olmakla kalmayıp, bütün çocuklukları da anne ya da başka dişi imgeler tarafından belirlenmiş gibidir.²⁵ Belki en iyi şekilde, kadınlardan hiç korkmayan kişiler olarak karakterize edilebilirler. Saldırganlık yokluğunu bu açıklayabilir. Aynı zamanda, muhtemelen, arkaik bir özelliğin de belirtisidir: onlar için dünyanın hâlâ anaerkil bir görünümü vardır. Bu yüzden çoğu kez, sosyolojik bakımdan, rasyonel uygarlığa karşı hakiki ‘halk’ ögesini temsil ediyor olabilirler. Bu sendromun temsilcileri alt-orta sınıflar arasında seyrek değildir. Onlardan hiçbir ‘eylem’ beklenemese bile, hiçbir koşulda kendilerini politik ya da psikolojik faşizme uyduramayacaklarına güvenilebilir. Daha önce de değindiğimiz M711:

Çok hoş, ılımlı, nazik, kayıtsız, ağırkanlı ve hem sesi hem de davranışları bakımından atıl. Çok ama düzensiz konu-

25 Bu tip için örnek olarak seçtiğimiz öznenin yetiştiği ortamda da ‘hane halkı’nu anne ve büyükanne oluşturmaktadır.

şuyor. Açıklamaları, tipik olarak, asıl söylemek istediğinden daha fazla dikkat gösterdiği ayrıntılarla dolu. Kararsızlıktan ve kuşkulardan mustarip, fikirlerinden emin değil ve birçok konuda kendini pozitif açıklamalarla bağlamakta büyük güçlük çekiyor gibi. Hem entelektüel hem de duygusal bakımdan, kendini bir şeylerle bağlamaktan kaçınma eğiliminde; genelde suya sabuna dokunmaktan kaçınıyor.

Özne meslek seçimini rastlantı olarak betimlemektedir, ama onun önce bir peyzaj mimarı olması (bu, doğaya egemen olmaktan çok, onu eski durumuna döndürme isteğini ima ediyor olabilir) daha sonra da bir kamu kuruluşunda görüşmeci olarak işe başlaması (bu da, kendisi narsistik bir şekilde vurgulaması bile, başka insanlara yardım etme doygunluğu veren bir iştir) ilginçtir. Zenginliğe karşı ilgisiz değildir ve ‘güvence’ isteğini teslim eder; ama aynı zamanda da, paranın *per se* öneminin etkisi altında değildir. Üçüncü Bölüm’de betimlediğimiz dinsel tutumu, psikolojik bakımdan, her ayrıntısıyla ‘Uysal’ sendrom yapısına uygun düşmektedir. ‘Bakire Meryem’e inanmadığı’, ama ‘bunun bir şey değiştireceği’ni de düşünmediği eklenebilir.

Çocukluğunda cezalandırılıp cezalandırılmadığı sorulduğunda, “pratik olarak hiç cezalandırılmadım; hiçbir disiplin yoktu” yanıtını verir. Annesine güçlü bağlılığını çekinmeden vurgular. Çocukluğunda, herhangi bir ‘anlaşmazlık nedeni’ bulunan tek dönem, annesinin ‘sahipleniciliğini sergilediği’ zamandır: “Çıktığım kızlardan hoşlanmazdı.” Kadınlar konusunda hoşlandığı şeyleri şöyle betimler:

“Bir kıza ne zaman tutulduğunuzu söylemek korkunç zor... Hoşlandığım her şeye sahip gözüküyor —neşe, zekâ, çekicilik. Benden hoşlanıyor, ki bu önemli. Birlikte birçok şey yapıyoruz. (Birlikte neler yapmaktan hoşlanıyorsunuz?) Mü-

zik dinleme, okuma, yüzme, dans. İyi olan da bunların çoğunlukla fazla enerji gerektirmeyen şeyler olması.”

Anne saplantısına karşın, çok erken yitirdiği babasına yönelik hiçbir husumet izi olmaması dikkat çekicidir. Belleğinde kalan, babasının imgelem gücüdür:

(Babayla ilgili hoş anılar?) “Pek çok hoş anım var: evdeyken bizi şımartırdı, her zaman harika fikirleri olurdu. (Annenizle geçinebilirler miydi?) Sanırım, çok iyi geçinirlerdi. (Hangisine çektiniz?) Bilmiyorum, çünkü babamı pek tanımadım. (Babanızın kusurları?) Bilmiyorum.”

İrk konuları üstüne söyledikleri çok önemlidir:

(Azınlık sorunları konusunda ne düşünüyorsunuz?) “Keşke bilseydim, ama bilmiyorum. Sanırım, bu hepimizin üstünde çalışması gereken bir sorun. (En büyük sorun?) Sayıları bakımından, Zenciler... Bu sorunu dürüst bir şekilde ele aldığımızı hiç sanmıyorum. ... Batı Kıyısı’na birçok Zenci geldi... (Hiç Zenci dostlarınız oldu mu?) Evet... Sevdiğim ve arkadaşlığından hoşlandığım birkaç Zenci tanıdım ama pek yakın bir ilişkimiz olmadı. (Ya ırklar arası evlilikler?) Bunun uydurma bir sorun olduğunu sanıyorum... ‘Kız kardeşinin bir Zenciyle evlenmesini ister miydin?’ diye soruyorlar; açık söyleyeyim, bu bana hiç de dokunmazdı... (Zenci özellikleri?) Böyle bir şey yok.”

Yahudilere gelince, onları ‘savunmaya’ kalkmaz, bu konuda bir ‘sorun’ olduğunu yadsır:

(Ya Yahudi sorunu?) “Bir Yahudi sorunu olduğunu düşünmüyorum. Burada da ajitatörlerin bir uydurması söz konusu. (Kimleri kastediyorsunuz?) Hitler, Ku Klux Klan vb.

(Yahudi özellikleri?) Böyle bir şey yok... sözde Yahudi özellikleri sergileyen Yahudiler tanıdım ama Yahudi olmayanlar da tanıdım. "... (Irklar arasına ayırım çizgileri çekilemeyeceğini vurguluyor.)

'Uysal' sendromdaki örtük tehlike, yani şiddet karşısında bile şiddete başvurma konusundaki çok büyük isteksizlik, aşağıdaki pasajda görülmektedir:

(Gerald K. Smith'in engellenmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?) "Eğer demokrasi altında yaşıyorsak, Gerald K. Smith'e konuşma fırsatı verilmesi gerektiğini düşünüyorum. (Peki, bir protestonun dışavurumu olarak başvurulacak engellemeler konusunda?) Belli bir grup istiyorsa, bunu yapmaya hakları vardır... Ama her zaman etkili olacağını sanmıyorum."

Öznenin herhangi bir 'ilke'ye bağlanmama tutumunun gerçekte katışıksız bir kaytarmacılık olmayıp bir somutluk duygusuna dayandığını, aşağıdaki oldukça aydınlatıcı pasaj göstermektedir:

(Görüşmeci yorulmak bilmez önderlerle ilgili ...bir soruyu okur, öznenin bir parça onaylayıcı bir tutum içinde olduğunu görür ve bunu açıklamasını ister.) "Evet, bir parça onaylıyorum. Ama bunun tam karşıtı olan Huey Long da yürekli, yorulmak bilmez bir önderdi; Hitler de (gülüşmeler). Bu duruma bağlı. (Ne demek istiyorsunuz?) Şey, ben Willkie'yi takdir ederdim, Roosevelt ve Wallace'ı da takdir ederdim. Ne var ki güvenilebileceğimiz önderler bulup sonra da arkamıza yaslanmamız gerektiğini hiç sanmıyorum. İnsanlar hep kendilerini düşünme zahmetinden kurtaracak önderler arıyorlar gibi."

Öznenin sözleri, şu diyalektik açıklamayla sona ermektedir: “iktidar, hemen hemen, iktidarı kötüye kullanmakla eş-değerdir”.

5. Hakiki Liberal

Yukarıda betimlediğimiz modelin aksine, bu sendromu sergileyen öznelere tepki ve görüşleri çok nettir. Bu öznelere güçlü bir kişisel özerklik ve bağımsızlık duygusuna sahiptir. Kişisel kanaat ve inançlarına herhangi bir dış müdahaleye dayanamazlar ve kendileri de başkalarınınkine müdahale etmek istemezler. Egoları oldukça gelişmiştir ama libidinize edilmiş değildir —nadiren ‘narsist’ tirler. Ayrıca, Freud’un ‘erotik tip’inde²⁶ olduğu gibi, id eğilimlerini kabullenmeye ve bunun sonuçlarını yaşamaya isteklidirler. Belirgin özelliklerinden biri, çoğu kez duruma ilişkin rasyonel değerlendirmelerinin çok ötesine geçen ahlaki yürekliliktir. Yanlış bir şey yapılmışsa, ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalacak olsalar bile ‘sessiz kalamazlar’. Kendileri güçlü biçimde ‘bireyleşmiş’ oldukları gibi, başkalarını da genel bir kavramın numuneleri olarak değil, en başta birey olarak görürler. Düşük puanlılar arasında rastlanan diğer sendromlarla ortak bazı özellikleri vardır. ‘Tepisel’ öznelere gibi bunlar da pek az bastırılmışlardır ve hatta kendilerini ‘kontrol’ etmekte güçlük çekerler. Bununla birlikte, duygusallıkları kör olmayıp, bir özne olarak karşılarındaki kişiye yöneliktir. Sevgileri yalnızca arzu değil, aynı zamanda merhamettir —aslında bu sendromu ‘merhametli’ düşük puanlı diye tanımlamak da mümkündür. Ezilenlerle özdeşleşme güçlerini ‘Protestocu’ düşük puanlılarla paylaşırlar, ama dürtüsellik ve telafi izleri taşımazlar: ‘Yahudi âşığı’ değildirler. ‘Uysal’ düşük puanlı gibi totalitaryeniz-

26 S. Freud, “Libidinal types”, *Psychoanalytic Quarterly*, 1:3-6, 1932.

me karşıdırlar, ama bu konuda çok daha bilinçlidirler ve kararsızlık göstermezler. 'Hakiki Liberal'i karakterize eden şey, tek bir özellik değil, bu durumdur. Estetik ilgileri sık sık ortaya çıkar.

Bu sendromun örneği olarak seçtiğimiz kızın 'hakiki liberal' karakterinin belirgin olmasının nedeni, görüşmeciye göre şudur:

Hem yüksek hem de düşük puanlı üniversiteli kadınların 'çoğunda görülen politik bir naifliği var.

Hiçbir 'etiket' söz konusu değildir. F515:

21 yaşında bir üniversite öğrencisi. Canlı ve dengeli, koyu parlak gözlü, güzel görünümlü bir esmer. Yüksek puanlı öznelerde sık görülen fazla kadınsılıktan eser yok; muhtemelen bu tip kadınların ufak kadınsı hile ve entrikalarından tiksiniyor. Tam tersine, fazlasıyla içten ve açıksözlü. Yapı olarak atletik. Tutkulu doğasına ve bütün ilişkilerinde kendini vermeye istekli oluşuna bakılarak, kendini uzlaşım sal sınırlar içerisinde tutmakta güçlük çekmesi beklenebilir.

Müziğe karşı yarı-profesyonel ilgisinden başka, 'resim yapmaktan ve dramalar yazmaktan' hoşlanmaktadır. Ama mesleği konusunda hâlâ kararsızdır.

Hemşire ilkyardım eğitimi görmüş. İnsanlara bu yolla yardım etmekten hoşlanıyor. "Bundan zevk alıyordum. Artık hasta birine bakabileceğimi duyumsuyordum. Yatak örtülerini ve idrar kaplarını taşımak beni rahatsız etmiyordu. İnsan bedenine midem bulanmadan dokunabileceğimi öğrendim. Bazı konularda duyarlı olmayı öğrendim. O zamanlar bu yurtseverlikti! (bunu bir parça şakacı bir tonla söyledi). İnsanlar benden hoşlanıyordu. (Niçin hoşlanıyorlardı?)

Çünkü hep gülümserdim ve şakalar yapardım —şimdi de yapıyorum.”

Azınlıklarla ilgili görüşlerine birey fikri yol gösterir:

“Azınlıkların da çoğunluklar kadar hakları olması gerekir. Onlar da insan; çoğunluğun hangi hakları varsa onların da olmalı. Azınlıklar olmamalı; yalnızca bireyler olmalı ve herkes birey olarak değerlendirilmeli. Nokta! Bu kadarı yeter mi?” (Zenciler?) “Aynı şey! Gene, birey olarak. Derileri siyah ama onlar da insan. Bireyler sever, üzülür ve neşelenir. Yalnızca farklı oldukları için onları öldüremezsiniz, ortadan kaldıramazsınız, bir köşede bıçaklamazsınız. Bir Zenciyle evlenmek istemezdim; hoşuma gitmeyen bir özelliği olan biriyle neden evleneyim ki —iri bir burun gibi. Siyah derili çocuklarım olmasını istemem. Ama kapı komşum olsalar, buna hiç aldırılmazdım.” (Özne daha önceki sözleriyle, gönüllü hemşirelik yaparken Zenci hastalarla da ilgilendiğini ve onlara banyo yaptırmaktan vb. hiç rahatsız olmadığını ortaya koymuştur.) (Yahudiler?) “Aynı! Ama bir Yahudiyle rahatlıkla evlenebilirim. Teni yeterince açık olursa, bir Zenciyle bile evlenebilirim. Açık teni tercih ediyorum. Yahudileri diğer insanlardan hiç farklı görmüyorum, çünkü onların da teni açık. Bu gerçekten aptalca. (Sizce önyargının nedenleri ne?) Kıskançlık. (Açıklar mısınız?) Çünkü Yahudiler daha kurnaz, diğerleri ise kendilerine rakip istemiyorlar. Karşımızda hiç rakip olmasın istiyoruz. Eğer bir Yahudi bir şey istiyorsa, onu elde etmeye elbette hakkı vardır. Daha akıllı olup olmadıklarını bilmiyorum, ama daha akıllı iseler, elbette daha başarılı olacaklardır.”

Öznenin son sözleri, Yahudilerle ilgili herhangi bir suçluluk duygusu taşımadığını göstermektedir. Bunu bir şaka izler:

“Yahudiler iktidarı ele geçirirlerse, belki de çoğunluğu tasfiye ederler! Ama bu akıllıca olmaz, çünkü onlara karşı savanız!”

Din konusundaki görüşleri, hafif alaycı bir tonla, ütopya fikri üstünde toplanmıştır. ‘Ütopya’ sözcüğünü, Platon’dan söz ederken kendisi kullanmıştır. Dinle ilgili tutumunun özeti şudur: “Belki, hepimiz selamete ulaşacağız.” Bu, öznellerimizde görülen yaygın ‘ütopya karşıtı’ tutumla karşılaştırılmalıdır.

Ebeveynlerin her ikisiyle ilgili betimlemeleri, uzlaşımıcılıktan bütünüyle uzak bir tarzda, kendi ego idealinin öğelerini içerir:

“Babam 25 yıldır R. R. Co’nun nakliye şikayet bölümünde çalışıyor. İşi birçok kişiyi çalıştırmasını gerektiriyor. Yönetiminde yaklaşık 150 kişi çalışıyor.” (Özne babasını şöyle betimliyor:) “Çoktan başkan yardımcısı olabilirdi —kafası çalışır. Ama pratik değildir; yeterince politikacı değildir. Geniş görüşlüdür —bir yargıya varmadan önce, her zaman iki tarafı da dinler. Bu nedenle, iyi bir ‘tartışmacı’dır. Anlayışlıdır. Annem gibi duygusal değildir. Annem duygusaldır, babam olgusal. Annem iyidir. Kendine özgü bir kişiliği vardır. Hepimize bir şeyler verir. Duygusaldır. Babacığımı çok hoşnut tutar. (Ne bakımdan?) Ona özlenecek bir yuva sağlar —babam büroda çok yorulur. Evi geçindirmek zorunda. Evlilikleri çok mutludur —bu herkesin dikkatini çeker. Çocukları çalışkan —onlar da insanların dikkatini çeker! Annem çok dost canlısıdır. Anlayışlıdır. Başkalarını düşünür. İnsanlar onunla konuşmaktan hoşlanırlar. Tanımadığı biriyle telefonda konuşsa, hemen ömür boyu dost olurlar! Duyarlıdır; onu incitmek kolaydır.”

Cinselliğe ilişkin tutumu, kararsız bir sınırlanmışlığı açığa vurur. Erkek arkadaşı,

buluştukları her seferinde cinsel ilişki kurmak istiyormuş –aslında, ilk buluştuklarında da bunu istemiş– ama özne böyle olmasını istemiyor. Erkek arkadaşı bir girişimde bulunduğu her seferinde ağlıyormuş, bunun kendisi için doğru olmadığını düşünüyormuş. Kendisi dostluğun cinsel ilişkiden önce gelmesi gerektiğini, erkek arkadaşı ise cinsel ilişkinin birbirini daha iyi tanımanın bir yolu olduğunu düşünüyormuş. Sonunda, üç gün önce ondan ayrılmış (bunu sahte bir ağlamaklı tonla söyledi). Erkek arkadaşı “yalnızca dost olalım” demiş, ama o bunu da istememiştir! Cinsellik sorununu kendisini rahatsız ediyor. Onunla ilk kez dans ederken, arkadaşı onun da cinsel ilişki istediğini sandığını söylemiş; oysa o yalnızca yakın olmak istiyormuş. Hareketleriyle cinsel ilişkiyi kastetmediği halde, belki de bilinçdışı bir şekilde kastettiğini düşünerek kaygılanıyor!

Öznenin cinsel karakterinin, babasına karşı duygularını bastırmamış olmasından kaynaklandığı apaçıktır: “Babam gibi biriyle evlenmek isterdim.”

Görüşmenin sonucu, görüşmeci tarafından şöyle özetlenmiştir:

Bu durumda düşük puana yol açan en güçlü etkenler, ebeveynlerin açık görüşlülüğü ve öznenin annesinin bütün çocuklarını sıkan büyük sevgisidir.

Eğer bu genelleştirilebilir ve yüksek puanlılarla ilgili sonuçlar çıkarılabilirse, faşist karakterin öneminin artmasının büyük ölçüde aile yapısındaki temel değişikliklere bağlı olduğunu ileri sürebiliriz.²⁷

27 Bkz. M. Horkheimer, “Authoritarianism and the family today”, *The Family: Its Function and Destiny* içinde, R. N. Anshen, ed., New York, Harper & Brothers, 1949.

“Potansiyel faşist birey mevcutsa, o kesin olarak nasıl biridir? Antidemokratik düşünceyi oluşturan şey nedir? Böyle birinin içindeki düzenleyici güçler nelerdir? Bu birey mevcutsa, gelişme tarzı ve bu gelişmeyi belirleyen etkenler nelerdir?”

Bu kitap, Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü üyelerinin Nazi Almanyası'nı terk ederek ABD'ye yerleştikleri dönemde yayımladıkları *Önyargı Üstüne Çalışmalar* başlıklı beş ciltlik eserin üçüncü cildini oluşturan *Otoritaryen Kişilik* adlı bölüme T. W. Adorno'nun yaptığı katkılardan oluşmuştur.

Adorno'nun, Antisemitizmin nedenlerine odaklanarak başladığı *Niteliksel İdeoloji İncelemeleri* altbaşlıklı bu çalışma, giderek azınlık karşıtı önyargının daha geniş ideoloji ve karakter modelleriyle ilişkisinin incelenmesine dönüşmüş, başlangıcın aksine Antisemitizm ele alınan konulardan sadece biri haline gelmiştir.

İdeoloji ve kişilikler arasındaki ilişkiler sorunu, “klişeler” konusunun da etrafıca ve çokyönlü incelenmesiyle çok az kitapta, bu kadar çarpıcı, bu kadar düşündürücü şekilde ele alınmıştır.

17,50 TL

online satış:
www.saykitap.com

